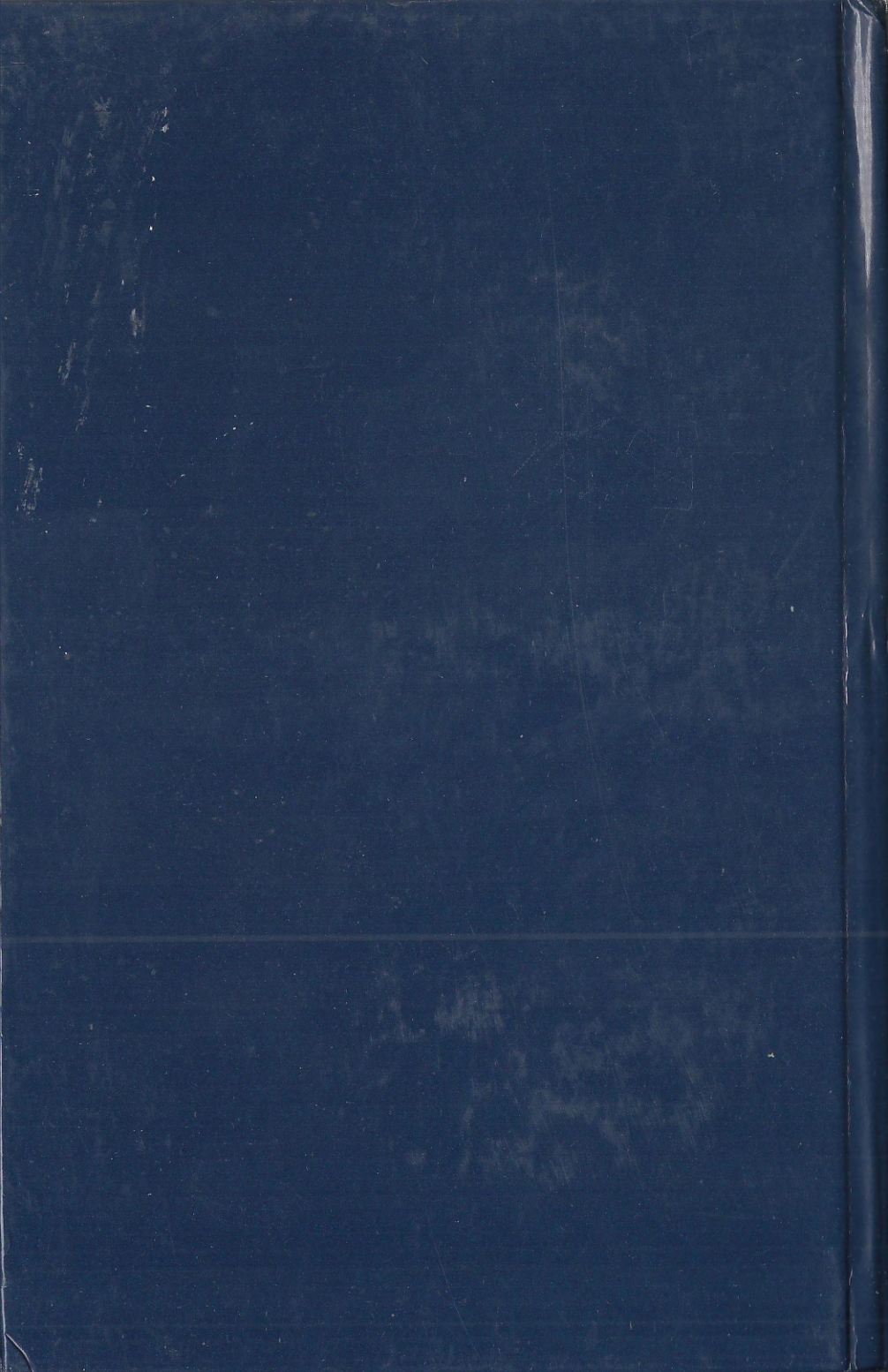

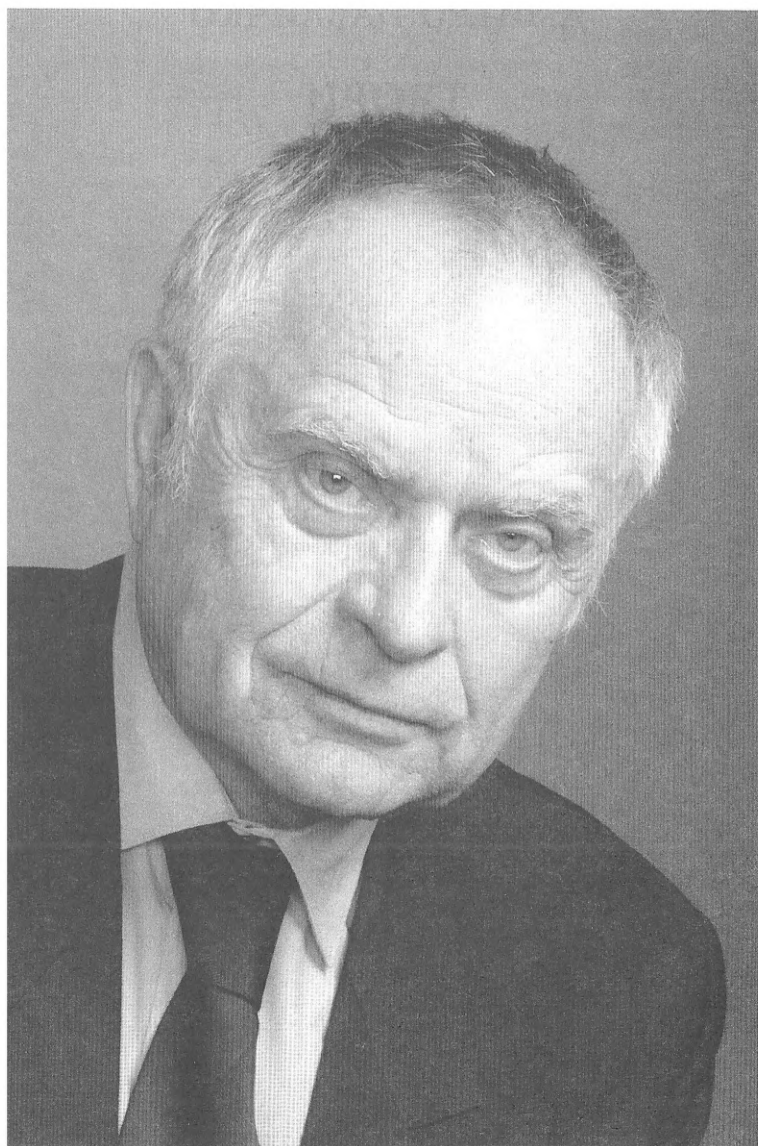
821.161.2'06
П12

Дмитро
ПАВЛИЧКО

ТВОРИ
5

Дмитро
ПАВЛИЧКО

ТВОРИ

Том 5

ПЕРЕКЛАДИ

Київ
Видавництво
Соломії Павличко
«ОСНОВИ»
2011

У 5—10-му томах «Творів» Дмитра Павличка перед вами постане унікальне і на сьогодні найповніше зібрання перекладів багаторічного головного редактора журналу «Всесвіт», видатного поета і перекладача, який дав українському читачеві у своїй інтерпретації кілька тисяч перекладів творів більш як 400 поетів з 57 національних літератур усіх континентів. Прикметно, що Д. Павличко як перекладач часто прагне якнайширше (а іноді — антологічно) охопити цілу панораму творчості того чи того поета, національної літератури або жанру. Відтак маємо в його доробку п'ять антологій слов'янської поезії і три — світового сонета. Перекладач з неодмінною любов'ю відкриває нам і всесвітньо знаних геніїв слова з великих країн, і поетів — речників нечисленних (а інколи — і бездержавних) народів.

В цьому томі подано переклади аварської, австрійської, азербайджанської, американської, англійської, аргентинської, афганської, башкирської та білоруської поезії.

Укладач Дмитро Пилипчук

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДУХ ПЕРЕКЛАДАЧА

Дмитро Павличко в одному зі своїх молодечих творів висловив намір «думками світ обняти». Його оригінальна творчість (вірші, поеми, пісні), літературна критика, есеїстика — посестри творчості перекладацької. Ось уже понад півстоліття вони перебувають у злагоді, йдуть поруч; та це не просто співіснування — це співжиття, постійний діалог, прагнення збагатити нашу культуру найвищими здобутками європейської та світової поезії.

Нині, коли завершено роботу над десяти томним зібранням творів Дмитра Павличка (чотири томи в якому відведено поезії, а шість — перекладній творчості), маємо можливість оцінити колосальний обсяг перекладеного і замислитися над феноменальною здатністю автора віднаходити в іномовному те, що болить, захоплює, вселяє віру — як питомо споріднене, близьке і навіть особисте. Сам поет в одному із «Покаянних псалмів» (XXX) пояснює свої «взаємини» з поетичним перекладом:

Я знаю мови Ботева, Шекспіра,
Міцкевича, Некрасова, Марті,
Та все то лиш одежа, а не шкіра,
Не кров, не серце в гуркотнім битті.

Нема в мого єства глибинах світла,
Яснішого за мамині слова,
В його теплі душа моя розквітла,
Неначе та черешня майова.

Лиш рідне слово, що було чертогом
Моїх дідів та їхніх повитух,
Дано мені, щоб розмовляти з Богом,
І думати, й творити власний дух.

Із цього своєрідного трансляторського кредо можна зрозуміти: Павличко немовби суперечить самому собі. Виявляється, мови Ботева, Шекспіра, Міцкевича, Марті (ряд можна продовжити!) — «не кров, не серце в гуркотнім битті». «Лиш рідне слово [...] / Дано мені, щоб розмовляти з Богом, / І думати, й творити власний дух», — підсумовує свої роздуми поет. Але цією констатацією якраз і

зізнається в тому, що рідне слово надихає і на поетичні одкровення, і на силу мистецького перевтілення такого рівня, щоб «розмовляти з Богом» у царині поетичного перекладу.

Часопростір Павличкового трансляторства — грандіозний. Універсальність охоплення світових імен — подиву гідна. Стилістична й мовна витонченість, інтонаційна майстерність — досконала, інтерпретація текстів — сучасна, природна, невимушена.

Як в оригінальній, так і в перекладацькій творчості Дмитро Павличко веде свою лінію від канону Івана Франка і є найвидатнішим продовжувачем Каменяревої місії зацікавлення, пізнання та інтерпретації найяскравіших імен та явищ світової культури. Безперечно, він є і гідним продовжувачем традицій неокласиків, насамперед Миколи Зерова та Максима Рильського.

Як перекладач Павличко формувався насамперед на основі знань рідної мови і декількох мов, засвоєних іще в юному віці. Шестилітнім хлопчиком він декламує твори Тараса Шевченка в Народному Домі села Стопчатова. Вже в його дитячій душі рідна мова озивалася не лише покутськими діалектизмами, а й літературною лексикою. Відомо, що в шкільні та студентські роки Павличко виступав на різних сценах, читаючи напам'ять десятки поезій Шевченка, Франка та уривки з «Енеїди» Котляревського. У початкових класах польської школи в Яблуневі Павличко ґрунтовно знайомиться з мовою Міцкевича, в Коломийській гімназії часів німецької окупації — вивчає латину і мову Гете, а в радянській школі — мову Пушкіна. Згодом до цих знань додається активне вивчення чеської та словацької мов на славістичних курсах у Празі та Братиславі. Але ще до того Павличко опановує мову Шекспіра як студент Львівського університету, складає кандидатський мінімум з англійської мови (1954). В університетські роки Павличко навчається на курсах болгарської та білоруської мов. А сербська, хорватська, македонська і словенська мови стають йому доступними на базі загальної філологічної освіченості, особливо в галузі інших слов'язознавчих предметів.

За студентських часів Павличко починає випробовувати свої сили у перекладах віршів Гете. Один з тих перекладів зберігся («Слухай-но моєї ради...»). Перебування на Кубі

1961 року та знання латини допомагають йому швидко і на досить високому рівні опанувати іспанську мову. З'являється захоплення творчістю Хосе Марті.

У середині 50-х років минулого століття Максим Рильський запропонував йому, молодому поетові, перекласти декілька поезій Марії Конопницької. Тими перекладами починається вже зафіксована у численних виданнях велетенська перекладацька праця поета. 1961 р. у Львові вийшла збірка поезій болгарина Николи Вапцарова «Пісня про людину», в якій поруч із перекладами інших львівських поетів з'явилися Павличкові тлумачення, що звістували прохід в українську літературу нового і сильного перекладацького таланту.

Особливо активно як перекладач Павличко працює, ставши головним редактором журналу «Всесвіт» (1972—1979). Вдосконалюється його знання мов, адже, беручи на себе відповідальність за фаховий рівень редагованого ним часопису світової літератури, він замовляє перекладачам твори для публікації у «Всесвіті», перечитує в оригіналі тексти німецьких, іспанських, англійських, слов'янських не лише поетів, а й прозаїків. З гостями «Всесвіту» Павличко любив розмовляти їхніми мовами, — чи то був поляк Ярослав Івашкевич, чи кубинець Алехо Карпентьєр, чи американець Стенлі К'юніц, чи словак Мирослав Валек.

Знання мов допомагає редакторові входити в атмосферу культурного середовища інших народів, пізнавати значимість того чи іншого видатного літературного імені, розширює простір його трансляторської діяльності. Павличко, як правило, вибирає для перекладу такі твори, які відповідають його естетичному смакові та ідейно підсилюють і його оригінальну творчість. Але, як і знання мов, так само важлива у формуванні якості перекладацьких набутоків Павличка національно-політична орієнтація автора оригіналу. Для нього переклад — це мистецтво, але — й інструмент захисту рідної мови, історії та культури від русифікаторської політики комуністичної влади. Нерідко те, що не могло втілитися в його оригінальному творі, поставало у творі перекладному.

Майже в усіх республіках колишнього СРСР поет заприязнюється з письменниками-одномумцями, знаходить твори, переклади яких зовні начебто працюють на хвалену

«дружбу народів», а насправді захищають від червоного імперського гніту мовну та історичну самобутність поневолених націй. Павличкові переклади творів Яна Райніса, Александра Чака, Юстінаса Марцінкявічюса, Альфонсаса Малдоніса, Віолети Пальчинскайте, Дебори Вааранді, Расула Гамзатова, Сільви Капутікян, Геворга Еміна, Тамаза Чіладзе, Ізи Орджонікідзе, Мустая Каріма, Кайсина Кулієва — це яскраві приклади того, як підрядник допомагає поетові являти свою духовну і мовну сутність. Тут Павличко послуговується підрядковим перекладом, але кожного разу покладається на вивчення історичної дійсності; з якої постає оригінал, на оцінку свого перекладу з боку людей, котрі знають першотвір. Але провадить перекладача його почуття закоханості в революційний і філософський сенс першотвору. Дмитра Павличка слід зачислити до перекладачів з геніальним інстинктом, котрі знаходять у підряднику дорогу до найточнішого відтворення рідною мовою думки й мистецької неповторності оригіналу.

Багаторічна Павличкова перекладацька праця часто супроводжується його статтями та довідками про авторів, яких він тлумачить. Він — автор перекладознавчих праць, досліджень, авторських передмов. Його ж передмови до власних індивідуальних поетичних антологій тої чи тої літератури, лаконічні й влучні характеристики представлених там поетів, — це вже літературознавча галузь, де на загальний результат складаються знання культуролога, історика, філолога. Саме тут проявляються енциклопедична освіченість та естетична чистота, які гармонійно доповнюють поетичну майстерність поета-перекладача.

За активної участі Дмитра Павличка, починаючи з середини 60-х років минулого століття, виходять двотомні антології «Чеська поезія» (1964) і «Словацька поезія» (1964), «Антологія болгарської поезії» (1975), «Антологія польської поезії» (1979). У цих та інших виданнях ім'я Д. Павличка сусідує з іменами Максима Рильського, Миколи Бажана, Григорія Кочура, Василя Мисика, Миколи Лукаша, Дмитра Паламарчука, Дмитра Білоуса, а згодом — домінує, бо уважний до першотвору перекладач майстерно веде «сольні партії»; його темперамент, стилістика, зрештою, сама увага до того чи того автора або твору вирізняються чимось характерним тільки для Павличка.

Шеститомний корпус Павличкових перекладів — феноменальне явище в нашій культурі. Це — своєрідна «антологія антологій» і разом з тим — зоряна карта світової поезії. Тут зустрінеш імена китайця Цюй Юаня, італійця Данте Аліґ'єрі, вірменина Наапета Кучака, француза Шарля Бодлера, грузина Іллі Чавчавадзе, румуна Міхая Емінеску, узбека Фурката, латиша Яна Райніса, угорця Ендре Аді. Їхні твори перекладено за підрядниками за допомогою вивчення наявних перекладів цих творів мовами, що ними наш перекладач володіє. Не дивно, що Павличкові переклади Ендре Аді відзначені спеціальною угорською медаллю як найкращі, хоч їх порівнювали з перекладами, виконаними не за підрядником, а з оригіналу. На можливість високого рівня перекладів, зроблених за допомогою підрядника, вказує відомий перекладознавець Віктор Коптілов, нагадуючи, що російський поет Василь Жуковський за німецьким підрядником чудово переклав поему Гомера «Одіссея», М. Бажан за російським підрядником — поему Шота Руставелі «Витязь у тигровій шкурі». «Обидва згадані переклади, — пише Коптілов, — належать до найвищих здобутків перекладацького мистецтва»¹.

Як свідчать ще далеко не завершені бібліографічні дослідження, за активної участі Дмитра Павличка вийшло понад 100 колективних видань українського поетичного перекладу. Та все ж його вабить не стільки стихія «колективного» пересотворення, скільки перспектива якомога повніше самому відкрити того чи того поета для себе, а відтак — і для нашої культури. Навіть працюючи не раз на замовлення видавців, перекладач виробляв і реалізовував свої, значно поважніші, аніж «масові», критерії добору шедеврів світової літератури та їх перекладу рідною мовою. Понад 20 книжок власного поетичного перекладу Павличка, зокрема 9 видань антологічного формату, — переконливий доказ цього.

Наголошуємо знову: український перекладач демонструє досконалу обізнаність з поетичною класикою багатьох народів, але його приваблює насамперед те, що від-

¹ Коптілов В. Теорія і практика перекладу. — К.: Юніверс, 2003. — С. 55.

повідляє його гуманістичним і патріотичним переконанням, де на першому місці — несприйняття будь-якого поневолення і рабського послушенства.

Дивовижна й невтомна прага нашого майстра в намаганні засвоїти, наблизити до рідної культури вершинні поетичні явища! Вчора то були геніальні одинаки — Шекспір, Ботев, Гвездослав, Марті, Міцкевич, Словацький, Янко Купала...² А сьогодні? Потужні антологічні компендіуми, де визначні (неоднозначні навіть у себе на батьківщині) імена й твори запрошено на українську землю, вписано в українське культурно-духовне буття. Такими є «Антологія словацької поезії ХХ століття» (1997) та два варіанти антології польської поезії — «Дзвони зимою» (2000) і «50 польських поетів» (2001).

Наступні книги — «Ода вольності: Мала антологія російської поезії» (2004), «Антологія болгарської поезії у перекладах Дмитра Павличка» (2006), «Ідея світу: Мала антологія хорватської поезії» (2008) — дають відповіді й на загальнолюдські проблеми, і на деякі актуальні національні питання; тут «країнознавчі» філологічні прикмети тісно переплітаються з політичними та етично-психологічними викликами та імперативами нашого часу.

* * *

Творчий доробок кожного видатного перекладача, як правило, є не лише відображенням його суто мистецьких зацікавлень. Вибір твору для перекладання диктується суспільними обставинами, особистими симпатіями і, безперечно, «злобою дня». Гомер, Овідій, Данте, Мікеланджело, Шекспір, Гете, поети Давнього Єгипту, Індії, Японії, представники європейського Ренесансу чи Просвітництва зуміли дати відповіді на запитання своєї доби, але не перестають «відгукуватися» на болі й тривоги наступних поколінь. А хіба інспірація авторів, котрі живуть у «паралельному» часі, менше важить, ніж хрестоматійно відомий і давно «прописаний» у рідній культурі іномовний шедевр?

² Вважаю, що слід повернутися до природної форми звучання імені класика білоруської літератури, як це практикувалося в Україні (1920—1931 рр.): *Янко* (за аналогією до болгарської, сербської та інших слов'янських мов). — Р. А.

Перекладацький життєпис (*curriculum vitae*) Дмитра Павличка містить багато сюжетів, фактів і прикладів того, як чужоземна література допомагає поетові «розмовляти з Богом, і думати, й творити власний дух». А про що можна вести діалог із Усевишнім, як не про те, що болить найбільше, — національне поневолення?

Можливо, спочатку стихійно, а потім свідомо, відтак — целеспрямовано й послідовно український поет почав шукати опертя в літературі, чи не найближчій до власної, спорідненій і тематично, і духовно. Так він прийшов до польської поезії — окремими публікаціями, а згодом — двома авторськими антологіями: «Дзвони зимою» (2000) та «50 польських поетів» (2001)³. У них перекладач реалізував мету — заглибитися в значно давніші пласти польської поезії (від Кохановського, Морштина, Карпінського — до Міцкевича, Словацького, Норвіда, Конопницької, Каспровича, Пшерви-Тетмаєра, Павликовської-Ясножевської, Тувіма, Мілоша, Шимборської, Задури).

Перекладач не приховував того, що перша версія антології не претендувала на хрестоматійну вичерпність.

Ігор Качуровський, оцінюючи двотомну «Антологію польської поезії»⁴ (одним із укладачів та редакторів цього видання був Павличко), висловив чимало слушних зауважень. Одне з них стосується «першого ряду» класичної польської поезії:

«...Для поляка Рей, що був зачинателем цієї (польської. — Р. А.) поезії, та Кохановський — явища, мабуть, рівнорядні. Але поза Польщею ім'я Миколи Рея ледве чи відоме багатьом, натомість “Трени” Кохановського — одне з вершинних явищ світового письменства, та цеглинка в будові загальнолюдської культури, при вилученні якої відразу виявиться помітна прогалина»⁵.

³ До речі, 8-й том цього видання «Творів» цілковито присвячений польській поезії і є, по суті, третьою Павличковою антологією польської поезії.

⁴ Антологія польської поезії: [У двох томах]. — К.: Дніпро, 1979.

⁵ Качуровський І. Огляд «Антології польської поезії: (1) // Качуровський І. 150 вікон у світ: 3 бесід, трансльованих по радіо «Свобода». — К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — С. 128.

«Дзвони зимою» розпочинаються Яном Кохановським. Чому? Відповідь знаходимо в Павличковій передмові до другого видання його авторської антології:

«До важливих характерних прикметностей польської поезії, які демонструє моя антологія, належить тема розмови з Богом, яка проходить через творчість майже всіх великих і просто значних авторів. Од вірша Яна Кохановського “Людина — Божа забавка” через геніальні твори “Мене від мене борони”, гімн “Боже, сумно мені”, “Бог ударяє в дзвони не всує” та інші речі Юліуша Словацького, “Молитву” Ципріана Норвіда, “Дзвони зимою” Чеслава Мілоша, “Пан Когіто оповідає про спокусу Спінози” Збігнева Герберта аж до вірша Ернеста Брилля “Реконструкція хору Софокла” розгортається молитва, яка спрямована на з’ясування взаємозалежностей людини від Бога і Бога від людини, на загадковість зв’язків між людськими і божественними началами буття»⁶.

Ян Кохановський, найбільший польський поет епохи Відродження, каже перекладач, перебуває «найближче до мого часу і моєї ліричної вдачі». І хоч знамениті «Плачі» («Трени») до нього повністю переклав Петро Тимочко, Дмитро Павличко заново перекладає не лише їх («Трени», III, IX, XIII), а й III-тю з «Пісень» та низку «Фрашок».

Якщо в «Піснях» знаходимо розлогу філософську «аргументацію» на користь неперебутніх людських чеснот («Не вір Фортуні, що сидиш високо»), то «кут зору» фрашок визначається переважно рівнем морального падіння і душевного запустіння людини. Але вінцем творчості Яна Кохановського, безумовно, є трагічні ламентації з приводу непоправної батьківської втрати — передчасної смерті донечки Уршулі. Особливо вражає «Трен XXII»:

Моя Уршулечко, вже краще не вродитись,
Ніж мала ти від нас так швидко відрядитись.
Плачу своїм жалем за всі літа з тобою,
За втіхи ті, за дні — безмежною тужбою...

⁶ 50 польських поетів: Антологія польської поезії у перекладах Дмитра Павличка. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. — С. 6.

Оте питомо українське «Уршулечко», як і печальний ритмомелодійний лад, ясність і прозорість слова, — надають перекладові прикмет першотвору, котрий під пером українського перекладача зазвучав як живий людський голос болю, туги і просвітління.

Від «Чорноліського Яна», неперевершеного «Кохано-віуса» бере свій початок і через віки розливається могутнім річищем тема «богорівності» та «богоподібності». Тракується вона напівіронічно, напівсерйозно:

Напевне, був мудрець ума ясного й чину,
Хто Божим ігрищем назвав колись людину,
Бо хіба може Бог з людини не сміятись,
Коли вона сама жадає Богом зватись?

Це нагадує старозаповітну притчу (пор. у Франка: «Говорить дурень в серці своїм: “Єсть Бог, і є він Богом моїм”»). «Самообожнювання» людини, втім, не позбавлене і поважного сенсу, бо хто він, той «мудрець ума ясного й чину», — чи не Сам Всевишній? «Божа забавка» перестає бути предметом гри, а стає врівень із Творцем, що приводить до вдосконалення її сутності. Таким чином, людина отримує право на діалог із Господом, себто із безсмерт-тям...

Ще один польський класик доби Відродження — Миколай Семп-Шажинський — також бажає уподібнитися Всевишньому:

В Тобі я вибавлення власне зрю!
Дозволь же біля Тебе стати — буду
Відважно битись, виграю без труду!

А основоположник польського сентименталізму Францішек Карпінський зважується хоч і на делікатний, але рішучий докір Богові:

А Ти, що безправність на шалях
Важиш, як пан супокою,
Не бачиш, що ми в печалях
Втомились під Твоєю рукою.

Причина — не так особисте, як загальносуспільне:

Свій образ народ мій втрачає,
Міста обернулись в пустині,
Братів на розвалинах нині
Даремно мій погляд шукає.

А вже в «Ранковій пісні» настрої змінюється на краще, — прийшло усвідомлення нової реальності:

Як лиш очі відкриваю,
Господа свого волаю [...].
Деякі лягли й не встали,
Смерті сном позасинали;
Ми збудились в рання гоже,
Щоб Тебе хвалити, Боже.

Крізь прозору тканку алегорії проступають контури доби романтизму, коли геній Адама Міцкевича сколихне не лише власний, але й сусідні підневільні народи воістину революційною «Одою до молодості». Іншим потужним маніфестом стане його монолог «Мене від мене борони»:

Безсмертний Ти, а ми — так само невмирущі,
Блукалець Ти, і ми блукаєм, як у пущі.
Не відаєш Свого кінця, — а нам він буде?

Два процеси — олюднення Бога і обоготворення Людини — завершуються риторичним запитанням:

О Ти, що світиш нам щоночі і щоднини,
Скажи, а чим же Ти відмінний від людини?
Ти всюди борешся з могутнім сатаною,
Ми ж боремось в душі з жадань своїх маною.
Ти людську брав Собі подобу сонцелику —
Скажи, чи брав на мить, чи був Ти в ній одвіку?

Запитання польського поета є загальнолюдським — і разом з тим специфічно польським.

Польським, бо відповідь на нього пролягає через пласти національної історії, культури, етнопсихології; бо самотутні національні прикмети кожної людини становлять узагальнений портрет людства. Павличкові як перекладачеві (і як поетові!) пощастило віднайти, відчутти і передати своїм словом пульсацію невидимої енергії, що пронизує польську поезію, споріднює її з європейською та світовою.

* * *

Ми вже звикли (і це цілком справедливо!), що найвидатнішим перекладачем Адама Міцкевича є Максим Рильський. Справді, конгеніальний переклад «Пана Тадеуша» — одна з вершин нашого перекладацтва. Але те, до

чого як перекладач не міг підступити навіть Рильський, в нашу культуру приніс Павличко. Маємо на увазі його переклад Міцкевичевої поеми «Петербург».

Доречно тут згадати, що цей твір свого часу переклав Іван Франко. «Поема “Петербург”, — зауважує він у «Вступному слові» до перекладу, — не має одноцільної епічної основи, а являється тільки поетичним описом примусової подорожі польського вигнанця до столиці російського царства і рядом, звичайно, драстичних описів та уваг автора, що малюють не так, може, живу дійсність, як, радше, стан душі, настроїв, погляди, враження автора... Ся поема..., на мою думку, один із найвизначніших творів Міцкевича і показує нам його епічний талант, оснований на глибокім, людянім та просвіченим почутті, що було основою його патріотизму, в найкращім світлі»⁷.

Франко перекладає поему неримованим віршем (правда, подекуди рима з'являється, — скоріше підсвідомо, ніж «з обов'язку»).

Ось фрагмент, цікавий як зразок перекладацького трактування Франком згаданої поеми:

Не стрітить око ні гори, ні міста,
Ні пам'яток людей, ані природи;
Земля така пуста, така безлюдна,
Немов сотворена учора зночі.
Проте не раз мамут встає тут з глини,
Занесений ще хвилями потопи,
І мовою, чужою мужикові,
Голосить, що той край давно создався;
В часах, коли ще Ной в потопі плавав,
Він торгував з азійськими краями.
Не раз і книжка, вкрадена в чужині,
І взята силою з країн західних,
Промовить, що земля та не безлюдна,
Була вже матір'ю племен премногих.
Та вал потопи йшов по тих рівнинах
І не лишав слідів свого ходу.
Народів орди вийшли з гнізд тутешніх,
Слідів життя свого не лишивши.

⁷ Іван Франко. Зібрання творів у 50 т.: Т. 11. Поетичні переклади та переспіви. — К.: Наук. думка, 1978. — С. 309.

Цей докладний історико-етнографічний начерк, що вражає сконденсованим викладом великих масивів інформації, віддати рідною мовою Павличко зумів досконало:

Не стріне погляд міста. Ні гори,
Ні пам'ятника з давньої пори,
Земля пустошня, дика й неозора,
Так, начебто її створили вчора.
Та прецінь мамонт з цих земель встає,
Моряк, прибулий з хвилями потопа,
І селянин московський не второпа,
Що каже він про давнє житіє,
Як ця земля, де Ной шукав причала,
Тоді вже з Азією торгувала.
І книжка, крадена під час облог
На заході, говорить, многотрудна,
Що ця земля, пустошня та безлюдна,
Є матір'ю народів багатьох.
Тут нурт потопу вирив глибочизни,
Та не лишив доріг свого риття,
Народів орди йшли з цієї вітчизни,
Не кинувши слідів свого життя.

У перекладі Франка:

... Летить цар, з міді литий,
Цар кнутовладний в тозі римлянина,
Кінь вскакує на гранітову скелю,
Стає на обриві і знявсь на задні ноги...

У перекладі Павличка:

Багатовладний цар у римській тозі
Летить на скелю по крутій дорозі,
Там прірва дно показує своє,
Кінь на диби над прірвою стає.

З такою ж досконалістю (аж до неймовірності, до радісного подивування) відтворено розділ «Столиця», фантазмагоричні образи якого нагадують Шевченкові візії з поеми «Сон» і саркастичні публіцистичні філіппіки Євгена Маланюка. Але вершиною майстерності перекладача є розділи «Пам'ятник Петру Великому» та «Огляд війська». Деспотія Петра I трактується Міцкевичем не лише як символ поневолення багатьох народів, але і як образ неминучої загибелі російської імперії, побудованої на кістках і крові «кнутовладним» самодержцем.

... А цар Петро вже випустив вудила,
Він розтоптав когось, і вже несила
Скаженого коня в бігу спиняць;
Над пропастю кінь вгору зніс копита,
Кінчається їзда несамовита —
І кінь, і цар в безодню вже летять...
Летять, немов замерзлий водоспад,
Що, скутий льодом, над проваляям висне,
Та як свободи сонце нам заблісне,
Як теплий вітер з Заходу повіє, —
Що станеться з каскадом тиранії?!

У цій картині активно працюють рух, динаміка, що стають фактором історичної змінності (і це чудово віддає перекладач), тоді як в «Огляді війська» превалюють статика, безрух, застиглість — навіть під час демонстрації руху:

Йдуть кінні почти. Їх вітають гласи
Гримучих труб. Улани, драгуни,
Гусари; ковпаки, шапки, кіраси,
Мов капелюшник виклав для ціни
Свого виробництва всі окраси.
Нарешті в'їхав полк. Хлопи-дуби,
Окуті міддю, ніби самовари,
Всі верхівці підібрані до пари,
А низом — кінські писки і лоби.

Вражаюча картина імперської моделі «дисципліни і порядку»! Жодної індивідуальності. Облич людських — не видно, зате «низом — кінські писки і лоби». Людські прикмети стають надбанням кінських...

Перекладацький підхід Павличка до творчості Юліуша Словацького також поглиблений за рахунок відмови від декількох речей. Насамперед — від хрестоматійного «пошанівку» та свідомо звужуваної вульгаризаторами духовної сфери поета, що ґрунтувалася на тираноборчих та національно-визвольних концептах. Та чи не найвиразніше розкривається новаторство нашого перекладача в давній і, на жаль, надто збаналізованій темі «Словацький і Україна».

Українолюбність Словацького ще зовсім недавно зводилася виключно до біографічних моментів, бо головні мотиви — справедливе трактування національної історії (поєми «Мазепа», «Вацлав», «Срібний сон Саломеї») — замовчувалися радянським режимом (отже, для україн-

ських перекладачів фактично були закриті). Та якщо переклад М. Зерова («Мазепа» Ю. Словацького) можна було закам'юфлювати ідеологічно «правильними» коментарями, то поема «Вацлав» мусила дочекатися Д. Павличка. До героя поеми Вацлава, зрадника Косцюшкового антиросійського повстання, українська жінка звертається зі словами:

Хоч кров твоя твою провину змаже,
Бог звістувати це тобі не каже,
Не знатимеш, створіння ти безчесне,
Що Україна ще колись воскресне!⁸

Через пророцтво про відновлення української державності, висловлене Словацьким у поемі «Вацлав» 1835 року, дещо інакше виглядає спектр «проукраїнських мотивів» у творчості представників так званої «української школи» в польській поезії — Т. Падури, С. Гощинського, Ю. Б. Залеського. Звичайно, образ Мазепи Залеський трактує за певним усталеним європейськими класиками шаблоном, але він у ряду Павличкових перекладів набуває значно більшого сенсу, ніж просто ще одна романтична ілюстрація до історичної теми.

Дозволимо собі згадати в цьому ряду ще двох визначних поетів — Францішка Алекси Карпінського (друге ім'я майбутньому основоположникові польського сентименталізму дав Олекса Довбуш під час нападу на маєток його батька в селі Голоскові на Покутті в 1741 р.) та Єжи Гарасимовича, біографічний родовід якого теж має стосунок до України, а духовний — до Лемківщини. Поет у своєму заповіті стверджував: «З [...] духовної летаргії мене виврвала поезія Тараса Шевченка... По літах походів, маневрів і вагань я можу спокійно сказати, що я — український письменник, хоча доля так розпорядилася, що польськомовний...» І як остаточний висновок: «Я український письменник, хоча й не знаний в Україні. Однак я ним є»⁹.

⁸ Повний переклад див.: Словацький Юліуш. Срібний міф України: Поезії. Поеми. Драми. — Львів: Світ, 2005. — С. 79—99.

⁹ Гарасимович Єжи. Руський Ліхтар, або Небо лемків: Поезія 1957—1999 / Вибір та переклад з польської Ігоря Калинця. — Львів: Світ, 2003. — С. 8.

Ці орієнтири духовної спорідненості Д. Павличко цілком слушно підкреслює і в статтях: «Знайомства з польською культурою, зокрема, з польською поезією, для українців ніколи не буде забагато. Україна і Польща нарешті, після століть тяжких і навіть кривавих взаємин, мають спільний погляд на свою будучину в об'єднаній, демократичній Європі, будують разом ту свою державність як дві рівноправні й одна одній життєво необхідні держави».

«Лінії зближення» не затуляють українському перекладачеві інших орієнтирів польської поезії — на європейську культуру, а їх найвиразніше демонструють Ципріян Норвід та продовжувачі його «лінії», цілком новітньої, зосередженої не на діяннях метафоричного «духа», а на протистоянні стихій, що споконвіку борються в людській душі, а назовні пробиваються сплесками, сповненими болю, іронії, сарказму. Зовні аскетичний і відсторонений від суєти світу, Норвід приваблює Павличка можливістю «пересотворити» ці прикмети за допомогою української мовної палітри. Такі різні, здавалося б, речі, як «Мандрівний митець», «Проява», «Спартак», сходяться в головному смислі, який прочитується в Норвідівій «Молитві» до Бога:

Коли Твою безмежну досконалість
Я обіймав — даруй за цю зухвалість —
Єдину фразу зміг я простогнати:
«Кажу неправду!». Я — знаменна малість —
Не маю голосу, а Ти ж дав мову,
Ти слово дав могутнє й таємниче...

Відтак — незвичне, наказове:

Тож голос розв'яжи, бо ангел кличе.

Бог у Норвіда промовляє через світ природи, багатоманітність барв і звуків, через «мертву натуру», через хвилині настрої, ледь помітні знаки й натяки...

Загальновідомо, що по-справжньому голос Норвіда було «розв'язано» лише після смерті поета — спочатку в Польщі, а згодом — і поза її межами.

В Україні це «розв'язання» успішно розпочалося на схилі минулого століття. Самозаглиблений, загадковий і не завжди «прозорий» поет, як на диво, припав до душі одному з грона видатних українських перекладачів — Д. Павличку — інтелектуальною поліфонічністю. Тут є

все — і філософія («В історії бува п'ятою / Те, що в житті було крильми»), і гострі соціальні мотиви (як у вірші «Примара», де чітко зафіксовано хворобу суспільства, котре вимагає «крові та грошей»).

Але є в Норвіда і «колір молитов», яким так щедро він послуговується у незавершеній поемі «Мандрівний митець». Тут домінують голуба (небесна) і золота (земна) барви, поєднання яких дає колір зелений — колір життя. У вірші «Сон» поет змальовує двох убитих воїнів: один лежить навznak, і його мертвий погляд спрямований у вічне й таємниче (тож у нього «грудь і чоло світили»); другий, обернений обличчям до землі, немовби зростається з нею.

Мислячи про «постать чоловіка вселюдського», Норвід з болючою іронією говорить про загадкову генеалогію слов'янина: «чи камінь то, чи кість», зате його «чиновники» виглядають такими, якими бачимо їх і сьогодні.

Польський (і загальнолюдський) патріотизм Норвіда помічає Павличко у вірші «Жарт»: від пустих розмов гіпсовий хрест із розп'ятим Ісусом зірвався зі стіни й розбився на друзки. Те, що «розсипалось знаменіє Христове» — застереження не лише для сучасників поета. А на питання, чому поет «не в хорі», — лунає промовиста відповідь: «Мій голос не для пісні: я бачив кров».

Видання Норвіда українською мовою вважається інтелектуальним проривом в українському перекладацтві передусім завдяки майстерності Миколи Бажана, Григорія Кочура, Дмитра Павличка.

На жаль, перекладознавці поки що не дослідили, чим «Павличків» Норвід відрізняється від Норвіда «Кочурового» чи «Бажанового».

Удосконалюючи свою перекладну полоніку, Павличко пішов шляхом заповнення деяких значних «білих плям» в українському перекладацтві. Вони виникли не лише через певні стереотипи (класичним прикладом тут може слугувати тривала «відсутність» Ципріяна Норвіда — і в поляків, і в нас!), а головним чином — через політичні, цензурні обмеження на цілий ряд шедеврів польської поезії (зокрема, на «Мазепу» Юліуша Словацького та «Поминки» («Дзяди») Адама Міцкевича).

У колишньому СРСР існувала пряма заборона публікувати (повністю) текст поеми А. Міцкевича «Поминки» або навіть згадувати імена Чеслава Мілоша чи Віслави Шимборської, які стали лауреатами Нобелівської премії.

Зріз польської поезії другої половини ХІХ і першої половини століття ХХ в інтерпретації Дмитра Павличка виявляє не лише гострі соціальні й національні мотиви, де реалії життя часто заслоняють легендарні романтичні сторінки вітчизняної історії.

І все ж, як заявляє Марія Конопницька, —

Не віддамо для зайд-приблуд
Землі своєї й мови...

Або:

Повстане збройна наша рать,
Дух Польщі буде з нами!

Виразні соціальні мотиви Яна Каспровича, сонетні візерунки Казимежа Пшерви-Тетмайера, символістські візії Болеслава Лесьмяна, його ж еротичні мотиви немовби вириваються з контексту «одвічного діалогу» польської поезії з Богом.

У зворушливому вірші «Уршуля Кохановська» Господь приходять на вечерю до покійної дівчини замість батьків; сам же автор в іншому творі заявляє: «Чом Ти при моїй смерті безсмертнішаєш, Боже?» Інший класик, Леопольд Стафф («Аполлон польської поезії», за висловом К. І. Галчинського), поєднує в своїй творчості духовне й земне, він традиціоналіст і матеріаліст в одній особі. Його «Прометей» навіває асоціації з «Кавказом» Тараса Шевченка, а мальовничі, лаконічні поезії «Тінь», «Проблеми», «Тиша», «Буря в лісі» — споріднені з мотивами «Зеленої євангелії» Богдана-Ігоря Антонича. Перекладач, «віддаровуючи» ці речі своєму читачеві, наближає до українців і зворушливу «Коляду» Титуса Чижевського, стилізуючи її під рідний фольклор дуже обережно, зберігаючи окремі мовно-стилістичні полонізми.

Буйна словесна стихія, ритміко-інтонаційна гра у таких неповторних майстрів, як Юліан Тувім, Еміль Зегадлович, Константи Ільдефонс Галчинський, дають у перекладі ефект своєрідної *lanterna magica* — магічного ліхтаря поезії.

Тут наш поет-перекладач демонструє і такт, і витончене відчуття оригіналу, особливо за відсутності звичних класичних атрибутів — рими, традиційної ритмомелодики тощо.

Приміром, поет Юліан Тувім, якого ми бачили в яскраво буфонадній інтерпретації Миколи Лукаша (поема «Бал в опері»), у сприйнятті та в перекладах Д. Павличка відкривається більше трагічними чи ліричними гранями творчості, що вимагає відповідного словесного оформлення. Павличко шукає таких, не зовсім зручних для багатьох українських перекладачів, стилістичних засобів, — як віртуоз, що поєднує пафосність, ліричність та епатаж, — незрівнянний Константи Ільдефонс Галчинський...

Багатогранний, епічний, інтелектуально невичерпний Ярослав Івашкевич захоплює перекладача європейськими гуманістичними мотивами. Але він дбайливо фіксує і мотиви українські. Зворушує «Молитва» (про Україну), символу набуває екзотичний образ чумака (щось між корсиканцем та індіанцем).

«Для нас важливо знати, що до найвидатніших постатей польської літератури належать вихідці з України. Це Юліуш Словацький, Леопольд Стафф, Ярослав Івашкевич, Збігнєв Герберт і Анджей Кусневич. Останній, щоправда, більше відомий як прозаїк. Певна річ, я враховував цю обставину, вибираючи твори для перекладу», — заявляє перекладач¹⁰.

Так, у вірші Юліана Пшибося «Той степ, що його торік почув я» є своєрідним продовженням степового простору Богдана Залеського і Юліуша Словацького. Один із ранніх перекладів Павличка — вірш А. Кусьневича «Я розмовляю про Україну» — спонукав його перекласти вірш Юзефа Чеховича «Костел Святої Трійці в Замку» (про мистецтво українських малярів-візантиністів), окремі речі Єжи Гарасимовича та Богдана Задури.

Павличко відзначає одну з найважливіших прикмет сучасної польської лірики, а саме — віднайдення таких форм самовираження, таких ідей, які ставлять поезію за межами політики. Такі «творці поезії», пише Павличко,

¹⁰Павличко Д. Моя антологія польської поезії // Дзвони зимою: Антологія польської поезії в перекладах Дмитра Павличка. — К.: Основи, 2000. — С. 7.

«зосереджували увагу не на бажаній, ідеалістичній перемозі доброго начала над злим, а на тому, що зло неможливо перемогти, що воно взагалі створює певне тло, на якому і завдяки якому свої властивості — теж невмирущці — являє добро».

Цю максиму перекладач підтверджує зразками творчості могутньої «квадриги» — Чеслава Мілоша, Кароля Юзефа Войтили (Івана Павла II), Тадеуша Ружевича і Збігнева Герберта.

Мілош у поемі «Світ» (названій автором «наївною поемою») опоетизовує атмосферу родинності та домашності не як світ, що безнадійно канув у небуття, а як тривкий фундамент людяності, відкритості до світу. «Солодка моя європейська вітчизно» — такими словами звертається він до матері-Польщі, і цей поклик відлунює в поезії «Я думаю Батьківщина» Кароля Войтили, омріяного слов'янського Папи, прихід якого пророчо передбачав Юліуш Словацький. Загальнолюдське відчуття ідеалу в Ружевича пронизує біль скривдженої людяності. Парадоксальність і макабричність його образності виводить читача далеко «за межі» слова, себто за рамки збаналізованих псевдопоетичних конструкцій. І хоч його вірш, як влучно зауважує перекладач, «є тільки канвою поетичної думки», саме це дозволяє читачеві співтворити, співпереживати разом з автором. Що ж до перекладача, то ця «канва» вимагає дуже дисциплінованого, точного і вдумливого візерунка...

Вибором із поезії Збігнева Герберта Павличко засвідчує виняткову увагу до феноменального явища, суть якого буде прочитуватися як потужний інтелектуальний спалах на тлі післявоєнної «соціалістичної» казенщини і в передчутті глобалізаційного зоднаковіння особистостей, народів і культур. «Батько» «Пана Когіто», між іншим, створив надзвичайно актуальну «Російську казку» як застереження адептам російського неорадянського цезаризму...

Показовим щодо невичерпних стилістичних можливостей сучасної польської поезії є розлегле «Есе про хмари» Анджея Сосновського. Тут є все: еклектичне нагромадження предметно-візуального та ірреального рядів, історичні алюзії перемішано з побутовими подробицями; тут фантазмагоричні сюжети минулого зненацька напливають на сучасність. А наприкінці вірша несподівано вирин-

нає рима, завдяки чому текст гармонізується на класичний кшталт, немовби продовжуючи лінію Норвіда та його послідовників...

Жіночу плеяду польської поезії Павличко представив уже згадуваною Марією Конопницькою, а також Марією Павликовською-Ясножевською, Анною Каменською, Віславою Шимборською та Мартою Подгурнік. Чи варто дошукуватись у таких яскравих поетес прикмет «подібності» або «спадкоємності»? Безперечно, між цими поетичними явищами існує глибинний зв'язок у реагуванні на реальності своєї доби, а реальність, як мовить Шимборська, — це «плюс-мінус Атлантида»... Тому в одному із знакових віршів «Фотографія натовпу» Шимборська поборює зоднаковіння людських голів, що «збереглися в ідеальності / помимо помиральності». А в саркастичному памфлеті «Ненависть» трактує зло як постійну категорію:

До нових завдань вона завжди готова.
Як треба почекати, почекає.
Кажуть, вона сліпа. Сліпа?
Вона має очі снайпера
І сміливо дивиться в майбутнє —
Вона єдина.

«Ненависть добре тримається в нашій столітті», підсумовує поетеса в такий спосіб зв'язок «поганого» минулого з «поганим» майбутнім.

А її молодша колега, Марта Подгурнік, вважає, що «людина згубилася в закінченнях, історія порвалася, не ефективна, залиш, покинь, сама зроблю порядок». Оце «сама зроблю порядок» звучить обнадійливо і багатозначно.

Тематика набуття «повернутих земель» і втрачених «кресів» найчастіше (і, може, найагресивніше!) реалізувалася в польській післявоєнній публіцистиці. Натомість у поезії мотиви ностальгії видаються глибоко людяними. У поемі Адама Загаєвського «Їхати до Львова» «мовний колорит» відзначається мирною, побутово-сентиментальною тональністю. Поети ще молодшого покоління сприймають «утрачене» як міф, а багато хто намагається з'ясувати волинське, галицьке, бойківське, — загалом, українське коріння. Візії Пйотра Целеша, який реконструює свою білоруську біографію, набагато глибші:

мій дід йосип антонович вірив у бога у свою мову
в білоруську землю і в справедливість...

Часом ці візії «присмачуються» елементами радянської совковості («два мої дядьки вірять у самогон здається ходять вони десь берегами енісею і хочуть набити місяця»). Характерний вірш «На кордоні», в якому на запитання «що везете» звучить вичерпна відповідь:

везу дідуся що вмер і стоїть біля коня і тримає
в мозольній долоні батіг
щоб міг бити мене коли брехатиму в живі очі
везу бабусю мою живу ікону щоб давала
своєю щовечірньою піснею... мені відваги

У цій незвичній «декларації» згадується навіть «хліб чорний [...] бо в нас такого нема...».

Український перекладач помічає і фіксує ще одну тенденцію сучасної польської поезії. Мова про негацію «поезії невірників». Під це визначення підводяться не тільки «перехідні», а й універсальні вартості. За Марціном Светліцьким, до творців такої поезії належать традиціоналісти, які

[...] не кажуть: мене болить зуб, я
голодний, самотній, нас двоє, нас четверо,
наша вулиця r11¹¹ — вони мовлять тихенько:
Ванда Василевська, Ципріян Каміл Норвід,
Юзеф Пілсудський, Україна, Литва,
Томас Манн, Біблія і обов'язково щось мовою ідиш...

(«Для Яна Польковського»)

Магістральний мотив польської поезії — Бог і Слово — підсумовується Светліцьким в демонстративно-еретичний спосіб:

У поезії невірників дерева мають хрести
всередині — під корою r11 — з колючого дроту.
Як легко невірник проходить

¹¹Щодо загадкового r11, то у польській критиці, що присутня у світовій павутині, тлумачення цієї абрєвіатури, як зазначає Д. Пилипчук, не знайдемо. Втім, є всі підстави припустити, що в тексті М. Светліцького r11 (точніше, R11) — це кодова назва радянської балістичної ракети, яка була на озброєнні стратегічних ракетних військ СРСР. — Р. Л.

з біса довгу і майже неможливу дорогу
від букви до Бога, се триває коротко, ніби
сплюнення — в поезії невільників.

Зрозуміло одне: польській поетичній молоді 1990-х — так званим о'гаристам (від імені американського поета Френка О'Гари) — йшлося про нову поетичну мову, відрубну од незрідка евфемістичної мови традиціоналістів, агресивний супроти якої лідер о'гаристів Марцін Светлицький вдається до іронії та маніфестаційно-памфлетного епатажу.

Чи подібна зухвала епатажність матиме своє продовження, — покаже час. Найпевніше, це короточасна реакція, поетичний «вивих», виняток із правил. Адже є ще й інші напрями — безнадійний «кінецьсвітній» (*ostateczny*), натуралістичний і т. п. Але не вони визначають загальне обличчя польської поезії, і не означають вони чогось більшого, ніж окремішні явища і тенденції.

Панорама польської поезії за майже п'ять століть свого подвижницького буття, охоплена зором українського майстра і перенесена на український ґрунт, — вражає. З'являються переклади інших авторів, доповнюються окремі уявлення, але загальна картина тепер вимагає одного: скрупульозного дослідження, порівняльного аналізу, вивчення нових стилістичних можливостей...

Але як оцінює «польську» частку Павличкового перекладацького набутку наше сучасне літературознавство? Його польські антології фактично пройшли повз увагу вітчизняних науковців і критиків.

Тим відрадніше згадати про два ґрунтовні дослідження перекладацької майстерності Павличка, опубліковані в Польщі. У першому з них відомий літератор Василь Назарук пише:

«... Д. Павличку значною мірою вдалося створити особливу мовно-стилістичну панораму, в якій польсько-українська мовна взаємодія дає змогу проникнути в підвалини польського поетичного моделювання світу. Помилковим було б вважати, що мовостиль Павличка-перекладача характеризується ознаками, зумовленими лише ритмомелодичними принципами, прагненням передати передовсім формально-стилістичні риси оригінальних творів. Павличкові тексти ґрунтуються на системно виражених підвали-

нах, закладених великими попередниками польських перекладів і розвинутих, удосконалених із позицій сучасного світового, польського і українського поетичного мислення»¹².

* * *

Перекладацькі «труди і дні» Дмитра Павличка міцно пов'язані з бажанням відкрити в кожній з літератур, що перебувають у його полі зору, питомі, тільки їй притаманні особливості, а головне — глибинну внутрішню сутність. Так, його цікавить поезія європейська і світова. Але в «слов'янському просторі» для нього, українця, важливою є тісна обумовленість антиномій: рабство і свобода, національна безликість і яскрава національна ідентичність, ставлення державного народу до самого себе і стосунки з народами, поневоленими історичними сусідами.

«Невмирущість у слові». Так лаконічно характеризує Д. Павличко сутність болгарської поезії. Так, тисячоліття її існування починається саме з возвеличення Слова у знаменитому «Прогласі» Костянтина Філософа (Св. Кирила):

Сліпим обіцяно, що стануть зрячими,
глухим — що мають вчути Слово писане,
бо ж людям треба пізнавати Господа.
Тож, всі слов'яни, вчуйте Слово Боже,
дар милосердя й ласки щонайвищої,
дар правди, правоти і справедливості [...]
Почуйте ж бо, народи всі слов'янчини,
почуйте Слово, Богом Вам надіслане.

«Проглас» — своєрідний морально-етичний маніфест, адресований слов'янському світові на світанку формування болгарської нації, тож його максими сформуливали засади, які разом із могутньою фольклорно-пісенною стихією увійшли в плоть і кров болгарської душі, болгарської писемності та споріднених культур балканських країн. І не тільки балканських. Значення «Прогласу» для європейської цивілізації з'ясував Іван Франко. Потрібно було не одне десятиліття, щоб нова науково-творча інтерпретація

¹²Nazaruk B. Poezja polska w przekładach Dmytra Pavlyczki // Recepcja. Transfer. Przekład — 2 / Pod red. J. Kozbiała. Warszawa, 2004, s. 209.

виявила пекучу актуальність «Прогласу». Бо й нині слухними є і оцінки, і орієнтири «Прогласу»:

[...] народи без книжок є ніби големи,
бо зброї в них нема, щоб гідно битися
з противником і наших душ погубником:
вони на вічну муку всі роковані.
Народи, ви, що ворога не любите,
і маєте бажання з ним боротися,
ума свого двері відчиняйте,
приймайте зброю, в книгах Божих ковану [...]

Програмні мотиви «Прогласу» знаходять свій розвиток у поезії Христо Ботева, і перекладач робить усе для того, щоб енергія «балканського Бога» (так Павличко називає свого улюбленого поета) стала близькою і зрозумілою українському читачеві. Тут Павличко здобуває абсолютну перемогу над давніми перекладами Павла Тичини, які не піднімалися вище рівня фольклорних стилізацій.

Шкода, звичайно, що наш перекладач обминув увагою поетичну творчість Івана Вазова (зокрема його високопатріотичний вірш «Рідна мова», відомий із перекладу Дмитра Білоуса). Зате є в цьому зібранні вірш «Рідна мова» Кирила Христова.

Привертає увагу поема Пенчо Славейкова «Мікеланджело», адже автор скульптури «Мойсей» заторкує універсальні мотиви вічності, людського безсмертя, характерні, зокрема, для Франка та інших європейських поетів, що намагалися осмислити мистецьку й духовну спадщину епохи Відродження.

Якщо митець відступить від життя,
Навіщо він живе, чого жадає? —

запитає Пенчо Славейков у поемі «Мікеланджело». І відповідає:

Ідею часу в несходиму вічність
Ти переніс, Мойсею. Говори!

Ідея часу, як побачимо, є визначальною і для хорватської, і для словацької поезії, але в болгарській вона втілюється особливим чином — «приспінням» діяльності задля головної життєвої мети — визволення з-під османського ярма. Соціальна справедливість нерозривно пов'язується з національною. У Пейо Яворова («Пісня люди-

ни», «Біженці», «Вірмени») категорія справедливості виступає на побутовому рівні у своєрідному емоційному (страдницькому) ореолі.

Суто особистісна туга Димчо Дебелянова, яка пронизує його антивоєнну лірику («Сирітська пісня», «Сховані стогони»), палкою іскрою перелітає в публіцистичну риторику Николи Вапцарова, де перевтілюється у войовничий оптимізм («Пісня про людину», «Історія»). Цікавою і хвилюючою є думка про «однаковість» (подібність) усіх матерів світу через українські «координати»:

Як же всі на світі матері подібні,
Як серцями легко їм єднатись!
Йди поглянь — в степах на Україні,
Потім перевір — у Киренайці...

У своєму тлумаченні Вапцарова Павличко застосовує розмовно-побутову лексику для з'ясування високих істин, патетика щодо яких під пером іншого перекладача могла б зашкодити щирій, довірливій тональності:

простим словом розкажи ти
нащадкам нашим, людям добрим,
що наша правда вічно житиме,
що ми в борні були хоробрими.

(«Історія»)

Це супокійне твердження розгортається в драматичне дійство у вірші Веселина Ханчева «Найкращий учень». Вірш болгарського поета тематично та ідейно споріднений з віршем сербської поетеси Десанки Максимович «Урок». Трагічний балканський колорит дуже споріднює не лише ці, а й багато інших творів поетів — представників повенного покоління.

Як поет, публіцист і перекладач Павличко ставить на одну «дошку» фашизм і великодержавний шовінізм. Через те не обминає ні авторів, ні творів т. зв. «лівої» орієнтації. Завдяки цьому болгарин Вапцаров, чех Волькер, словак Новомеський, поляк Броневський, певною мірою росіянин Блок виходять далеко за межі своєї партійно-політичної заангажованості. Їхні патріотичні боління — навіть попри елементи «просоціалістичної» риторики й патетики — не залишаються протокольно-сухими документами, а є живими і хвилюючими свідченнями пережитого.

Болгарський вибір Д. Павличка продиктований і суто особистими симпатіями. Звідси — рясні переклади з Георгія Джагарова, Івана Давидкова (особливо!), Андрея Германова, Любомира Левчева. До речі, Д. Павличко зняв із Левчева ярлик «болгарського Євтушенка», глибоко проник у патріотичну сутність і модерну стилістику його поезії.

І чи то античні мотиви у Давидкова й Германова, чи мотиви українські (у них, і не лише в них), перекладач вирішує надзавдання: пов'язати минуле із сучасним, національне — зі світовим. Поезія Кирила Кадійського, наприклад, стала для нього своєрідним інтерпретаційним мостом між, з одного боку, інтелектуальними пошуками та відкриттями сучасної болгарської поезії, а з іншого — з європейським поетичним материком.

* * *

Важливою, делікатною і конче необхідною є місія перекладача як зв'язкового між народами й культурами не лише в просторовому сенсі, а й у часовому вимірі. Про божеську місію — виправити й наладати те, що Шекспір називає перерваним зв'язком часів, — наші перекладачі пам'ятали ще в добу Київської Русі, а вдосконалювали всі наступні віки, особливо в епоху Просвітництва, коли європейська середземноморська культура плавно перетікала від країни до країни, від літератури до літератури. Той гігантський часопростір втрачено (вірніше, розірвано) не безповоротно, свідченням чого є Павличкова «Мала антологія хорватської поезії»¹³. Знаменно, що книжка відкривається сонетом невідомого автора XV ст. Звертаючись до перстінчика, котрий «був іще хвилину тому / За символ любощів моїй прекрасній пані», автор дає філософське витлумачення не так швидкоплинного любовного почуття, як чогось значно глибшого і тривалішого:

Такий на світі час — ось тиша й гуркіт грому.
Тебе любили — й ти нещасний вже в коханні.
Це вічна істина, збагни ж її зарані —
Щасливим бути вік тут не дано нікому.

¹³Ідея світу: Мала антологія хорватської поезії: Переклав Дмитро Павличко. — Київ: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008.

Ти смутку не бери так глибоко до серця,
Нехай оточує тебе любов єдина,
Любов товаришів — ото твоя фортеця.

Зізнаюся, вірш вразив не тоді, коли час від часу розгор-
талася книжка, що була зі мною в нещодавній мандрівці
Хорватією, а в непомітному приморському селі Грїшани,
де мені показали місцевий шкільний музей. Музей, при-
свячений краю, великому художникові Юрію Клові-
чу¹⁴. Експонується і копія його картини, де його авто-
портрет — між зображеннями Рафаеля та Ель-Греко, що
був учнем Юрія Кловіча. Якби можна було розсунути уяв-
ну часову завісу, то десь поруч можна було б побачити
великого литвина (білоруса) Миколу Гусовського (автора
знаменитої поеми «Пісня про зубра»¹⁵) і, звичайно, нашо-
го близького крайнина — Юрія Котермака-Дрогобича (що
був учителем Миколая Коперника).

Нехай дарує читач за цей розлогий відступ, продикто-
ваний унаочненням того, що може дати сучасній людині
поетичний переклад. Виявляється, як це відображено в ан-
тології, дуже і дуже далеких попередників сучасної євро-
інтеграції об'єднували не лише близькі філософські кон-
цепції, загальноприйняті наукові та естетичні критерії, а й
пекучі політичні проблеми: боротьба за національну іден-
тичність та єдність перед спільною загрозою винародов-
лення — саме такою і для болгар, і для сербів, і для хор-
ватів, і для угорців, і для словаків, і для нас, українців,
була оттоманська експансія. «Молитва» супроти турків
Марка Марулича існує в одному ряду із твором згадува-
ного Гусовського про оборону Теревовлі та старовинним
кантом про порятунок християн Почаївського монастиря
Божою Матір'ю. Так, були молитви до сил небесних, але
були приклади рішучої відсічі нападникам з боку україн-
ського лицарства — і під Віднем, і під Хотиним. Поема
Івана Гундулича «Осман», раніше перекладена Олесем

¹⁴Юрай Юрій Кловіч (1498—1578) — італійський художник хор-
ватського походження, «Мікеланджело мініатюри», автор ілюстрацій
до «Божественної комедії» Данте Аліґ'єрі.

¹⁵Білоруський переклад латиномовного твору здійснив Язеп Сем-
жон, переспіви з нього публікували автор статті та Анатолій Кичинський;
повний український переклад зробив нещодавно Андрій Содомора.

Шевченком, щойно зараз (нехай у фрагментах) постає перед читачем у яскравій інтерпретації Павличка:

Знов іде козацьке військо,
дивовижна міць-потуга,
їй противитись не годна
жодна людська сила в світі.

Тисяч п'ятдесят при зброї,
на підбір лицарство дуже,
вороги тремтять, зачувши
їхній гуркіт, крик і тріскіт.

Глянь, немов огонь, там їде
Сагайдачний перед ними:
Плащ червоний і гетьманська
шапка із червоним пір'ям!

Звернімося до оригіналу, хоча б до останньої строфи — цього яскравого поетичного зображення:

Gledaj oružan vas ognjeno
gdi Sagajdački gre pred njima;
crvenu odeću i crveno
za ugaršticom perje ima.

Енергія перекладу така динамічна, що не відчуваєш відсутності точної рими, що міцно «перев'язує» між собою рядки оригіналу; у перекладі цю функцію успішно виконують звуковий та колористичний чинники. Та найголовнішим є чинник емоційний, що впливає з активного ставлення перекладача до зображуваних автором подій і сцен.

Виникає питання: а чи має право перекладач на вияв свого ставлення до того, що «діється» у першотворі? А якщо має, — то якою мірою, аби переклад не перетворився на переспів, у якому перекладачєвого більше, ніж авторового? Чи взагалі має перспективу, так би мовити, цілковитий нейтралітет перекладача?

Очевидно (і це доводить Павличко): матерія перекладу, хоч і є сплавом ремесла й творчості (звісно, не вульгарним!), насправді схожа на вишукане литво, де пропорції металу визначаються мірою доцільності й необхідності, що забезпечує гармонію змісту, емоційність ладу, досконалість форми.

Очевидно, «безсторонність» перекладача доречна, коли маємо справу з текстом, котрий сам по собі є лише документом епохи, протокольним свідченням, і не «провокує» до певних алюзій чи асоціацій.

А як повестися сучасному перекладачеві, коли він учується у вірш Динка Раніни «Цей світ розмаїтий: той скаче, той плаче»:

Svit je ovi razliki: tko poje, tko cvili,
tko gre zled da strava, tko milos da dili,
tko čini zapovid, tko bolan sve boli,
tko gleda, tko ide, tko grede, tko moli...

Переклад:

Цей світ розмаїтий: той скаче, той плаче,
Той милості творить, той — діло звиряче,
Той заповідь чинить, той біль в собі носить,
Той дивиться люто, той злагоди просить...

Автор «родом» із XVI століття немовби перекидає місток до поезії української: «Всякому городу нрав і права» (Григорій Сковорода¹⁶), «У всякого своя доля, і свій шлях широкий», «Все йде, все минає» (Шевченко). Цілком природним видається, отже, дещо підсилений перекладачем ліричний ряд.

Той вгору прямує, той сходить додолу,
Той ближнього має за власну крамолу,
Той — добротворитель, той зло сотворює,
І дурень радіє, і мудрий страждає.

В оригіналі немає ні «крамоли», ані «добротворителя», але вони не тільки не порушують задуму, а, навпаки, увиразнюють його.

Загальнолюдська, вічна проблема боротьби добра зі злом витлумачується перекладачем і як проблема наша, українська:

Та сльоза на барикадах блискала в очах людини,
І на погляді скляному — із-під леза гільйотини...
Чи то брешуть ідеали, чи епохи так прогнили?
Чи відкриється та зірка нам під каменем могили?

(Сильвіє Страхимир Краньчевич, «Ідея світу»)

Перечитуючи антологію, помічаєш, як наш поет у чужинних текстах знаходить підтвердження своєї правоти, власних вистражданих істин.

¹⁶Цікаво, що образ і філософія Сковороди викликали низку присвячених йому творів у російській поезії.

Ось вірш «Стара пісня» поета Антона Густава Матоша, сучасника Гвездослава і Франка:

О мале містечко, о мізерні люди,
О народ незрячий, сліпота журлива,
Голови похилі і щупленькі груди,
О щоденна, глупа, бідна перспектива!
Де ж той мудрий розум, що не знає злуди,
Де ж те серце рвійне, що шукає дива?
Кожен прагне руху, та не йде нікуди
*Правда і स्वाболя — мрія пустотлива!*¹⁷,
Ми — раби-хорвати, ми нікчемні жертви,
За вітчизну й волю встати вже не годні,
Підступ нас чекає і найближчих зрада.
О моя вітчизно, твоє сонце пада,
Сил хорват не має, щоб за тебе вмерти,
А чужак для тебе риє вже безодні!

А ось інший твір — сонет «Хорватським мученикам», написаний сучасником Антонича — Тіном Уєвичем:

Чи вмерло вами сіяне зерно,
Чи з крові вашої не буде плоду?
Ні, ми раби, що мріють про свободу,
Але на смерть зготовані давно.
Тепер хорват — не *він*, а вже *воно*:
Ягня тремтяче! Зляканий до споду,
Не здатний змити він зі свого роду
Прислужника нікчемного клеймо.

Зіставляючи переклад з оригіналом, можна знайти окремі від нього відхилення, помітити переміщення з одного рядка в інший смислових наголосів, — але нема відхилень від головного, болючого і актуального. І не лише для автора!

Та іскра вдарить з вашого кресала —
Я вірю й знаю! Адже недарма
Вас невблаганна доля катувала!
Зродись, народе, вирвись із ярма,
А ні — покличу пекла всі глибини:
Хай нація рабів навіки згине!

Під пером Павличка — це твір не лише про хорватів, а й про українців. Це не переспів, а переклад, де відсутній нейтралітет перекладача. Павличко доводить, що матерія

¹⁷Курсив мій. — Р. А.

перекладу є сплавом ремесла і творчості. А загалом найвищою чеснотою Павличкових перекладів є те, що вони сприймаються як поезія українська.

А як вражає переклад вірша нашої сучасниці Дубравки Ораіч Толич «Хорватське яйце»:

*Напередодні 500-ї річниці відкриття
Колумбом Америки, 1991 р.,
і в самі роковини (1492—1992)*

Нові держави
Як зорі з мряви
Одразу після краху
Постають із праху.
В чорному Всесвіті
Тільки Хорватія
Витримує орбіти вперті
Надовкола себе
І надовкола смерті.

Здається, Павличко, перекладаючи цей лапідарний твір «для себе», зробив усе можливе, аби поширити його «на нас»: досить замість «Хорватія» поставити «Україна»...

Хорватська преса відразу привітала видання Павличкової антології публікацією столичного двотижневика «Vijenac», давши емоційну рецензію відомого українського славіста Євгена Пащенко, який тепер живе і працює в Загребі:

«Ідея світу» — так назвав свій вибір із хорватської поезії її перекладач, дуаєн української літератури, поет, публіцист, політик Дмитро Павличко. У натхненному вступі автор стверджує, що ідея світу, роздуми про неї у хорватській поезії є константою, яка передається протягом століть. Добір поезії здійснено так, щоб передати українському читачеві її ідейну, філософську напругу та естетичний рівень.

Задум здійснюється завдяки реальному доборові — від доби Ренесансу до сьогодення. Український поет втілює свій давній задум — вибірково представити хорватську поезію, принаймні у малій антології, як і названо книжку. З-під пера відомого українського письменника, перекладача антологій світової поезії хорватська отримала одне з найвишуканіших утілень в українській формі»¹⁸.

¹⁸Pašcenko J. Ukrajinska vizija hrvatskog pjesništva // Vijenac, br. 380, 25.09.2008, s. 10.

* * *

«Словацька поезія ХХ ст., — читаємо в передмові до першої з названих антологій, — у глибинах своїх несе філософію людяності, страдницьке співчуття правді, яку постійно бачить пораненою або мертвою. [...]

Читаючи антологію, обов'язково відчуєте, що словацьким поетам властиве світове (сказати б по-сучасному — інтернетне) мислення. Своє особистісне і національне боління вони переживають як загальнолюдське»¹⁹.

Антологія містить твори 14 поетів — наших сучасників (окрім Павола Орсага-Гвездослава).

«Сподіваюсь, уважний читач помітить, що Павол Орсаг-Гвездослав, чиїми творами відкривається антологія, народився 1849 року, а Ян Замбор, чиї твори складають останній розділ книги, прийшов на світ 1947 року. Дев'яносто вісім літ лежить між цими народженнями. Це природно, бо на врожай словацької поезії засівалось у другій половині ХІХ ст., так само, як тепер готується ґрунт і зерно для поезії словаків у ХХІ ст.»²⁰, — пише Д. Павличко. Специфіку і особливості тих епохальних переходів до українського читача перекладач доносить блискуче.

Павличкова панорама словацької поезії формувалася поступово, починаючи з давньої «Антології словацької поезії» (1963) за редакцією Максима Рильського та антології молоді словацької поезії «Веселка Татр» (1978). Дане видання виграє не за рахунок хрестоматійної «повноти» чи актуальної на сьогодні «сумарності», коли укладач, пильнуючи, аби зберегти певний віковий «зріз», трактує покоління не крізь призму неповторності, а як низку «потрібних» імен і творів. Звичайно, як перекладач, упорядник і автор в одній особі, Павличко виконав своєрідне надзавдання: він виокремив постать Гвездослава не лірикою та епікою, а «Кривавими сонетами», — і тим пов'язав класика словацької поезії з європейською гуманістичною

¹⁹Павличко Д. Чотирнадцять обривів // Антологія словацької поезії ХХ століття: Переклад, передмова та коментар Дмитра Павличка. — К.: Основи, 1997. — С. 7.

²⁰Там само. — С. 5.

традицією та з традицією українською (маються на увазі «Тюремні сонети» Івана Франка).

Але справа не лише в цьому. «Криваві сонети», написані словацьким класиком 1914 року, стали для наступників своєрідним «сигналом» антивоєнних, життєстверджуючих мотивів. Головний мотив твору — дискусія людини з Господом. Але він торкається глобальної проблематики: деградація суспільства, крах духовних цінностей, доля рідного народу і слов'янська перспектива. І все це — через братовбивчу бойню. У кривавому дзеркалі руйнації та звиродніння викривлюється і найсвятіший дар — Слово:

Де ж правда, де Господнії глаголи,
Коли стає брат брату на уста,
Палають села, падають міста,
І в пекло обернулись гори й доли?
Що з книг твоїх? То все німий папір...

Можна було б навести чимало прикладів винахідливості перекладача, продемонструвати його здатність компенсувати те, що не можна передати буквально (досить порівняти переклади Павличка з переспівами Андрія Патруса-Карпатського та вправними, але позбавленими внутрішнього вогню перетлумаченнями Бориса Тена).

І тут маємо цікаву перекладацьку інтригу. Як відомо, сонет 28-й переклав і Максим Рильський.

Можливо, дослідники в якійсь «перекладацькій студії» зіставлять з оригіналом три українські версії сонета, в якому Гвездослав вступає в полеміку з Пушкіним щодо слов'янської перспективи:

(Nie, Puškine můj, mysl'ou vysoký,
ty mýlil si sa, podráždenim chorý:
Vraj musejù sa stiect'-zliat' v ruskom mori
tie naše bystré slavian-potoký,

alebo ono — vyschne ráztkoky.
Už příroda, víd'! sama s tebou sporí:
má osve ich, vždy čerstvé bytia vzory;
no trvá aj ich pot'ah hlboký

Ja myslím: duch sa rovná vode, hore
čo parou stúpa, prši návratom;
tak, vzájomstva prúd, teká po priestore,

zhŕdajúc lieňou v bahne stojatom...
Nuž, vyschnúť nemusí ni ducha more,
ni potoky zájst' v mori tom!)²¹

Дослівно:

Ні, мій Пушкіне, високий думкою,
ти помилявся, хворий роздратуванням,
Нібито мусять стектися-зілляться у російському морі
ті наші бистрі потоки слов'ян.

Або воно — висохне в розтоках,
Таж природа, бач! Сама сперечається з тобою:
Багато їх у неї, завжди свіжі приклади буття;
Але триває їхній глибокий рух...

Я думаю: дух подібний воді, що вгору
Сходить парою, а назад летється дощем;
Так, взаємності нурт тече простором,

Гордуючи лінивістю стоячого багна...
Отож не мусить висохнути ані духа море,
Ані потоки в тому морі!

Порівняймо два переклади — Рильського і Павличка.
Переклад М. Рильського:

Ти помилився, Пушкіне великий,
в роздратуванні мовивши сліпим,
що в руськiм морі злитися одним
повинні всі слов'янські наші ріки,

а коли ні, то висохнуть навіки.
Сама природа поглядам твоїм
перечить, барвам даючи земним
дорогу вільну, шлях многоязикий.

Дух — як вода, що випари свої
у понадземні посила краї,
щоб знов на рідний лан вони спадали,
їй ненавистен вод гнилих застій.

Річки, що з духу людського постали,
у течії не вмiстяться одній²².

²¹Pavol Orshág-Hviezdoslav. Krvave sonety. Užhorod — Košice, 1986.
Павол Орсаг-Гвездослав. Криваві сонети / Пер. зі словац. Дмитра
Павличка. Ужгород — Кошіце, 1986. — С. 83.

²²Максим Рильський. Зібрання творів у 20 т.: Т. 8. Поетичні
переклади. — К.: Наук. думка, 1985. — С. 250.

Переклад Д. Павличка:

Мій Пушкіне, думок височино,
ти помилився, мовивши у гніві,
що мусять всіх слов'ян річки бурхливі
в російське море злитись, бо воно

в притоках пересохне аж по дно.
Дивись, природа образи мінливі
показує в буття щоденнім диві —
тим видавам зникати не дано!

Дух — як вода. Ніщо її не зборе:
то парую, то йде дощем вона,
навзаємністю з'єднує простори,

гордуючи лінивистю багна...
Ні, висхнути не може духу море,
і в ручаях є вічна глибина!

Ця редакція повторюється і в «Світовому сонеті» (1983), і в підсумковому виданні Павличкового сонетарію «Сонети. Світовий сонет» (2004); збережено її і в «Антології словацької поезії» (1997). Ігор Качуровський дорікає перекладачеві: «Гадаю, що Рильський переклав ближче до оригіналу...» Можна посперечатися з Качуровським, зважаючи хоча б на дві обставини: по-перше, тема, порушена в оригіналі, свого часу викликала різкий відгук Пантелеймона Куліша, а в радянські часи вважалася єретичною. Та й Пушкін був канонізований настільки, що діяла «норма» буквалістичного тлумачення, хоча, звісно, Рильський не завжди її дотримувався. По-друге, «русское (російське! — Р. Л.) море» і «руське море» — аж ніяк не тожні... Тим часом Д. Павличко перекладає не «слово в слово», а думку — думкою, почуття — почуттям, зберігаючи при цьому гідність дискутуючого і об'єкта захисту: «... і в ручаях є вічна глибина!».

Зрештою, І. Качуровський таки визнає: «Та як би там не було, поява «Кривавих сонетів» — це не тільки успіх українського перекладацтва, а також зразок, як саме слід видавати переклади»²³.

²³Качуровський Ігор. Огляд антології «Світовий сонет» Дмитра Павличка // 150 вікон у світ. — Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2008. — С. 155.

Наступні автори — велика словацька трійця (Іван Краско, Ян Смерек, Лацо Новомеський) в українському перекладі Павличка вражають і гостротою соціальних мотивів (приміром, антирабські інвективи І. Краска), і глибокою людяністю (поезії Л. Новомеського), і витонченою еротикою (поезії Я. Смерека). «Ці поети творили в закованому часі», — слушно зауважує перекладач і демонструє духовну розкутість їхніх першотворів, високомистецьки переплавляючи пафос і лірику, ніжність і тугу, народно-пісенну баладність і понурий пейзаж провінційного міста у поезію високого кшталту.

Взаємини убогої та зневаженої людини з Усевишнім заторкує Іван Краско в поезії «Solitudo» («Самотність»):

О Господи убогих і принижених,
Прийми мою молитву милостиво!
Ти — Бог малих, тому Ти є великим.

Але велич «малих» розкривається в «Критиці». Вірш має підзаголовок: «З промов у низинах» (пор. із Франковим «З вершин і низин»).

Були такі, що в храмах говорили,
А були такі, що в храмах слухали. [...]

Відпущення не буде тим,
Хто був покликаний святе творити Слово,
Але мовчав у свята храмові.
І тим біда, котрі не мали днів святочних,
Та без боязні промовляли в храмах Слова.

Блаженні тільки ті,
що в храмах набожно святого Слова слухають
і сяйво Слова бачать.

Разуючий перегук із «Прогласом» Костянтина Філософа — щодо слова всезагального і слова рідного, щоденного, теж неперебутнього в часі. До речі, про таку місію йдеться і в поемі ще одного словацького майстра — Мирослава Валека («Слово...»). Ця поема залишилася поза увагою Павличка-перекладача, але була свого часу помічена Павличком — редактором «Всесвіту»...

Сутнісну подібність історичних доль словаків та українців, дивовижну тематично-сюжетну близькість як реалізму, так і модерну, поєднують і вкороновують українське слово, український ритм, українська інтонація.

Наступне «п'ятірне гроно» — Павол Горов, Владімір Райсел, Войтех Мігалік, Мирослав Валек, Мілан Руфус — це старші від перекладача митці, чия творчість припадає на повоєнні роки і в драматичних шістдесятих вибухає такими яскравими речами, як «Коли блазенські рими», «Малий реквієм над Яном Палахом та іншими» П. Горова, «Плебейська кошуля» та «Реквієм» В. Мігаліка, зашифрованими інтелектуальними інвективами проти соціалізму, скажімо так, «з нелюдським обличчям» (М. Валек, М. Руфус).

І, нарешті, поети покоління М. Вінграновського чи й молодші — Йозеф Мігалкович, Ян Бузаші, Любомир Фелдек (між іншим, блискучий перекладач української поезії — від Котляревського і Антонича до своїх ровесників), Штефан Стражай, Ян Замбор (у його високоталановитих перекладах вийшли книжки Івана Франка, Павла Тичини та Дмитра Павличка).

Українські зацікавлення, що так відчутно проявилися в 60—80-х роках минулого століття, наблизили словацького читача до української культури. У свою чергу Д. Павличко почуття й настрої словацьких поетів адекватно перевтілює у матерію українського мислення та словотворчості.

Щастям для себе вважає Людмила Таран відкрити в Павличкових перекладах паралельний світ словацької лірики, та ще в такому досконалому виборі й перекладі: «Мені близька, — пише поетеса, — стисненість голосів поетів Словаччини, їх дуже особистісна і разом з тим універсальна, всеохоплююча палітра»²⁴.

* * *

Антологічний спосіб формування перекладацького доробку, безперечно, завжди суб'єктивний. У ситуації Павличка — тим більше. Тут, як ми бачили, важливу роль відіграють особисте зацікавлення і певна спорідненість тем та мотивів, і навіть, сказати б, момент «змагальності» — як з оригіналом, так і з чужим перекладом, який «не влаштовує» або видається недосконалим. Та саме це дозволяє перекладачеві бути розкутим у творенні, здава-

²⁴Таран Людмила. Від Павола Орсага-Гвездослава до Яна Замбора // Дзеркало тижня. — 1997. — 19 липня.

лося б, фрагментарної, але добре осмисленої будівлі, під яку підведено могутній фундамент, а ті чи інші модулі змінюються, істотно доповнюються.

Цілком можливо, що перекладач нині працює над антологіями білоруської, сербської, словенської, чеської поезії, паралельно творячи окремі великоформатні портрети (Адам Міцкевич, Юліуш Словацький, Ципріан Норвід, Христо Ботев, Лацо Новомеський, чех Ян Коллар і чорногорець Петар Негош, словенець Франце Прешерн і білорус Максим Богданович), здавалося б, незіставні з огляду на часові відстані, політичні кордони, умови життя й творчості, стилістичні особливості. Але Дмитро Павличко тонко відчуває живе пульсування поезії, завжди вловлює головний «нерв» творчості кожного перекладуваного автора.

Ось поема Яна Коллара «Дочка Слави» — широко-масштабний твір, втілений у сонетну форму. Автор звертається до Слави (Слов'янщини?) з проханням дати йому крила, —

щоб летів я з краю і до краю —
по слов'янській рідній стороні,
на планини сербів чарівні
і до Волги, що тече з-за гаю...

«Слов'янська взаємність», що стала міцним переконанням славетного поета і вченого, викликавши могутній резонанс серед слов'янських народів (згадаймо Шевченкове «І Колара читаєте...»), у поемі втілюється у численних візіях. Серед них є і українська (сонет 168) — згадка про Мазепу (романтична пригода майбутнього гетьмана).

Епізод із покаранням Мазепи не лише свідчить про обізнаність з українською історією, а, як виявляється, міг би з користю прислужитися авторові:

Добре, якби так мого Амура
пов'язали сильні юнаки...

Поєднання символів античності з образами реальних історичних героїв характерне не лише для Я. Коллара.

Українську тему в чеській поезії ХІХ ст. продовжили Й. В. Фріч (автор віршованої трагедії «Іван Мазепа») та Р. Майер (його вірш «Козацька» в перекладі Д. Павличка міг би прикрасити найвибагливішу антологію, присвячену українському козацтву).

Незрівнянний лірик К. Г. Маха вкарбовує історичні чеські реалії в ніжну тканину романтичного вірша «Бланік»:

[...] І скелю кулаком хотів я розламати.
— Ой, батьку, батьку мій, ти чуєш, плаче мати?
Ой, батьку мій, чому ніхто не відчиняє? —
Я бився в гору ту, грудьми до неї ник.
Гора та? — Бланік наш. Над нею висне крик:
Не чує батько мій, — а мати помирає!

Патріотичну лінію чеської поезії Павличко чітко бачить у больових інтонаціях поезії Іржі Волькера, в якій домінує мотив соціальної справедливості, співчутливість до людського серця, розіп'ятого на хресті новітніх проблем і протиріч, у віталістичних настроях Вітеслава Незвала, сонетах Я. Сайферта та О. Виглідала.

У творчості свого сучасника Мирослава Флоріана Павличко знаходить сучасне тлумачення образу Прометейя:

З тієї ж він матерії, що світ,
зачатий жінкою і чоловіком
І розрахований на сорок літ,
хоч може бути він і старший віком.
Звичайних розмірів його взуття
і носить він штани й звичайні куртки,
і п'є він в ресторані за життя,
об серце власне гасить він окурки...

У цій звичній буденщині виділяється метафора: замість хрестоматійного орла — вже

сонце прилітає з висоти
клювать йому печінку й дерти груди.

Чеське шістдесятництво у корпусі перекладів Павличка гідно представляють перетлумачений давно, але не публікований Мілан Кундера та велика добірка поезій Йозефа Петерки, де тему жорстокості подано в несподіваному ракурсі. Звертаючись до життя, автор просить:

Коли затупиться сокира
й почну душитися у власній гущавиці,
прошу тебе, життя:
гілляки зайві постинай,
коротшими зроби колоди —
міцніші будуть.
Твій блудний
тесля Йосиф.

Натяк на «теслю Йосифа» багатозначний: асоціація веде до «святої родини», відтак до народження Ісуса, розпинання Його на хресті та Воскресіння. Завдяки проникливості перекладача цей чеський «сюжет» гідно вписується в панораму європейської і світової поезії.

* * *

Павличковим ключем для одмикання таємниць російської поезії є універсальний, світовий мотив «вольності». У випадку Польщі та Болгарії він є категоричним, безоглядно рішучим імперативом: ідеться не так про соціальну цінність, як про цінність політичну, рятівну і для особи, і для нації. А що у випадку Росії? Павличко пише: «Через творчість російських поетичних геніїв ми пізнаємо один із найглибших конфліктів, закладених в людській природі: суперечність між патріотичним почуттям і жаданням свободи, між благословенним індивідуалізмом і тяжкою службою народові»²⁵.

Цей конфлікт у російській поезії існує від самих початків формування Російської імперії — «страны рабов, страны господ» (у перекладі: «рабів країни і панів...»). У Павличковій антології антиімперський мотив міг би бути значно виразнішим, якби в добірці поезій Олександра Пушкіна було подано такі відомі речі, як «Він поміж нами жив...» (присвята Адаму Міцкевичу) чи «Хулителям Росії». Адже в творчості генія волелюбність таки співіснувала, уживалася з вірнопідданістю царатові і несприйняттям чи то польської, чи «малороссийской розни». (Згадаймо слова Івана Франка: «З усіх тих російських ніби політичних поезій, крім Рилєєвових, так і віє глухим петербурзько-московським централізмом, котрий не знає ніяких прав вільної людини, крім права фізичної сили (“иль мало нас?” — голосить гордо Пушкін, забуваючи, що чи мало, чи багато невільників-холопів, то їм, холопам, від того не легше), котрий і чути нічого не хоче про природне право кожної народности до своєрідного розвою і вважає братні слов'янські землі не більш, як теперішніми або будучи-

²⁵ Павличко Дмитро. Справжня духовність Росії // Ода вольності: Мала антологія російської поезії у перекладах Дмитра Павличка. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. — С. 7.

ми провінціями Росії, обов'язаними якнайшвидше позбутися своєї народної індивідуальності та розплистися цілком у «руським морі»²⁶). Шкода, втім, що у Павличковому ряду вільнолюбів поки що немає «Оди на рабство» українця Капніста, як і антимонархічних поезій Кондратія Рилєєва.

І все-таки Пушкін — «ушляхетнений», кипучий, баламутний у парубоцькій, але піднесено-молитовний — у любовній ліриці.

Так, це Поет Росії, відомий і «прочитаний» до глибини одкровення, дещо інший, ніж ми знали його з перекладів Зерова чи Рильського, не кажучи про тлумачення Куліша чи Франка... Таке відчуття, що поет розмовляє не лише зі своїми сучасниками, а й з нами («племенем молодим і незнайомим?»).

Лиш там, понад царями, де
Народів не лежить страждання,
Де разом з волею гряде
Законів мудрих панування,
Де в громадян міцних руках
І щит, що всіх обороняє,
І меч, що праведно карає
Без вибору, де злото й страх

Того меча не одведуть,
Що з розмахом паде на злочин,
Де сяє правоти можуть
Над злом державних кровоточин.
Володарі! Корони й трон
Дає закон, а не природа;
Ви над народом стали згорда,
Та вічний вище вас закон!

Рядок, виділений мною курсивом, набуває небувалої експресивності через свідому неточність рими: «природа — згорда». Але саме вона, ця зухвала неточність, обертається великою тотожністю пристрасному первотворові. В такому ж сучасному українському відтворенні пе-

²⁶Франко І. Зібрання творів у 50 томах: Показчик купюр. — К.: Наукова думка, 2009. — С. 17—18. Цю думку Франка з його статті «Темне царство», як бачимо, оприлюднено лише в незалежній Україні 2009 року. — Р. Л.

речитуємо інші, класичні речі: «До Чаадаєва», «В'язень», «У глибині сибірських руд...», «Поет і натовп». В останньому, зокрема, дуже природним видається рядок:

І темна чернь заговорила:
«Хоч гарний спів, та без хісна...»

Воістину алмазний діалектизм «хосен» видається таким же дорогоцінним і доречним, як «бескид» у перекладі вірша Михайла Лермонтова «Бескид»:

В бескида на грудях тихо спала
Золота хмарина цілу ніч...

В оригіналі:

Ночевала тучка золотая
На груди утеса-великана.

Здавалося б, у перекладі втрачено образ огрому, величі, сили... Ні! Це компенсується вже на початку наступної строфи:

Слід вологий на лиці титана
Залишився, а її нема.

Мабуть, ота світла тональність, добір барв («Золота хмарина [...] помчала [...] по блакиті сонцеві навстріч») по-своєму наближає поезію до української, оживлюючи, олюднюючи природу — згадаймо при цьому характерне запитання з «Тіней забутих предків» Михайла Коцюбинського:

Чому ти ся бай не жениш,
Високий Бескиде?...

Людяну й тираноборчу лінію увиразнює перекладач і при перетлумаченні Миколи Некрасова. У хрестоматійно-му вірші «Сіячам» афористичні рядки класика:

Сейте разумное, доброе, вечное,
Сейте! Спасибо вам скажет сердечное
Русский народ...

перекладено так:

Сійте розумне, безсмертне і людяне
Сійте! Спасибі за діло се трудяне
Скаже народ...

У перекладі відчувається немовби присутність Франка: «Діло се трудяне!»

Доскіпливий критик може дорікнути перекладачеві: де поділося означення «русский»? Не захищаючи перекладача, можна все ж і зауважити, що в некрасовському розумінні «русский народ» — поняття значно ширше, аніж «російський». Адже у вірші «На смерть Шевченка» він говорить про українського поета:

Русской земли человек замечательный...

Адекватне (в підтексті — вірне в суті своїй) означення (бо уточнюється справжня приналежність українського поета) пропонує Павличко:

Так у Росії за Божою згодою
Гинути чесній людині призначено...

На сьогодні маємо 16 перекладів цього некрасовського твору, зокрема, і Володимира Лучука. В його перекладі читаємо:

З Божої ласки се мусило статися —
Вмер чоловік знаменитий, поважаний —
Як повелось на Русі...

«Зміщення» трагічної (хоч і звичної!) події в ретроспективі виглядає недоречним з історичної точки зору. Початок перекладу невиправдано архаїзується:

Годі ж бо нидіти, в тугу вдаватися:
Случай завбачений, мало не бажаний.

«Не предавайтесь особой унылости» — не те, що пропонує В. Лучук — «годі ж бо нидіти, в тугу вдаватися».

У Павличка просто й невимушено:

В сум не впадайте. Цією пригодою
Дехто радітиме — все передбачено.

Деякі інші недоліки перекладу В. Лучука: приблизність складених рим, несподівана поява внутрішнього римування, що тягне за собою заколисуючу ритмомелодіку.

Але найбільше випробування для перекладачів — інтерпретація «найголовнішого», кульмінаційного моменту:

Тут ему Бог позавидовал:
Жизнь оборвалася.

Витлумачувався цей момент іншими перекладачами, делікатно кажучи, «без осяяння».

Погляньмо, як переклав цей рядок Павличко:

Бог тут позаздрив поетові —
Серце спинилося.

Поет стає богорівним, як у самого Шевченка («[...] полину / До самого Бога / Молитися... а до того / Я не знаю Бога»).

Тема божеського і людського в російській поезії (на прикладі перекладів Павличка) заслуговує окремої розмови. Ключем до неї могли б слугувати рядки Івана Буніна:

Людина я — приречена, мов Бог
На тугу всіх земель і всіх епох.

Образ Христа — «у вінку з троянок білих», загадкового і суперечливого, — постає із поеми Олександра Блока «Дванадцять». До перекладу цього знакового твору Павличко підводить українського читача після фактично нового прочитання Іннокентія Анненського, В'ячеслава Іванова, Валерія Брюсова та після таких речей самого Блока, як «На Куликовому полі» і «Скіфи», патинованих давньою історією. У «Дванадцятьох» дійсність схожа на бурхливу, каламутну й небезпечну воду. У передмові до окремого видання поеми у власному перекладі Василь Бобинський характеризував твір як такий, що «особливо ярко й пориваюче промовляє до нас із суворих, вихоплених із дивного альяжу тривіальних та натхненних слів, рядків його революційної балади “Дванадцять”»²⁷.

Можна впевнено сказати, що під пером такого майстра, як Бобинський, переклад практично не постарів.

Ось зображення, де поєднується піднесене з банальним:

Вітер шалений,
Злобний і рад,
Крутить пелени,
Прохожих косить,
Рве, мне, мотлошить,
Носить плакат:
«Вся влада Установчим зборам!»
І слова доносить:
... І в нас були так само збори...
... Ось в тому будинку...
... Розсудили —
Постановили...

²⁷Олександр Блок. Дванадцять: Баляда революції / Переклад і передмова Василя Бобинського. — Львів: Нова культура, 1923. — С. 6.

Десять за годинку,
За ніч двадцять п'ять...
І менше — в нікого не брать...
... Ходімо спать...

Версія Д. Павличка лексично, інтонаційно значно динамічніша й колоритніша (завдяки коротким формам прикметника):

Вітер бадьорий,
І лют, і рад,
Крутить подоли,
Прохожих косить,
І рве, і носить
І мне плакат:
«Вся влада Установчим зборам...»

Розбіжності з'являються згодом — при описі деталей і портретних характеристик.

Бобинський:

Гуляє вітер, а сніг гуш-гуш,
Іде дванадцять в мужа муж,
При крісах чорні ремені,
Кругом огні-огні-огні,
В зубах цигарка, драний картуз,
На спину здався б бубновий туз.

Павличко:

Гуляє вітер, сніжок паде,
А там дванадцятро йде.
Гвинтівок ремені пітні,
Навкруг — вогні, вогні, вогні...
В зубах цигарка, на лоб — картуз,
Ще б на спину — бубновий туз!

Архаїчні «кріси» поступилися «гвинтівкам», а от заклик «революционный держите шаг» і Бобинський, і Павличко перекладають по-різному, зважаючи на внутрішню риму («революционный — неугомонный»).

Бобинський:

Революційний крок держить!
Незаспокійний ворог не спить!

Павличко:

Революційний тримайте крок!
Ворог розбійний — зведи курок!

Чимдалі за розвитком подій зростає напруга, ламається ритм, загострюється конфлікт між революційним і тим, що бореться за себе. Важко сказати, чи Блок був уже таким вірнопідданим адептом Жовтневого перевороту. Бійці-дозорці вже не нагадують апостолів, і перекладач це тонко відчуває, передаючи їх агресивність і жорстокість:

Пам'ятаєш офіцера —
Наштрикнувся він на ніж...
Не пригадуєш, холера?
Пам'ять освіжи скоріш!

Вражає заключна частина поеми в перекладі Павличка:

... Так ідуть державно, звагом,
Ззаду — жалісний барбос,
Спереду — з кривавим стягом,
І невидимий на здив,
І на кулі невразлив,
По заметах задубілих
Крізь хурделицю й мороз,
У вінку з троянок білих —
Спереду — Ісус Христос.

У перекладі Бобинського «державний крок» не акцентується; бійці просто «йдуть [...] повагом». Втрата цього означення — істотна вада перекладу, тоді як у перекладах Павличка тема мілітарної, деспотичної кривавої держави пронизує творчість Анни Ахматової, Осипа Мандельштама, Володимира Набокова; трагічний ліризм Сергія Єсеніна, Бориса Пастернака безжалісно оголює конфлікт між тоталітарним режимом і «простою людиною», а Володимир Маяковський прочитується не як «горлан-главарь», а як трагічна особистість.

Але навіть такому майстрові, як Павличко, робота над перекладами творів Маяковського давалася нелегко. Скажімо, у вірші «Борг Україні» (що також перекладався у нас багато разів) варто було б залишити драстичне «товарищ москаль, на Україну зуби не скаль». Бо «жартів не скаль» (Д. Павличко) — не той відповідник оригіналові...

Очевидно, потребує перекладацького доопрацювання рядок:

Разучите эту мову
на знаменах —
лексиконах алых...

Це місце перекладено так:

Вивчіть мову її
на знаменах,
що ряхтять мов корали...

Поет Анатолій Гризун, автор одного з найновіших перекладів, пропонує свій варіант:

Вивчіть мову цю
на прапорах —
із гасел розбуялих...²⁸

І все ж «Борг Україні» в перетлумаченні Павличка набуває особливої актуальності для росіян і на їхній батьківщині, і в тому «ближньому зарубіжжі», де кремлівські політики воліли б бачити «земляков» холопами міфічного «Третього Риму».

Відзначимо тут і прихильні до України «київські вірші» Анни Ахматової, окремі речі Олександра Прокоф'єва та Олександра Твардовського, лірику Арсенія Тарковського.

«Українськість» цього поета — не принагідна, а глибоко закорінена в душі й слові:

Цей світ увесь прекрасний і горбатий,
Як дерево на березі Інгула;
Там я почув, як грім гримить — глашатай
Грози...

(«Доц»)

Цей пейзажний малюнок захоплює автентикою, бо, як зізнається поет,

Я навчався в трави, укладавши слова,
І, як флейта, мені заспівала трава...

(«Я навчався в трави...»)

Але не тільки точністю настрою і добірністю деталі захоплює Тарковський перекладача; під його пером глибокого, актуального звучання набувають такі поезії, як «Петровські страти» і, особливо, «Манекен»:

Хто ж я сам, якщо плачуть навкруг і гудуть
На шарнірах і в дірах епохи й простори,
І на тім'я вінок, що палає, мов зорі,
А на плечі слабкі хрест пророцький кладуть?

²⁸ Літературна Україна. — 2010. — 1 квіт.

Сковородинська тема давно існує в російській поезії. Згадаймо хоча б вірші Миколи Заболоцького та Євгена Винокурова.

Присвята великому українському філософу з доробку Тарковського в перекладі Д. Павличка звучить особливо проникливо:

Не шукав ні житла, ні поживи,
Мандрівник невтомлений і піший,
З владарів Псалтиря милостивих —
Найнемовніший і найбідніший.

А в тій книзі смиренник невірний
Знав, що каже і буква, і титла —
Бо ж до правди цінник достовірний
І душа сотвореного світла,

Є в природі притинок свавілля:
Степ тече оксамитом під ноги,
Присипає сиваською сіллю
Хліб черствий та чумацькі дороги.

(«Григорій Сковорода»)

Порівняймо переклад Володимира Базилевського:

Не шукав ні пожитку, ні слави,
У розладі з довкіллям гріховним
Найбідніший з володарем слова
Псалтирів государ недовомний.

Поріднився в сумирній гордині
З наймудрішою книгою в світі,
Бо в ній правди здобутки вершинні
І душа життєдайного світла.

Ставить межі природа свавілля:
Степ тече в оксамитній знемозі,
Посипає сивашською сіллю
Хліб черствий на чумацькій дорозі²⁹.

Це зіставлення робимо для того, щоб показати: Павличко не дозволяє собі приблизності: ні в змісті, ні в римі.

Наш перекладач добре відчуває специфіку поетів воєнного покоління, де він теж віднаходить українські мотиви. Трапляються вони і в поетів 60-х років. Зокрема, популярним у нас став і вірш Андрія Вознесенського «Поміж

²⁹ Літературна Україна. — 2007. — 2 серп.

стрій», присвячений Шевченкові. Цей твір перекладався і до Павличка, а з його іменем посів поважне місце в російській Шевченкіані. Перечитуючи цей твір, а особливо «Майстрів» та «Лобну баладу», повертаєшся до перекладачового зізнання: «Скажу відверто: перекладаючи росіян, мав я на увазі не такого читача, що слабо знає російську мову; навпаки, працював для такого, що володіє нею досконало. Я ставив собі завдання показати можливості української мови, її здатність органічно передавати нюанси поезії великих майстрів. Я тут не новатор, а тільки спадкоємець утвердженої Максимом Рильським та іншими видатними українськими майстрами традиції — змагатися з російським оригіналом, доводити універсалізм, вишуканість, лексичне багатство і синтаксичну гнучкість української мови»³⁰.

Як мовиться, ні додати, ні відняти. Але я б опустил заперечну частку перед словом «новатор»: Павличко — новатор, великий новатор у царині українського поетичного перекладу. Здається, саме його, як нікого серед сучасних перекладачів, стосується вірш В'ячеслава Іванова «Перекладачеві»:

Чи жайворонок нив і пасовищ — Вергілій,
Чи альбатрос Бодлер, чи соловій Верлен
Твоя ловитва, — знай: в сильце твоїх письмен
Впадуть не хочеться пташині вільнокрилій.

Не обійтись тобі, мій птахолове милий,
Без хитрувань і зрад, хоч був би ти блажен,
Хоч був би другом ти всіх дев'яти камен,
І зла ботаніком, і пастирем ідилій.

Чужого вірша ти не зловиш легкома,
Бо він, як бог Протей, весь відданий глибинам:
Рибину ти спіймав, а він вологим плином

Шмигне крізь кволу сіль — і вже його нема...
На маску — маскою відповідай Протею!
Люд краще забавлять ще й казкою своєю.

³⁰Павличко Д. Справжня духовність Росії // Ода вольності: Мала антологія російської поезії у перекладах Дмитра Павличка. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2004. — С. 5.

Чудово сказано! З поправкою на те, що український поет і перекладач не полюбить «хитрувань і зрад». Йому до душі *ars poetica*, в якій і першотвір, і переклад ведуть вічний свій діалог без масок і наглухо закритих забрал...

* * *

Якщо часопростір польської, болгарської та хорватської поезії перекладач окреслює кількома століттями і позначає його гронами яскравих імен, випробуваних і усталених літературним процесом, то дещо інший принцип застосовується до поетичних набутків словацької, сербської, білоруської літератур.

Білоруські орієнтири Д. Павличка заторкують лише ХХ століття, особливо тяжке і навіть трагічне для білоруського народу, його культури, мови.

Близькість і спорідненість двох слов'янських народів, що жили колись однією родиною (Велике князівство Литовське), а роз'єднаних державами-поневолювачами, для Д. Павличка є одним із провідних мотивів не лише його поезії, публіцистики, а й перекладацької праці. Мабуть, саме через переклад він намагається гоїти болі — українські та білоруські, — звертаючись до білоруських класиків — Янка Купали та Максима Богдановича.

Ключовий твір Янка Купали — «А хто там іде?», що розгортає перед читачем монументальну картину динамічного і впевненого поступу нескореного народу, одержимого жаданням «людьми зватись», — Д. Павличко сприймає як константу всієї творчості білоруського класика. Збірний образ білорусів, точніше, образ їхніх болів, почувань і надій, конкретизується і максимально чітко увиразнюється в подальших купалівських «піснях недоли», особливо періоду 1914-го та 1917—1922 років.

Перша світова війна і Жовтневий переворот немовби прочинили білорусам двері «перед майбутністю».

Сумні ми стоїмо перед своєю
Майбутністю — ворожим: так чи ні...
Чи ми воскреснем, впавши ниць душею,
Чи вийдемо з п'яьми на ясні дні?.. [...]

Чекаємо будущини такої,
Що всіх збере і поведе кудись,
Та з-під опіки вирватись чужої
Не здатні — в рідну широчінь і вись.

Засів чужак у нашій рідній хаті,
І сито їсть при нашому столі,
Нам кидає огризки як звіряті,
Ми ж дякуєм, вклонившись до землі.

Ламентатії та викривальні антидеспотичні інвективи поступово набувають протестного, а відтак виразно національного, державницького характеру.

Там чути: «Білорусь!» Там — «Самостійність!»
А там: «Повстань, робочий люд...» А ми?
Ми — перелякані. Крутіж і безнадійність...
Тріпочем, ніби тьма в пільмі, крильми.

Цей мотив присутній і в поезії Павла Тичини:

Там скрізь уже: сонце! — співають: Месія! —
Тумани, долини, болотяна путь...
Воздвигне Україна свого Мойсея [...]

Купала (і це фіксує перекладач) бачить єдину дорогу виходу з рабства в устремлінні нації до самостійного державного буття. Але він бачить, окрім традиційних «власних» перепон на шляху до мети, — і досі діючий «зовнішній» чинник, про що відкрито заявляє поет у вірші «Оков поламаних жандарм» (1926):

Рабів мільйони в пазурах
Тримав орел твій недарма,
І панував над ними страх,
Ти нами правила всіма.
В твоєму ланцюзі, о Русь,
Заплетені з усіх боків
Україна, Польща, Білорусь
І сотні інших «язиків». [...]
Бере сатрап страшний розгін,
Хоч сам захований між тлю;
Йому дай шибеницю — він
Всі язика запхне в петлю.
Не любиться, як смерть, йому,
Що білоруська дівтора
До школи йде, що темну тьму
Просвітлює нова пора,
Що білоруські хлопчачи
По-білоруськи вчиться йдуть!

Нагадаємо: це послання написано 1926 року. Уже тоді Купала не лише застерігав, а й переконував своїх сучасників і нащадків:

Не скує кайдани знов
Для нас Москви коронна грязь,
Що жить не здатна без оков!

Антиімперські акценти виразно проступають і в сонетах Купали («Чому?», «Наше господарство»).

Датою «7 листопада 1918 р.» позначено сонет «Бджоли» (йдеться про білоруську «маєтність»):

Коли ж настане час летіти в світ роєві,
Не там сідає він, де мій закличний знак,
А котиться й стає аж на чужому дереві.

На тій маєтності не розживусь ніяк;
Піду поглянути в діжчини янтареві,
Але біда — мій мед забрав сусід-своєк!

Тема непорядного «господарювання» ще гостріше звучить у сонеті «Наше господарство»:

І споконвіку нас пани й царі в солдати
Беруть і на війну женуть проти своїх.
За нашу кров огонь іде до наших стріх,
Пожежі косять все, що в хаті й біля хати.

Господарюєм так і дома, й за домами,
Ждучи даремно втіх, подібні до трави,
Що жде в спекотний день роси — іди злови!..

Хліб в горлі нам стає, і душить, мов зубами
Волення: доки ж ми ще будемо рабами
Варшави панської і царської Москви?!

Важливо зазначити, що саме в сонетах Купали перекладач бачить і підкреслює мотиви, що залишаються актуальними не лише для Білорусії. Загалом кажучи, Д. Павличко у своїх перекладацьких публікаціях з білоруської «спадщини» веде не лише соціально-політичну, а й філософсько-інтелектуальну лінію. Саме в сонетах Купали ця прикмета виявляється чи не найчіткіше, що, безумовно, імпонує перекладачеві. Разом з тим його приваблює інтелектуалізм Максима Богдановича, чия лірика у свій спосіб захищає і утверджує національну ідентичність білоруського народу.

Щоб утвердити непроминальність буття білоруського народу, Богданович використовує метафору: жменя насіння, знайденого в могилі, яка «вісімдесят віків» стоїть «в пісках Єгипту [...] / Над хвилями синіючого Ніла»:

Хоч зернятка засохлими були,
Їх приспана, але живуча сила
Збудилася і руна сколотила,
Здвинула збіжжя золоті вали.

Неважко помітити схожість у певному «одомашненні» поетичної стилістики: Купала бачить свій народ як роботящу бджолу, а в Богдановича Батьківщина асоціюється із доспілим ланом і потужним джерелом:

Це — образ твій, забутий рідний краю!
Розбуджена душа народна — знаю
І вірю: вже вдруге не засне,

А рине вгору з-під самого споду,
Мов джерело могутнє і ясне,
Що з тісняви пробилось на свободу.

Велетні білоруської поезії одностайні і щодо захисту рідної мови. Це відомо із класичних творів — «Погоня» Богдановича та «Ворогам білорущини» Купали.

Два напрями поетичного мислення, започатковані на початку ХХ століття геніальними білорусами, були насильно перервані (це схоже на долі геніальних українців — Антонича і Тичини!). Втім, Д. Павличко розшифровує їхні сліди у творчості поетів міжвоєнного та воєнного покоління, а також у поезії своїх ровесників і молодих побратимів.

Ідея національного відродження, притлумлена радянським режимом, проблискує у ліриці Максима Танка, Аркадія Куляшова.

Максим Танк іще не ризикує одверто висловлювати те, що йому болить, він послуговується іронією, сатиричними «мазками» у своєрідних римованих і неримованих ескізах, які немов би не стосуються білоруської і загальнорадянської дійсності. Але ось читаємо в перекладі Павличка баладу «Яносік» (тема явно імпонує перекладачеві), з якої постає образ зухвальця-месника, героя польського і словацького народів, у такому оригінальному наświetленні: під час свячення великодніх пасок.

А в Яносіка з собою
Хліба не було;
Тивуни усе забрали
Все з вогнем пішло.

завжди розвіяла тривоги щодо ясної національної перспективи розвитку й розквіту рідної мови.

Та подальші політичні перипетії призвели до значної деформації незалежного статусу держави, упослідження державної білоруської мови, цього найголовнішого атрибуту незалежності. Боротьба за повернення рідній мові належного їй місця знову стає справою життя або смерті білоруської нації. На запитання, поставлене мною Д. Павличку: «Ваше ставлення до нинішнього становища білоруської мови: від кого (чи від чого) залежить змінити ситуацію на краще?» прозвучала відповідь: «Статус білоруської мови в Білорусії такий самий, який був за радянських часів. Ні, набагато гірший, бо комуністичні лідери принаймні вдавали, що дбають про збереження національних цінностей».

Сьогодні, коли існує незалежна Білоруська держава, становище білоруської, начебто державної, мови подібне до покинутого всихати дерева. Друга державна мова витіснила білоруську мову з ужитку державних чиновників. Друга державна мова — узаконена русифікація Білорусії [...]

Змінити трагічний статус білоруської мови може тільки влада патріотичних сил, натепер опозиційних і переслідуваних. Сил, які зможуть ліквідувати державну двомовність законом про єдину державну білоруську мову.

Білоруська мова в тяжкій ситуації, але вона не вмере. Білоруська творча і наукова інтелігенція, білоруські села й певна частина міського люду — живуть цією мовою»³¹.

Трагічна мовно-культурна ситуація в Білорусії напяму поєднала націєтворчий пафос Купали, Цьотки, Богдановича із життєствердними кличами Ніла Гілевича («Безсмертний дух слова», «І питає суд високий»), Генадзя Буравкіна («Чи допоможе нам Росія?», «Вітчизно, безпам'ятні в тебе сини», «Зрадникам Білорусії»), Сергія Панізніка («Я — тут»), Сергія Законнікова («Ми», «Монолог»).

У своїх тривожних роздумах білоруські поети апелюють до своїх великих попередників, але й до Шевченка,

³¹Літературна Україна. — 2009. — 2 лип.

Франка, Лесі Українки і навіть — безпосередньо до України (як це робить Сергій Законніков у вірші «Бережи себе, Україно»).

Гідність людська — гідність національна, — таким є кредо новітніх піснярів Білорусії, висловлене Ригором Бородуліним.

У дні нещастя, болінь, гризот
Як душу відчай гне й дратує,
Як ти не віриш вже в народ,
Одне ще втішить і врятує:
Що промінь пам'яті не згас,
Не заросли кущами ниви,
Що людяний настане час,
Все праведне і справедливе
Здолає хижу ненасить,
Зламає всі закови й кліті...
Тож варто жити!
Треба жись!
Ми будем жись на цьому світі!

* * *

Духовне начало буття непідвладне знищенню, смерті, забуттю. До такої думки підводить перекладач, пропонує кількісно невелику, але вагому добірку сербської поезії (Йован Дучич, Мілан Ракич, Десанка Максимович, Бранко Мількович, Момчило Джеркович). Чи перелічені автори творять образ самобутнього балканського народу, чи є вони виразниками його національної самобутності, захисниками його духовного суверенітету? Безперечно. Але годі шукати в їхній творчості гострих політичних ескапад, патріотичної риторики, відкритих апелювань до героїчного минулого. Якщо йдеться про давню історію, то вона зображується скупими, наче недомовленими пасажами, що нагадують аркуші офортів або дереворитів. Прямих відсилань до історичної дійсності тут немає (Д. Павличко «обходить» такі твори Д. Максимович, що перекладені іншими авторами). Єдині алюзії щодо трагічних фактів сербської історії знаходимо у поезії Мілана Ракича «Покинута церква», але вони трактуються не лише в «домашньому», а й у ширшому (принаймні загальнохристиянському) контексті:

Отак лежить Христос, де кажани і сови,
І ще якась птахва збирається на лови,
Як тільки западе в порожнім храмі тьма,
У відчаї, страшний, Христос розводить руки
Він сам, самісінький. Він повен горя й муки,
Він пастви жде і жде, але її нема.

У вірші «Симоніда», присвяченому сплюндрованому соборові на Косовому полі, Ракич вдивляється в зображення святої на уцілілій стіні:

Як страшно ти скалічена, іконо!
Прийшов чужинець однієї ночі,
Де ти стоїш так тихо, безборонно, —
Ножем тобі він виколупав очі!

Неначе ті давно погаслі зорі,
Що промінь їх на землю долітає
І мерехтить над нами у просторі,
Хоч тих світил далеких вже немає.

Так зі стіни не тьмянко і не блідо,
А ясно, як зірки в безоболоччі,
Горять мені, печальна Симонідо,
Твої давно вже видовбані очі...

Шукання зором сучасного поета утраченого «погляду минулого», руйнівні дії зловмисника чи звичайнісінького плину часу неодмінно супроводжуються загадковістю, таємничістю, жаданням зберегти в пам'яті втрачене.

Цю тенденцію підхоплює і розвиває Десанка Максимович — протягом усієї творчості, від ранньої лірики до останніх публікацій. Це, зокрема, можна спостерігати в її сонеті «У музеї», де

Одежа, зброя, посуд і книжки —
минувшиною пахне все в музеї.
На давніх шафах різьблені лілеї,
там павуки й незримі хробаки.

Пречистих Дів печальні образки,
з монастирів покинутих трофеї,
мечі, що ними в честь якоїсь феї
рубалося лицарство залюбки.

А люди йдуть, так ніби про минуле
сьогодні перший раз вони почули,
і від нудьги конають сторожі...

Втім, із небуття можна повернути навіть світ, що завмер у музейних вітринах:

вже вечір і пора кінчать роботу;
та наше сонце кида позолоту
і завертає поблиски іржі.

Болісне відчуття втраченого — в історії, природі, у власній душі — робить поезію Десанки глибоко людською, здатною лікувати та оздоровлювати.

Сумні, а то й трагічні нотки її поезії передусім стосуються життя краян — селян і священників, «пасажирів третього класу».

Але якщо її попередник Мілан Ракич порівнює життя селянина із рухом коня по замкненому колу («Чигир»), то Десанка Максимович не лише героїзує життя селянина, а й сакралізує його через несподівані асоціації. Завершення її листа-реквієму «Смерть селянина» звучить у, так би мовити, довженківській тональності:

Він проминає байдуже листя дукати —
злото, що з гілля легенько злітає,
минає землю, що до ніг прилипає,
землю, яку він любив орати.

Нога за ногою в надвечір'я тужливе
йдуть воли — наче з мливом додому дорога.
А дядьки розмовляють тихцем, як велить жалоба,
про те, які ціни на пшеницю, на сливи, і про Бога,
великого небесного хлібороба.

Саме вони, переважно селяни, ці непримітні й непоказні герої, і творять героїку; через те, каже поетеса:

Я жалію людину,
але якщо за волю
життям братів треба платити в люту годину,
якщо треба істину боронити,
будьте певні,
я не скажу їм,
щоб утікали з битви.

(«Жаль мені людини»)

«Сербія — велика тайна», «Сербія в присмерку», «Сербія будиться» — в трьох частинах своєрідного поетичного панно, на якому поєднується героїчне з буденним, патетичне з інтимно-довірливим, Д. Максимович веде діалог із читачем.

Суворі обриси реальної дійсності автор переплітає з уявним і недомовленим. У строфічній будові вірша вражає не сюжетна конструкція, а насамперед — витончена архітектоніка настроїв. Слушно говорить про це літературознавець і критик Велимир Живоїнович:

«... Її художній досвід відзначався новим змістом, мав зовсім інший характер, ніж звичайно. У вірші звучала каденція, що піде раніше не зустрічалася, — музична, підпорядкована внутрішній метричній закономірності, але без строгого ритму. Щось жіноче й трепетне було в цьому, здавалося б, боязко невпевненому, а насправді міцно зробленому вірші»³².

Оця тонко підмічена особливість міфосвіту Десанки, внутрішня метрична закономірність у поєднанні з міцністю вільної, не обмеженої жодними рамками чи канонами строфи блискуче відтворюється перекладачем українською мовою. Зрештою, це стосується і її сонетів («Голоси вночі») та сюжетних циклів Йована Дучича, Мілана Ракича, «Триптиха про Еввідіку» і «Сонета про птицю» Бранка Мільковича.

Важливо, що перекладач добре віддає і сюрреалістичний колорит сонетарію Мільковича, і українські реалії Джерковича («Спостереження», «Лежу в полях на Україні»). Але найбільшим здобутком Павличка в осягненні новітньої сербської поезії є те, що «розгерметизовує» її «внутрішньо-ужиткове» спрямування, робить такою, що своїми гуманістичними нотками маніфестує злагоду й добросусідство — у всіх можливих виявах:

Добро розголошуйте в наполегливім слові,
як розголошуються ненависть і зло,
і, може, врятується бодай крихта любові,
хоч маленька частина того, що жило.
Звістуйте, що є хтось такий, хто сусіда
прославляє охоче й сусідову чашу
одягає в золото і сапфір.
Звістуйте, що на нашу планету впали мільярди
добрих зір.

*(Десанка Максимович, «Вдарте ж
коли-небудь у великі дзвони...»)*

³²Цит. за вид.: Максимович Д. Лірика. — К.: Дніпро, 1985. — С. 11—12.

* * *

Типологічна близькість таких літератур, як українська, польська, чеська, словацька, російська, болгарська, — річ очевидна. Але перекладач працює не для того, щоб тільки ілюструвати подібні істини. Ще ж порівняно недавно до перекладацьких пріоритетів (часто замовних!) рекомендувалися твори, що відповідали певним ідеологемам. До читача часто приходили їх мертві подобі, вироблені за допомогою підрядників.

І все ж анафему підрядникові конче слід відмінити, зважаючи хоч би на досвід Миколи Бажана (грузинська поезія), Ігора Качуровського (іспаномовні поети) і, звичайно, Дмитра Павличка. Високе мистецтво поетичного перекладу стає високим тоді, коли заземлений у рідні глибини першотвір завдяки дарові перевтілення проростає і стає вічнозеленим деревом вже на українському ґрунті.

Цим даром досконало володіє Дмитро Павличко. «Географічними» рамками простір його перекладу не обмежений.

В історії українського перекладу будуть зафіксовані не лише такі прикмети Павличкової перекладотворчості, як панорамне, широке бачення світової поезії, а й увага до окремої яскравої особистості, яка імponує українському поетові чи то героїкою власного життя (болгари Христо Ботев і Никола Вапцаров), чи то симпатією до країни, її культури, її великих поетів (кубинець Хосе Марті). Нині добре видно, як формувалися політичні та естетичні підходи українського перекладача і до згаданих авторів. Павличко перекладав Ботева, як він згадує, в тяжкі дні, коли в ЦК КПУ вже було прийнято рішення звільнити його з роботи у «Всесвіті». Що йому тоді згадувалося? «Мій Христо Ботев уявлявся мені як воїн УПА», — зазначає перекладач³³.

Самовіддано й послідовно працював Павличко над перекладами творів французьких поетів, зокрема Шарля Бодлера.

³³Павличко Д. Невмирущість у слові // Антологія болгарської поезії: Переклад Дмитро Павличко. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2006. — С. 12.

У статті «Французька поезія в українських перекладах» М. Москаленко пише: «Д. Павличко надрукував частину своїх перекладів з французької поезії в авторській антології “Світовий сонет” (1983). До книжки увійшов 31 переклад (П. де Ронсар, Ш. дю Белле, Ж. де Нерваль, Ш. Леконт де Ліль, Ж. М. де Ередіа, Ш. Бодлер, А. Рембо, Г. Аполінер, Р. Деснос). Кілька інших перекладів з Р. Десноса, що призначалися для згаданої вище антології французької поезії ХХ ст., було опубліковано в періодиці, згодом надруковано низку віршів Р. Десноса для дітей. У книжці “Поезії” Ш. Бодлера (Київ, 1989) Д. Павличкові належить 108 перекладів (вступний вірш “До читача”, розділи “Сплін та ідеал”, “Вино”, “Бунт” із книжки “Квіти зла”; розділ “Різні поезії” з “Книги уламків”; сонет “Сліпці” вміщено в примітках до цього видання)»³⁴.

Дмитро Павличко як перекладач добре знайий своїми трансляціями великих художніх полотен зарубіжної поезії. Бажано ті переклади хоч би згадати, щоб, можливо, таким робом окреслити бодай пунктирно справді світовий масштаб перекладацького труду цього чоловіка. До подібних полотен належать згадані вже «Криваві сонети» Гвездослава. Адже це — панорама жахних епізодів Першої світової війни, пов'язаних роздумами про долю європейських і насамперед слов'янських народів.

З болгарської поезії Павличко переклав чотири поеми: «Гайдуки» Христо Ботева та «Сis moll», «Мікеланджело», «Легенда Балкану» Пенчо Славейкова.

Найбільше поем Павличко переклав з польської літератури. Це — представлена в нашому виданні поема «Петербург» — невід'ємна частина «Поминок», найвидатнішого твору Адама Міцкевича. Далі — поеми «Година думки», «Ангеллі», «Вацлав» Юліуша Словацького, «Мандрівний митець» Ципріяна Норвіда, «Дзвони зимою» і «Світ» Чеслава Мілоша, «Тиша» Богдана Задури (мабуть, найпроникливіший образ сучасного не тільки польського, а й українського політичного розхитаного життя; тут, пише Павличко, уже видно хаос нового, нібито демократичного

³⁴Москаленко М. Французька поезія в українських перекладах // Світо-вид (Київ — Нью-Йорк). — 1994. — Ч. IV (17). Жовтень-грудень. — С. 74.

часу, тут апокаліпсис антигуманного, звірячого устрою життя переходить у крики нових горлохватів — егоїстичних політиків, лицемірів і нездар).

З російської поезії Павличко переклав поеми «Дванадцять» Олександра Блока та «Майстри» Андрія Вознесенського. Ці переклади істотно виграють порівняно з іншими їх україномовними версіями.

Особливе місце у ряду визначних перекладів Павличка посідає епос «Мікрокосм» Петара Негоша, великого чорногорського державного правителя, філософа і поета.

А поема Юстінаса Марцинкявічюса «Донелайтіс» демонструє національно-визвольну енергію оригіналу. Це, напевно, один із найвдаліших творів видатного литовського поета, близький українському духові перекладача.

З грузинської поезії Павличко переклав поему «Кілька сцен, або Випадок із життя розбійника» Іллі Чавчавадзе. Наш поет, який походить із опришківського роду Бойчуків (по материній лінії), не міг не перейнятися цим твором великого грузина, відчуваючи в ньому щось фаміліjne, довбушівське. Герой поеми Како Бгачіашвілі, месник панам за людські кривди, вималюваний у перекладі пластично, з пошаною і любов'ю.

«Айрени кохання» Наапета Кучака також можна сприйняти як велике художнє полотно, в якому героєм виступає життєрадісна душа чоловічої любові до жінки, набагато мудріша од філософії європейського Дон Жуана. Твір той дає читачеві блискучі зразки афористики великого вірменського поета XVI ст.

Дмитро Павличко вважає, що сорок шість поезій Хосе Марті, котрі вийшли вперше під назвою «Прості вірші», — це також цілісний великомасштабний твір, своєрідна сповідь поета, який крізь призму любові до вітчизни оглядає високі, ясні обшири людяності і ниці, темні мотиви життя негідників. Через те не можна погодитися із твердженням Ігоря Качуровського про «маргінальність» Марті і вияв уваги до кубинського поета... з ідеологічних причин. Хосе Марті — класик латиноамериканської літератури, великий поет кубинського народу. А однією із спонук (чи не найважливішою) ближче познайомитися з його поезією, можливо, була поема Бориса Грінченка «Матільда Агра-

монте» (прийшла до українського читача на початку 60-х років минулого століття).

Варто згадати й те, що Павличко свого часу вже був зібрався перекладати фінський епос «Калевала», але, вчитавшись у переклад, зроблений і виданий ще на початку ХХ ст. Євгеном Тимченком, відредагував той переклад і видав зі своєю ґрунтовною передмовою.

Вже сам перелік великоформатних речей перекладача засвідчує, в якому великому боргу перед Дмитром Павличком наше перекладознавство, котре досі не спромоглося хоч би на такий простий перелік, не кажучи вже про глибокий аналіз і про з'ясування вартості та окремих огріхів велетенської праці, звитяг і поразок перекладача.

* * *

Вище відзначалося, що з малих поетичних форм Павличко вибирає для перекладу найчастіше сонет. Понад сімсот перетлумачених сонетів нараховує його перекладний сонетарій, де виділяються твори Данте, Петрарки, Мікеланджело та інших світової слави майстрів цієї форми. Серед них — Шекспір, Мілтон, Ередіа, Бодлер, Сервантес, Лопе де Вега, Камюенс, Юліуш Словацький, Франце Прешерн, Ян Коллар, Пабло Неруда, Максим Богданович, Валерій Брюсов, Осип Мандельштам, Вітезслав Незвал.

Чим пояснити увагу сучасного поета до жанру і форми, так високо оціненої в «сонетних присвятах» Іваном Франком і Максимом Рильським? Вподобавши собі сонет як своєрідну модель «драми в мініатюрі», Павличко використовує його і як певний модуль у творенні свого оригінального і перекладного сонетарію, котрий розбудовується і вдосконалюється упродовж десятиліть. Цілком слушно зауважив свого часу словацький поет Ян Замбор: «Павличко не підходив до творення сонетів непідготовленим — присвячував їм значну перекладацьку й теоретичну увагу. [...] Поетові сонети — розмаїті; для нього це є форма і для сатири, і для притчі. [...] Це твори живі, тому що їх змістовність існує в рівновазі з образністю»³⁵.

³⁵Zambor J. Prekladatel'ove marginalie. Dmytro Pavlyčko. Tajomstvo tvojej tvare. Bratislava, Slovensky spisovatel, 1981, s. 107.

Після першої спроби, по суті, антологічно представити світовий сонет (збірка «Сонети», К.: Молодь, 1978) Павличко публікує книжку «Світовий сонет» (1983). Високу, хоч і суперечливу, оцінку цьому виданню у своїх радіокоментарях дав Ігор Качуровський: «Звісно, антологія Дмитра Павличка — це неабиякий здобуток українського перекладацтва, це істотний крок в опануванні українцями вершин загальнолюдської культури, це своєрідний пролог до капітальної Антології Світової Поезії»³⁶.

Книга містила сонети 124-х авторів, перекладених із 24-х мов. Окремо, скажімо так, височіють Шекспір, Бодлер, Гвездослав і Купала. Ця грандіозна праця вимагає окремої широкої розмови.

Робота над новим варіантом сонетарію виходила з головної засади, про яку поет заявив, цитуючи у своїй передмові «Вічність людського духу» викладене у «Світовому сонеті» (1983) кредо: «Це сама вічність людського духу постає перед нами зі своїми скаргами й внутрішніми боріннями своїми, з нездоланною жагою знищити рабство й ненависть, гармонізувати почуттям любові власну суперечливу природу і всю затиснуту екстремами безмірність світову»³⁷. Безперечно, його увага пояснюється і особистісними уявленнями та переживаннями (саме вони спонукали поета перекласти 66-й сонет Шекспіра і надати йому протестного характеру, виходячи з умов і колізій радянського режиму). Та головним у бажанні дати українському читачеві повноцінного сонетного Шекспіра було, мабуть, відчуття необхідності вийти на якісно новий, глибший рівень прочитання Шекспірових текстів.

Шлях до власного, «повного» сонетарію Шекспіра — це шлях від Пантелеїмона Куліша, Івана Франка до наших сучасників — Дмитра Паламарчука, Ігоря Костецького, Остапа Тарнавського, Олега Зуєвського, Святослава Гординського, Святослава Караванського. Але Павличко, який дуже коректно поводить з тими, хто вінс хоча б

³⁶Качуровський І. 150 вікон у світ: 3 бесід, трансльованих по радіо «Свобода». — К.: Видавн. дім «Киево-Могилянська академія», 2008. — С. 30.

³⁷Павличко Д. Гармонія любові // Світовий сонет: Антологія. — К.: Дніпро, 1983. — С. 8.

найменшу лепту в наближення цього геніального поета до українського читача, прагне творчого змагання (така вже його натура!) й жадає творчої перемоги.

Безпосереднім попередником Павличка у цій справі був відомий перекладач Дмитро Паламарчук. Рівень Паламарчукових перекладів сонетів Шекспіра досить гостро критикує Марко Роберт Стех:

«Безперечно, майстерні та важливі в історії нашої шекспіріани переклади являють собою, по суті, безцеремонне пересадження поезій Шекспіра на сучасну українську поетичну мову, базовану на традиціях народницької лірики й мовностилістичних засобах українських неокласиків. Читач сприймає переклади легко й природно, утім, у тому й проблема — може, занадто легко й природно, бо в безпосередності, простоті, милозвучності Паламарчукових текстів майже без сліду зникають Шекспірові «темні» місця, складна й багатозначна образність, абстрактні концепції, ба сама багатозаровість і незвичність його поетичної мови»³⁸.

Щодо «традицій народницької лірики», то, звісно, при перекладанні Шекспіра вони недоречні, а от щодо стилістики неокласиків, то Павличко є їх продовжувачем.

Що стосується шекспіріани І. Костецького, то зайва модернізація оригіналу, формальна вигадливість перекладача засвідчують цінність його праці хіба що як експерименту, а не як творчої інтерпретації.

На жаль, переклади І. Костецького, О. Зуєвського та інших поетів української діаспори були недоступними для зіставлення та порівняння з тим, як тлумачили Шекспіра їхні сучасники в Україні; така можливість відкрилася нещодавно.

Перед нами — два переклади шекспірівського 55-го сонета.

Переклад Святослава Гординського:

Ні пам'ятники в золоті, ні мармур
Перетривати цих не зможуть рим;
Час їх засмітить і покине марно,
А ти все в вірші житимеш моїм.

³⁸Стех М. Р. Оглянувшись на півстоліття: Ігор Костецький про Вільяма Шекспіра // Кур'єр Кривбасу. — 2008. — № 227. — С. 111.

Пишноту статуй звалить шал воєнний
І лють незгод мулярський знищить труд,
Але ні Марсів меч, ні жар огнєнний
Твого живого сліду не затруть.

Наперекір і забуттю, і тліні
Ти йтимеш, і повік хвала твоя
Нащадкам сятиме в красі незмінній,
Як довго їх терпітиме земля.

Так житимеш до суду й змертвихстання
В цім вірші й зорях тих, хто знав кохання³⁹.

Здавалося б, одне необережно вжите слово — оте за-
позичене з польської «змертвихстання», — і вже вірш не
сприймається як довершений.

Переклад Дмитра Павличка:

Державців монументи мармурові
Переживе могутній мій рядок,
І сятимеш ти в моєму слові,
Як те каміння вкриє часу змрок.

Війна громаддя статуй перекине,
Зітруться в прах каменярів труди,
Та образ твій ніколи не загине
У полум'ї повстань і ворожди.

Наперекір всезабуттю і смерті,
Хвалу твою нестиме дня світінь,
Аж доки світ, мов лахмани подерті,
Не зноситься на спинах поколінь.

Ти житимеш — аж прийде мить остання —
В очах, що знають таїну кохання.

Якщо б можна одним словом окреслити не лише відпо-
відність оригіналу, а й адекватну довершеність форми,
Павличків переклад можна назвати шедевральною.

З усіх відомих на сьогодні перекладачів Шекспіра укра-
їнською Павличкова інтерпретація виграє найбільше через
те, що йому вдалося віддати не «опис почуття», або, інакше
кажучи, зафіксувати стан закоханості, а викликати (через
три століття!) живу пристрасть, відкрити диво «таїни ко-
хання» Шекспірового ліричного героя. Інакше кажучи,

³⁹Гординський С. Поети Заходу: 60 перекладів з поезії латинської, італійської, французької, англійської, американської, німецької і польської / Літературно-мистецький клуб. Нью-Йорк, 1961. — С. 68.

перекладач досяг адекватності завдяки тому, що в довголітньому процесі перетлумачення дбав не лише про форму як зовнішній атрибут сонета, а й про «форму думки» (І. Костецький), себто глибинну мислену сутність першотвору.

Про сонети Шекспіра Павличко пише: «Перекладати їх я почав з 66-го сонета. Був 1978 рік, червень, мене змусили подати заяву про «добровільний відхід з посади головного редактора журналу “Всесвіт” [...] Я був пригноблений, світ видавався мені могилою, а письменницьке оточення — зборищем фарисеїв [...]»

Перечисливши, за Шекспіром, прикмети дійсності, в якій доводилось мені жити, я відчув полегкість. Жадання смерті покинуло мене. Прийшло усвідомлення єдності з поставою генія і навіть радість за те, що його словами я відомстив негідникам і їхній системі існування»⁴⁰.

Критики, які звинувачують Павличка в тому, що він нав'язав Шекспірові, його аристократичній натурі, означення англійських вельмож як «бидла», нічого не зрозуміли у творчості великого драматурга. А вона безсмертна саме тому, що кожне нове покоління людей знаходить в ній відображення свого часу. Павличко намагався осучаснити Шекспіра і зробив це майстерно, не тримаючись, як буквоїд, його тексту, а знаходячи у підтексті його творів прикмети нашої доби, своєю пристрасстю зігріваючи те, що сховане за студеним рядком оригіналу.

Цікаво, як відомий шекспіровець Марія Габлевич оцінює художній рівень Павличкової версії шекспірівських сонетів, що видно з листа, якого пані Марія надіслала укладачеві двотомника «Вибраних творів» Павличка — Дмитрові Пилипчуку:

Вельмишановний пане Дмитре!

Я дізналася, що готується повторне видання сонетів Шекспіра в перекладі Дмитра Васильовича Павличка, і подумала, що, можливо, це нагода для мене висловити своє ставлення до цього перекладу — нагода, якої я не мала, коли готувала редакцію оригінального тексту сонетів, писала коментарі та вступну статтю до них. Досі свою оцінку я висловлювала тільки усно.

⁴⁰Павличко Д. Сонети Шекспіра // Шекспір В. Сонети / Пер. з англ. Дмитра Павличка. — К.: Дніпро, 2001. — С. 9—10.

Книжка любовних сонетів Шекспіра, якою вона вийшла 1998 року, — це, говорячи поетичною фразою, справді плід любові — Шекспіра, перекладача і редактора. ТанDEM перекладача й редактора рідко коли працює в любові, але тут був саме цей щасливий випадок. Я дуже вдячна Дмитрові Васильовичу за його довіру до мене, мало знаної йому особи, за його особливе вміння слухати й чути, за особливе глибинне чуття, високу майстерність і співмірне з ними терпіння, що допомогли мені винести на люди моє довго і трудно формоване розуміння цих сонетів — маю на увазі не тільки в статті й коментарях, а насамперед у точеному, строгому, насиченому, енергійному, емоційному українському вірші Павличка.

Пояснюючи йому, чому я ніяк не можу погодитися з певними моментами в різних тлумаченнях Шекспірових сонетів (втім і його власному перекладі), я змушувала Дмитра Васильовича пробиватися крізь хащу здогадів і думок, якими сама пробиралася до того свого розуміння. Вірш за віршем у його вже готовому перекладі, обнизані моїми заувагами й коментарями, відсилала зі страхом в далеку Словаччину і щоразу не могла надивуватися відповіді: метр української поезії не тільки не злився на мене, а прислав все нові й нові перекладні варіанти рядків, поки нарешті не знаходився той, якого шукалося — найкращий. А бувало й таке, що одним точним словом поет висвітлював мені, тлумачеві, саме те ядро Шекспірової істини, довкола якого я блудила колами в своїй писанині. Так збагнути, так перевиражати одне одного можуть лише правдиві Поети — це їхній зв'язок у Світій Душі. Мабуть, вони і родяться для того.

Всіх деталей цієї безперервної (я б сказала, самозабутньої) понад піврічної співпраці я нині посмакувати не можу: через кілька років після видання книги всі мої комп'ютерні записи пропали. Але що й нині, через дванадцять літ, пам'ятаю, це те, як, переддруковуючи сонет 33, літала пальцями по клавіатурі й диктувала собі його вголос співаючи: це була перша (і досі єдина) музична композиція. Зате сто шістнадцятий дався взнаки зовсім інакше: я так розридалась, переписуючи цей переклад, що лишила його «голеньким» — без жодного слова пояснень, без жодних повчань і казань про те, що саме їх

в оригінальному рядку немає; не лишила навіть слова про свій захват. Така була сила того захвату.

Ці два поетичні перли (хоч їх є набагато більше) від самого початку не підлягали шліфуванню, а зрештою всі 154 Павличкові поезії створили, надіюся, те українське обличчя Шекспіра, яке, наче в очах, світиться в його англійських сонетах красою-любов'ю, *Rose-Eros*, його огромної душі. Надіюся, що

вид її не сплямленим зостане,
Як сущий досконалості вірець.
(Сонет 19)

Дуже прошу Вас, якщо тільки буде змога, якимось використати цей мій відгук у Вашій передмові, післямові чи в примітках, за що щиро дякую Вам наперед.

З повагою

Марія Габлевич

Львів, 20.11.2008

Нехай дарує читач за рясне цитування відгуків на перекладацьку працю Дмитра Павличка, але не обійтися без оцінки і вже згадуваного Михайла Москаленка.

У великому дослідженні «Микола Зеров: доля і доробок» М. Москаленко пише: «Зеровські традиції багато важили і для таких майстрів поетичного перекладу, як Микола Лукаш і Дмитро Павличко. Саме Дмитрові Павличкові належить здійснення одного з фундаментальних зеровських задумів — упорядкування та переклад ґрунтовної антології “Світовий сонет”. Слід пам’ятати, що він, перекладач сонетів Шекспіра, поетичних книг Марті, Ботева, Вапцарова, антологій польської та словацької поезії, за тяжких років маланчуківського антиукраїнського погромництва, всупереч ясно вираженій волі “верхів” використовував найменшу нагоду, аби згадати твори Микола Зерова в позитивному контексті, підтримати нечисленних перекладачів-античників, вірних зеровським традиціям»⁴¹.

Обшир і якість перекладацької роботи Дмитра Павличка ставлять перед дослідниками чимало проблем — як

⁴¹Москаленко М. Микола Зеров: доля і доробок // Українське письменство / Упоряд. М. Сулима. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. — С. 1271.

теоретичного, так і практичного характеру. Але вже нині з'являються дослідження, в яких є чимало дуже влучних спостережень і висновків. Ось бодай один приклад: «Особливістю перекладацького стилю Дмитра Павличка є переклад на рівні мегаконтексту, основна мета якого полягає у відтворенні авторської мовної картини світу. Амплітуда коливань еквівалентності у цільових текстах сягає як максимального відхилення від структури оригіналу, так і максимального наближення до неї. Найбільшої точності перекладач досягає, працюючи над творами, що зачіпають теми Вічності, Бога і земної Слави...»⁴²

Ці дуже присутні оцінки молодого чернівецької дослідниці Алли Пермінової є немовби ще одним підтвердженням думки Дмитра Павличка про важливість і високе призначення мистецтва перекладу, висловленої ним у «Покаянних псалмах».

* * *

На завершення — два чи не риторичні запитання.

Перше: *Чи в сонні муз знайдеться місце для музи художнього перекладу?* Друге: *Чи може вона бути універсальною?*

Як відомо, істина зіткана із суперечностей.

Натхнений музою перекладу, Дмитро Павличко пережив немало суперечностей на своєму великому життєвому і творчому шляху. У вічній боротьбі екстрем його творчий дух, здається, вже давно набув ознак універсальності. Він живе не лише у дарованому йому Господом часі і просторі, а немовби в різних часах і просторах. Він прагнув і прагне бути відкривачем поетичних світів багатьох культур задля розкріпачення, збагачення і розбудови світу української душі, піднесення її до висот національних та вселюдських ідеалів.

В поезії і в перекладацькій творчості він любить, захоплюється і страждає. Його муза навдивовиж універсальна і досконала. А ще — завше непокійлива, потужна і молода.

Роман Лубківський

2008—2010

⁴²Пермінова Алла. Відтворення англійської сенсорної лексики в українських віршових перекладах: Дис. ... канд. філол. наук. — Чернівці, 2003. Режим доступу: dissert.com.ua/contents/3281.html

З АВАРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

РАСУЛ ГАМЗАТОВ

(1923—2003)

РІДНА МОВА

Приснилося мені, що помираю,
В бою поранений, і кров моя
Горить, і я, знесилений до краю,
Вже падаю побіля ручая.

Біжить вода по кам'яному схилу,
Біжать по руслу струмені ясні;
Востаннє обнімаю землю милу,
Немов кажу: «Прощай, прости мені!..»

Чия земля, не знаю. Надовкола
Не чути звуку жодного. Вгорі
Орли літають, сарна срібночола
Пробігла й заховалась в чагарі.

Так я вмирав, один самотиною,
А поруч — ані друга, ні рідні.
Ніхто не нахилився наді мною.
Щоб мертві очі затулить мені.

В ту мить почув я голоси з-над скелі,
Говірку про сади та врожаї;
Там гомоніли косарі веселі
Про недокошені поля свої.

Йшла бесіда про сіножать шовкову,
Про дощ і спеку літньої пори;
Почув я кришталеву рідну мову,
Аварську мову я почув згори.

Аварська мова чиста, досконала!
І сльози бризнули з очей моїх,

І зникли люті рани від кинджала,
І я свою загибель переміг!

Душе моя, до всього будь готова,
Прийми мою невтишену журу:
Як має вмерти завтра моя мова,
То хай же я сьогодні вже помру!

Нащо мені вершини Дагестану,
Мойого краю пишнота й можуть,
Якщо в моїх дітей мою кохану,
Мою аварську мову відберуть?!

Нащо мені ці білосніжні кряжі,
Якщо сюди прийдуть чужі пісні,
І загудуть, неначе війська вражі,
По всій моїй аварській стороні?!

Не ремствую, листа на Асамблею
ООН я не пишу, і не кажу,
Щоб говорило мовою моєю
Все людство; ні, я так не согрішу.

Та в школах наших, чей, обов'язково
Та мова має жить, як день новий.
Аварському народу рідне слово
Пасує, наче пояс бойовий.

Тією мовою біля колиски
Співали нам аварські матері,
Та мова, наче зброї переблиски,
Мов клич повстання о нічній порі.

Невже тепер, вернувшись із походу,
Як чужаки ми будем річ вести?!
Як так, то я аварського народу
Поет останній без життя й мети!

Чужою мовою не створиш чуда,
Бо ти не відаєш її зачатъ;
Чужою мовою пісні Махмуда¹,
Що кров'ю писані, не зазвучать!

¹ Йдеться про аварського поета Махмуда із Кахаб-Росо (1873—1919), головним мотивом творчості якого була жага свободи.

О Магомете! Я люблю всю землю,
Країну нашу я люблю, та все ж
Аварський край інакше я приємлю,
Маленький він — моя любов без меж!

Ці гори, де я ріс, вбирався в силу,
Інакше я люблю, вони — в мені.
Не знаю, де помру, але могилу
Я хочу мати в рідній стороні.

Можливо, хтось у будень, а чи в свято,
Йдучи повз неї, спиниться на мить,
І скаже по-аварськи: «Тут Гамзатов,
Расул Гамзатов, наш поет, лежить!»

ЛЮБЛЮ ТЕБЕ, МАЛЕНЬКИЙ МІЙ НАРОДЕ

Ти вмієш горе зустрічати
Скорботою, а сміхом — сміх.
Ти до щасливого дитяти
Подібен в radoщах своїх.
Твій спів — орел, що вільно крила
Несе, а танець — верхівець,
Чий кінь, забувши про вудила,
Летить, як вітер, навпростець.
Ти гордий вдачею, і горде
Ти маєш слово, як гордій.
О, як люблю тебе, народе
Аварський мій, маленький мій!
В гірській ущелині, сповита
Туманами, але жива,
Жива душа твоя й відкрита,
Мов широчизна степова.
Ти зняв свої старі кинджали —
Сусіди, давні вороги,
Тобі навек братами стали,
Змінився світ надокруги.
Народе рідний, ти із мряви
Піднявсь на верховини мрій.
Як син великої держави
Люблю тебе, маленький мій!

ЗЕМЛЯ МОЯ (На цій землі)

Вже почали сивіти в мене скроні,
Дитинство згасло, як зоря в імлі.
Та, мов дитя на маминому лоні,
Лежу перед аулом на землі.

Струмки шумлять, клеочуть водоспади,
Джерела золотом сонця мерехтять.
Вони, як чисті очі Шахразида,
Як милий погляд, надять і п'янять.

Схилилась наді мною, наче мати,
Благословенна яблуня гірська,
Мене хотіла б знов на руки взяти,
Поколисати, ніби малюка.

А з нею — донька з матір'ю — олива
Росою залилася, мов слізьми.
То сльози втіхи, бо вона щаслива,
Що знову по літах зустрілись ми.

Стоять похило над аулом скелі,
Мов дідугани, бескиди сумні.
Між ними в'ються ластівки веселі,
Сміливі, наче юності пісні.

На цій землі все мужнє і натхненне,
Все пойняте любов'ю висоти.
Не те що бути людиною — для мене
Тут щастя навіть деревом рости!

Тут мають запах камені, мов квіти,
Тут, наче люди, ріки мають зір.
Тут людську душу можуть зрозуміти
Царі холодні — верховини гір.

Моя земля, ці гори темнолиці
Навчили мови рідної мене
І підняли для мене, мов для птиці,
Склепіння неба тихе і ясне.

Моя земля прекрасна, наче мати,
Мені — для неї жити і співати.

БІЛЯ РІДНОГО ВОГНИЩА

Дверці грубки відчинені. Полум'я скаче.
Тіні ходять навкруг. За вікном — непроглядь.
Я дивлюсь у вогонь, і здається, неначе
То зірниці дитинства мого мерехтять.

О зірниці дитинства і рідного краю!
Причувається знову душі молодій
Пісня матері, тужна з печалі й відчаю,
Казка батькова, ясна з тривоги та надій.

Північ. Гасне вогонь. Вже зачинені дверці,
Завтра виметуть попіл, знесуть у потік.
Що лишилось? Тепло залишилося в серці —
Пісня матері й батькова казка — навік.

Я З ДВОХ АУЛІВ

Під світовим склепінням неба
Аули два у мене є.
В одному з них я народився,
Це мій Цада, життя моє.

Там батькова камінна сакля,
Там вогнище горить щодня,
Там свояки мої і кривні —
Увесь аул — моя рідня.

Як лиш прийде недобра звістка,
Лечу туди на скакуні,
Щоб друга хворого відвідати
Або... прощатись при труні.

Де родяться, там і вмирають.
Не раз печалиться мій рід.
На гострім камені могильнім
Сльоза, мов грім, лишає слід.

А другий мій аул тривожний
Знайду я в кожній стороні,
Хоч імені немає в нього,
Він рідний, мов Цада, мені.

Розкиданий по всьому світі
Усіх часів усіх країн,

Він в Дагестані, в Україні,
У Франції, в Кореї — він.

Живуть сини його в Європі,
В Америці вони живуть.
Аул той збурити не може
Ніяка лють ані можуть.

В нім — багатьох братів домівка,
В нім — прадіда священний дім.
Аул усіх поетів світу
Став рідним селищем моїм.

Там є також моя оселя,
Там вогнище й моє пала.
Я гріюся побіля нього,
Як стисне серце зимна мла.

Коли заслабне там людина,
Душа моя з гризоти схне.
А кожна смерть у тім аулі
Нещадно сиротить мене.

Хворіють все ж таки поети,
Неволиться в печалі глузд —
Це жах, коли не блиска словом,
А стогне з болю златоуст.

Ах, як я чую аж у горах —
Крізь блискавок гучну ясу —
Поетів скарги й заповіти,
Написані так завчасу.

Здається, в кожного над ліжком —
У головах — мій дух стоїть.
Я чую жалощі, прохання,
Мольбу всіх двадцяти століть.

Гадає дехто, що поети
Безжурні, наче мотилі.
Неправда! Болями поінняті,
Живуть поети на землі.

Під пагорбами повних міхів
Журби, турботи, хвороти
Вмирають на землі поети,
Мої покривджені брати.

Лежать, здається, домовини
У мене в саклі на столі.
Одну виносять, другу вносять —
Брати вмирають на землі.

Здається, бачу їх могили —
Вінки прив'ялі у траві.
Схиляюся над ними сумно
В Парижі, в Києві, в Москві.
У Переделкіно на гробі
Схиляюся в німій жалобі...

Вмирають на землі поети,
Лишають зорі слів і мрій;
У давній Греції вмирають,
Вмирають в Індії старій.

Про тих, що кликали з дитинства
Мене, мов юності сурма,
Тепер, я в молодості, чую,
Що їх нема, нема, нема...

Поети на землі вмирають
Од вибухів своїх сердець,
Їм не вдається дописати
Своєї долі рішенець.

Одні лишаються навіки
У поколінні молодім,
А інші... що ж, буває, вдасться
До старості дожити їм.

Все рідшає моя родина
В обох аулах на землі.
Мій давній смуток зворушили
Нові скорботи і жалі.

Нездара меле: «Не помру я!» —
Звіршована колюча дерть.
Я знаю: добре не напише
Той, хто не думає про смерть.

А слово лине крізь епохи,
Крізь груди і граніт погрудь.
Ні! Не помре моя родина,
Поети на землі не вмруть!

Я ВАМ БАЖАЮ РАДІСНИХ НОВИН

Три чверті вже одміряв вік двадцятий.
Четвертої — немало теж пройшов.
Я — вістовий, я — радіоглашатай,
До мікрофона приступаю знов.

Летять мої слова в далінь безкраю,
Вони швидкі, прозорі, голосні.
Я вервецю подій перебираю,
Та важко нині на душі мені.

Я кожен день вам говорю про війни,
Про те, що кров'ю знов стікає світ.
А добре вістування — ненадійне.
Що ж, вибачте за цей сумний привіт,

Я в радіоантеннім караулі,
І сниться — людям говорю про те,
Що в світі вже ніде не свищать кулі,
Панує розум, праведність росте.

І ходять літаки в блакиті світу,
Поблискують щасливо з висоти.
Вже їх ніхто грізьбою динаміту
Не заганяє у чужі порти.

Не чути маршових, грізніх мелодій,
Роззброїлась важка ракетна рать.
І попрощався вже останній злодій
З тюремником останнім — благодать.

Одміряні по правді всі заслуги,
І лицемірство знищене до пня.
Подолані всі болесті й недуги,
І та — найгірша серед них — брехня.

Я рад би вам повідати зарання,
Що мрії ваші збудуться. Авжеж,
Я вам читав би вірші про кохання,
Якому сам Господь не знає меж.

Вогнем любові був би світ обнятий —
Не лютості, а людяності син.
Я — вістовий. Я — радіоглашатай.
Я вам бажаю радісних новин.

ДІТИ

На квіти я дививсь, немов на бур'яни,
І їхньої краси не міг порозуміти.
Та одмінили все три доньки! Ах, вони
Мене розніжили і закохали в квіти!

Я над трояндами схиляюся: «Привіт,
Мої квітки! Ходіть, поставлю вас у воду!»
І сам не відаю, чого туманить світ
Сльоза, коли дивлюсь на ту печальну вроду.

Раніше я гадав, що дмуть в одну дуду
Всі птахи, так, немов ті заводні машини.
Та якось я уздрів дітей своїх в саду —
О, Боже, я глухий був до тієї днини!

Тепер душа моя, мов гілка, шелестить,
Коли почую спів шпака або синиці.
А зграя голубів за хмару залетить —
Я вже тремчу. Я став подібний сам до птиці.

Не знав я, не гадав, яке складне життя
Веде пташина, цвіт і весняний листочок.
Здивований я був не раз, немов дитя,
До серця тулячи своїх маленьких дочок.

І свіжим щастям я задихав. І знялись
Думки, немов птахва — летіти їм, летіти...
Як мріяти я міг, як жити міг колись
Без того, що мене навчили рідні діти?!

МІЙ КІНЬ

Ледь хлопчик од землі одріс,
А вже давай кричать-гукать:
— Мій вірний коню, де ти є?
Тебе я хочу осідлать! —
А молодість йому своє:
— Я на коні, я на коні,
Тобі назустріч я лечу,
Ти будеш скоро в стремені!

Столітній дідуган у сні,
Буває, кличе: «Коню мій,

Де ти подівся, де ти зник?
Озвися в далечі німій!».
А молодість йому своє:
— Я на коні, я на коні,
Але тебе не здожену,
Відстали ми в далечині.

А я, стомившись од погонь
За піснею, на схилі дня
В тужбі дивлюсь, де кінь-вогонь,
Чи видно ще мого коня?
А з верховин мої пісні
До мене мовлять: «Ще не час
Тужити, ти ще на коні,
Хоч падав з нього вже не раз...»

П'ЯТЬ ПІСЕНЬ ХАДЖІ-МУРАТА

Вже п'ятий раз прострелена папаха
Моя, але не згаснув ще мій день.
Хаджі-Мурат я, родом із Хунзаха,
Як п'ять молитов, маю п'ять пісень.

А перша з них для матері, щоб знала:
Ще з пліч моя не впала голова,
Горить шаблюка праведна й зухвала
В моїй руці, як блискавка жива.

А друга пісня — о моя ти славо! —
Для Дагестану — це моя земля,
Де виріс я, де названий ласкаво
Правицею самого Шаміля.

Я хочу, щоб земля кохана знала:
Ще з пліч моя не впала голова,
Горить шаблюка праведна й зухвала
В моїй руці, як блискавка жива.

А третя пісня для жони, з котрою
Нечасто я бував на самоті.
Хай буде їй опорю-горою
Наш син, як смерть зустріну я в путі!

Дружині заспіваю я, щоб знала:
Ще з пліч моя не впала голова,
Горить шаблюка праведна й зухвала
В моїй руці, як блискавка жива.

Четверта пісня для мого сина.
Всіх поіменно ворогів моїх
Він пам'ятає. Прийде ще година —
Обернеться плачами їхній сміх.

Я хочу, щоб душа юнацька знала:
Ще з пліч моя не впала голова,
Горить шаблюка праведна й зухвала
В моїй руці, як блискавка жива.

А недругу при поблиску булата,
Я п'яту пісню одспіваю: стій!
Не відступай, стрічай Хаджі-Мурата,
Нудьгую за тобою, враже мій!

Я хочу, щоб твоя країна знала:
Ще з пліч моя не впала голова,
Горить шаблюка праведна й зухвала
В моїй руці, як блискавка жива.

* * *

На святі виноградаря в Дербенті
Я був і слухав пісню про лозу.
Як виноградини, твої зелені очі
Знадливо сяяли в душі моїй.

Був у Японії на святі вишні;
Пелюстки ніжні славили співці,
А я, стужившись, мила, за тобою,
В уяві цілував твої уста.

З болгарами на празнику троянди
Я вина пив, хвалив олійки руж.
А подумки до тебе я летів,

Пригадував, хмеліючи від згадки,
Як на світанку ти виходиш з моря,
Йдеш по рожевій мережанці хвиль.

ПРО ЩО ПІСНЯ, ПРО ЩО КАЗКА

Он світанок в горах — дивне диво,
Мов кавун розрізаний — знадливо
Сяє, зелень зверху, а внутрі
Червінь яра — як багрець зорі.

Поміж скель, де повно сяйва й блиску,
Колихає хтось мою колиску, —
Може, вітер, може, то ріка,
Може, добра мамина рука.

А про що вітри мені співають,
Про що казку ріки повідають,
І про що ж то найсолодші сни?
Певно, снились на зорі вони.

Трьох братів — співалося у пісні —
Три дороги кличуть лиховісні,
Наймолодший — як же це забудь? —
Вибирає щонайважчу путь.

Смерк у горах — оленяча шкіра,
Зверху червоняста, знизу сіра,
Чорно-білі плями надовкіль,
Світло, що сприймається як біль.

Поміж скель, де зблискує льодина,
Світ лежить в колисці, як дитина,
Хто колише там багатиря?
Річка, вітер, мати чи зоря?

А про що співають світу зорі,
А про що ведуть казки суворі?
А про що ж то найсолодші сни?
Певно, снилися вночі вони.

Наймолодший — казка йшла про нього —
В поєдинку змія вбив страшного,
Труднощі й знегоди подолав,
З трьох сестер собі найкращу взяв.

* * *

Як за Вітчизну гинули солдати,
Неначе дзвони, вогнища гули.
Орлами голуби хотіли стати,
І поробилися із голубів орли.

А нині беркути в тужбі глибинній.
І мріють, пивши з голубих джерел,
Про голубі часи, про голубині, —
Коли був ніжним голубом орел.

Хотіли дзвони жерлами гриміти,
Гарматами ревти в часи війни.
Боронячи дідівські заповіти,
В гармати обернулися вони.

А нині повернулося щасливе
Чуття в грізний метал, і мріє він
Про голубі часи, про ті мотиви,
Що їх співати може тільки дзвін.

ПІСНЯ

Гусне вечорова тьма
Від дощу. Тебе нема.

Вітер дерев'я лама,
В двері б'є. Тебе нема.

Чути, в гості йде зима,
Стужа йде. Тебе нема.

В небі лине легкома
Білий птах. Тебе нема.

Пролітає днів юрма,
Час іде. Тебе нема.

Йде дорогами двома
Сонце й град. Тебе нема.

Грає туга, як сурма,
В серці плач. Тебе нема.

Доки ти нас до груді
Не притиснеш — ми в біді.

Повернися крізь вітри,
Рідна, сльози нам утри!

МОЛОДОМУ ПОЕТОВІ

Не пнуй тобі в наставники, мій друже,
Але затам: поезії пташа
Народжується вогнекриле й дуже
Лише тоді, коли горить душа.

Ходитимеш дорогами крутими,
Затужиш у гіркій самотині,
Тоді прийдуть, як вірні побратими,
Найнезрадливіші твої пісні.

Твою біду на себе будуть брати,
Тебе — обороняти від журби.
Ти їх шануй і поважай, мій брате,
Сильніше, як себе, ти їх люби.

Хай буде вірш про щастя завжди славен,
Та в світі є печаль — на це ти зваж!
Вінчальне плаття і біленький саван
Мережить голочка одна і та ж!

Пиши про смуток і пиши про горе,
Але ж і людську радість оспівай...
Води сіяння чисте і прозоре
По каламутях знов несе ручай.

Любові щем і гострі, наче піки,
Походів кличі — це твоє життя.
Сплелися в серці воїна навіки
Любові і ненависті чуття.

Не поспішай, бо, мов ріка скваплива,
Розгубишся і висохнеш до дна.
П'яніють люди, звісно, і від пива,
Та цінять келих давнього вина.

Стежки мисливець потаємні топче,
Лисицю чорну хоче він зловить.
Ти ж не полюй на горобців, мій хлопче,
Лови лисицю — творчу вічну мить!

ВОГНИЩЕ ТВАРДОВСЬКОГО

В одній лікарні під Москвою
Ми лікувалися. Була
Вже пізня осінь. Золотою
Й кривавою здавалась мла.

В ту пору темну та негожу
Нам заступала мжичка світ.
Того забути я не можу,
Хоч скільки вже минуло літ..

Нам лікарі не дозволяли
В ліс на прогулянки іти,
Та ми ішли, та ми гуляли,
Було, весь день до темноти.

І розхияв ти чорні віти,
І вів мене все глибше в ліс,
Де ти хотів погомоніти
Біля улюблених беріз.

І завжди на одну поляну
Виходили ми спроквола,
Бо знав ти стежечку рахманну,
Що хитро нас туди вела.

А там ти починав поволі
На вогнище збирати хмиз,
І забував недуги, болі,
І сум, що з хмарами навис.

І я включався в ту роботу,
І досі згадую, як ти
Роздмухував — пастух достоту —
Вогонь під ковдрою сльоти.

Дим у чорнолісі густому
Зникав, звивався у кільце,
А племінь золотий при цьому
Підсвітлював твоє лице.

Вогонь палав. І білокорі
Берези грілися при нім.
Приваблювались інші хворі
Осіннім вогнищем твоїм.

Просили дозволу побути
Коло твого вогню слабі.
Тебе вони хотіли вчути,
І поклонитися тобі.

Приходили на ту полянку
З казенних і нудних палат, —
Готові слухати до ранку
Тебе! І був я тому рад!

І веселились ми, як друзі,
Біля твого вогнепиття, —
Наперекір важкій недузі
Ти вів розмови про життя.

І слів твоїх відкрита вдача,
І правда, що в тобі жила,
Являлась, мов снага юнача,
В крові од радості й тепла.

І всі ми там були, мов браття,
Що їм ненависна брехня;
О, еретичне те багаття
До себе кликало щодня!

Та якось не блідий печальник,
Що всім вітання роздає,
А переляканий начальник
Прибіг на вогнище твоє.

«Не вільно тут палить кострище,
Про це ви знаєте, либонь!
Твардовський, скаржитимусь вище!
Негайно погасить вогонь!»

Ти супокійним був, на диво,
І відповів йому: «Ідіть!
Вам треба знати — неможливо
Мое багаття погасить!»

Був сніг, білили оболочки
І землі всі, як ти помер...
На вогнище твоє високе
Молився я й молюсь тепер.

Воно нікому не підвладне,
Горить у власній дивині,
Для вільної душі принадне
І недоступне для брехні.

**ВІДПОВІДЬ ІРАКЛІЮ АНДРОНИКОВУ
НА ЙОГО ЗАПРОШЕННЯ
З ГРУПОЮ ПОЕТІВ
ПОЇХАТИ В МИХАЙЛОВСЬКЕ**

Іраклію, спасибі, що й мене
В гурті поетів просиш ти прибути
До Пушкіна, де гомін люду чути,
Де свято починається бучне.

Але чи то така вже добра річ —
Нахлинати в Михайловське у шумі,
Де він сидів у тишині й задумі
І наслухав потріскування свіч?!

Господар дому зачиняв вікно,
Коли рядки роїтись починали.
І тихо з неба янголи злітали,
І подавали злотне стремено.

Давай поїдемо з тобою вдвох
Без галасу, без суєтного слова
Туди, де шелестить його діброва,
Де в тиші повно пушкінських тривог.

Не люблять музи крику та забав.
Про це я думав. А сьогодні рано
Згадав, як Пущин нишком і нежданно
До нього на побачення примчав.

Не треба нам промов ні звучних рим,
Давай удвох поїдемо з тобою,
І голови, покриті сивиною,
Похилимо в шанобі перед ним.

ЧИНГІЗУ АЙТМАТОВУ

О, дай, душе, устам всевладну мову,
Налийте ж (не кумису!) та мерщій!
Життя чудове (це я бачу знову) —
Чолом тобі, Чингізе, друже мій!

Ми прилетіли крізь далекі далі
На празник твій, та в цей високий час

Не стамувати гіркоти й печалі —
Твоїх батьків немає серед нас.

Я подумки схиляюся в пошані
Перед твоєю матір'ю. Мені
Ввижається — крізь далечі багрянні —
Твій батько, що загинув на війні.

Так, ти зумів порадувати маму,
І втішив батька, що не говори, —
Здолав покриту льодом Фудзіяму,
Та на людей не дивишся згори.

Питво солодке чи гірке, мов перець,
За тебе п'ю! Ти — мій славетний брат,
Такий наполовину європеєць,
Такий наполовину азіат.

Хай клекотить, нехай несамовиту
Здіймає хвилю океан стоглав.
У гавані й затоки всього світу
Заходитиме білий пароплав.

Не осуди Гамзатова Расула —
Тобі він заздрить з тої ще пори,
Як Джаміля хустину одягнула
На ту мозольну шию Гульсари.

Не бійся ні буранів, ні метелиць,
Лети, торкайся неба — ти мій брат,
Такий наполовину європеєць,
Такий наполовину азіат.

Єднає нас любов до Батьківщини,
І в тій любові бачимо тебе.
Киргизькі білі й золоті вершини
Підняв ти вище в небо голубе.

* * *

Сини, ви за батьків полеглих стали старші.
Дні в далину віків ідуть — бійці на марші.
Бійцями й ми були, та не прийшли з війни;
Не забувайте нас, батьків своїх, сини!

Писали кров'ю ми своє оповідання,
То виступає з тьми не слово, а страждання,
То наші письмена — зірниці з далини;
Не забувайте нас, батьків своїх, сини!

Були ми молоді, та в бій полки водили,
Свої шаблі тверді об грані зір гострили,
В землі ми, як мечі у піхвах, бачим сні;
Не забувайте нас, батьків своїх, сини!

Обмов отруйну слизь палили ми, як хвою.
За друзів ми клялись своєю головою,
Любили ми дідів, печаль їх сивини;
Не забувайте нас, батьків своїх, сини!

За вас ми в битву йшли, нескорені солдати,
Що ми заповіли, те й вам заповідати,
Бо воля лиш одна, їй не складеш ціни;
Не забувайте нас, батьків своїх, сини!

Хвилюйтеся, дзвеніть, ятріться, наче зорі,
Дивіться в даль століть, подібно крутогорі,
В душі тривожної не обірвуть струни;
Не забувайте нас, батьків своїх, сини!

КЛЯТВА СИНІВ

Ми над батьками вбитими
З думками розповитими
Встаєм.

З турботами похилими
Над сивими могилами
Встаєм.

Ми до батьків говоримо
Те, що в душі повторено
Не раз:

«Не тіль, а листя виливи
Дерев, що насадили ви, —
Це ми!

Відлуння пісні вашої,
Найвищої, найкращої, —
Це ми!

Зерно колосся вашого,
Найнижчого, найважчого, —
Це ми!

Літа, де ви прославлені
За дні свої скривавлені, —
Це ми!

Всі ваші найменовання,
Всіх ваших міст муровання —
Це ми!

Всіх ваших дум провісники,
Всіх ваших діл намісники —
Це ми!

Посталі по спадковості
У вашій честі й совісті —
Це ми!

Захисники не лживості,
А правди й справедливості —
Це ми!

Всіх ваших сил подужчання,
Гріхів ясне відпущення —
Це ми!

Ми вірні вашим звичаям,
Ми в них душею вищаєм
Навік!

Ми вірні вашій гідності,
Солдатській непохитності
Навік!

Ми вірні вашій доброті,
Незламаний хоробрості
Навік!

Ми вірні вашій ніжності.
Священній вашій вірності
Навік!

Ми клянемося веснами
І помислами чесними,
Сяйними, як алмаз,

Хлібами і колісками,
Вогнем під обелісками,
Що будем гідні вас!

* * *

Як я вернувся з заграниць додому,
Прийшли жінки у сяйві сивини.
Чи дагестанців де в краю чужому
Я не стрічав, питалися вони.

Неправду матерям казати негоже,
Та я сказав: «Один стрічавсь мені!»
І кожна з них промовила: «А може,
То був мій син, пропалий на війні!»

* * *

Три пісні маємо на всі літа,
З них радість і печаль нам переймати.
Найперша і найкраща з них — це та,
Що над колискою співала мати.

А друга пісня — жалощі сумні,
Її співає серце нещасливе
Над сином, зледенілим у труні...
А третя пісня — всі останні співи.

ВІРШІ ПРО БАТЬКА

I

Я не тоді пригадую, мій отче,
Як бачу твій портрет чи статую, в якій
Відбилося твоє лице й натхнення творче, —
Ні, не тоді встаєш ти в пам'яті моїй.

Правдивий той портрет, скульптура та правдива...
Та раптом стріну я старого чабана,
Здригнусь — це ти, твій зір, твій погляд повен дива,
Твоя в нім усмішка знадлива й осяйна.

В горянинах тебе, мій отче, розпізнаю,
В їх виді образ твій повториться стокрот.

Ти обернувся в люд свого гірського краю,
А значить, став навек безсмертним, як народ.

II

Весна прийшла. Але тебе нема.
Минуло літо. Надійшла зима.
Лиш ти не прийдеш вже до нас ніколи.
Ось у кімнаті ліжко охолоне,
Книжкова шафа, твій робочий стіл,
Відкритий том рукою вже слабою,
Паперу аркуш, складений навпіл,
До половини списаний тобою.

Вже третій рік боюся підійти
І прочитати ті слова, бо ти
Казав, щоб я чорновиків не рухав,
Я слухаю тебе, як змалку слухав.
Хтось ніби знов притримує мене,
Дивлюся віддаля, та не підходжу,
Зливається в очах письмо дрібне,
І розібрати я його не можу.
Стою посеред тиші й самоти
І ніби чую, як надходиш ти,
Як до своєї входиш ти кімнати,
Щоб вірш отой останній дописати.

III

Народ незвичайний і дивний — то діти!
Думок чудотворних збентежений лад...
«Тихенько, щоб діда мого не збудити», —
Сказала поважно мала Патімат.

І руки дитячі мене зупинили,
Як я до твоєї підходив могили.
О батьку мій рідний, якби ж то я міг
Тебе розбудити, стояв би до скону
Край гробу твого, щоб смерті запону
Воскресно підняти зі скроней твоїх!

Я каменем став би, щоб серце пророче
Твоє увільнилось, як приїде пора...
Я тут із твоєю онукою, отче:
Народ незвичайний — ота дівтора.

IV

Дотики твої я відчуваю,
Зір твій бачу — в нім далінь безкраю.
Бачу, як виходиш ти на дах
Нашого мурованого дому,
Як стоїш на ньому, наче птах,
Світ мені показуєш — малому:
Чую, як історію сумну
Ти ведеш про горця навісного,
Що карав та бив свою жону,
Бачу, як лютишся ти на нього;
Бачу я тебе вже в сивині,
Смуглого, похиленого трішки,
Ти співаєш з юними пісні,
Буде їм од тебе й на горішки;
Сміх навколо тебе і гульба,
Дотепи, веселощі зухвалі,
Бачу, як ненавидиш раба,
Як заходиш в роздуми й печалі;
Бачу я над Каспієм тебе,
Де вершина сяє над туманом;
Бачу, як те море голубе
Ти голубиш поглядом рахманним;
Бачу, як летиш ти на коні,
Як торкаєш зір на небосхилі;
Тільки бездиханним у труні
Уявити я тебе не в силі!

V

Я не писав про те, що ти помер,
Я не роз'ятрював словами душу,
Бо, мов дитя, не вірю ще й тепер,
Що на землі без батька жити мушу.
Як тільки десь поїду, все мені
Здається, ти мене чекаєш дома.
Вертаюся — чи ж у твоїм вікні
Не промайнула усмішка знайома?
Навшпиньки намагаюся пройти
В будинок наш терасою гучною;
Ти спиш, та ні, шептання чую — ти
Складаєш вірші в себе за стіною.

Поштар біля воріт заgrimотів,
І знов у світ людей листи волають.
Дивуюсь досі, як це ні листів,
Ні телеграм тобі не посилають.

Я не писав про те, що ти помер,
Що одійшов ти стежкою крутою,
Бо, мов дитя, не вірю ще й тепер,
Що в горах рідних став я сиротою.

VI

Чи там біда яка, досада, біль, вагання,
Я за порадами до тебе, отче, йду.
Приходжу в тихий час — від смерку до світання
З тобою бесіду веду в сумнім саду.

Я також посивів за два печальні літа,
Коли без тебе жить нам доля прирекла.
Любов'ю отчою моя душа зігріта,
І прагну так, як ти, вершить свої діла.

Знов квіти підійма снага життя незрима,
Вмивається в грозі могильний моноліт.
Твоїми, отче мій, розумними очима
Я вчусь дивитися на цей мінливий світ.

Чи слава стрінеться на яснім перехресті,
Чи не торкне мене її рука тверда, —
Клянусь не зрадити ні совісті, ні честі,
Клянуса гідним будь Гамзата із Цада.

Хай будуть зв'язані єдиною судьбою
Отець і син! Клянусь народові служити!
Чорнило вогняне, готоване тобою,
Хай на моїм пері не гасне ні на мить!

VII

Чи зумію я так, як ти, любити високі зірниці,
Хмари над полем, землю і молоду траву,
Чи зможу, як ти, зрозуміти щирість у голосі криці,
Тишу у горах, а в далечі — вітру й грози трубу?

Чи зумію я так, як ти, любити прозорі потоки,
Що з верховин збігають, співаючи на путі,
Чи зможу, як ти, приголубити в полі ягня сумнооке,
Посидіти біля стежки на камені в самоті?

Чи зумію я так, як ти, проваджати пташат у вирій,
Поглядом сумовитим вести в небесах журавля?
Чи зможу, як ти, стрічати ластівку в радості щирій,
Коли з-під снігів проб'ється до сонця наша земля?

Чи зумію я так, як ти, в аулі веселим бути,
Не зважати, що вже на скронях плететься сивизни дим,
Чи зможу, як ти, відкласти старість, мов келих отрути,
Залишитись назавжди чистим, радісним, молодим?

Не змінили тебе літа, не стуманились очі карі,
Зору твого сяйливого не вкрила печальна мла.
Можливо, саме тому на молодіжнім бульварі
Тобі Дагестану столиця пам'ятник вознесла.

VIII

На смертному ложі батько,
Згасаючи, так промовив:
«Вода ще з мого аулу
Могла б мене врятувати!»

Йому в бурдюках овечих
За ніч принесли ту воду.
Напився її мій батько,
Підвівся, зійшов з постелі,
Напевно, згадав дитинство,
Над скелею саклю рідну;
Кров його зануртувала,
Він дихати став без труду,
Але не минуло й тижня,
Як він занедужав знову.

І знову на смертнім ложі,
Згасаючи, батько мовив:
«Ще квіти високогірні
Могли б мене врятувати!»

З альпійських лугів до ранку
Йому принесли ті квіти.
Вдихнувши їх запах, батько
Побачив оту, що з нею
Кохався піввіку тому.
Кров його зануртувала,
Він дихати став без труду,

Але не минуло й тижня,
Як він занедужав знову.
І знову на смертнім ложі,
Згасаючи, батько мовив:
«Я знаю, мене зцілити
Могла б тільки пісня рідна!»
Почувши про те, горяни
З аулів прийшли до міста.
Від ранку вони співали
До вечора в нашім домі.
Вмираючи, батько думав
Про все те, заради чого
Він жив і трудився важко, —
Свої він пісні прослухав,
Свої найдорожчі твори.

Тепер я по ріднім краї
Стежками його проходжу.
Як тільки води нап'юся,
Чи квітку торкну рукою,
Чи пісню зачую в горах,
Мій батько переді мною
Встає, мов живий, і чути
Мені його тихий голос,
Останні його прохання.

ІХ

Батько мій вставав, коли ще гори
Спали в світанковому диму.
На верхи в пориві непокори
Йшов по стежці, знаній лиш йому.

Він обходив стоптані дороги,
Продирався в хащі лісовій.
Він ішов, допоки сили й змоги,
По крутій стежині, та своїй.

З ним і я проходив там, де важче;
Власної не знавши глупоти,
Я питався: «Батьку, чи не краще
Стежкою відомою пройти?»

Батько мовив: «Ці стежки, навислі
Над проваллям, — лиш моя це путь.
Тут сліди моєї пісні й мислі,
Що мене підносять і ведуть!»

З того часу днів пройшло немало.
Батька вже нема, а стежка є.
Якось вийшов я по ній зухвало
На верхи, — аж серце пристає.

Ти скажи, дорого, де ж та сила,
Що вела й підносила отця?
Не співала стежка, а в'ялила,
І, здавалось, їй нема кінця.

Та мене, поета, слава Богу,
Застеріг мій батько від біди:
«Сину, ти шукай свою дорогу,
По чужій ніколи не ходи!»

* * *

Малим крізь ніч доводилось мені
Додому йти — збивать об камінь ноги.
Лишала мати лампу на вікні,
Щоб я, бува, не збився із дороги.
О, скільки я доріг пройшов, хто зна!
Крізь дощ і заметіль ходив немало.
Та де б не був я, світло те з вікна
Вертатися додому помагало.

* * *

Пророк рече: нема, крім Бога, бога!
Кажу: немає матері, крім мами!
Хто так мене зустріне край порога,
Де сходяться стежки, неначе шрами?

Заходжу в саклю, бачу на постелі
Нанизані на нитку горошини.
В тих чорних чотках — ночі невеселі,
В тих білих — дні, що скроні спорошили.

Хто вогнище розпалить, щоб студене
Мое житло серед зими зігріти,
Хто ревно так помолиться за мене,
Хто нагадає давні заповіді?

Беру Коран — все ум і засторога!
Йому вклонялися грізні імами.
Пророк рече: нема, крім Бога, бога!
Кажу: немає матері, крім мами.

МАТЕРІ

Бувало, за моїх юнацьких літ
Чекала ти до півночі на мене.
Не зачиняла на замки воріт
І лампу на вікні світила, нене.

Приходив я, і засинав за мить,
І в сні летів за піснею-маною.
А ти вставала світло загасить
І помолитись нишком наді мною.

Пройшли літа... Але твої сини
Не йдуть на світло отчої господи,
Одні упали на полях війни,
А іншим стало ніколи та й годі...

Принесли звістку земляки мені,
Що залишаєш отвором ворота,
І лампу світиш у своїм вікні,
Допоки дня не блисне позолота.

Хіба не знаєш, мамо, що мене
Дороги, мов кайдани, обсотали?
Минається моє життя гучне, —
Все забирають зустрічі й вокзали.

Так мало плоду з молодих суцвіть,
А вже печуть моє чоло сивини.
І свій портрет не можу я терпіть,
Як з ворогом, воюю з ним щоднини.

Не раз я прокидаюсь від сльози,
Припасти хочу до твого сліду...

Лягай спочити, світло погаси —
Я скоро й неодмінно вже приїду.

В аулі буду жити, як колись,
Забудуться сивизна і журбота...
Коли це буде? Скоро, не журись!
Добраніч, мамо! Зачини ворота!

МАТЕРІ

З малого був я неслухняним, нене,
І впертим був, як брила кам'яна.
Нерідко розбивалася об мене
Твоя наука, добра і сумна.

Прошли літа. Не уникав я бою,
Сміливе слово — це судьба моя.
Та вперше я відчув перед тобою
Сором'язливість, наче те хлоп'я.

Сьогодні ми самотні в нашім домі,
Тамую біль і в каятті стою,
І на твої спрацьовані долоні
Схиляю сиву голову свою.

Так ніби дні мої гризькі, мов шлеї,
Зносились на дорогах суєти.
І через те печалюсь, що моєї
Турботливості не зазнала ти.

То в рідному, а то в чужому краю
Я б'юся в сітях дріб'язкових справ.
Тебе згадавши, сам себе питаю:
«Невже ти матір забувати став?!»

А ти не із докорами — з любов'ю
Зустрінеш, проведеш. (Часу нема!)
Тихцем зітхнеш, не виказавши болю,
Важку сльозу пророниш крадькома.

Десь там зоря летить на небосхилі,
Згасає в небі світло молоде.
А на твої долоні, тихі й милі,
Свої сивизни хлопчик твій кладе.

ПІСНЯ, ЩО ЇЇ СПІВАЄ МАТИ ХВОРОМУ СИНОВІ

Димом з люльки затягайся невпинно,
Пий вино й горілку, сину мій!
Не жалій мене, моя дитино, —
Тільки піднімайся й не хворій!

Їдь собі далеко на чужину,
Не пиши листів мені, старій, —
Тільки не журись, коханий сину,
Піднімайся й більше не хворій!

Оженися хоч би й на вдовиці,
Хоч би й на розпутниці міській,
Хоч би й на пропащій зведениці, —
Тільки піднімайся й не хворій!

* * *

Сини, чиї живі ще матері,
Мовчіть — не розмовляю нині з вами.
Мені розради ваші в цій порі
Здаються все ж фальшивими словами.

Вас не торкнулась люта печія
Скорботи — горе це важке й теменне.
Вона жила — й тоді не вірив я,
Що мати може відійти від мене!

БОЯГУЗ

— Мамо, ворог мій сюди жене,
Я не можу страх перебороть.
Пожалій, врятуй, сховай мене, —
Я ж твій син, я кров твоя і плоть!

— Вуса геть зголи, синочку мій,
Скинь папаху, зброю заховай,
Хусткою запнися — і мерщій
Гробовище сам собі копай!

ВІРШ ПРО ХВОРОБИ

Молодики, що скачуть легкома,
Подумати з наївності готові,
Що в цьому світі хворощів нема,
Що всі так само, як вони, здорові.

А я покуштував уже не раз
Шпитальної білесенької туги
І думаю, що в кожному із нас,
Як в засідці, причаєні недуги.

Я відаю, що слабість, як змія,
Прокинеться — і падає людина.
Чужа хвороба — то печаль моя,
Та не моя турбота щогодинна.

Про інше я турбуюся щодня,
Бо не умію лікувати тіла:
Боюся, щоб на совісті брехня,
Мов ракова тканина, не стверділа.

Боюся, що когось пройме мороз —
Гарячка наклепів і ворожнечі.
Боюся, щоб жорстокості цироз
Не знищив почування молодечі.

Боюся, щоб не спідлився, як раб,
Той, хто недавно правди був глашатай.
Боюся я, щоб друг мій не заслаб
На пристрасть товариство ображати.

Боюся, що радіти напоказ
Мудрець почне, нагадуючи клоуна;
Що нападе когось кар'єри сказ
І влади жадібність невиліковна;

Що засверблять образи давніх літ —
І згорбиться з покори хтось навіки...
Хвороби тіла переможе світ,
Як для душі знайде цілющі ліки!

З АВСТРІЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

ГУГО ФОН ГОФМАНСТАЛЬ

(1874—1929)

ПИТАННЯ

Не бачиш, як тремтять мої вуста?
Не чуєш, як у грудях серце стука?
Мій усміх — тільки прикидання й мука.
Чому ж твій зір цього не прочита?

Хіба цих днів порожніх болота
Тебе не мучать? Прагнеш супокою?
Не тужиш за гарячою рукою,
Що винесла б на світло із кута?

Це помилка? Немає іскор туги
В очах ясних? За поглядом твоїм
Нема дверей в душі твоєї дім?

І всі твої бажання — темні смуги
Кущів, залитих повіддю... Слова?
Одна балаканина нежива?

ОБОЄ

Із повним келихом вина
(А вінця — наче вуст перлини)
Так легко й рівно йшла вона,
Що не схлюпнула й крапельини.

Він їхав на коні. Міцна
Була його рука. Вудила
Стиснула й легкома спина
Розпаленого скакуна.

Та з ніжних рук до рук дебелих
Не перейшов легенький келих,
Що став тяжким, як бервено.

Вони обоє так тремтіли,
Аж руки в'яли. Заіскріле
На землю вилилось вино.

ПРОРОК

Вітав мене в затемненому залі,
Де тиша й гвалт лякають, де висять
Заморські птахи і вужі оспалі,
І чути запаху гидкого сладь.

Голос життя — тут гробове мовчання,
Напій магічний в глибі темноти,
Щемке несупокою розмишляння,
Все гине тут, хоч прагнуло втекти.

Та як же одмінила пана доля!
В очах — гроза, чуже чоло, неволя;
З його проклять тихесеньких встає

Нова, потужна влада, міць незнана,
В повітрі — мова болісна, як рана,
І, не торкнувшись, він тебе уб'є.

РАЙНЕР МАРІЯ РІЛЬКЕ
(1875—1926)

АРХАЇЧНИЙ ТОРС АПОЛЛОНА

Не знать нам голови його, в якій
віч дозрівали яблука. Одначе
торс канделябром сяє, світло зряче,
б'ючи навспак, у плоті гомінкій

горить. Інакше-бо грудей дуга
тебе не засліпила б, наче диво,
не йшла б од стегон усмішка скрадливо
до центру, де зачаття спить снага.

Інакше ця скалічена опока
не мерехтіла б сяйвом оболока
чи шкурою гнучкої звірини,

не вибухала б, як зоря, на зломах,
просвітлена в глибинах невідомих
промінням. Ти своє життя зміни!

* * *

Коли бушує надовкруг собору
гроза, подібна до єретика,
людина раптом зводить очі вгору
і лагідніе зболеність гірка

від усмішки твоєї, херувиме;
твої уста — ста усміхів печать,
та ти не знаєш, як години мчать
і як життя втікає невловиме

від сонячного дзиґаря туди,
де в силі, рівновазі й непороччі
дозрілі дня години, мов плоди.

Чи бачать нас твої камінні очі?
А може, ти, добріший, як завжди,
тримаєш дзиґарі в глибинах ночі?

ОСТАННІЙ ВЕЧІР

І ніч, і бруком — гуркотня возів;
обози йшли, пахтіло кіньми й сіном;
а він, піднявши зір над клавесином,
як той, що в люстро дивиться, сидів
і грав; себе він бачив молодим,
і знав, що там гуркоче шлях печалі;
від гри гарнішим він ставав дедалі,
творили звуки чудодійство з ним.

Та раптом — ніби напливли тумани;
спинилась армія; мов барабани,
серця гриміли за його вікном.

Він грав, і далі лився звук мінорний,
а в дзеркалі з'явився ківер чорний
із голови безоким кістяком.

ГЕОРГ ТРАКЛЬ (1887—1914)

ПРИСМЕРК

Снують подвір'ям, ніби поторочі,
Від смерку очманівши, люди хворі.
Часи вина і мрій в сумнім докорі
Пригадують собі воскові очі.

Ті постаті зникають в сітях ночі,
Як порох, розсипаються в просторі,
Де білий смуток розливають зорі,
Ряхтять ілюзій видава урочі.

Безликі образи: ті в мерехтінні
Ховаються, ті линуть під аркади
(О! На печальних мурах скорбні тіні!),

Ті сповнені фальшивої розради,
Йдуть крізь червоний, ніби кров, серпанок
Зірниць далеких, схожі на вакханок.

РОЗПАД

У надвечір'ї, як печальні дзвони
Вістують мир, я стежу за птахами,
Що, схожі на прочан, летять ключами,
І слід за ними в далечизні тоне.

Летять вони, летять крізь хмар запони.
«Чи ж їм відкриються спасенні брами?» —
Тривожуся, проходячи садами,
Де морок сповиває голі крони.

Зненацька — подих смерті. Десь між віттям
Дрізд озивається в тяжкім мінорі,
Останнє листя в далеч темну лине.

А довкруги трухлявої цямрини
Блакитні айстри хиляться під вітром,
Немов у смертнім танці діти хворі.

СОН ЗЛА

Під похоронний дзвін приносять мари, —
Хто любить, прокидається в темнотах,
Щоку — до зір у шибці: світла потах,
А там на річці — щогли, як примари.

Чернець, вагітна в натовпі, гітари
Побренькують, ряхтить червоний одяг,
Каштани в'януть п'янку в прозолоттях,
Верхи сумних церков пливуть, мов хмари.

Дух зла з поблідлих масок прозирає.
Прокажені (вони гниють ночами)
Читають слід загубленої зграї.

І гусне темрява над островами,
І в парку сестри бачаться з братами, —
Студена дрозь від погляду проймає.

З АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

НАБІ ХАЗРІ
(1924—2007)

ЦВІТ ГРАНАТА

Знов береги піщані,
Тихий сад.
Знов — надвечір'я, повне тайн і знад.
З коханою — о, де той день щаслив?! —
Я тут живець: граната посадив.
Цвіте гранат, аж світло б'є —
Розсяяне життя моє.

Та знов мене стрічає той гранат.
Де ж квіти ділися? Чи вибив град?
Чи то життя майнуло, наче мить?
Єдина квітка на кущі горить,
Та квіточка —
Як промінь з ліхтаря.
А був гранат,
Немов зоря.

В душі моїй заблисла іскра мрій,
Кохання перше заспівало в ній.
І, наче слід
Далеких юних літ,
Палає зіркою прощальний цвіт.
Вже день зів'яв і вигасла блакить,
А цвіт мого кохання ще горить.

ДУБ НА СКЕЛІ

На скелі дуб стоїть.
Як чорний камінь,
Тверда кора,
А листя — наче жар.
Кривими мускулястими гілками
Підтримує титан громаддя хмар.

Здається,
Він над урвиськами лине,
Над срібним світлом
Крижаних джерел.
Як він потрапив
На круті вершини?
Колись там жолудь
Виронив орел...

Як я наткнуся
На граніт падлюцтва,
На тупість кам'яну,
Твердющу й злу,
Оте насіння згадую
Малюсеньке,
Що тріснути
Примусило скалу.

АББАС АБДУЛЛА

(Нар. 1940 р.)

АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІ СОНЕТИ

ЛИСТ БАТЬКОВІ

Планета Земля, до запитання

Це світ: одне лице ясне, а друге — чорне.

Не зупинить мені ходу його тверду.

За караванами, що їхній слід загорне

Піском, я не біжу. Я вічно батька жду.

Я жду. Але — хто був, той більше не приходить,

Мов треба за життя життям платити подать;

І наш маленький сад від горя смуток родить, —

Печальна вістка нам здала несла біду.

Моя душа — твій гріб. Там племінь палахкоче.

Твоєї смерті я ровесник, рідний отче,

Ми смертю і життям поєднані в роду.

Я цілий вік плекав несамовиту мрію —

Тебе побачити! І досі ще лелію

Ту думку; світові не вірю — батька жду.

МАТЕРИНСЬКА МОВА

Всіх матерів люблю. Тому люблю,

Як слух торкає материнська мова.

Француз, японець, німець чи араб —

Їх розпізнає материнська мова.

У кожному — чи батько він, чи син,

З провинами, чи зовсім без провин,

Чи злодій, а чи правди паладин, —

Як совість, грає материнська мова.

Відріжте язика тому дурному,

Хто рідну матір виганяє з дому,

Кого лякає материнська мова.

Хто має матір, — може вічним стати,

Бо дні короткі здатна обертати

В життя безкрає материнська мова.

Я ПОСПІШАЮ

Я не поспішаю.

С. Вурзун

Так мило осені життя, та не згубився щастя зміст,
Бо до весняної мети я поспішаю.
В будущини високий день побудувати хочу міст,
По ньому радощі нести я поспішаю.

Сліди покриті травами, але кричать: іди, не гайся!
Говорить злотна рівнина і сіножать: іди, не гайся!
Ті очі, що на мене ждуть, немов горять: іди, не гайся!
І перейти гірські хребти я поспішаю.

Коли почую: хтось помер, комусь погаснув день в очах,
То сподіваннями стаю, і не гублю померклий шлях,
І вирватися з темноти я поспішаю.

Любив я правду й правду ніс не легкома й не манівцем;
Торкнувся до народу, і до землі торкнувсь лицем,
І в рідну землю перейти не поспішаю.

З АМЕРИКАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

ГЕНРІ ЛОНГФЕЛЛО

(1807—1882)

ДАНТЕ

Тосканцю, ходиш, наче тінь заклята,
У сферах смутку з жалістю в очах.
Підводиться з душі твоєї жаж,
Як з гробу вогняного Фаріната.

Твоя священна пісня — мов розплата,
Мов смерті клич, та скільки в почуттях
Твоїх скорботи, милосердя, благ,
Що в млі горять, як зір сім'я крислата!

О, бачу я: стоїш біля воріт
Монастиря, одягнений в порфіру,
Як і довкружний, надвечірній світ.

«Що тут шукаєш? Мов нам правду щиру!» —
Питає брат Іларіо. В одвіт
До мурів пошепки говориш: «Миру!»

ОСІНЬ

Твої гінці — дощі — летять навскіс.
Твої знамена б'є вітрів крутнява.
Мов самаркандський шовк, ява яскрава —
Воли статечні тягнуть твій повіз.

На мості злотному, в короні кіс,
Як Шарлемань, стоїш ти величава,
І знаками володарського права
Благословляєш ферми, ниви, ліс.

Твій щит у яснім місяці врожаю
Висить, багряно сяючи, вгорі,
Десь на блакитному карнизі раю.

Снопи — мов полум'я на вівтарі.
Метає вітер листя в даль безкраю,
Як милостинку при твоїм дворі...

ЕДГАР ПО
(1809—1849)

ДО НАУКИ

Науко! Справжня дочко давнини!
Все змінює твоя нещадна сила,
Співця катує, рве натхнення й сни,
Мов гриф, кому нудна реальність — крила.

Чи може полюбить тебе поет,
Як ти його клейноди погасила,
Йому, хто відає безстрашний лет,
Ширяти в небесах заборонила?

Хіба не ти прогнала з джерела
Наяд під інші радісні зірниць,
Дріадам житла в лісі не дала,
Зіпхнула Артеміду з колісниць,
Від мене мрію вирвала мою
В зеленім тамариндовім гаю?!

ПАЛАЦ ДУХІВ

В долині, де цвіте купава,
Де добрі янголи живуть,
Палац з'явився — величава
Монарха світлого можуть,
Там панувала княжа сила,
Але ніколи серафим
Не простирав широкі крила
Над володінням мовчазним.

Там стяги на даху палати
Хитались жовті, золоті.
(Давно було, та варто знати).
Там тихий вітер на путі
Спинявся біля того двору,
Там плив чудовий запах дня,

І піднімався валами вгору,
І в небо линув навмання.

Мандрівники, відважні зухи,
Крізь вікна бачили, що там
У залах танцювали духи,
Сопілка грала і тамтам,
Звучали ноти веселчані,
Нова мелодія лилась,
А біля трону в славі й шані
Сидів порфірородний князь.

Блищали перли та рубіни
На дверях, а хористи йшли,
В ряди ставали попід стіни,
Співали князю похвали,
І голоси були прекрасні,
І разом славили вони
Володаря прикмети ясні,
Ум, повен мислі й глибини.

Але злі речі в шатах суму
На князя кинулись, і він
Впадає у тяжку задуму
(Це — правда, та не вся, все — тлін);
Сором'язлива і безсила
Минуща слава — все брехня.
Він (вже старих часів могила)
Не діжде завтрашнього дня.

Мандрівники крізь вікна бачать,
Що танець був, та вже нема,
В палац, де пан владар маячить,
Вривається жажна юрма;
Вбігає натовп, страх здолавши;
Люд всі запони переміг,
Кричить, радіє, та назавше
У палаці стихає сміх.

МІСТО В МОРІ

О! Смерть створила трон собі
У місті давнім, далєбі
В глибинах моря, де добро і зло,

Все, що найкраще і найгірше на землі було,
На вічний спокій одійшло.
Тим храми, вежі і палати
(З'їдені часом тереми)
Стоять, та в них сучасності не знати,
Забули їх літаючі вітри на днищі тьми;
Над ними — не блакитні небозводи,
А темні і скорботні води.

Нема там сонця, а з морського дна
Встає жахлива хвиля світляна,
Повзе по мурах на дахи й шпилі,
Підноситься на куполи гнилі,
По замку королівського стіні,
Де сплять під мохом квіти кам'яні
І де, неначе десь у Вавилоні,
На вежу сходить в золотій короні,
І де давно забуті вже хороми,
Де видно в каменях страшні проломи,
Вона іде, і лози застарілі
Освітлює в гидкій, зарослій цвілі...
А понад містом — непорушна гладь,
Похмурі води в скорбності лежать.
І з'єднуються всі будівлі й тіні
Хитливі в ледь помітному тремтінні,
І на ті всі освітлені двори
Смерть титанічно дивиться згори.

ЕМІЛІ ДІКІНСОН
(1830—1886)

19¹

Хистка пелюстка розповита —
Звичайний досвіт серед літа —
Роса в траві — бджола чи дві —
Вітрець як сон — ряхтіння крон —
І я — троянда!

49

Я двічі гинула страждала
Молилася щомога
Жебрачкою стояла двічі
Перед дверима Бога!

Два рази янголів послав ти
До мене — на розмову
Грабіжнику! Банкіре! — Отче!
Я нещаслива знову!

126

Герой хто бореться прилюдно —
Та доблесніший той
Хто носить у душі Голгофу
Хто в безвісті герой —

Хто гине та його не бачать
Народи — хто на смерть
Іде та жоден край не тужить
Що зір його померк
Ми віримо — в шеренгах рівних
Під вітром льодяним
В сліпучім сніжнім однострої
Йдуть янголи за ним

¹ Номери творів подано як у Зібранні віршів Е. Дікінсон за ред. Т. Джонсона [The poems, v. 1—3. Cambridge (Massachusetts), 1955].

214

Неприготований смакую лікер
Із келиха, немов з перлини.
Нема вина такого навіть
В бочках з надрейнської долини.

Я зачарована повітрям,
Захмеліваю від роси,
Що влітку мерехтить в господах,
Де повно світла й синяви.

Коли відходять п'яні бджоли,
Метелики, як сибарити,
Вже від напиту відмовляються,
Я буду якнайбільше пити.

Доки дрімають серафими,
Святі злітають в небо крізь віконце,
Щоб подивитись на п'яничку,
Котрий спирається на сонце.

249

О дикі ночі
В шумі вод!
Ті дикі ночі —
Наш клейнод!

Душа — на морі —
Буревій
Та не потрібен
Компас їй

Цієї ночі
По плавбі
Я кину якір
У тобі!

301

Я думаю Життя
Єдине — а страждань
Без ліку на Землі,
Та що з цього?

Я думаю помрем —
Найкращого з людей
Не проминає Смерть,
Та що з цього?

Я думаю в Раю —
Можливо буде краще —
Минеться все боляще —
Та що з цього?

303

Душа сама назавжди вибирає
З ким бути їй —
А потім світ божественний на ключ —
Немов покій —

Як став би імператор на коліна
Коло воріт —
Вона не впустить і його — нізащо —
В священний світ —

Вона — я знаю — вибирає землю
З усіх — одну,
Немов перлину в скойки зачиняє
Самотину.

377

Втрата віри — це гірше,
Ніж втрата маєтку,
Бо віру неможливо набути,
Неначе майно.

Успадкована від життя,
Віра живе тільки раз —
Буття жебрацького
Вона розриває закони.

449

Я за Красу помер але
В могилі сам лежу
Десь по сусідству в цій землі
Той хто за Правду вмер —
«За що ти вбитий?» — він спитав
«Я за Красу» — «А я
За Правду» — «То одне і те ж
То значить ми Брати» —
І ніби родичі вночі
Розмову ми вели
Аж мохом заросли вуста
І наші імена —

456

Добре, я жити можу без любові, —
Та я люблю тебе — яке ж це добре?
Доведи ж мені —
Що Він так любив людей,
Як я тебе люблю.

578

Плоть росте незалежно —
Росте, як зручно їй,
А якщо Дух сховає
Обряд церковний свій
Він Душу не зрадить ніколи —
Притулок він їй дає,
Якщо вона лагідно просить
Зберегти існування своє.

632

За Небо ширший Мозок наш —
Візьми для порівнянь —
Вміщає Небеса й Тебе
Його безмежна Хлань —

За Море глибший Мозок наш —
Їх поруч поклади —
Він Море поглинає так,
Як губка дзбан води —
Вагою він такий як Бог —
І так вони живуть,
Неначе в слові два Склади
Де Звук — єдина Суть —

640

Не можу я з тобою жити,
Бо то було б життя,
Життя, як за полицею,
Десь там,

Де ключник береже ключі,
Життя складає наше,
Як власну порцеляну,
Як чашу,

Стару й розбиту, що її
Забула господиня:
Бо Севр¹ старий ламається,
Новий — святиня.

Не можу я з тобою вмерти,
Бо ти не зміг
Чекати й одвертатись
Від очей моїх.

А я, чи ж я могла б стояти,
Дивитись, доки ти замерзнеш,
Без мого права на мороз,
Без привілею смерті?

Не можу я піднятися з тобою,
Бо твоє обличчя
Гарніше від лиця Ісусового,
То благодать нова,

¹ Севр — місто біля Парижа, де виготовляють світової слави порцеляновий посуд.

Незнана й проста —
Світла гін,
Бо ж ближчий ти мені,
Ніж він.

Як нас судитимуть вони?
За те, що не чинив ти зла,
Служити прагнув Небу, знаєш сам —
Я ж не змогла,

Бо все на світі сповнене тобою,
А в мене зайвих не було очей,
Щоб бачити, що я — найкраща
З-поміж людей.

Як зникнеш ти, я зникну теж,
Одначе постає
Гучніше за небесну славу
Ім'я моє.

Якби тебе врятовано,
Мене було б покарано,
Бо там, де не існуєш ти,
Для мене пекло самоти.

Ми жити мусимо окремо,
Ти — там, я — тут,
Лиш двері мають бути ледь одчинені —
Ці океани,
Ця до мольби спонука,
Це існування немічне —
Розпука!

686

Час лікар? Це неправда —
Міцніє: справжній Біль
Посилюється з віком
Як вузол сухожиль —

Час для Страждання — іспит —
Він різьбить болю грань —
Як зцілює — доводить
Що не було страждань —

793

Горе — то миша;
В грудях дошки має схов.
Тікає у свій дім, де мертва тиша,
Стрімголов.

Горе — то злодій; страх, немов голка,
Проколює вухо йому.
Він завжди наляканий, схований
В безмежну свою пільму.

Горе — циркач; як здригнеться,
То впаде і не встане,
Нападає болючим зором
На свої рани.

Раз, два, три, і вже край;
Можна б і так сказати.
Горе — то гурман, не давай
Гурманові розкошувати.

Найкраще горе — мовчазне,
Отже, доки не сказане слово,
Ти спали його і золу його
Поспалюй обов'язково.

Як стихить те спалення,
То, мабуть, над тобою
Постане хмара, але все ж
Ти не зазнаєш супокою.

919

Не марно житиму — я знаю —
Якщо бодай одне
Врятую серце від одчаю
Якщо дрібне
Пискля, що випало з гнізда врятую
Не марно промине
Мое життя сумне.

1052

Не бачила я Моря —
Та відаю про Штиль
І знаю що таке коли незморна
Летить Лавина хвиль —
Не бачила я Бога —
Та відаю про Строк —
І знаю що на мене жде Дорога —
Вже куплено Квиток —

1082

Революція — Стручок
В нім росте зерно
Вибухає він коли
Визріє воно —

І зарите в землю знов
Стебельце дає
Піднімає Воля так
Знамено своє.

Революція — трясє
Щедра й беручка
Дістає живе зерно
З мертвого стручка

1173

Блискавиця — злотна вилка
Зі стола на небі —
Падає з недбалих пальців,
Як стріла жахлива.

Нема сховища від неї,
Хоч сховатись можна.
Темінь своїм інструментом
Темноту вражає.

1510

Який щасливий Камінець.
Що йде по Стежці навпростець
Кар'єри не жадає він
І не боїться жодних Змін —

Крізь безмір Неба й темноти
В його Плащах летять Світи
І незалежний мов Зоря
Як хоче світити він здаля
Закони сповнює святі
У повсякденній простоті —

1659

Слава недобра страва
Крутиться під нею тарілка
На столі за котрим
Погостювати можна
Єдиний раз

Круки кружляють над її округинами
Іронічно каркаючи
Пролітають сплескуючи крильми
На фермерське Збіжжя —
Люди споживши її помирають

1695

Існує смерті самотина
І самота землі
І неба самота пустинна
Та всі вони малі
Порівняно із самотою
Душі коли вона
Сама — обмежена безмежність —
Сама — самотина

1704

В розбите серце увійти
Ніхто не має права
Лиш тому дозвіл цей дано
У кого в серці рана

1760

Рай недалеко — поруч тут
В Кімнаті опостін
Якщо там жде на тебе Друг
Блаженство або скін —

О скільки сили є в Душі
Коли немов стіна
Звук тайних Кроків скрип Дверей
Витримує вона —

1763

Слава як бджола
Вона бреньклива —
Вона має жало —
Ах має також крила.

1775

Земля багато має тонів
Відсутність музики —
Острів невідомий
Краса — то факт природи.
Та свідок її суші
І свідок її моря
Цвіркун — її найкращу пісню
Мені співає

РОБЕРТ ФРОСТ (1874—1963)

СОЛДАТ

Він — спис, що впав; метнули, а потому
Не підняли його; роса на нім,
А він лежить, заіржавілий грім.
Якщо ж ми не побачимо ні в чому

Того, що може рівня будь йому, —
Це через те, що ми короткозорі,
Прикуті до землі, землею хворі,
І що ракети наші не пійму,

А трави рвуть, нам відривають крила,
Щоб плазування возвести в закон.
Та знаємо, що сила перепон —

Це духу людського потуга й сила,
І він злітає у майбутній день,
І далі він за будь-яку мішень.

МАЙСТЕР ШВИДКОСТІ

Ти швидкість маєш більшу, як гроза,
Бо можеш підніматися одразу
Проти потоків світла — в небеса,
В історію — проти потоків часу.

Та не для поспіху ти маєш дар
Од майстра швидкості, а щоб долати
Щоденно біганиною тягар,
Що змушує, немов камінні лати,

Завмерти в нерухомості, в гнитьбі.
А ти прудкіший за повітря й воду,
Бо майстер бистроти живе в тобі,

Бо ви назавжди склали з ним угоду:
Життя — це є життя, давай щосил —
Веслом до весел, і крилом до крил!

ЗГІДЛИВІСТЬ

Як сонце опускається в затоку,
Спирцьоване на огненних вітрах,
Мовчать птахи, світ споглядають збоку,
Хоч добре мав би знати кожен птах,

Що небо западається в темноту, —
Ніхто ж не крикне! Там якесь пташа
Не в змозі сонну змору побороти,
Дрімає вже, там птиця поспіша

До свого дерева, але пільмою
Заскочена зненацька й зусібч,
У кущику чужім стає німою

І мислить: «Я в безпеці, що там ніч;
Хай згущується темін, повна злуди,
Не хочу й бачити того, що буде!»

САДЯЧИ

Вечеря на столі, пора до хати —
Від праці відриваєш ти мене,
Та мушу я цвіт яблунь поховати
В скупій землі (це квіття запашне

І ніжне, з ним помішана квасоля,
У пелюстках — поморщений горох),
А може, ти забудеш, нащо з поля
Мене зовеш, і будем далі вдвох

Землі весняної рабами. Гріє,
Горить любов, допоки в ґрунт кладем
Зерно, до часу, як земля стемніє

Від бур'яну, і паросток ножем
Проткнеться, й вигнуте тільце рослини
Окрушини землі із себе скине.

РОЗБИТА ПОСУХА

Кричати перестав пророк біди,
Бо всю його теорію посухи
Гроза розбила. Не відчувши скрухи,
Він заревів, аж скинулись плоди...

Оратори, писав Шекспір, завжди,
Коли байдужна зала, для отухи
Вигукують, аж тріскаються здухи.
Пророк не вірив, що плювком води

Зламати можна суш, немов ударом.
Земля як Місяць буде незабаром —
Загине все на тверді кам'яній.

Чи не була вона завжди такою
Безлюдною, спустошньою, гіркою?
Хто людям жити наказав на ній?!

ТОМАС СТЕРНЗ ЕЛІОТ
(1888—1965)

ДРАЙ САЛВЕЙДЖЕС

Драй Салвейджес — очевидно, від «Les trois sauvages» («трьох дикунів») — невеличкої групи скель з маяком на північно-східному березі Кейп-Енн, Массачусетс.

I

Я мало знаю про богів, але гадаю, що ріка —
То бог міцний, коричневий, то незговірливий
і неприборканий, похмурий бог,
Терплячий бог, що виступає на початку в образі кордону
Корисного, та непадійного, якщо купцям він
загороджує дорогу,
Створивши труднощі для будівничого мостів.
Як тільки труднощі подолані, мешканці міст
Коричневого бога забувають, та неблаганний бог,
Дотримуючись правил посезонних, вибухає гнівом,
нищить і нагадує
Те, що забути заманулось людям. Не хвалений,
не вмилоствивлений
Обожнювачами машин, він жде, чекає, жде, чекає...
І пульс його вчувається в дитячій спальні,
В розкішному айлантусі, що в квітні зацвітає,
У пахощах сяйного винограду на осінньому столі,
У зустрічі вечірній при каганці зимовому.
В собі ми носимо ріку, а все, що навкруги, — то море;
Межа землі, граніту, і заток — то також море;
І скрізь воно живе й переглядає
Минулих, інших творень дивину:
Кита, і краба-схимника, й морську зірничку;
По заводях воно приглянутися пропонує
До витончених водоростей власних
та до морського анемону.
Воно перебирає наші втрати, й неводи, й діряві сіті,

Розбиті мушлі, весла переламані
І прилади загиблих іноземців. Море стоголосе,
Богів багато має і багато голосів.

Сіль — на його шипшині,
Між кронами його ялин — тумани.

Море виє!

І скавуть, і різні голоси
Зливаються в єдиний голос: жалібно виття на реях,
Погроза й ласка хвиль, що розбиваються об воду,
Далекий шум прибою в кам'яному зубі,
І голосіння, насторога скелі, що наближається, —
Всі моря голоси — і чайка;
Під тягарем туману мовчазного
Дзвонить дзвін,
Відмірюючи лунко час, але не наш, коли земля
Повільно надимається, а час,
Що набагато старший за хронометри і старший
За час, який так гірко підраховують знервовані жінки
В безсонниці нічній, все намагаючись покласти

на майбутнє,

І вирахувати майбутнє,
Розкрити, розкрутити, розплести,
А потім знов докупи скласти все, що було й що буде,
Між північчю і досвітком, коли усе минуле — то брехня;
Будущина будущини не має перед годинником ранковим,
Час зупиняється і тут же йде вперед;
І знову надимається земля так, як заведено

од самого початку.

Б'є
Дзвін.

II

Чи скінчаться колись беззвучні стогони, всихання
Квіття осіннього, що ронить пелюстини
І непорушним залишається при тому,
Чи скінчиться плавба уламків корабля на морі,
Молитва кістяків на березі, жажлива
Мольба погубного, важкого благовісту?

Та ні, нема кінця, є тільки чергування:
Одна за одною біжать наступні всі години,
І давнє почуття все більш виказує печаль і втому,

Приходить зречення того, що сяяло, мов зорі,
В що твердо вірилось, в чому було найбільше дива,
Що мало безміри чарівливого змісту.

Та все ж надходить мить передостання,
Покірне відчуття, що сила життєва от-от покине,
Час вірності в човні дірявому й хиткому,
Що загубився десь в незнаному просторі,
Час тихо слухати, як хвиля б'є, мов злива,
Як глухо стогне дзвін страшного благовісту.

Ні, ми не можемо будущини збагнуть зарання,
Бо схильна теж вона, як і минушина, губить мету. Єдине,
Що знаємо про час, — це океан безмежний, по якому
Пливуть загублені, міцні, завзяті, хворі,
Що їх розкидала та просторинь зрадлива,
Втягаючи в глибіню свою багнисту.

Нам треба думати про тих, хто трудиться до зомління,
Хто воду із човна вичерпує в той час, як небо стигне
Над узбережжям океанічного огрому,
Хто сушить паруси, готуючись у плавання суворі,
Кого засипле теж хвиль непокірних нива,
Що в гори перейде під бурю норовисту.

Ні, не закінчатся беззвучні стогони, всихання
Квіття осіннього, що ронить пелюстини;
Не вщухне лютий біль, що обернувся вже
в безболісну судому,

Не скінчиться плавба уламків корабля на морі,
Молитва кістяків до смерті; шепотлива
Ледь-ледь промовлена мольба-прохання благовісту!

Чим старшими стаєм, тим більш минуле
В уяві нашій костеніє і перестає
Являти форму послідовності чи навіть розвитку —
Це помилка, нерозуміння еволюції,
Це спосіб для звичайного ума позбутися минушини.
Моменти щастя — не в смислі сповнення бажань,

не в смислі

Добробуту, безпеки чи спалаху любові,
Чи навіть дуже доброго обіду, а в смислі
несподіваного просвітління —

Коли забуте, втрачене пережиття
Відроджується, в думці оживає,

Приходить в іншій формі думки, реставрує
Пережиття минуле; моменти зближення із тим пережиттям
Приписуємо щастю. Я вже сказав раніше, —
Пережиття минуле, що відроджується в думці, —
Не є досвідченням лиш одного життя,
Це — досвід попередніх поколінь, які не забували
Вчиняти щось таке, що висловити неможливо, —
Не забували оглядатися назад,
Понад картинами, що їх історики малюють,
Осмільювались кидати півпогляд
Через плече — в початковий жах.
Тепер відкрили ми: моменти помирання
(Немає значення, чи завдяки якомусь непорозумінню,
Чи з прагнення, а чи з боязні невірною перебігу подій)
Являють нескінченність, як сам час. Це видно краще
В агонії нам дорогих людей, відчутій збоку,
Ніж у вмиранні власному. Адже минуле наше
Покрите все потоком дії,
А муки інших залишаються переживанням,
Невизначеним і начебто невитраченим у постійному терті.
Людина змінюється, усміхається, але агонія незмінна.
Час нищить, але він же й зберігає,
Немов ріка, котра несе на баржі мертвих негрів,
Корів, курей в клітках, і купи яблук трутизняних,
І на тих яблуках сліди зубів.
І кострубата скеля серед моря,
Яку приховують тумани й буруни,
Яка при штормі виглядає монументом,
А за погоди доброї, немов маяк, показує дорогу,
В час несподіваної бурі, в темну пору
Знов тим стає, чим од віків була.

III

Не раз я думаю, чи саме це мав на увазі Крішна,
Коли про різні речі міркував або про якнайкращий
єдиний спосіб вислову тієї ж речі однієї:
Що майбуття — зів'яла пісня, ружа королівська чи лаванда
Жалю сумного за людьми, які ще не прийшли сюди,
щоб сумувати,
Затиснута між пожовтілими листками ніким
не читаної книги.

І шлях нагору — це дорога вниз, а шлях вперед —
це є назад дорога.
Цього спокійно ми не можемо сприймати, але це правда:
Час неспроможний лікувати, бо хворого нема вже тут;
Коли рушив поїзд і пасажири
Влаштувуються з фруктами, газетами й листами діловими
(А той, хто проводжав, перон вже покидає),
Обличчя їхні розслаблюються, і на зміну смуткові
полегшення приходить

Під сонний ритм годин.
Вперед, мандрівники! Вам не втекти і не сховатись
від минулого

В інші життя чи там в якусь будущину;
Були ви іншими, коли сідали в поїзд,
Будете іншими, коли прибудете на будь-яку
кінцеву станцію,

Коли за вами вдалині зйдуться рейки;
І теж на палубі гулкого корабля,
Спостерігаючи за борозною, яка розширюється
вдалині за вами,

Не будете ви думати: «Минуле вже скінчилось».

Або: «Попереду — майбутність».

Посеред ночі в щоглах та антенах корабля
Голос наспівує (та не для вуха —
Пошумливої мушлі часу, і не словами людськими) —
Вперед, мандрівники, вперед, хто переконаний,
що він подорожує.

Були ви іншими, коли на вас дивилась гавань
Зникаюча, і будете ви іншими, як зійдете на берег.
Тут, між найближчим і найдальшим берегами,
Коли спинився час, подумайте з однаковійським супокоєм
Про майбуття і про минувшину.
В ту мить, коли нема ні бездіяльності, ні дії,
Ви можете почути: «Людський розум
За будь-яких обставин, в кожній області буття
До часу смертного уважний». Це єдина дія
(А кожна хвиля — це хвилина смерті),
Яка в житті інших людей дає плоди.
Але не думайте про ті плоди діяння.
Вперед!

О мандрівці, о моряки!

Ви, хто приходять в порт, і ви, чії тіла
Переживуть і слідство, й вирок моря;
Кожна подія — ваше покликання справдешнє.
Так Крішна говорив, коли навчав Арджуну
На полі бою.

Не прощайтесь.

Вперед! Рушайте ж, мандрівники!

IV

Ти, чий вітвар стоїть на березі, Пречиста Діво,
Молися за мандрівників, які плывуть на кораблях, за тих,
Хто має справу з рибами, й за тих,
Хто в подорож законну вирушає, і за тих,
Хто подорожами кермує.

Володарко Небесна,
Figlia del tuo Figlio¹,
Ще повтори молитву за жінок,
Що відпровалили в дорогу синів а чи мужів своїх,
Які вже не повернуться ніколи.

Молись за тих, чия скінчилась подорож
Десь на піску, чи на устах, чи в темнім горлі моря,
А чи десь там, куди ніколи
Морського дзвону звуки не доходять, не долітає
Його мольба щоденна,

V

Вести розмови з Марсом, спілкуватися із духами,
Життя страховиська морського описати, ворожити
На нутрощах тварин, чи на магічному кристалі,
Хвороби визначати за почерком, а біографію —
За лініями на долоні,
Трагедію — за зморшками на пальцях, впізнавати
Злі навики за допомогою листочків чаю, те, що буде,
В картах побачити, крутити пентаграмами,
Чи кристалічними кислотами, чи розчленяти
Той образ, що повторюється часто в снах,
на страхи підсвідомі,

¹ Дочко твого Сина (*итал.*). (Данте, «Рай», XXXIII, 1). (*Прим. укладача*).

Досліджувати чрево, чи могилу, чи сновидіння —
все це звичні

Розваги та наркотики, дарунки преси —
Вони були і завжди будуть, деякі страшенно
Активізуються в добу занепокоєння народів чи заворушень
На узбережжях Азії чи десь на Еджвер-роуд.
Людська допитливість минулого й майбутнього шукає,
Чпляється до вимірів часу. Але збагнути точку

Перетину позачасового із часом
Дано лише святому — це заняття,
Ні, не заняття, а щось більше, що на все життя дається
І відбирається, коли в людині помирає
Любов, палахкотіння і порив самоофіри.
Для більшості із нас існує непомітний
Момент у межах часу й поза часом,
Розваги приступ, згублений в промінні сонця,
У кміні дикому, а чи в зимовій блискавиці,
Чи десь у водопаді, чи в музиці глибокій,
Яку не чути навіть, тільки — знати,
Що сам ти музика, допоки хтось там грає. Бо ж існують
Лиш натяки, чи там припущення; все інше —
Обряд, молитва, дисципліна, думка й дія.
А натяк напіврозгаданки, наполовину зрозумілий —
Це ВТІЛЕННЯ.

Тут здійснюється неможливе
Поеднування сфер буття,
Минуле і будучина
Перемагаються й примирюються тут навзаєм;
Інакше дія була б лиш рухом
Того, чим можна рухати,
Що у собі джерел рухомості не має, була б лиш тим,
Чим володіють демонічні і хтонічні сили.

А дія правильна — це є свобода
Від проминулого і від майбутнього.
Але мети цієї
Тут мало хто спроможний досягнути.
І ми неподоланні лиш тому,
Що завжди робим спроби подолати;
Нарешті, вдовольняємося тим,
Що повертаємося в час і кормим
(Неподалік від тисового дерева)
Своєю плоттю багатющий ґрунт.

СТЕНІ КЮНІЦ (1905—2006)

НАУКА НОЧІ

Торкаюся тебе вночі; ти — ночі дар —
Лежиш, розкинувшись недбало,
Холодна, непорушна, заповонена зірками,
Немов земля чужого краю.
Які ж спокуси доправили тебе
Вниз по благаючих дорогах,
В обійми привидів, цього не знаю,
Не збагну,
Забувши сміливість на зім'ятому полі,
Щоб стерегти тебе, як ти лежиш, — незворушну
І безпритомну.
Накриту білими снігами сну?

Та навіть якби я зумів простежити твій слід
Через усі поселення твоїх смертельних доль,
Куди ревливими думками пробую пробитись,
Ти вирвалася б, ти втекла б од мене із кінця землі у світ,
Де незаконні зорі пробігають;
О серце дике і неосягненне!
Мій дотик на тобі, а ти — на відстані
тих світлових текучих літ;

Ні, ми не душі, ми — системи,
Що, наче в хмарах, в незнанні пливають,
І наші пристрасті вируючі знов починають рух
В батьківському сузір'ї Лева
І в материнському сузір'ї Рака.
Ти — згублене моє ребро,
Розвіяна космічна пилюга
В архіпелагах світла, міфів і сум'ять;
Яким далеким Магелланам ти — коханка —
Спішиш свого мистецтва радощі віддати?
Неначе дивлячись у телескоп,
шукаючи твої координати,
Я бачу, як твій спектр одмінюється й червоніє,

Розширюється всесвіт і
Наші світи, навзаєм оддаляючись, летять...
З тих сил, з того польоту — таємничу
Тебе, і душу, й гордість твою кличу —
Вернись до мене з космосу, згори;
Відкривши очі на порозі сну,
В повітряних потоках, повних гри,
Ти принеси мені Чумацького Шляху світанки.
І непорочністю своїх медових слів
Ти мову місяця пливку для мене відтвори;
Що в штольнях таємниць
Здобута, як багатство золоторудне.
Збудись!
Вже на дванадцятій годині застигли стрілки рук моїх,
В кожній клітині мого тіла стукає серце,
І всі мої серця б'ють в унісон —
полудне!

МІЖ БОГАМИ

Під віками шорсткими ока
Старі боги в сивинах кучерявих,
Немов фрагмент античних мурів неба,
А в їхнім зорі — терпеливий грім.

Гігантські блоки мови та кохання
Вони оправдують, та не в поемах,
А в образах речей, що їх з хаосу
Вирізьблює безмірна чистота.

О суджена моя, була ти птахою,
Як Зевс перекидався в злотний дощ.
Послухай, творим світ! Я чую звуки
Матерії, що летється в кшталти вічні.

БЛАГОСЛОВЕННЯ

Дай, Господи, щоб грім
Не вдарив у твій дім,
Щоб із твого житла
Мухва й мишва втекла,
Щоб обминав твій двір
Брехун і лицемір,

Щоб гнів, і лють, і страх,
І сумніви невдах
Вертались од воріт,
Що бережуть твій світ;
Хай не впускає Бог
Ні лиха, ні тривоги
В спокійну течію,
Що кров несе твою;
Хай в дзеркалах твоїх
Не відіб'ється гріх,
Ні безум, ні олжа,
Ні лютощі ножа,
Хай до твого ума
Не доторкнеться тьма;
А якщо ти в тужбі,
Дай, Боже, сліз тобі,
Але не всю печаль
Ти виплач! Хай ще жаль,
І гордощі, й любов
Знайдуть в тобі свій схов!
Дай, Господи, щоб ти
Не знала самоти,
А я щоб бути міг,
В приятелях твоїх!

SOTTO VOCE¹

Обізвся до мене
Шукачко страждання
І ти прагнеш слова
Для порятунку
Не відчужуйся серце
Йди до мене сміліше
Будь у грудях злочинця
Чиї скви — то вірші
Поділися зі мною
Дивовижно і щиро
Навіть зашморга миттю
Поцілунком сокири

¹ Півголосом (*итал.*). (Прим. перекладача).

ВОНА РИДАЛА

Ридала грішниця свята,
В єдвабній кліті грала лють...
Щоб збулася душа хребта
І блеяла, її кують;
А їсти ж треба — сирота
Їсть їдло те, що подають;

Момент, як гасяться світла,
Літа являють темну річ;
В кривавім хутрі мавпа зла,
Розпечене ребро — навстріч;
Вона ж холодна як мороз
Від сумніву лежачих поз.

І я згадав Юдит в шатрі,
Гелену — на руїнах веж,
Кресціду — в полюбовній грі;
Я їх стогнання чув, авжеж,
Плачі — боління злотних ран,
Що їм ти ліків не знайдеш.
Ах, що за дотик, мов удар!
Я тільки розливав питво,
Допоки наші два тіла
Злилися ув одне єство;
Ми ніби вийшли в ніч, надвір,
В сліпучі міради зір.

СИГНАЛ ІЗ ДОМУ

Сказав я вартовому біля брами:
«Того, хто жде, вони уб'ють так само».
На сходах плакальниці крикнув, біжучи:
«О мамо, я ненавиджу твої плачі!»
Зруйнованого дому господині,
Що серце береже святе в святині,
Байдужість розуму приніс я в дар
І мармурового мого лица тягар.
А ті, що посміхалися до мене,
І тайно гуртувались проти мене —
Заложники — вони щоднини ждуть,
Що ось рятівники по них прийдуть,

І викуплять, мов із в'язниці,
Із їх персон їх душі темні й ниці;
Тремкий ліхтар на їхньому вікні
Сигналізує оддаля мені —
Мов крик сумління, вимагає страти,
Наказує мене колесувати.

ЖОРСТОКИЙ ВИРОК

З нутра ми маєм сто дверей для втечі,
Зайти ж назад нікому не дано.
На рукаві це виткано, до речі;
Спіраллю входить голос у зерно.
Те, що в мені померло — засторога,
Щоб не горіти. — Я ж горю щомога! —
У цей жорстокий для любові час.
Житейські тягарі згинають нас,
Та сила є ще в людським безбережжі;
Чергується з піднесенням хандра;
Остання ніч, останній рік, і чорне
Спадає листя зі страшної вежі —
За пласт вугільний глибше. Та — ура!
Є мужність! Є життя непереборне!

ОСТАННЄ ПИТАННЯ

Щасливий день! На пагорбі сміються!
Внизу — бенкет весняний! Ось твоя
Безжурна й суверенна насолода
Заходить гола в серце. Ти несеш
Небес високий поголос між нами.
Як завжди й скрізь, де виростають тіні,
Що грають драматичну сцену смерті
Кохання, третій ще актор стоїть.
Тепер, коли твій сум вже в іншій залі,
Коли твоє зерно уже в млині,
Скажи, чи можу втіхи сподіватись,
Чи — хоч би позмагатись з незнайомцем,
До котрого возносиш ти мольбу?

БАТЬКО І СИН

Я йшов за ним у никнучому світлі передмістями,
Піщаною дорогою, білішою за прах кісток,
Крізь солодке згущення полів, де сливи,
Розтріскуючись, падають одна біля одної.
Миля за милею я йшов за ним ковзкими кроками,
За потаємним владарем моєї крові,
За тим, хто вже запався в пахощі ставів,
За тим, чия любов мене тримала в сковах.
Літа минали, йшов я, обертавсь на птаха;
Я гнався через ту країну сплячу, де юним був колись;
Котилась тиша, як я йшов, переді мною
Ніч билась, наче помаранча, об моє чоло.

Як мав би розповісти я йому свої казки і страхи,
Як перейти безодню у звичайнім тоні,
Говорячи: «Будинок, який ти збудував,
Ми втратили. Сестричка вийшла заміж, пішла із дому,
— Нічого ж не вернулося, це дивно, звідтіля,
куди вона пішла.

Я жив на пагорбі, де забагато мав кімнат.
Робили світло ми, але його було замало для тепла,
А як воно зникало, я заповзав під пагорб.
Часописи приносили нам кожен день,
Я в самоті живу, та не роняю сліз ніколи».
У сферах вод, де папороті піднімають
Свої рамена: «Батьку, — я закричав, — вернись!
Дорогу знаєш. Я слізьми одмию плями
З твоїх одєж. Не буде й сліду, обіцяю. Ти порадь
Своєму синові, який блукав між війнами двома,
В твого Талмуду ніжності;
Та ж я із тих, що плачуть за тобою,
Я — брат підкинутих дітей полів,
Друг непорочності і всіх чеснот,
Навчи ж мене тружденності і лагідним зроби!»

Між черепахами й лілями він повернувся до мене,
Його лице було байдуже і студене.

СМЕРКАННЯ

Я жду. Я в глибині кімнати.
Рум'яні леви по кутах
Лежать оспалі. З того знати,
Що день, як вогнище, потах.

Час одпливає. Все поблідло.
Втім налітає звідусіль
Щось, ніби в марлі мертве світло, —
Велика сірокрила міль.

Вже обсідає моє тіло
Легка, прозора комашня.
Аж тут щось мовби заскрипіло —
То Місяць двері одчиня!

ОСТАННІ СЛОВА

Відходжу. Погляд мій вже повен мрева.
Скажіть, сьогодні листя золоте?
Та ні, не має значення. Дерева
Зелені. Це одвічне і просте.

Розмінні барви світу. Чисті плями
На плямах чистих. Променям дає
Постійний нахил мозок, що над нами
Владарювання звершує своє.
Хто це кричить? Хто впав? Чи ти помітив?
(Дитя, це я кричав, на мене глянь!)
Смерть пожирає лиш голівки квітів;
Ми ж берегти повинні для змагань
Красу і силу. Черепи розбиті
Відкрити можуть таємничу суть
Минулих поколінь; землею вкриті, —
Вони до сонця напередими йдуть.

ВЕРЕТЕНО

О Боже, як повільно б'є
Століть годинник! Загадково
Мовчить безмірність. Це Твоє
Святе й незаперечне слово.

Лишаю в цю гіркотну мить, —
Ледь крила тягнуци обвислі, —
На таці голову — стримить
Забитий спис в гарячі мислі.

Тепер я — водорість. Пройти
Я мушу океанів гроти,
Вернутись можу, але ти
Не жди мене, Іскаріоте!

МІЖ ДІЯМИ

Лиш раз в житті зіграв я шахрая,
Та з того зіпсувалась кров моя,
Тепер на клич: «Йди чесного зіграй!» —
Із серця обзивається шахрай.

ТАЄМНА ІНСТРУКЦІЯ

Небезпечна місія. Химера.
Та не дурень ворог, не тюхтій.
Ти остерігайся не револьвера,
А партнера в танцях, друже мій.

Щоб собі ти сам біди не скоїв,
Розум добродійний пересиль.
Схильний до обіймів та напоїв
У будинках, де панує гниль.

А як ні, — ціна буде шалена
За ту курву, писану мару,
Що кохає молоді рамена,
А валюту платять їй стару.

ПЕРЕГЛЯД

Геть Власність, геть Кохання, геть Зарплати, —
Писав я, будши юним, на стіні,
Та все те купував, щоб написати
Сторінок сто — і так жилось мені.

Тепер, коли здобув я сум і втому,
І все немов застигло надовкруг,
Різьблю на часу камені твердому
Мій знак Мобільність — все віддам за Рух.

ПЕРЕКИНУТА МЕДИТАЦІЯ

Як сильно я це засуджую!
Як мало я це люблю!
Хоч, з іншого боку,
Чи не може там щось бути
Дорогоцінне наполовину?
Бог свідок, зазнавав я радощів,
Пробував меду просто з дерева,
Вибирив гілочку або дві —
І виламував їх
Із розкішного східного лавра.
Але чому я прокидаюся опівночі
Від гучної ходи Замаскованої Людини,
Що крокує на сходах,
І від ламентаций пораненої рукавички,
Що доносяться з вулиці?
Ах, я буваю деколи змореним
Од цього вічного досліджування
Драми в шкаралупі горіха,
Опери трагічного змісту,
Яку з задоволенням я прочитав би.
Безсоромний отвір для ключа
Шпигує за мною
І ненастанно виставляє мене
В найгіршому вигляді
Серед безвстидних німих прояв,
Принизливих валютчиків
У приватному Кабінеті,
Серед гравців із брудними картами
В небезпечному змаганні...
Серед двійників-торгашів,
Двозначних типів із заплямованими
Обличчями, серед акробатів танцюючих,
І біля того, хто стояв
Оголений коло мене,
Обожнюваний та обожнюючий,
З магнітною голівкою
Суворої шпильки.
Навіщо мені клопотатися цим?
Уява кричить, що за великим рахунком

З американської поезії

Все, що діється з нами, неправда;
Уява — закон,
А все, що поза нею,
Може бути випадковою дією
В бігитьох героїчних сценах,
Де плоть завжди попереду.
Я навчився, я знаю,
Спробувавши жити
із цими лжесвідченнями про мене,
Що правда не в каменях,
А тільки в архітектурі;
Однак мене не знищив
Тріумф високого крісла.
Якби я мусив будувати церкву,
Хоч такого наміру я не маю,
То хай би вона була в пустелі,
Далеко за межами цвяхів.
Я слухаю. Я завжди прислухаюсь,
Щоб не пройшло повз мене щось важливе,
Я навчаюсь грамоти публічних місць,
Але так само я лечу в сфери можливого,
В екстравагантну веселу
несподіванку подорожі,
Не боячись поранень палахкотливого колеса
Моїх костей,
Міцніючи задля слуху,
Воліючи слухати
Волення самотності,
Що інших робить несамотніми,
Діалог закоханих,
Розмову двох черв'яків
У сволоці дому,
Їхні шамкаючі роти, наповнені трачинням.

З АНГЛІЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

ЕДМУНД СПЕНСЕР

(бл. 1552—1599)

З КНИЖКИ «АМОРЕТТИ»

26

Принадлива троянда, та колюча,
Принадлива шипшина, та колка,
Принадливий горіх, та шкаралуща
На ньому неподатлива й гірка,
Принадний ялівець, та опіка,
Коли рука в шпильки його порине,
Принадний кипарис, але жорстка
Його кора, принадний цвіт ялини,
Та в неї гілля гостре, мов дротини.
Все, що солодке, гіркота сама
Готує нам; нецінне для людини
Те, що було здобуте легкома.
Тож не злякаюсь болю, ані труду,
Після яких блаженство я здобуду.

75

Я написав над морем на піску
Її ім'я, але набігли хвилі
І змили ту роботу нетривку,
Та знову я накреслив букви милі.
Вона сказала: «Кинь зарозумілі
Жадання час і смерть перемогти.
Все — прах на світі. Навіть на могили
Моє ім'я зітреться від сльоти!»
«О ні, — промовив я, — не згинеш ти!
Мій вірш здолає всіх віків припливи,
Залишиться, як світло чистоти,
На небесах твоє ім'я сяйливе.
Що смерть, як наша ніжність і любов
Життя наступне виплекають знов!»

ВІЛЬЯМ ШЕКСПІР
(1564—1616)

СОНЕТИ

1

Ми прагнемо, щоб не помер ніколи
Сяйнистої краси рожевий цвіт,
Щоб він, дитя троянди ясночоле,
В нових бруньках приходив знов на світ.

А ти, задивлений у власну вроду,
Її годуєш пломенем своїм;
Горить (але скажи: кому на шкоду?)
Душі твоєї пребагатий дім.

Ти, хто весні сьогодні пишна пара,
Змарновуєш у пуп'янку життя,
Як той багатий, та нещасний скнара,
Що стлумлює в собі ясні чуття.

Світ пожалій, не зводь красу до гробу:
Віддай природі борг — свою подобу!

2

Як сорок зим торкне твого чола,
Порие зморшками лице прекрасне,
І молодість, що сяяла й цвіла,
Немов ліврея пишна, зблякне й згасне,

Тоді, коли питаються: «А де ж
Краса твоя?» — який пекучий сором,
Яку безславну похвалу знайдеш
В очах запалих із погаслим зором!

Якби ти міг сказати: «Ось дитя,
Ось відбиток живий моєї вроди,
Ось підсумок всього мого життя
І скарб, де сяють всі мої клейноди», —

Знайшов би, поруч з холодом старим,
Гарячу кров і юності нестрим!

3

Глянь в дзеркало й скажи: негайно треба
Творити з цього виду інший вид,
А ні, — то зрадиш світ і волю неба,
Даси жоні якійсь безпліддя встид.

Де є така, що в пору ораниці
Для плуга й сіву лона не дає?
Де той, хто в плоті власній, як в гробниці,
Готов потомство поховать своє?

В тобі, як в дзеркалі, відбилась мати,
Її весна, що відцвіла давно.
І ти, відцвівши, міг би так впізнати
Свій красен час крізь старості вікно!

Життя безпам'ятне стає ганьбою —
Ти вмреш — і образ твій помре з тобою.

4

Красо недбала, чом же ти сама
Свій спадок прогайновуєш до згуби?
Дає природа, та не задарма, —
Беруть у неї в борг свободолюби.

Скупарю нехосенний, чом тремтиш
Над тим, що ти дістав для віддавання?
Лихварю некорисливий, куди ж
Піде твій скарб, як мить проб'є остання?

Торгуєшся з собою, мов шахрай,
Кому обдурювати — насолода.
А чим сквитаєшся — себе спитай,
Коли покличе на спочин природа?

Невіддана краса — печальний мрець,
А віддана — життя й життів творець!

5

Години йдуть, од них нема сохрани,
Бо невблаганне їхнє ремесло:
Годиннику підвладні всі тирани,
Він — досконале й справедливе зло.

Невтомний час нечутно робить кроки,
Заводить в зиму літо молоде,
Скидає лист, спиняє в древах соки
І на красу наготну сніг кладе.

Спливає літо в течії природи,
Але, ув'язнене в тюрмі зі скла,
Лишає пахощі своєї вроди,
Хоч та й не пам'ятає, ким була.

Хай росні квіти й стрінуться з зимою,
Та їх душа зостанеться живою.

6

Хай же й тебе не заторкне зима,
Допоки грає твого літа сила;
Помнож красу скарбницями всіма,
Доки вона сама себе не вбила.

Лихварство щодо вроди — то не гріх,
Бо ошчасливлює й дає розраду;
Ти виберешся із боргів своїх
І не порушиш світового ладу.

Десятикратне будеш ти щаслив,
Коли нащадків матимеш десяток,
Що вдіє тому смерть, хто залишив
Життя потомству — свій найбільший статок?

Не будь же скнарою, красо жива,
Щоб з тебе не сплодилась лиш черва.

7

Глянь, як встає на сході з-за туману
Палахкотлива сонця голова,
І будить в серці трепетність рахманну
Священної величності ява.

Але, зійшовши на небесні строми,
Неначе в розквіті снаги юнак,
Світило пригасає від натоми,
Ряхтить в його промінні смерті знак

Коли ж його велична колісниця
Поїде звільна трактом низовим,
Вже починають в інший бік дивиться
Ті очі, що так стежили за ним.

Тобі, хто сяє, наче дня вершина,
Щоб смерть перемогти, потрібно сина.

8

Твій голос — музика, то чом же ти
Сприймаєш, наче сум, музичні звуки?
Чом любиш те, що здатне принести
Хвилини смутку й щемної доуки?

Чи гармонійна злагода звучань,
Повінчаність весела та бадьора
Тебе спечалює, мов смутку хлань,
Бо ж то твоїй самотності докора?

Прислухайсь, як мелодію свою
Перекидають одна одній струни,
Що схожі на розспівану сім'ю —
Батьки щасливі та потомство юне.

Та пісня каже: «Щезни, самото,
Якщо ти завжди сам, то ти — ніхто!»

9

Чи не тому живеш ти самотою,
Що скорбнощі вдови страшні тобі?
Та, як помреш бездітним, над тобою
Світ-сирота похилиться в тужбі.

Світ буде удовицею ридати,
Що ти єство не повторив своє,
Що після себе не лишив дитяти,
В яким дружина мужа впізнає.

Бач, є на світі різне марнотратство:
Що в світ пішло, світ зужие сповна,
Та втратить людської краси багатство,
Як сам ти не зужив того майна.

Хто дар краси так легковажно губить,
Той ні себе, ні іншого не любить.

10

Не любиш ти нікого? Не страма?
Чи ти не маєш справді почування,
Чи, коханий, напевно, багатьма,
Ти не впізнаєш, де твоє кохання?

Чи так тебе ненависть пойняла,
Що сам себе ведеш до місця страти,
Руйнуєш пишний дах того житла,
Яке ти сам повинен обновляти?

Зміни свої думки! Хіба любов
Повинна бути ненависті рабою?
Тож доведи, що ти в собі зборов
Нелюдяне чуття і будь собою:

Будь і в душі таким, яким ти є
На вид, що сяє й ласку роздає!

11

З однаковою, друже, бистротою
Розквітнути й зів'яти мусиш ти,
Своєю молодістю і жагою
В жагу потомства молоду ввійти.

Ось, мабуть, мудрість, і краса, й зростання!
Якби зламався цей одвічний лад,
То швидко надійшла б доба остання,
І світ би вимер літ за шістдесят.

Хай відійдуть потворні та безликі,
Природа дбає не про них, вона
До вроди додає дари великі,
Щоб осявалась вроди явина.

Бо ти — печать її, яка зарання
Була призначена для друкування.

12

Коли вслухаюся в печальний хід
Годинника хвилиною нічною,
Коли дивлюся на прив'ялий цвіт,
На кучері, що світять сивиною,

На голі деревá, що для отар
Давали влітку тінь і прохолоду,
На збляклу зелень врун, що з них жниввар
Уклав снопів копу сивобороду,

Я думаю з тривогою про те,
Що молодість твоя минуща, друже;
Краса, мов квітка, хутко відцвіте,
А там косою час махне байдуже...

Нащадкам дай життя, як хочеш ти
Безстрашно під косу його лягти!

13

Любове, будь собою! Що за пробу
Ти матимеш в скорботний реченець!
Віддай же іншому свою подобу,
Щоб з гідністю зустріти свій кінець.

Тоді краса, яку ти винаймала,
Кінця не мала б — ти б тоді була
Собою і собою б знову стала,
В подобі тій, що іншому дала.

Хто ж дім занедбує напередодні
Зими, що сніговицями гуде?
Чи, може, смерті подуви холодні
Не відчуває тіло молоде?

Ти ж мала батька, о моя любове,
Хай мають же його й твої синове!

14

Відчитую не в зорях вирок свій,
Та все ж я астроном, хоча й не можу
Пророкувати голод, мор, застій,
Погоду сльотанисту чи погожу;

Ні, я не провіщу, де вдарить грім,
Що буде в забутті, а що в потребі;
Правителям також не розповім,
Що я уздрів для їх добра на небі.

Але з твоїх очей беру знаття,
Що водночас краса і правда квітне;
Змінись, бо в зміні вічним є життя,
В безсмертнім — тимчасове і тендітне.

Як ні — то ось мого пророцтва твердь:
Кінець твій — то краси і правди смерть!

15

Все, що росте, сягає ідеалу
На мить малу, а далі — навпаки,
Вік зів'ядання крадеться помалу, —
Так світом правлять спотайма зірки.

Росте й людина, наче та рослина,
Як пнуться вгору соки життяні,
Та потім гасне пам'ять гордовинна,
І никнуть сили, і всихають пні.

Ти в скарбах юності, як в ореолі,
Та не тривкіше це буття від сну:
Час-марнотрат готується поволі
Твій день ясний звернути в ніч хмурну.

За тебе з ним веду війну, любове,
На зрубі — пагілля щеплю я нове.

16

Чому ж ти проти Часу в боротьбі
Сам не ступаєш кроками твердим?
Чом не візьмеш на послуги собі
Щось краще, ніж безплідні мої рими?

Дівочі квітники надовкруги
Хіба не ждуть щасливої нагоди,
Щоб силою любовної жаги
Зновити пишний цвіт твоєї вроди?

В живих очах живе жие добро,
А мертво не уникне тління й гробу.
Ні пензель Часу, ні моє перо
Не в змозі зберегти твою подобу.

Дано тобі солодке ремесло,
Щоб сам своє ти малював єство.

17

Якби й відбив твоє обличчя миле
Мій вірш, чи хтось повірив би йому?
Та дуже він подібний до могили,
Як півлиця твого ховає в тьму.

Якби я й зміг краси твоєї диво
Намалювати, то майбутній вік
Сказав би: «Майстер бреше! Неможливо,
Щоб, наче Божий, саяв людський лик!»

Приземлено сяйнистий чар портрета
Назвали б перебільшенням принад,
Нестриманим захопленням поета,
Старої пісні розміром невлад.

Та як нащадка ти придбав би нині,
То двічі жив би — в слові і в людині.

18

Мов літня днина, молодість твоя,
Та їй бракує твого супокою:
Злітає цвіт, подібно до роя,
Пройняте світло тугою гіркою,

То мерехтять сліпучі небеса,
То їхній лик тьмяніє з непогоди,
І блякне літня золота краса
За волею мінливої природи.

Але не зможе смерть, жахний владар,
Те вічне літо обернути в тління,
Якщо заграє твій знадливи чар
В рядках непроминального творіння.

Допоки в людях житимуть чуття,
Тобі цей вірш даватиме життя!

19

Затуплюй, Часе, пазурі левині,
Виламуй зуби тигру при їстві,
Дай витвір з глини поглинати глині
І фенікса пали в його ж крові.

Звук щастя обертай на стогін болю,
Світ вивертай із глибини у вись,
Лиш одного злочинства не дозволю —
Любові ти моєї не торкнись.

Нехай її обличчя осіяне
Вовік не підпаде під твій різець,
Хай вид її несплямленим зостане
Як сущий досконалості взірець.

Ні, Старче! Бий якою хоч бідую, —
Любові жить у віршах молодою!

20

Таємний майстре пристрастей моїх,
Лице жіноче маєш від природи
І серце жінки, та не спостеріг
В тобі ніхто фальшованої моди.

Все золотиться, наче сонця плин,
На що твої лише поглянуть очі;
Ти той, хто краде погляди мужчин
І душі зачаровує жіночі.

Ти жінкою вродитись мав, а втім
Природа так тебе укшталтувала,
Щоб володіти всім єством твоїм,
Тебе мені дала і знов забрала.

Обранець ти жіночих насолод,
А я творю твоїх чуттів клейнод.

21

Чи я не той митець пустої проби,
Що, хтівши відтворити чар краси,
У небесах визбирує оздобу,
Тче взористі для неї пояси?

Метафори його компліментарні
Включають сонце, море, зорецвіт,
Предмети й квіти — рідкісні і гарні,
Весь облямований блакитом світ.

Ні! Прагну правди в почутті і в творі:
Моя любов чарівна, мов дитя,
Та все ж вона тьмянкіша за ті зорі,
Що світять крізь небесне накриття.

Навіщо їй похвал препишні шати?
Таж я її не буду продавати!

22

Не здатне люстро довести, що я
Старий, допоки ти — весна в розквітті;
Та спалить душу смерті печія,
Як я побачу в тебе зморщок сіті.

Твоя краса — то сяєво одеж
Мойого серця, скреслого любов'ю;
А що ти серцем у мені живеш,
То, значить, ми ровесники з тобою.

Моє — в тобі, в мені — твоє життя;
Його оберігатиму, як няня
Оберігає крихітне дитя,
Оберігай же й ти моє дихання.

Не сподівайсь, як моє серце вб'ють,
Що зможеш ти собі своє вернути!

23

Як безпорадний лицедій на сцені,
Що вибився із ролі і поник,
А чи як той, кому чуття шалені,
Буває, зопалу замкнуть язик,

Так я, злякавшись власної любові,
Явити справжніх почувань не зміг —
Я затинався на палахтливім слові
І викликав не співчуття, а сміх.

То хай же розмовляють із тобою
Мої книжки, хай з білого листа
Те прозвучить нечутною мольбою,
Чого не в змозі висловить уста.

Ввійди в моє мовчання і зумій
Очима наслухати голос мій.

24

Мій зір — художник, що працює вміло,
Він образ твій в моїй душі створив,
А рамою моє зробилось тіло, —
Хіба це не найкраща з перспектив?!

Дивись крізь майстра на його творіння,
Пізнай, де правда, зрима не для всіх:
В моїй робітні з вікон блискотіння —
Це блиски сонця із очей твоїх.

Дивись, що око створює для ока:
Мое тебе малює, а твоє
За шибку править — течія глибока
Самих небес в мою майстерню б'є.

Малюють виду лінії урочі,
Але не бачать серця мої очі.

25

Хий зорі почестей і гордих звань
Обранцям осявають людське грище;
Мені ж не дано цих тріумфувань,
Я тішусь тим, що сам ціню найвище.

Допоки сяє, ніби сонце, князь, —
Цвіте, мов сонях, фаворит престолу,
Та глянць, над пругом хмара піднялась —
І в'яне цвіт, і хилиться додолу.

В ста битвах переможець-воїтник
Водив звияжні, мечоносні лави,
Та раз програв і вже назавжди зник,
Бо викреслений він із книги слави.

А я щасливий, що люблю: мене
Ніхто з могого місця не зіпхне.

26

Володарю могого почування,
В моїх обов'язках — твої права,
Я шлю тобі це писане послання
Як твій слуга, а не гравець в слова.

За бідністю свого ума я стежу —
Він одягти моїх думок не зміг,
Та сподіваюсь — ти даси одежу
Для голих мислей і чуттів моїх.

Коли ж зоря, що вказує дорогу,
Теплом і світлом душу овійне,
Дасть одяг, і вбере нагу і вбогу
Мою любов, і звеселить мене,

Тоді явлю я слово довгождане,
А поки що прийми і це, мій пане.

27

Трудом знесилений, лежу в постелі,
Спочинку прагну, стомлений з доріг,
Але долаю знов пустелі й скелі —
Бреду шляхами помислів своїх.

До тебе всі думки мої гарячі
Йдуть, як прочани, — їх не перейму;
Я бачу те, що бачать і незрячі,
Віч не стуливши, дивлячись у тьму.

Душі моєї рятівливим оком
Тебе шукаю, як сліпець, — сліпма;
Ти входиш в темінь непочутним кроком, —
І по-новому світиться пітьма.

Вдень — тіло, а вночі — думки в роботі,
Нема спочинку ні душі, ні плоті.

28

Але чи можу я щасливим бути,
Коли й на мить не маю супочину?
Не вибавляє ніч мене з окуть,
Що в них за дня караюся і гину.

Катує день роботою, а ніч —
Моє прокляття темне і шалене —
Потверджує найгірше з протиріч:
Чим більш труджусь, тим далі ти від мене.

Щоб день добрішим був, кажу йому,
Що сяєш ти, мов небеса відкриті,
І ночі я доводжу, що пітьму
Ти золотиш, як та зоря в зеніті.

Щодня бере мене журба всуціль,
А тьма щоночі збільшує мій біль.

29

Коли своє становище клянучи,
Зневажений, знедолений до краю,
Коли в глухого неба талану
Я надиремно, плачучи, прохаю,

Тоді мінявся б долею з таким,
Хто більше має друзів і надії,
Хто мисленням прославився тонким,
Хто словом віртуозно володіє;

Але, тебе згадавши, тую ж мить
Єство моє стає таке щасливе,
Як жайвір, що возноситься в блакить
І на воротях раю творить співи.

Я не віддам, — хоч би й Господь звелів, —
Твою любов за блага королів.

30

Коли збираю тихі спогаданя
На мовчазних роздумувань суди,
Знов оживають втрати і страждання,
Оновлюються давніх ран сліди;

Коли, згадавши дні минулі, плачу
За друзями, що їх давно нема,
Що їхні голоси й красу юначу
Навіки заховала ніч німа;

Коли роз'ятрюю жалями душу,
Що з ними вже не зможу розійтись,
Тоді я знов розплачуватись мушу
За те, за що платив уже колись.

Та як про тебе, любий мій, згадаю —
Печаль відходить в далечінь безкраю!

31

В твоєму серці б'ються й ті серця,
Що втраченими вже були для мене; .
Ті друзі, що зійшли до гробівця,
Знайшли в тобі життя благословенне.

Пролив я не одну святу сльозу
За тими, хто навик-віків одходив,
Та їхню впізнаю в тобі красу,
Ти — їхнього життя ява і подив.

Ти — пантеон реліквій, де любов
Похована живе й снагу збирає,
Ти — всіх моїх надбань душевних схов,
Ти — почувань вмістилище безкрає.

В твоєму образі я бачу всіх,
Кого любив і в пам'яті зберіг.

32

Як проживеш мою погожу днину,
Коли затулить очі Смерть мені,
І цю мою нехитру писанину
Переглядатимеш в самотині,

Зістав мене з поетами новими, —
Я, мабуть, програватиму, але ж
Ти збережи мій твір не задля рими, —
Мою любов ти в ньому збережеш.

Як віднайнеш її в моєму слові,
Тоді скажи: «Якби мій друг не вмер,
Талант його, народжений з любові,
Ще яскравіше сяв би тепер.

За форму нові твори поважаю,
Його ж творіння — за любов безкраю».

33

При сході сонця сяє в росах луг,
Сніжисті гори світять, як вітрила,
І в золото обертає все навкруг
Алхімія небесного світила.

Та западає світ не раз у тьму
І губиться в густому оболоччі,
Як лиш дозволить сонце, щоб йому
Закрила хмара променисті очі.

Так і мені торкнулися чола
Мого світила промені ласкаві,
Та — о нещастя! — туча надійшла,
І я неждано опинився в мряві.

Так піднебесний світ погас мені,
Так гасять світло і сонця земні.

34

Я без плаща надвір подався з дому,
Бо днину ти пообіцяв ясну.
Попав я в бурі клетітну содому,
А ти? Сховався в тучу грозяну!

І хоч лице моє, дощем побите,
Ти осушив, пробившись із-за хмар,
Це — лік, що рану може загоїти,
Але не зніме сорому удар.

Ти каєшся, та болю навісного
Тобі не втихомирить й на мить:
Мала покривдженому втіха з того,
Що кривдникові теж душа болить.

Але... О сльози, почувань перлини! —
Обернуті в скарби твої провини.

35

Сподіяне не вернеться навспак:
Та западає навіть сонце в тучі,
Троянда має колючки, й хробак,
Бува, з'їдає пуп'янки пахучі.

Всі — грішні. Я — також переступ твій
Вкладаю у метафори сьогодні,
Освячуючи гріх, сам гріходій,
Вкидаюсь добровільно до безодні.

Твій гріх я виправдовую сповна,
Із ворогів лаштуюсь в побратими:
Любов з ненавистю зійшлись — війна
В душі йде громадянська поміж ними.

Солодкий злодію, я став твоїм
Напарником — грабую власний дім.

36

Я визнаю: нас двоє — ти і я,
Та, хоч і неподільні ми в любові,
Нехай не передасть душа моя
Тобі свої гіркоти полинові.

Любов у нас одна, та хай живуть
Окремо наші почуття й принади;
Дні насолоди в нас вони крадуть,
Ми мусим розійтись, немає ради.

Щоб не завдати сорому тобі,
Я вдам, немов не знаюся з тобою,
І ти обачним будь, аби в юрбі
Висока честь не вкрилася ганьбою,

Бо я цього не хочу — прагну я,
Щоб не зганьбилось твоє ім'я.

37

Як батька тішать молоді синове,
Коли вже вік його додолу гне,
Так ти наснажуєш мій дух, любове,
Знов повертаєш до життя мене.

Красу, шляхетність, розум і здоров'я,
І все те разом в рисах світляних —
Всі людські цінності в тобі знайшов я
І лиш любов свою щеплю до них.

Багатства і скарби твої — нетлінні,
Тому і я не вбогий, не клиша,
Бо в образі твого чудовій тіні
Добром просяяла й моя душа.

Ти — благородства втілення для мене,
Моєї мрії щастя незбагненне.

38

Якої ще уяви осягти
Моїй ненатомленій Музі треба,
Якщо в моєму вірші сяєш ти, —
Вродливіша краса не зійде й з неба.

Подякуй же собі, а не мені, —
Зчитав, а не створив я твою вроду,
І вимережую рядки хвальні,
Та не собі, а правді навдогочу.

Тож Музою десятою ти стань,
Найкращою богинею натхнення,
Безсмертні твори, повні осяянь,
Хай родяться з твого благословення.

Подобатись — моєї Музи ціль:
Ти їй даєш красу, а я — свій біль.

39

О, якщо ми поєднані з тобою, —
Ти світла часточка мого ества, —
То, значить, я твоїх чеснот хвальбою
Собі складаю пишні хвалебства.

А як розлучимось, і дві істоти
Окремо житимуть, не в однині,
Тоді знести я можу над висоти
Лише твої прикмети осяйні.

Розлука буде болісна, мов рана,
Та на дозвіллі, де панує час,
Любові мрія — чарівна омана,
Олжа солодка порятує нас.

В єдиному естві ми — два начала,
Та хай би лиш тобі хвала звучала!

40

Любове, забирай від мене все,
Що вкладене мені тобою в груди,
Це більшого добра не принесе, —
Все, що було твоїм, твоїм і буде.

Любов бере, любов і віддає, —
Тож ніби це не вперекір природі,
Та, як кохання забереш моє,
Мою любов зневаживши, ти — злодій.

Хоч ти грабуєш вбогого, цей гріх
Прощу тобі, мій кроткий викрадачу;
Хоч рани, що любов завдала їх,
Болять найбільше, і від них я плачу.

Вабна красо, яви знущальну лють,
Убий, лиш тайним ворогом не будь!

41

Усі ті милі прикροщі — свободи
І вільнодумства юного нестрим.
Офірою спокусливої вроди
Стаєш і ти, як личить молодим.

Тобою світ заволодіти хоче,
Щоб не піддатись, нападаєш ти.
Та, жінки син, чи ти єство жіноче
Зумієш сам в собі перемогти?

Чи сам на небезпечне йдеш знайомство,
Чи невблаганна юнь тебе жене,
Ти звершуєш подвійне віроломство,
Бо разом знаджуєш її й мене:

Вчарована була тобою мила,
Її й мене краса твоя зманила.

42

Вона — твоя, та це не весь мій біль,
Хоч я також любив її й люблю ще,
А те, що ти скорився їй всуціль,
Те, що належиш їй, — болить найдужче.

Все ж прагну виправдання вам знайти:
Мене ти в ній кохаєш, любий друже,
Вона ж до тебе горнеться, бо ти
До мене маєш серце небайдуже.

Втрачати поодинці вас — не жаль,
Але, як ви зійдетеся навмисне,
І втрачу вас я разом, — то печаль,
Що до землі мене, мов хрест, притисне.

Стривайте! Я й мій друг — єство одне:
Отож вона кохає в нім мене!

43

Прижмур очей допомагає зору,
Зникають з нього враження дрібні,
І я вночі крізь темряву прозору
Дивлюсь на тебе в осіянім сні.

О, якби тінь твоя, що сяє в мряві
І зблискує в заплющених очах,
Вдягнула дня одежі золотаві,
З'явилась при світанкових світлах —

Мій зір зазнав би щастя неземного,
Твій лик сяйнув би до відкритих віч,
І я побачив би за дня живого
Те, що мені являла мертва ніч.

Тебе я прагну бачити щоночі,
Бо сни про тебе — дні ясні й урочі.

44

Якби вдалося в думку обернуть
Важку субстанцію мого тіла,
Вона здолала б найприкрішу путь,
До тебе за хвилину б долетіла.

Хоч був би ти далеко звідсіля,
Тебе знайшов би я і за морями,
Бо що для думки море і земля,
Що відстані, які лягли між нами?

Та я — не мисль, я не лечу туди,
Де світ сховав твою красу юначу;
Я — сотворіння із землі й води,
І від цієї думки гірко плачу:

Земля й вода — повільні складники,
Що з них зринають сліз моїх струмки.

45

Два інші складники світобудови —
Легке повітря й очисний вогонь —
В душі твоєї перелітні схови
Я посилаю кожну мить, либонь.

Посли мої — жага і мисль без плоті —
Несуть любові спраглий подих мій;
А я без них мертвію сам в скорботі,
Бо що земля й вода без тих стихій?

І лиш тоді життя моє стражденне
Просвітленим і радісним стає,
Як посланці вертаються до мене
Із вісткою, що ти живий, ти є!

Вернулися! Я рад. Знов посилаю —
І тут же знов у смуток западаю.

46

Мій зір і моє серце в боротьбі,
Вони за тебе б'ються між собою:
Зір образ твій загарбує собі,
Та серце не втікає з поля бою.

Зір стверджує, що ти — моя любов —
Перебуваєш в погляді ясному,
«Ні, — протестує серце, — твій захов,
Твій прихисток ласкавий — тільки в ньому».

Так позивалися балакуни,
Аж суд думок сердечних задля згоди
Розумний вирок виніс, — щоб вони
Так поділили скарб ясної вроди:

Очам — оддати зовнішню красу,
А серцю — те, що я в душі несу!

47

Угоду про взаємодопомогу
Уклали зір і серце, мов брати.
Як серце попаде в зітхань облогу,
Чи як очам забракне ясноти,

Краси твоєї вділить серцю око,
Мов ласощів з бенкетного стола;
А зір голодуватиме жорстоко —
Хліб дасть любов, що в серці зацвіла.

Ось так твій образ житиме зі мною,
В мого єства незглибній глибині:
Чи ти — десь поряд, чи за долиною,
Ти — у моїх думках, думки — в мені.

А як думки заснуть, то серце встане,
Щоб оком пестити лице кохане.

48

Як бачно я своє майно дрібне
Брав під замки, збираючись в дорогу,
Щоб злодій не пограбував мене,
Не обікрив мою оселю вбогу!

Тебе ж, моє натхнення, скарбе мій,
Я часто кидаю напризволяще, —
Забрати може будь-який крадій
Мое багатство дороге й найкраще.

В яку шкатулу за яку броню
Сховати цноти, сяйвом оповиті?
Тебе я в грудях власних зачину,
Щоб ти являвся в найсвітліші миті.

Але злодійкувата правда жде —
Вона тебе й з-під серця украде.

49

Той час (якщо такий колись настане),
Коли твоя любов досягне дна,
Коли за все — за добре й за погане —
Потрібно звітуватися сповна;

Той час, коли без ясного вітання
Ти йтимеш, мов чужий, мені навстріть,
Коли почне шукати виправдання
Те почуття, що мусило згоріть, —

Той час вже нині я передбачаю,
Але тримаю сторону твою,
Бо я свої прикмети скромні знаю,
Твої права законні визнаю:

Мене покинути — підстав немало,
Причин любити — серце не вказало.

50

О, нелегка мені від тебе путь!
Чим далі їду, тим щемкіша туга,
Бо верстви, що навстріч мені ідуть,
Зникають, отдаляючи від друга.

Зморився кінь чуткий, тружdenний звір,
Але несе він мій тягар печалі,
Мов знає, що собі наперекір
Його я змушую чвалати далі.

Він стогне, як в його боки міцні
Втинаються мої криваві шпори,
І чути в тому стогоні мені,
Як стогне десь в моєму серці горе:

Позаду зникла радість умлівіч,
Попереду печаль стоїть, як ніч.

51

Неквапний хід мого коня сумного
Мені любов пробачити ладна.
Від тебе поспішати? А до кого?
Та ні, я повертаю скакуна!

Що духу летимо, мчимо щозмоги,
Та видається нешвидким політ —
Я мушу затинати знов остроги
Моїй ледачій bestії в живіт!

Мій голос чути в кінському іржанні,
Десь близько вже оселя дорога;
В шаленому бігу в галопуванні
Не кінь ірже — кричить моя жага!

Від тебе волоклися ми поволі,
До тебе помчимо, як вітер в полі.

52

Я, мов багач, що заглядати б міг
Щодня до скринь, де сховані клейноди,
Та знає він: чим рідше бачить їх,
Тим більше має з того насолоди.

Тому дні свят, що красять буднів плин,
Такі нечасті і такі врочисті,
Як діаманти чи разки перлин,
Чи дороге каміння у намисті.

Ось так і час, твій незрадливий схов,
Тебе тримає, й ти для мене — скриня,
Що в особливу мить являє знов
Ув'язнених коштовностей іскриня.

Благословляю сяєво твоє,
Надії світло, що в тобі жие.

53

З якого ж ти постав матеріалу,
Що маєш сотні тіней і відбить,
В той час, як тінь одну (і то невдалу)
Повинен кожен по землі водить?

Портрет Адоніса — то жалюгідна
Підробка під яву твого єства,
Геленина краса тобі не рідна,
Ти — в грецькім колі — явина нова.

Ти одночасно день цвітіння й плоду
Що повен радості й благословень;
Весняний день твою являє вроду,
А щедрості твої — осінній день.

Ти з тим споріднений, що досконале,
Та як ні в кого в тебе серце стало.

54

Краса в одежі правди устократ
Миліша нам за красування голе:
Троянда одягає в аромат
Прекрасну плоть, що зваблює і коле.

Але троянда дика має теж
Барвисті пелюстки, як справжня ружа,
Та запаху в шипшині не знайдеш,
Так, ніби до життя вона байдужа,

Безрадісністю сповнена ущерть,
Зникає непомітно в світоверті;
Троянда ж обертає власну смерть
У пахощі, щоб жити й після смерті.

Отак мій вірш, о юності душе,
Твою красу правдиву збереже.

55

Державців монументи мармурові
Переживе могутній мій рядок,
І сятимеш ти в моєму слові,
Як те каміння вкриє часу змрок.

Війна громаддя статуй перекине,
Зітруться в прах каменярів труди,
Та образ твій ніколи не загине
У полум'ї повстань і ворожди.

Наперекір всезабуттю і смерті
Хвалу твою нестиме дня світлінь,
Аж доки світ, мов лахмани подерті,
Не зноситься на спинах поколінь.

Ти житимеш — аж прийде мить остання —
В очах, що знають таїну кохання.

56

Оновлюйся, любове, до основ,
Не слабни, будь як лезо апетиту,
Що, ступлене сьогодні, завтра знов
Являє гостроту несамовиту.

Вгамовуй голод ув очах своїх,
Підкріплюйся, коли вже й очі ситі,
Дбай, щоб твій дух жагу свою зберіг,
Як будні надійдуть сумні й невмиті.

Нехай новою хвилею снаги,
Мов океан, розлуки смужка грає,
Хай звінчаних колишуть береги
І кличе море почувань безкрає.

Розлуку зви зимою, чия тінь
Нагадує про літа гарячінь.

57

Твій раб, я маю прагнення єдине —
Твої жадання знати, й, далєбі,
Немає в мене кращої години,
Як та, що йде на послуги тобі.

І нею, довгожданою, я марю,
Ждучи на неї, падаю в одчай,
Але й не смію сердитись, владарю,
Коли слuzі ти скажеш: «Прощавай».

Не маю права й на думки ревниві,
Єдине, що я можу, раб німий, —
Сидіти й думати, які щасливі
Ті, з ким ти разом нині, пане мій.

Любов, як блазень: всі твої веління
Виконує з чуттям благоговіння.

58

Нехай не дасть Господь, щоб я, твій раб,
В думках контролював твої розваги,
Чи причисляв себе до їх приваб, —
Васал не сміє вийти з-під присяги.

Дозволь, чекаючи на твій кивок,
Терпіння переносити суворе,
Не скаржитись і в глибині думок
На зауваження твої й докори.

І ти не змінюй звичаїв своїх,
Хоч де гуляй для власної догоди;
Любов собі прощати може гріх —
Злий вчинок, що лиш їй сподівав шкоди.

Жду й не питаю, добре це чи ні,
Хоч добре знаю: пекло в тім жданні!

59

Якщо вже все було, що нині є,
То як же наші мізки безупину
Обманюються, родячи своє
Творіння — вдруге ту саму дитину!

Задати б сонцю оберти назад
На літ п'ятсот, якби було можливо;
В старих книжках знайти я був би рад
Відтворене душі твоєї диво.

Чи кращі ми, чи кращим був поет,
Створитель давній образу твогого,
Чи, може, вічні оберти планет
На цій землі не змінюють нічого?

Та ні, я певен, що в старі часи
Вславляли речі й меншої краси.

60

Біжать одна за одною хвилини,
Немов на морі хвилі, — в небуття;
На місці зниклої вже інша лине, —
Так пропадає й постає життя.

Народжене жадає світла й росту,
Дозрілому корону час дає
І тут-таки розвінчує: попросту
Назад бере дарівання своє.

Він рие зморшки на чолі ясному,
Жере все рідкісне, все осяйне:
Все падає у безвість невідому,
Як він косою гострою махне.

Та може вірш мій проти нього стати —
Він має міць тебе спасти від страти.

61

Чи не з твоєї волі цілу ніч
Твій образ бачу в темноти тремтінні,
Чи сон мені не проганяє з віч
Мара, подібна до твоєї тіні?

Невже це твій ревливий дух-шпигун
Вистежує мене таємним зором,
Скрізь нипає, як ревний опікун,
Щоб виганьбити за лінивства сором?

О ні! Це я тебе вартую знов,
Це моя совість при твоєму ложі;
Для того замала твоя любов,
Щоб стати біля мене на сторожі.

Далеко я від тебе, але зваж:
Моя любов — твій найвірніший страж.

62

Гріх себелюбності — в моєму оці,
В моїй душі і в плоті — той же гріх;
Нема на нього ліку ані моці,
Він в серце вріс мені, як в персть моріг.

Нема ніде вдатнішого за мене, —
Так думаю про себе крадькома;
Щось є в мені таке ясне й знаменне,
Чого ні в кого на землі нема!

Та як на себе я в свічадо гляну —
На тятий зморшками мій давній лик,
Сприймаю себелюбство як оману
Безсовісну, що я до неї звик.

Тож як хвалю твою красу юначу,
Тебе в собі, а не себе я бачу.

63

Тебе зруйнує так же, як мене,
Жорстокий час — пригаснуть юні очі,
Схолоне кров, потнуть чоло ясне
Глибокі зморшки; на порозі ночі

Твій ранок стане, в бідні лахмани
Обернуться твої коштовні шати,
І всі дорогоцінності весни
Ти будеш тільки в мріях споглядати.

Та я фортечні мури вже кладу,
Щоб старості непощадні kindжали
Краси твоєї пам'ять молоду
З душі моєї не повирізали:

Як з пня, з мого чорного рядка
Любові зелень вибухне пахка.

64

Коли я бачу, як руйнує трони
Фатальний Час, як смерті навдогідь
Трухліють вежі, котяться корони,
Як вічності підкорюється мідь;

Коли я бачу, як голодне море
Зжирає суші королівський сад,
А суша води моря тяжко боре
І відбирає забране назад;

Коли я бачу, як встає держава,
Як падає, прогнивши до основ, —
Я думаю про те, що смерть лукава
Підстерігає і мою любов.

Мене веде ця думка в тьму незрячу:
За тим, що можу втратити, я плачу.

65

Все нищиться під натиском часу —
Метал, земля, моря, гранітні мури,
Тож як убереже свою красу
Тендітний вицвіт людської натури?

Як літні свій подих зберегти
При днів студених наступі, в облозі,
Коли ламає навіть скель хребти
Час, що його спинить ніхто не в змозі?

Жахлива думко! Де ж той чародій,
Спроможний взяти час до свого схову,
Назад вертати перебіг подій
І вроду берегти твою чудову?

Нема! Хіба що в світло молоде
Моє чорнило чорне перейде!

66

Я кличу смерть — дивитися набридло
На жебри і приниження чеснот,
На безтурботне і вельможне бидло,
На правоту, що їй затисли рот,

На честь фальшиву, на дівочу вроду
Поганьблену, на зраду в пишноті,
На правду, що підлоті навдогочу
В бруд обертає почуття святі,

І на мистецтво під п'ятою влади,
І на талант під наглядом шпики,
І на порядність, що безбожно краде,
І на добро, що в зла за служника!

Я від всього цього помер би нині, —
Та як тебе лишити в самотині?!

67

Ах, я не знаю, нащо жить йому
З заразою? Мережитись душею
З гріхом та ушляхетнювать чуму
Безчесності присутністю своєю?

Чому ж то має в нього на виду
Творити чар косметика брехлива?
Чи ж треба підмальовувать в саду
Троянду, повну істинного дива?

Чом він живе, як все навкруг старе,
Кров ледь пульсує жилами тісними;
Чому природа, мов жебрак, бере
Від нього кошти й тішитись ще ними?

Бере, аби сказати: «Подивись,
Які багатства мала я колись!»

68

Його лице — не показна позлітка,
А мапа давніх літ, коли краса
Цвіла і в'янула, неначе квітка,
Світила, мов незаймана роса.

Тоді не діяла ще гриму школа,
Не знали фальшувань і фарб для лиць,
Тоді бліді не прикрашали чола
Волоссям злотним, краденим з гробниць.

Всім видно в ньому святощі минулі,
Античної доби мистецьку суть,
Як відумерлі і старі кошулі
Ніхто не смів на себе одягнуть.

Проти підробок — правді навдогоди —
Являє він чарівливість природи,

69

Все те в естві твоїм, що бачить зір,
Не потребує фарби ані гриму;
Твій недруг сам собі наперекір
Розхваляє твою природу зриму.

Та зовнішності — зовнішня й хвала,
Ціна зворушлива, хоч неглибока;
Та додається до хвали хула,
Як цінять те, що сховане для ока.

Такий знавець, що бачить глибину
І думає, що глиб він зміряв досить,
В наївності своїй дух бур'яну
В твоє цвітіння запашне привносить.

Твій вид і дух твій — не одне і те ж,
Бо ти, мов кущ без нагляду, ростеш.

70

Твоїх чеснот прикмети знамениті
Підозра не затьмарить: для краси
Вона — як ворон, що летить в блакиті, —
Оздоблення небесної яси.

Данина часу — обмовляння чорне —
Відтінює ясу твого ества;
До тебе ж тягнеться все гріхотворне,
Як до найкращих пуп'янків черва.

Не знав ти ні падінь, ні перемоги —
Ти засідок юнацьких днів уник,
Та чистота твоя не має змоги
Прикоротити задрощам язик.

Але якби не ті плітки лукаві,
Були б твоїми всі серця в державі.

71

Як я помру, ти з туги не заводь,
А плач не довше за скорботні дзвони,
Які звістують: віддано цю плоть
Гидкій черві у ще гидкіші схрони.

За світ гидотний — я тебе люблю,
Тож, це читаючи, не плач за мною,
Забудь, не завдавай собі жалю
За тим, кого вже забрано труною.

А як цей вірш ти прочитаєш знов,
Коли в землі змішаюся з землею,
Забудь же, чий він, — хай твоя любов
Погасне зі свідомістю моєю.

Не хочу я, щоб мудрагелів глум
Твій жаль уздрів і зняв тебе на глум.

72

Забудь про мене, бо захочуть знати,
За що мене по смерті любиш ти:
Які ж мої заслуги та посвяти
Зумієш перед світом піднести?

Хіба придумаєш якісь діяння
І, вдавшись до шляхетної олжі,
Не щиру правду — щирі вихваляння
Співатимеш покійній вже душі?

Щоб щирість не спотворити брехнею,
Щоб не зганьбилася любов твоя, —
Де плоть мою схоронять, там же з нею
Хай поховають і моє ім'я.

Те, що творю, мені не до вподоби.
Соромся й ти дешевої оздоби!

73

Ти можеш осінь бачити в мені,
Як на деревах жовте листя плаче,
І там, де птаства линули пісні,
Шурхоче гілля, з холоду тремтяче.

В мені ти бачиш пригасання дня,
Коли зникає сонце із обочин,
І ніч, і смерть надходять, мов двійня,
І запечатують усе на спочин.

В мені ти бачиш ледь примітну грань,
В золі моєї юності спочилу;
Те, що жило дух моїх бажань,
Вже гасне, обертається в могилу.

Це бачачи, міцніш полюбиш ти
Те, що невдовзі має відійти.

74

Та не журись! Коли вже смерті в руки,
Мов арештанта, віддадуть мене,
У цих рядках моїх, де стільки муки,
Триватиме життя моє трудне.

Це мого духу пам'ятні споруди,
Найкраща п'ючка мого єства;
Земля візьме своє, твоєю ж буде
Присвячена тобі душа жива.

Ти матимеш не те, що люблять хроби,
Не відпадки на смітнику життя,
А те, що не боїться ні хвороби,
Ні ницого ножа, ні побиття.

З тобою буде полум'я прекрасне,
Що, попіл покидаючи, не гасне.

75

Ти для моїх думок — як благодать,
Як дощ весняний для ріллі сухої;
Ти — мир, який я мушу вартувать,
Як злидень, живучи в несупокої:

То я боюсь, що ті мої скарби
Вкраде підступний вік, то тішусь ними,
То замикаю їх за три скоби,
То рад ділитись втіхами сьайними.

Ти — учта для моїх очей свята,
Але душа моя ненаситинна,
Ти — моя радість, лиш одна й лиш та,
Яка від тебе надійти повинна.

Щодня то сохну, то надміру п'ю,
То я багач, то злидарем стаю.

76

Чому ж мій вірш не сяє новизною
Чи переливами словесних див?
Чом користуюсь формою одною
І римою, котру не я відкрив?

Чом я пишу, стосуючи не нові,
А знані форми, — про одне і те ж, —
Так, що моє наймення в кожному слові
Озветься, як лиш слова доторкнеш?

О, знай, мій друже, мій знадлиий раю, —
Тебе й любов я зв'язую водно,
Старі слова по-новому вдягаю —
Збуваю те, що збув уже давно.

Моя любов — як сонячне сіяння:
Прадавнє й молоде воно щорання.

77

Покаже дзеркало, як врода в'яне,
Годинник — як хвилини марно йдуть,
Але з цієї книжки думка встане,
І ти збагнеш непроминання сучь.

Свічадо зморшку, схожу на могилу,
Являє, мов роззявлюється тьма,
І відкрадає час у тебе силу,
Проходячи у вічність крадькома.

Сховай же в писане, миттєве слово
Те, що не може пам'ять зберегти:
Колись дітей свого ума наново
В записнику своїм відкриєш ти.

І скористають з книжечки малої
Твоїх нових рукописів герої.

78

Так часто я писав про тебе вірші
І кликав Музу допомогти мені,
Що обізвалися поети інші,
Твою красу прославити ладні.

Твій зір, що вчив співати і німого,
Здіймав у небо навіть глупоту,
Відкрив для вчених крила дум розлого,
Дав благу велич і красу просту.

Та все ж ти віруй у мої писання,
Себе ти в них пізнаєш без зусиль,
А в творах інших (я скажу зарання)
Ти можеш тільки виправити стиль.

Ти — все моє мистецтво! Твоя сила
Невігласа мене — творцем зробила!

79

Допоки сам я в тебе ласк просив,
Тобі рядок мій правив за свічадо.
Тепер в собі він світло погасив
І в тінь чужу відсунувся нерадо.

Я згоден: для хвали твоїх прикмет
Потрібен дар, який живе не всує;
Та що з твого достоїнства поет
Вкраде, те він тобі і подарує:

Він орендує мрію маревну,
Привласнює красу твою і цноту;
Лиш тим складає він тобі ціну,
Що вкладене згори в твою істоту.

Тому не дякуй ти йому — твоє,
У тебе взяте, він же й віддає.

80

Коли пишу про тебе, терпну й в'яну,
Бо знаю: кращий є співець, ніж я;
На повну силу, небом осіяну,
Він возвеличує твоє ім'я.

Проте достоїнства твої — як море:
На ньому вміститься і човник мій,
І той, хто безмір вод так гордо оре,
Втопаючи у хвилі поривній.

Та хвиля ця, йдучи понад глибини,
Моє суденце вутле віджбурне
І буруном високим перекине,
Якщо ти не підтримаєш мене.

Тоді — прощай, життя моє кохане:
Любов — мій злет — моїм падінням стане.

81

Чи відспіваю я тебе, чи ти
На погреб мій прийдеш в німій жалобі,
Тебе не в змозі смерть перемогти,
Мене ж поглине забуття во гробі.

Твоє ім'я безсмертне, а моє
Навіки одійде в простори тьмаві;
Мене земля в собі навік зав'є,
А ти схоронений в людській уяві.

Твій монумент — оці живі слова,
Що їх читати будуть покоління
Ще не зачаті; дух твого єства
Не знатиме ні забуття, ні тління.

Ти житимеш — така цих слів можуть —
Допоки люди на землі живуть.

82

Раз ти не в шлюбі з Музою моєю,
Воно й не гріх вітати кожен твір,
Ба навіть недолугу ахінею,
Тобі присвячену, але повір:

Якщо (сам відаючи пречудово
Неописанність власної краси)
Жадаєш ти, щоб нове й свіже слово
Тебе вписало в ці нові часи,

Шукай його не в тих, що пишуть оди,
Вправляючись в риториці нудній,
Бо лиш твій друг, а не служитель моди,
Правдиво намалює образ твій.

Їх фарба добра на безкровні щоки —
Для тебе ж зайві з фарбами мороки.

83

Не фарбував ти лиць і брів собі,
Тож думав я, що ти — цінитель вроди —
В безплідній поетичній похвальбі
Ніякої не маєш насолоди.

Тому й мовчав я, щоб пустих похвал
Знов не приносить у дань любові,
Щоб ти — живий, правдивий ідеал —
Сам показав, де лжа в сучаснім слові.

І хоч мовчав я, ти мене не гань, —
В моїм мовчанні більше слави й тями,
Ніж в галасі фальшивих вихвалянь,
Що тягнуть не до сонця, а до ями.

Світ, що в одному оці маєш ти,
І двом співцям твоїм не осягти.

84

Чи більше й глибше хтось сказати може
За просто сказане, — що ти є ти?!
Чи є таке єство сяйливе й гоже,
Що впорівень з тобою може йти?

Перо мистецьке прагне до омани:
Воно до правди — слави додає,
Та славним тільки той напевно стане,
Хто правду скаже про єство твоє.

Хто твір природи скопіює вміло,
Твої прикмети передасть живцем,
Той, сотворивши невмируще діло,
Назавжди стане визнаним митцем.

Хай не торкне тебе хвальба лукава,
Бо гірше від проклять брехлива слава!

85

Працюють рівно пера золоті,
Тобі співці виспівують хвалеби,
А я мовчу в тім гамірнім гурті,
Я їх словами думаю про тебе.

На кожду з їх шліфованих подяк —
Пісень, що мають поблиск політури, —
«Амінь» співаю, мов невіглас-дяк,
Неграмотний служник літератури.

«Так, так», — кажу на похвали тобі,
Щось додаю від себе, та не в слові,
А подумки, бо слово, далєбі,
Забарніше, ніж почуття любові.

Шануй всіх інших за слова, мене ж —
За ті думки, що в слові не знайдеш.

86

Чи так його поезії вітрила
Від подуву твого понесло,
Що мої мислі зрілі тьма накрила,
В гріб обернувши їх ясне живло?

Чи дух, який його здійсмає вище
За рівень смертних, омертвив мене?
Та ні, його нічне й містичне грище
Мене не переможе й не зітне!

Ні він, ані його мара-дорадця,
Що сил йому дає під ніч глуху,
Не можуть, як звияжці, вихваляться,
Що я заслаб і змовкнув од страху.

Я лиш тоді запав у без'язиччя,
Як вірш його явив твоє обличчя.

87

Прощай, мій скарбе, й сам себе храни,
Собі ціну спізнав ти досконало;
Тієї я не варт і півціни,
Що не було моїм, моїм не стало.

Та й чим ти мій? Лиш тим, що сам мені
Подарував клейноди свого раю?
Але багатства ті надгородні —
Як незаслужені — я повертаю.

Ти, що не знав собі ціни колись,
В моїй особі помилився, мабуть,
Свій скарб собі вертаєш — подивись:
Змудрілого сяйливість власна вабить!

Ти був, як сон облесний. Вже не сплю:
Я тільки в сні був рівня королю.

88

Як ти захочеш кепкувати з мене,
Сам проти себе я почну війну
І доведу, що ти — єство блаженне,
Хоч і зрадливе; щось таке я втну

Про вади втаєні, таке накою, —
І, звісно, буде в тім вина моя, —
Що, втративши мене, звитяжцем з бою
Ти вийдеш, але виграю і я,

Бо прикрощі, яких зазнати мушу,
Щоб довести, що ти мене зборов,
Вертаються мені, як щастя, в душу
Сторицею — така моя любов:

Я оберну на радість власну шкоду —
Від тебе кривду й біль — тобі в угоду.

89

Як хоч, звали на мене всю вину
За власну зраду — я готов до сплати;
Хоч клишавим назви мене, — почну
Ту ж мить, не протестуючи, кульгати.

Та все ж не можеш ти, душе моя,
Мене принизити й наполовину
Так низько, як це можу тільки я,
Надавши форми бажаному чину.

З твоєї волі я ім'я твоє
Не вимовлю, ясновельможне й чуле:
Хулитиму я власне житіє,
Як трапиться згадати про минуле.

З ненавистю твоєю я в ладу:
За тебе проти себе я піду.

90

Що ж, зненавидь мене, та вже сьогодні,
Як світ, що злобній долі рідний брат,
Готов мене зіпхнути до безодні,
Та не приходь, як втрата після втрат,

Щоб вдарити в уже змертвіле тіло,
У серце, збайдужіле від страждань;
Хай після ночі, як ревло й гриміло,
Світанок не надходить, наче твань.

Покинь одразу! Не тоді, як долі
Мене повалить прикрощів крутіж:
Я хочу, щоб найгірший вирок долі
Прийшов найпершим, — нині, чимскоріш,

Щоб, втративши тебе, всі інші втрати
Я міг дрібними збитками назвати.

91

Той має рід шляхетський, той — знання,
Той — силу, той — уміння, той — скарбону,
Той — сокола, собаку і коня,
І кожен має з того честь законну,

І кожен поважає статок свій,
І задоволення плекає власне;
А в мене інша міра, мрія мрій, —
Зібрав я все в клейнод, який не згасне.

Любов мені дорожча за майно,
За псів, за верхівців, за пишні шати,
За родоводу славного йменю —
Мене ніщо не може так втішати,

І так ніщо не може вознести
Чи звергнути отак з небес, як ти!

92

Не ждуть мене ні горе безіменне,
Ні мертві дні й літа без майбуття,
Бо ж як помре твоя любов до мене,
Тоді закінчиться й моє життя.

Я не боюсь найтяжчого удару,
Коли найменший рве життя моє.
Навік залежний од твого чару,
Я є, допоки ти у мене є.

Мінливим норомом ти не погубиш
Мене, допоки вірний ти мені:
Яка то втіха — знати, що ти любиш,
Яке то щастя — вмерти в тім знанні!

Однак чи є десь ідеал без плями?
А що, як лжа закралась поміж нами?

93

Ти справді мій, — чи, може, я ману
Правдивою вважаю явиною?
Зі мною — образ твій, та не збагну,
Де твоє серце, — може, й не зі мною?

У погляді немилі відбиття
Знаходить фальш прихована й глибока;
Ти ж дивишся привітно, як дитя,
Сама солодкість сєє з твого ока.

Тебе творивши, небо невтайки
Дало тобі любові лик, як маску, —
Хоч би які були б твої думки,
Твій вид виказувати має ласку.

Мов Єви яблуко, краса твоя;
Нащо ж вона росте, — не знаю я.

94

Хто зла не чинить, хоч велика сила
У нього є; хто іншим міць дає
І сам стоїть проти спокус, мов брила,
Являючи добром єство своє, —

Той має право бути в ореолі,
Змножати блага з власної руки,
Він — пан свого лиця й своєї долі,
Йому годяться інші в служники.

Здорова квітка, доки прийде стужа,
Красою сяятиме довгі дні;
Якщо ж вона червива і недужа,
Її сховають бур'яни брудні.

Та гірше бур'яну смердять лілеї,
Що надять хробів до краси своєї.

95

Як гарно повиваєш ти свій гріх,
Мов хробака — троянда запахуца,
Як переводить сором свій на сміх
Твоя душа, в сьайній забаві суца!

Який же майстер — твій прудкий язик,
Що схвалює твої амурні вправи,
З масних пригод карбує золотник,
Свій осуд обертає в сьайво слави!

Яке прекрасне і ясне житло
Заселене принаддивим пороком,
Де дух краси болотом занесло, —
Та все блищить, куди не кинеш оком!

Твій привілей — мов лезо; та не ріж
Так часто, бо затупиться твій ніж!

96

Тебе ганьблять за молодості знади,
За те ж і хвалить хтось вряди-годи,
Та дивина: всі твої знади й вади
В чесноти обертаються завжди.

Скло в персні королеви сяять буде,
Зростатиме в ціні, як діамант:
Так перетворюються в правду блуди,
Що їх являє твій ясний талант.

Передушити може вовк отару,
Ягня зігравши; можеш так і ти,
Уживши всю могуть свого чару,
Наївних безліч із пуття звести.

Та я цього не хочу — прагну я,
Щоб не зганьбилось твоє ім'я!

97

Розлуки час прийшов, як та зима,
Хоч надворі стояло літо миле.
Яка груднева голизна і тьма,
Які студені дні мене душили!

Втім, літо одійшло хтозна-куди,
Відлинув рік летючий, наче птиця;
Вже й осінь принесла свої плоди,
Сумна, немов на погребі вдовиця,

Її дари, мов сироти, стоять,
Шукають батька їх скорботні очі;
Ждучи тебе, мов літню благодать,
Знімили по садах пташки співочі.

А як озвуться, то хіба про те,
Що скоро листя снігом замете.

98

Я був без тебе, як весна безжурна
Взялася в зелень одягати світ;
Сміявся в небі хмурий лик Сатурна,
Дух молодості слав йому привіт.

Та не вдалося чарівному квітню
Красою зел примусити мене
Розповісти якусь пригоду літню,
В пучок зібрати цвіття медяне.

Мене не дивували ні лілеї,
Ані палких троянд краса бучна,
Бо тільки ти — взірець краси тієї,
Що нам являє споконвік весна.

А та весна була мені зимою,
Бо гралась, наче тінь твоя, зі мною.

Фіалці ранній так я докоряв:
«Як пахощі, о злодійко мала,
В моєї ти не викрала любові?
Скажи мені, а де ти їх взяла?»
Лілею шпетив я при кожнім слові,
Що рук твоїх забрала білизну,
І майоран, що вкрав твоє волосся...
Одну троянду бачив я сумну —
Її червоніть від страху довелось;
А друга — та збіліла, мов зола;
А третя — та і біла, і багряна,
І запашна, — бо в тебе все взяла!
Її зжере за кару тля погана.
Я бачив квітів безліч — всі вони
Краси твоєї тайні крадуни.

Безтямна Музо, де твоє сумління,
Чом ти забула про свою могуть?
Чи не розтринькуєш свій дар і вміння
На золото непотріб обернуть?
Прийди, спокутуй втрачені безплідно,
Змарновані безцільно творчі дні, —
Співай на вухо, що оцінить гідно
І позаписує твої пісні.
Оглянь обличчя пристрасті моєї,
Чи там якої зморшки ще нема,
А якщо є, — зганьби Часу трофеї,
Ще й так, щоб зневажалися всіма;
Моїй любові дай надчасну славу —
І зламлеш Часові косу іржаву.

101

О Музо, повернись до правди знов,
Тобі в красі шукати правду личить;
Правдиву оспівай мою любов —
Тоді й тебе та пісня возвеличить.

Чи, може, скажеш, що святій красі
І правді не потрібні барвні шати,
Оздобі злотні в чистоти ясі
І що любов не треба величати?

Ні, не мовчи! Тобі дано можуть, —
Тож так зроби, щоб у правдивім слові
Перетривав віки, які грядуть,
І золоті гробниці дух любові.

Я вчу тебе, як оспівать красу,
Щоб їй не знати підступів часу.

102

Моя любов себе не афішує,
Але міцніє, наче скритий жар:
Той почуттями власними торгує,
Хто виставляє їх, немов товар.

Я озивавсь хвалою голосною,
Любові нашій я складав пісні:
Так соловей виспівує весною,
Та мовкне, як прийдуть дозрілі дні.

Коли настане літо щебетливе,
Його не чути ні вночі, ні вдень,
Бо приїдаються старі мотиви
В немовкнучому галасі пісень.

Навчившись в пташки мудрого звичаю,
Щоб не набриднути, я замовкаю.

103

О, скільки Муза творить барахла!
Якою жалюгідною ціною
Для тебе стане вся моя хвала,
Зіставлена з твоєю явиною!

Не лай мене, що так пишу! Поглянь
У дзеркало, і те, що там постане, —
Твій образ, непохопний для писань, —
Перо моє знеславить окаянне.

Скажи: хіба не грішник той митець,
Що, прагнучи оздобити хвальбою,
Лише спотворює сяйний вінець
Твоїх достоїнств, гарний сам собою?

Тож краще за віршовання мое
Тобі покаже люстро, хто ти є.

104

Твоя краса не зблякла ні на йоту,
Хоч відтоді вже три зими пройшло,
Як я спізнав твою сяйну істоту,
Твоє неткнуте зморшками чоло;

Трьох квітнів пахощі згоріли тричі
В огні трьох літ, що згасли восени,
Але і нині на твоїм обличчі
Панує свіжість ранньої весни.

Ах, врода — стрілочка на циферблаті,
Вона також на місці не стоїть.
Твій вид незмінний? Чи, чуттям пойняті,
Обманюються очі мимохить?

Якщо це так, добо моя відстала, —
Зів'яло літо, доки ти настала.

105

Моя любов — не ідолу поклін,
Коханий мій не схожий на кумира;
Моїх пісень хвалебних передзвін —
Це все одна й одному сповідь щира.

Моя любов обмежена, авжеж —
В добрі постійна, добротою стала;
Мій вірш висловлює одне і те ж,
Все зводячи до одного начала.

Краса, і правда, й доброта — вся суть
Мого мистецтва і людини в світі;
В цих трьох словах — всі помисли живуть,
Три теми в них, та воєдино злиті.

Краса, і правда, й доброта колись
Жили окремо, та в тобі зійшлись.

106

Коли я в хроніці доби старої
Стрічаю вроди явину живу,
Де воскресають дами і герої
В рядках, служити здатних божеству,

Де все оспівано: чоло і брови,
І очі, і уста, і стан, і стать,
Я бачу: тих далеких днів майстрове
Тебе могли б так само оспівать.

В мистецтві їх, мисленному високо,
Твоя пророкувалась ліпота,
Та те, що збожнювало їхне око,
Були не в силі виспівать уста.

І ми на це не спромоглися досі, —
Хоч ми й видючі, але — безголосі.

107

Не відає мій страх ні світ-пророк,
Що розгадати дні майбутні мріє,
Коли прийде моїй любові строк,
Щоб одійти, де засвіт вечоріє.

Та місяць смертний вийшов з темнини,
І віщуни запнулись на півслові,
Надію безкінечної весни
Приносить мир оливковій діброві.

Моя любове, час твій не мине,
Мій дух в рядку убогому воскресне:
Вмирання тільки для німих страшно,
Смерть знищує лиш плем'я безсловесне.

Твій монумент перетриває мідь,
Що встигне на гробах царів зотліть!

108

Чи є ще в мозку щось напоготові,
Придатне для єдиної мети —
В незаяложенім і вдатнім слові
Твою дорогоцінність осягти?

Нема нічого, дорогий юначе,
Тож повторятиму одне і те ж,
Як ту молитву, де таке ж гаряче,
Благословенне слово ти знайдеш.

Нова любов старі слова глаголе,
Співає вічності пісні доби;
Її обличчя завжди ясночолє,
І стариню бере вона в раби.

Любов являє там свої начала,
Де всім здається, що вона сконала.

109

О, не кажи, що я тебе дурих,
І не подумай, що без тебе згасну:
Як можу я здобутись на розрив,
У плоть твою вселивши душу власну?

Ось де мій дім любові! Поза ним
Блукаючи, збирав я пил і втому,
Та вчасно — нерозміняним, незлим —
Вмиватися приходжу я додому.

Повір, я всі підступності зборов,
Всі бруди й слабкості напастуваті;
Ні, не просякла тванню моя кров —
Не збився я з твоєї благодаті.

Мій цвіте із трояндовим чолом,
Що без тебе всесвіту огром!

110

Це правда — я свої чуття найкращі
Топтав, тинявся, наче скоморох;
Захоплення нові і непутящі
Купляв ціною зречень багатьох.

Це правда, що дививсь я на справженне
Незвично якомсь, мовби з-під більма;
Та гірші проби довели, що в мене
Любові кращої, як ти, нема.

Скінчилося, минулася недуга,
Бери своє на безкінечні дні;
Клянусь не спитувати більше друга,
Ти — бог в любові, суджений мені.

Вітай мене, мій піднебесний раю,
До твого серця серцем припадаю.

111

За всі мої несправедні діла
По праву лаєш недоріку-долю,
Що кращого нічого не дала,
Лиш публіку й публічності сваволю.

Це звідси — на моїм найменні карб
І майже звідси — відбитки понурі,
Мов на руках митця сліди від фарб, —
Слід мого фаху на моїй натурі.

О, зглянься наді мною, пожалій!
А я нап'юсь найгіршої гіркоти,
Самого оцту, щоб в душі моїй
Інфекцію, вже борену, збороти.

Та лиш твоє ласкаве співчуття
Спроможне оновить моє життя.

112

Ти співчуттям стираєш з мого лоба
Липке клейно принижень і падінь,
Бо що мені чиясь любов чи злоба,
Як ти даєш, мов зелень, схов і тінь?

Що варт в мені хвали, а що — огуди,
Від тебе вчути прагну, світе мій;
Всі інші мертві суди й пересуди,
І ті, що судять, добрий я чи злий.

Оглухий я, немов зміїні вуха,
На всі прихильні й злобні голоси,
Я їх в безодню кидаю; послухай,
І я скажу, чому: бо ти еси

Всього надовколишнього опора,
А світ без тебе — пустка неозора.

113

Як я тебе покинув, розум мій
Привласнив функції мого зору;
Вникає оком він в нутро подій,
Але не бачить зовнішності створу.

Те око не доносить до душі
Рухомих форм — воно всі кшталти горне
У щось одне, не відає межі,
Що відділя від гарного потворне:

Чи то гора, чи море, чи ріка,
Чи день, чи ніч, чи крук, чи голубиця, —
У кожному образі воно шука,
Як і чи можеш в ньому ти відбитися.

Мій ум, тобою сповнений надмір,
Хоч сам правдив, мені скривляє зір.

114

Чи то мій ум, якому ти — корона,
П'є лестощі — володарів напій?
Чи, може, то твоя любов коронна
Дала талант моєму зору свій,

І розум творить чудеса очима —
Лад добачає в створі трутянім,
Потвору обертає в херувима,
Щоб схожою була з еством твоїм?

О ні, то лестощі в моєму зорі
Мій ум великий, як володар, п'є,
А зір мій знає, що в його фаворі —
Під смак готує чаші й подає:

Якщо там трійло — це його провина,
Та він же й першим пробує ті вина.

115

Колись писав я, що любов моя
Дійшла найвищого палання й зросту,
І то була неправда! Тільки ж я
Тоді не міг збагнути правду просту.

Я знав, що все міняє час — права,
Декрети королів, звичаї, стяги,
Опалює святу красу, зрива
Найтвердші наміри, клятьби, присяги.

Чом я боявся натиску часу
І не сказав, святкуючи хвилину,
Що та любов, котру в душі несу,
Міцнішає й зростає безупину?

Хіба не знав я, що любов — дитя?
Чом дав дитині повноту життя?

116

Не визнаю я перепон для шлюбу
Правдивих душ і серць. То не любов,
Що гóдиться на речену їй згубу,
Міняється зі зміною умов.

О ні! То зірка у небеснім мреві,
Знак, що його нічим не досягти,
Маяк, що посилає кораблеві
Сигнали порятунку з темноти.

Любов — то не Часу нікчемний блазень,
Що тне серпом троянди запашні;
Ні, то судьба, що без повчань і казань
Живе віки, а не короткі дні.

Якщо не так, — я не створив нічого,
І в світі не любив ніхто нікого.

117

Карай мене за те, що я, скупар,
Віддав так мало за твої посвяти,
Що забував твоєї ласки дар,
Хоч я не міг без нього існувати;

Карай за те, що часто я бував
Без тебе на чужому карнавалі,
Що вітрові свій човен віддавав,
Втікаючи від тебе якнайдалі, —

Я так хотів. Все зваж і покарай
За все, чим провинивсь перед тобою;
Одне лишень благаю — не вбивай
Погордою своєю і злобою:

Хотів я пересвідчитись, що ти —
Взірець любові, правди й чистоти.

118

Ми піднебіння присмаками дразним,
Щоб смакові надати гостроти;
Вживаючи проносне, хоч біда з ним,
Хворієм, щоб від хворості втекти.

Споживши меду ласк твоїх немало,
Додав я полину до страв своїх,
Щоб те добро ще краще смакувало, —
І отоді я вже на правду зліг.

Така моя політика в любові
Мое міцне здоров'я прирекла
На різні там мікстури труйголові,
На лікування засобами зла.

Та ось чого мене навчила скрута:
Нема від тебе ліку. Все — отрута.

119

Яких лишень не наковтався я сліз,
Що в тиглях чорних варять їх сирени;
Яких я страхів і надій не ніс,
Приборкуючи серце несмиренне;

Яких воно не натворило бід,
Приймаючи знегоди за блаженство;
Як мені очі рвало із орбіт
Гарячки невтишенної шаленство!

О благо зла! Так, то корисне зло,
Яке любов руйнує задля того,
Щоб нове почуття з руїн зросло,
Сильніше і ясніше від старого.

Ні, я не скажусь на судьбу свою —
Злу завдяки я тричі виграю.

120

Я, пам'ятаючи твою провину
І біль, який палив мене в ті дні,
Під тягарем свого злого чину
Схиляюся й кажу: даруй мені!

Якщо і ти так пережив образу,
Ти пекло перейшов. А я, тиран,
І не подумав, що одного разу
І я карався від подібних ран.

Якби збудила наша ніч розпуки
Мій давній жаль, не відданий сльозам,
Щоб принести — як ти приносиш — злуки
Смирений і всегоячий бальзам!

Обидва ми провини наші знаєм,
Обидва платимо борги — навзаєм.

121

Вже краще бути підлим наяву,
Ніж підлим бути лиш в чужій уяві,
Коли твою довірливість живу
Цінують очі і серця лукаві.

Що здатний мовити прелюбодій
Про кров мою — мою жагу юначу?
І чи збагне шпигун характер мій,
Як сам він має злу, підступну вдачу?

Ні, я такий, як є. Думки мої
Думками їхніми не треба мірять,
Хіба прийняти те, що шахраї
Сповідують і в що натхненно вірять:

Добра нема, не буде й не було —
Всі люди злі і править світом зло.

122

Твій дар — нотатник, пам'яттю тривкою
Записаний, я в мозку бережу:
Він не розмиється марнот рікою,
А перейде за всіх часів межу, —

Принаймні доти житиме, допоки
Природа ясність мозкові дає;
Твій запис в нім і в серці — то глибоке
І пошене в крові життя моє.

А що вміститься в цім убогим схові?
Та й чи мені потрібен часослов,
Щоб денно поминати дні любові,
Коли в душі ношу я цю любов?

Шукаючи для пам'яті опору,
Я лиш забутливість плекав би хвору.

123

Ні, Часе, я не змінююсь! Дарма
Ти зводиш нові гостроверхі вежі, —
В них новизни ніякої нема,
То все старе, лише в новій одежі.

Та ми дивуємось, бува, й старим,
Бо наші дні короткі; ти, одначе,
На нас пускаєш новизну, як дим,
Щоб затуманилося око зряче.

Твоїх реєстрів гордих не прийму,
Все бреше там — минуле і сучасне;
Ти поспіхом працюєш, і тому
Те, що засвітиш, неодмінно згасне.

Тебе я не боюся, далєбі,
Собі я буду вірним, не тобі.

124

Моя любов — то не байстря-сирітка,
Якій життя обставини дали,
То не бур'ян, не дикоросла квітка,
Яку зірвати можна будь-коли.

Вона не випадкова, — тож не гине
Від рабських невдовольень і повстань,
Вона долає політичні згини,
Як єретик, що став на смертну грань.

В самотності й височині безкрайї
Видніється її гірська можуть;
Політики химера не страшна їй —
Хай це посвідчать блазні, що живуть

Для злочину і злочинами грають, —
Але за людське благо помирають.

125

Хай я носив — і каються не буду —
Для форми понад паном балдахін,
Хай мурував я вічності споруду,
Яка хиріє швидше від руїн, —

Чи я не бачив, як, пестунці влади,
З хвали і ласки падали в сміття
Щасливчики нікчемні, що заради
Солодких страв губили смак життя?

Ні, припадати дай до твого серця,
Мою офіру вбогу ти прийми!
Це дар, який навзаєм віддається,
Це поділ щирості поміж людьми.

В душі, яку неправдою не вбити,
Допошикові нічого робити!

126

Мій хлопче милий, ти свою красу
Поставив понад владою часу:

Твої коханки вже старіють наче,
А ти ростеш, солодкий мій юначе.

Природа, пані знищень і руїн,
Гальмує рух твій, життєвий розгін;

Вона тебе тримає лиш для того,
Щоб час позневажати, — й більш нічого.

О, бійсь її забав, хлоп'я моє,
Бо ж і вона все часу віддає:

Коли настане мить поквитування,
Віддасть тебе — така то гра остання!

127

Вважали чорне злом старі часи,
Вродливим зватись не могло смагляве,
Сьогодні ж чорне — явина краси,
Хоч, як байстря, ще носить знак неслави.

Тепер малюються обличчя — глянь! —
Позичена ясна личина в моді,
Не має врода вже своїх названь,
Що віддавали шану й честь природі.

Тому моя кохана носить жаль
В очах лискучих, ніби крука крила;
Обрамлена в жалобу, та печаль
На вроду наклеп злісний відхилила,

Бо та жалоба так їй до лиця,
Що кажуть всі: ось ідеал взірця!

128

Коли ти граєш, о моя музико,
Коли торкаєш пальцями лади
Й мелодій звуки сяють сонцелико
І, граючись, біжать навзаводи —

О, як я заздрю клавішам! Сквапливо
Вони цілують ніжність рук твоїх,
Мої ж уста, яким би жать те жниво,
Лише у мріях доганяють їх.

Ті скакуни, в цілунках пестотливі,
Танцюючи, зливають рух і звук;
І я губами в трепетнім пориві
Так припадав би до музичних рук.

Що ж, раз такі щасливі танцелюби,
Хай пестять пальці їх, мені — дай губи!

129

Дух марнотратства в хтивості живе,
Щоб згинуті. На те немає ради.
Хіть кривосвідчить, убиває, рве,
На підступи готова і на зради.

Кохаєш — до, а потім — повен мсти,
Клянеш, немов наживку проковтнути
Тобі дали, щоб з розуму звести,
Щоб, ошалівши, ти запраг отрути

І гнав назламголов, щоб те піймать,
Що тягне вже само тебе до згуби:
На пробу — рай, блаженство, благодать,
По пробі — біль, сновидиво нелюбе.

Всі знають, де той рай веде, — та йдуть,
Ніхто не обминає згубну путь.

130

Моя кохана — не сяйна, як сонце,
Не схожі на корал її уста,
Її коса — не злотне волоконце,
А чорнодроту плетінка густа.

В коханої не білосніжні груди,
І щоки — не троянди запашні,
Моя кохана дихає, як люди,
А не пахтить, мов квітка навесні.

Люблю я голос милої своєї,
Хоч то й не музика, що серце рве;
Живуть на небі божеств'яні феї, —
Моя кохана на землі живе.

Та найвроддивіша вона між тими,
Кого влещають віршами пустими.

131

Ти — деспотка без серця і жалю,
Погірдна й пишна не з сяйної вроди,
А лиш з того, що я тебе люблю
Понад щонайсяйливіші клейноди.

Як дехто каже, що твоє лице
Не привід для любовного відчаю,
Я промовчу, а що неправда це —
Лише собі самому присягаю,

І в ту ж хвилину рій зітхань зліта
Посвідчити присягу, а для мене
Твого лица смаглява ліпота —
Сяйливіша за сонце полуденне.

Ні в чому ти не чорна, лиш в ділах,
А звідси в поговорі прямує шлях.

132

Кохані очі одяглися в чорне,
Бо ж бачать (і тому такі сумні),
Яких болючих мук твоє витворне,
Недобре серце завдає мені.

Так просторінь, ще росами покриту,
Не красить сонце, що на пруг зійшло,
І зірка з надвечірнього блакиту
Так ночі не оздоблює чоло,

Як скрашує тебе печаль в зіниці!
Якби то ти, та не лише в очу,
А всім скорботним серцем жалібниці
За мною затужила без плачу,

Поклявся б я, що врода чорна зроду,
А все не чорне — вроді йде на шкоду!

133

Я серце те клянусь, що водночас
Поранило мене й мого друга;
З чієї примхи об'єднала нас
Твоя вродливість і твоя наруга?

О проклята, ти і його взяла,
Скорила оком! Владна й нещадима,
Ти з мене видерла і розп'яла
Мене, себе й мого побратима.

Тепер в твоїй в'язниці й побратим —
Дозволь хоч друга взяти на поруки!
Я стану біля нього вартовим,
І не віддам тобі його на муки.

Та що це я?! Тут виходу нема.
Він — у мені, а ти — моя тюрма.

134

Тепер він твій, і справа ця пропаща,
Та я тобі віддам себе в заклад,
Щоб він, мого єства частина краща,
Скоріше вирвався з твоїх принад.

Однак йому, зичливому, свободи
Ти, зазра і захланна, не даси,
Хоч він лише скріпляв мої угоди,
Диктовані статутами краси.

Ти ж маєш, мила, серце невиситенне,
Лихварське і до боржників круте:
Мій друг каратись буде через мене,
І друга загублю я через те —

Вже загубив, хоч ми дублюєм ролі:
Він — сплачуючи борг, а я — в неволі.

135

Хай у твоїм волінні буде Віль.
Віль, як додаток до твоєї волі:
Хай в тебе Віль увіллється всуціль,
Щоб волі завжди мала ти доволі.

Чи ж волю ти візьмеш мою — в свою.
Пригорнеш Віля до свого привілля.
Чи те, що маєш і що я даю,
Ти маєш предоволі і без Віля?

Приймає ж море дощові шторми
В свої солоні вічні арсенали, —
І ти воління Віля теж прийми,
Щоб глибшими твої воління стали.

Будь милою для всіх, душе моя,
Всі, що один, а той один — то я!

136

Я — Віль, кохання потаємна сила
В душі незрячій, і прошу одне:
Звели душі своїй, аби впустила
Між інших воль та Вілів і мене.

А сповниться супліка ця любовна,
Де Віль являє підневільну хіть, —
Твою скарбницю виповнить доповна
Той Віль, що понад волями стоїть.

Хай же в твоє багатство щирозлоте
Я іменем нізчимним прослизну,
Май за ніщо мене, якщо ніщо те
Тебе утішить хоч на мить одну.

Мое ім'я — любові одкровення,
Тож полюби хоча б моє наймення.

137

Сліпа любове, що вчинила ти
З моїми потьмянілими очима?
В красі не можу вад спостерегти,
Дарма, що кожна вада — видна й зрима.

Заякорились очі залюбки
У водах, де пливе плавців немало,
А серце настромилось на гаки
Мойого зору й тим себе прип'яло.

Чом серце й далі вірить, як колись,
Хоч добре знає про свою облуду?
Чом брешуть очі, кажучи: дивись,
Як сяє чистотою купа бруду?!

В очах і в серці правди вже нема,
Бо їх поглинула брехні чума.

138

Клянеться мила в правді без упину,
Я бачу — то брехня, та вірю їй,
Коли мене приймає за хлопчину,
Ненавченого в школі життєвій.

Так, юнаком вона мене малює,
Хоч знає, що пройшла моя весна.
Я ж вірю їй, хоч знаю: вірю всує —
Тут з двох боків панує лжа одна.

Моя кохана підбрехати рада;
Я рад: за юного беруть мене!
Роки в любові — то гірка завада,
Тож любе їй довір'я показне.

Ми дурим одне одного навзаєм
І наші вади брехнями влещаем.

139

Не клич мене виправдувати шал,
Яким доводиш серце до знетями,
Як хочеш вдарити, — бий наповал,
Та не підступним оком, а словами!

Скажи: кохаю іншого — і квит!
Та не відводь од мене свого зору,
Там виставляючи мене на спит,
Де я не маю зброї для відпору!

А може, ти ховаєш погляд свій
З жалю, бо знаєш, що твої зіниці —
То вороги мої — і змахом вій
Уб'ють на місці гірше блискавиці?

Спасибі, та, ніж мучити дарма, —
Вбий поглядом, в котрім жалю нема!

140

Будь мудрою в своїй жорсткій могуті,
Щоб не сп'янив мене образи хміль,
Щоб не шукав я в без'язикій скруті
Тих висловів, що їх вживає біль.

Бодай скажи, що любиш, для розради,
Лише не кинь в розпуки круговерть:
Так тяжкохворим лікар, блага ради,
Говорить про здоров'я, не про смерть.

Я можу збожеволіти з одчаю,
Переступити гідності межу,
А злозякиий світ (це добре знаю)
Повірить в те, що з розпачу скажу.

Тож не відводь очей від мене, мила,
Щоб лож моя тебе не осквернила.

141

Мій зір тебе не любить, бо, повір,
Він бачить вади — все незграбносуще,
Але моїм очам наперекір
Тебе кохає серце невидюще.

Ні голос твій, що ніжне вухо тне,
Ні запах твій, ні уст, ні рук торкання —
Самі не здатні звабити мене
На пристрасті й жаги бенкетування.

Але не владні всі уми й чуття
Дурного серця відхилить від тебе,
Бо серце — раб, васал, що без пуття
Втішається із власної ганеби.

Єдина нагорода тут мені
За гріх оцей — боління навісні.

142

Ти гніваєшся на моє кохання;
Це чеснотливий гнів: любов — мій гріх;
Та, порівнявши наші почування,
Збагни, що гідний я похвал твоїх.

А якщо навіть гідний я докори,
То не із уст, що теж плодили лож,
Скріпляючи фальшиві договори
На податі з чужих любовних лож.

Щоб узаконити, знадлива мріє,
Те, що в коханні нашім не збулось,
Посій у серце жаль; як він дозріє,
То й твоє серце пожаліє хтось.

А хочеш бути з іншими скупюю, —
Так само поведуться і з тобою.

143

Буває, господиня скаже: цить!
На землю покладе малу дитину
І за якимось птахом побіжить,
Що, зляканий, тікає безупину.

Дитина — в сльози, й також поспіша
За мамою в ловитві-біганині,
А те немудре і в'юнке пташа
Все не дається в руки господині.

Отак і ти за чимсь летиш кудись,
Так за тобою плачу я невтішно.
Як ти його піймаєш, — обернись
І поцілуй мене, як мати, ніжно!

Як втишиш плач мій, я до ніг впаду,
Щоб вдовольнила ти свою жаду.

144

Є дві любові, мов два духи, в мене —
Два янголи, що любляться тихцем:
Дух кращий — то хлоп'я благословенне,
Дух гірший — то жона з хмурним лицем.

Жадаючи заволодіти мною,
Спокушує моє жіноче зло
Мого святця, щоб став він сатаною,
Щоб стьмарилось його сяйне чоло.

Чи стане чортом він, чи ні, не знаю,
Недостовірне в тім знання моє,
Та хоч обое — сотворіння раю,
Все ж, бачиться, одне з них пеклом є!

Я буду мати певність щодо цього,
Лише як добрий дух згорить від злого.

145

«Ненавиджу», — рекла мені
Любов, а я за нею чах!..
Втім болю спалахи сумні
Побачила в моїх очах

І змилосердилась, і зник
Недобрий настрій, і вона
Перенастроїла язик,
Щоб став, як лагідна струна.

«Ненавиджу», — пом'якла річ,
Просяяв день, що був погас,
І полетіла в пекло ніч:
«Ненавиджу, але... не вас».

Звук ласки в серця глибині
Порятував життя мені.

146

Душе, столице грішної землі,
Руйнована бунтарською снагою,
Навіщо плоті послуги малі
Ти сплачуєш ціною дорогою?

Нащо тобі те в'януче майно —
Веселість лицедійної подоби, —
Коли на нього ждуть уже давно
Його єдині спадкоємці — хроби?!

Душе, дай плоті чахнути! Живи
Лише святим! Купуй собі години
Безсмертні, недосяжні для черви,
І відкидай на сміття все, що згине.

Смерть тим живе, що нам серця жере.
Годуйся смертю — і вона помре.

147

Моя любов — гарячка; день при дні
Вона того жадає, що хворобу
Підживлює і живить зло в мені,
Бажаючи звести мене до гробу.

Мій розум міг би лікувать любов,
Та лікар той вже в мене не буває,
Бо я його суворих настанов
Не побажав триматись, я — в одчаї;

Жага — це смерть, і зцілення нема,
Бо розум не піклується душею;
Мої думки втікають геть притьма
Від правди, що колись була моєю:

Я клявсь, що ясна ти, а ти ясна,
Як пекла тьма, як ночі темнина.

148

Мені дав Бог кохання дивні очі:
Все видиме відмінюють вони —
Як день сприймають явний образ ночі,
В звичайнім бачать познак дивини,

В бридкому тілі — риси пречудові,
У чорнім — ясне! Цього не збагну.
А може, справді в погляді любові
Щось є, що викривляє явину?

Як може зір, що дивиться і плаче,
Не сліпнути, — його ж сльоза темнить!
І сонце в хмарах дощових — незряче,
Його видющим робить лиш блакить.

Любове хитра, сліпиш без пощади,
Щоб приховать од мене власні вади!

149

Як можеш ти, жорстока, мов тиран,
Сказати, що тебе я не кохаю?
Хіба собі не завдавав я ран,
Не мучивсь ради тебе сам без краю?

Чи я твого ворога посмів
За друга мати, о солодка труто,
Чи не метаю в себе я громів,
Як ти на мене гніваєшся люто?

Перед тобою справді я — банкрот,
Бо що могла б ти взяти в мене знову,
Якщо найкраща із моїх чеснот —
Це рабський послух твою зору й слову?

Характер твій збагнув я під кінець:
Видющих любиш ти, а я — сліпець!

150

О, звідки в тебе та снага й можуть,
Що ненасиття зміцнює шалене
В мені, і прагне в лож перевернуть
Ту правду, що являє зір для мене?

Де ти майстерності на те взяла,
Щоб і твої найгірші вчинки, мила,
В моїх думках святились, як діла,
Що їх краса невинна сотворила?

Де ти опанувала дивний чин,
Що змушує мене тим більш любити,
Чим більше для ненависті причин
Я знаю (о знаття несамовите!)?

Чим дужче знаджує мене твій гріх,
Тим я вартніший почувань твоїх.

151

Любов не знає, що таке сумління,
Хоч, звісно, совість — то її дитя:
Спокуснице, мої гріхопадіння —
Ява твого гріховного життя.

Я, зведений з пуття, солодкій хоті
Даю свого єства шляхетний пай;
Тоді сліпа душа плебейській плоті
Наказує: «Бери й перемагай!»

А слова іншого й не прагне тіло,
Ти тілу — нагорода дорога,
Воно готове коло тебе вміло
І падати, й вставати, як слуга.

Ні, не сумління бракне для кохання —
Я падаю й встаю від пожадання.

152

Ламав я клятву, але двічі й ти
Її ламала, клянучись в любові, —
Присяги ложа, віри й чистоти
Зрікалась в дії, не лиш в хибнім слові.

Чом я тебе в невірності виню,
Як сам невірним був не раз? А нині
Я наскрізь бачу і твою брехню,
Й мої брехливі клятви, хоч невинні.

Я клявся, щоб свою покрити лож
Твоєю чесністю і добротою,
Я очі закривав на все або ж
Їх змушував тебе вважати святою.

Божився я, що чиста й світла ти, —
Та це брехня, кінця їй не знайти.

153

Дрімав Амур в гаю біля поляни,
Палав побіля нього факелок
Серцеzapальний... Подруга Діани
Взяла його й занурила в струмок.

За мить живе тепло ручай нагріло,
Безвічна гарячінь пішла з землі...
Туди приходять лікувати тіло,
Цілити дивні немощі й жалі.

Мене так само зір мого кохання
Опалював і зводив дух на млість,
І, прагнучи цілющого купання,
Я теж бував там як болящий гість.

Та й що? Рятунок — не вода в проточчі,
А лиш кохані палахтливі очі.

154

Амур, заснувши в лісі над струмком,
Зронив знаряддя, що вогнем палало;
А німфи непогіршені потайком
Підкралися до факела зухвало,

І та найкраща, спритна, наче лань,
Пренепорочним сестрам навдогочу
Від владаря жагучих почувань
Вогонь забрала й кинула у воду.

У джерелі нагрілася навик
Вода — для оздоровчого купання.
Я, раб мого кохання, в той потік
Вступав і так дійшов переконання:

Любові жар дає воді тепло,
Його ж не студить вічне джерело.

4

Але ж ось в сні здалось
Ох, ті сні — тінь мані!

Я, вона та весна,
Навкруги — тиш, луги,

Йде голубка моя зі мною;

квіти — хвилею запашною.

На траву-мураву
Ми сідаємо для відпочину.
Спрагота — уст уста
Доторкнулися в ту божественну хвилину.

5

А вітрець-пустунець
Ходить, в'є, мов своє,

її кучерів золото ясне.

Тільки глянь та й зів'янь!
Дотик уст — гине глузд,

чарування зникає прекрасне.

Я дивлюсь, я боюсь:
Бо вона — це щось більше, ніж образ людини.
Лиш любов може знов
Довести, що ця врода ніколи не згине.

6

Та коса, мов яса,
Те чоло — неба тло

в передрання,

З тих зіниць-зоряниць
Сяйво йде молоде,

здобуває трофеї кохання.

Чистий вид, мов блакит,
Щоки — вроди сяйної знамена,
Я горю, мов на прю,
Бо жага нахлинає на мене.

7

Уст кармін! Палить він,
Перейма крадькома,
насолоди малює в уяві;
Лиш надпий мед п'янкий,
Зможеш ти все знести —
дні печальні в біді та неславі.
Похвала немала
Підборіддю найкращому в світі.
Шия, стан — без доган,
Злотні перса, здоров'ям наліті.

8

А хмільна голизна,
Нагота золота,
що дурманить!
Нахились, роздивись
Всі дива божества,
що принаджують, манять.
Тут нема сил ума —
Лиш сама досконалість природи.
Жодних вад — повен лад,
Бо вона — королева найвищої вроди.

9

В тому сні навесні
Від хандри та жури
я звільнився;
Але ба! Знов журба
Надійшла, як лиш я
розбудився.
Я повинен любить,
Йти на поклик свого почування.
Всі труди відклади —
Та не відкладай лиш кохання.

КОРІОЛАН

ДІЙОВІ ОСОБИ

Кай Марцій, згодом Коріолан.

Тит Лартій }
Коміній } полководці у війні проти вольсків.

Мененій Агріппа, друг Коріолана.

Сициній Велут }
Юній Брут } народні трибуни.

Малий Марцій, син Коріолана.

Римський гонець.

Тулл Авфідій, полководець вольсків.

Воєначальник, підлеглий Авфідія.

Змовники, спільники Авфідія.

Ніканор, римлянин.

Городянин Анціума.

Адріан, вольск.

Два вартові, вольски.

Волумнія, мати Коріолана.

Віргілія, дружина Коріолана.

Валерія, подруга Віргілії.

Служниця Віргілії.

Сенатори Риму та вольсків, патриції, едили,
ліктори, воїни, глашатаї, городяни, гінці,
слуги Авфідія та інші слуги.

Місце подій — Рим та його околиці,
міста вольсків Коріоли, Анціум.

ДІЯ ПЕРША

СЦЕНА 1

Рим. Вулиця.

Входить юрба збунтованих городян
з киями, дрючками та іншою зброєю.

1-й городянин

Стійте, спершу послухайте, що я вам скажу, а потім
рушимо далі.

Всі

Говори! Говори!

1-й городянин

Чи всі волієте вмерти, ніж голодувати?

Всі

Воліємо! Воліємо!

1-й городянин

А ви знаєте, що головний ворог народу — Кай Марцій?

Всі

Знаємо! Знаємо!

1-й городянин

Забиймо його! Встановім свої ціни на хліб! Згода?

Всі

Сказано — зроблено! Вбиймо його! Вперед!

2-й городянин

Люди добрі, ще одне слово!

1-й городянин

Які ми добрі? Добро належить патриціям, а ми — злидні.
Ми прокормились би навіть тим, що наші властители ви-
кидають на сміття. Якби вони віддавали нам бодай
недоїдки зі своїх столів, ми вважали б, що з нами пово-
дяться як з людьми, але вони думають, що ми коштуємо
їм надто дорого; наша мізерія й бідність — необхідні
умови їхнього достатку; їхнє багатство росте з наших

страждань. То відомстимо ж їм дрючками, доки самі не висохли, як ті дрючки. Боги знають, я кажу це з голоду, а не з жаги відомсти.

2-й городянин

Ви хочете почати з Кая Марція?

Всі

Спочатку розправимося з ним — він для народу найлютіший собака.

2-й городянин

А ви не забули про його заслуги перед країною?

1-й городянин

Та ні, не забули, можемо навіть заплатити йому за подвиги, якби він сам не нагородив себе за них своєю гордістю.

2-й городянин

Не гарячкуй, не говори так злобно.

1-й городянин

Кажу тобі: всі свої славні діла він звершив для вдоволення власної пихи; тільки поблажливі недоумкуваті люди вірять, що все то — для вітчизни. Він звершив їх, щоб догодити своїй матері та своїй гордині, яка в нього часто переходить у відвагу.

2-й городянин

Хіба це вада, що він не може побороти своєї натури? Ти ще скажи, що він скупий.

1-й городянин

Не скажу, бо й так маю забагато звинувачень проти нього. Вади Марція годі перерахувати.

Крики за сценою.

Що за гамір? Ага! Повстав і той берег Тібру. Чого ж ми тут базикаємо? На Капітолій! Ходімо!

Всі

Ідем!

1-й городянин

Тихо! Хто йде сюди?

Входить Мененій Агріппа.

2-й городянин

Достойний Мененій Агріппа, той, хто завжди любив народ.

1-й городянин

Одна чесна людина, — якби всі були такими!

Мененій

Що сталось, співвітчизники мої?
Куди це ви з палюгами? До праці?
Що за діла вас мучать, розкажіть?

1-й городянин

Наші діла не таємниця для сенату; ще два тижні тому вони здогадалися про наші наміри; тепер ми їм покажемо, чого ми хочемо; вони кажуть: «Нужда прикро смердить», — а тепер допевняться, що вона й прикро б'є.

Мененій

Мої шановні друзі та сусіди,
Невже ви хочете себе згубити?

1-й городянин

Це в нас не вийде — згублені давно ми!

Мененій

Повірте, мої приятелі: вами
Піклуються патриції. За ваші
Страждання й голод можете дрючками
Так само замахнутися на небо,
Як на державу римську, що ламає,
Рве на своїй дорозі перепони
Міцніші, ніж ті ланцюги, котрими
Її скрутити хочете. Богове,
А не патриції тут винні. Вам
Коліна, а не руки допоможуть!
Біда біду готує більшу; наклеп
Ви зводите на вожаків держави,

Що дбають, як батьки, про вас, а ви
Звете їх ворогами.

І-й городянин

Дбають про нас! Аякже! Вони ніколи про нас не дбали.
Вони морять нас голодом, а їхні житниці переповнені зерном;
вони видають укази проти лихварів на користь лихварям;
вони щодня скасовують обтяжливі для багатців закони,
щодня вигадують ще дошкульніші артикули, щоб узяти в
шори й прикрутити бідних. Якщо війни не пожеруть нас, —
це вчинять патриції! От і вся їхня любов до нашого брата.

Мененій

Або повинні ви
Зізнатися в своїй безмірній люті,
Або вас матимуть за дурнів. Я
Чудову байку розкажу вам. Чули
Ви, мабуть, вже її, але я зважусь
Знов повторити слово те доречне.

І-й городянин

Добре, я послухаю тебе, але не подумай, що розвієш
баєчкою наше горе. Ну, якщо тобі хочеться, розкажуй.

Мененій

Колись повстали проти живота
Всі члени тіла. «Він жере, — сказали, —
Лінивий, тільки поглинає їдло,
Але не робить жодної роботи,
Тоді як інші органи працюють,
Те дивиться, те слухає, ті ходять,
Те думає, те відчуває, спільно,
В навзаємній підтримці й допомозі
Бажанням усієї плоті служать».
На те їм відповів живіт...

І-й городянин

Ну, ну,
Що ж їм сказало черво?

Мененій

Сміялось
Тим особливим сміхом, що виходить
Мов не з легенів, а з самого шлунка;

Бо, гляньте, свій живіт я вмю теж
До сміху змусить, як до говоріння.
Глумивсь живіт з повсталих членів тіла,
Що заздрили йому та обмовляли
Його, як ви сенаторів, — за те,
Що аж ніяк на вас вони не схожі.

1-й городянин

То черево глумилось?! Та невже
Владчина — голова, і пильність — очі,
І радник — серце, й воїни — рамена,
І ноги — швидкість, і язик — сурмач,
І їхні всі дрібні помічники
В будові тіла, — та невже вони...

Мененій

Ну, що невже? Мене перебиває
Цей хлопець. Що невже?

1-й городянин

Невже повинні

Усі вони скоритися назавжди
Клоаці тіла...

Мененій

Ну, то й що тоді?

1-й городянин

Коли поскаржились помічники,
Що мав живіт відповісти?

Мененій

Скажу вам,

Але нагородить мене, сусіди,
Тим скарбом, що його у вас так мало,
Ну, тобто — терпеливістю.

2-й городянин

Ти тягнеш

Занадто довго!

Мененій

Заприміть, мій друже,
Статечний був живіт і неквапливий,

Поводився не так запально й прикро,
Як винувателі його. Сказав він:
«Це правда, друзі, з вас найпершим я
Одержую — й це дуже добре — їжу,
Що й вас виживлює, бо я — комора
Всієї плоті, та, як вам відомо,
Я шлю річками крові ту поживу
В палаци серця, до корони мозку,
І через лабіринти й трубки тіла
Найменші жили й нерви найміцніші
Беруть від мене всю снагу природну.
Та хай там як, однаково ви — друзі,
Мої ви добрі друзі!». Говорив
Живіт, не я, відзнач собі.

І-й городянин

Гаразд!

Гаразд!

Мененій

«Хоч всі ви одночасно
Не бачите і бачити не годні
Того, що кожному я посилаю,
Все ж можу дати звіт: ви всі від мене
Одержуєте борошно добренне,
Лишаються мені для споживання
Лиш висівки». Що скажете на це?

І-й городянин

Це відповідь. Як поясниш її?

Мененій

Сенат наш римський — добрий той живіт,
А ви — повсталі органи. Якби
Могли ви справедливо оцінити
Його турботи про добробут наш,
То зрозуміли б: ваші статки й блага
До вас приходять тільки від сенату, —
Не навпаки. Що думаєш-гадаєш,
Ти, зборища цього великий палець?!

І-й городянин

Чому це саме я — великий палець?

Мененій

Тому, що ти — найгірший, найбідніший
І в цьому бунті мудрому — вожак,
Негідник, що біжить слідами крові,
Щоб першим здобич згарбати собі.
Але готуйте палиці й ломаки —
Рим та його щури зіткнуться скоро,
І хтось повинен же завдати смертний
Удар.

Входить Кай Марцій.

Шляхетний Марцію, вітаю!

Марцій

Спасибі. Що, розкольники негідні,
Коростою ви вкрились від сверблячки
Своїх думок?

І-й городянин

Від тебе добре слово

Ми чули вже.

Марцій

Хто скаже добре слово

Тобі, — лакузо, що зневаг найгірших
Не варт; чого вам треба, пси нікчемні?!
Не хочете ні миру, ні війни, —
Одне лякає вас на смерть, а друге
Тварюками, зухвалим бидлом робить;
Бриdotники, хто віритиме вам,
Знайде зайців, де мали бути леви,
Гусей, де лиси мали бути;
Ви, наче жар, розкиданий на кризі,
Чи град на сонці; ваша доброчесність
У тому, щоб возносити злочинця,
Клясти закон, що злодія карає;
Хто слави заслуговує, ненависть
Заслужить вашу; мучать забаганки
Вас, наче хворого, що прагне згуби;
Той, хто від ласки вашої залежить,
Пливе із плавником свинцевим, дуба
Тростиною рубає; щохвилини

Ви змінюєте думку — благородним
Звете того, кого ще так недавно
Ненавиділи, підляком — того,
Кого любили; лаєте по місту
Сенат наш добродійний, що в боязні
Тримає вас, — інакше позжирали б
Ви один одного. Чого їм треба?

М е н е н і й

Щоб хліб дешевше продавали. Кажуть,
Що в місті повно хліба.

М а р ц і й

А, прокляття!

Хай що завгодно кажуть! Коло печі
Сидять і певні, мовби знають все,
Що робить Капітолій, хто там вгору
Підніметься, хто буде процвітати,
А хто занепаде, хто має намір
Женитися; вони шанують сильних,
Хто ж не сподобався, того в болото
Затоптують. Ич, кажуть всевидючі,
Що в Римі шпихліри тріщать од збіжжя?
Якби аристократи милосердя
Відкинули й дозволили мені
Вхопити меч, я навалив би купу
Із тисячі порубаних рабів,
За спис піднятий вищу.

М е н е н і й

Вже спокійні

Ці люди, хоч розсудку в них нема;
Вони, як боягузи, відступають.
А що там з другим натовпом, скажи?!

М а р ц і й

Прокляті здохляки! Вже розійшлися.
Кричали, що голодні. Говорили,
Що голод мури валить; що й собаки
Повинні їсти; що боги дають
Хліб не лише для багачів. Уривки
Тих скарг ми слухали й відповіли,

Що виконана буде їхня просьба,
Розбити здатна панське серце щедре;
Вони шапки до неба підкидали,
Немов на роги місяця від щастя
Хотіли їх закинути.

Мененій

А що

Їм пообіцяно?

Марцій

Дали їм право

Для оборони підлих їх жадань
Трибунів п'ять обрати. Юній Брут,
Сициній Велут — обрані. Я всіх
Не пам'ятаю, дідько б їх забрав.
Голоті цій дахи з будівель Рима
Зірвати легше, ніж переконати
Мене. Та набереться з часом
Вона зухвальства й висуне нові
Причини для повстань.

Мененій

Це дуже дивно.

Марцій

Гайда, додому, сміття!

Вбігає гонець.

Гонець

Де Кай Марцій?

Марцій

Я тут. Що скоїлось?

Гонець

Повстали вольски!

Марцій

Я рад. Нарешті матимемо змогу
Спалити гниль. А от старшини наші.

Входять Сициній Велут, Юній Брут, Коміцій,
Тіт Лартій та інші сенатори.

1-й сенатор

Повстали вольски, Марцію, справдилась
Твоя пересторога.

Марцій

Вольски мають
Вождя Авфідія. Він дасть вам духу.
Гріх заздрити, та я скажу: хотів би,
Коли б не був собою, бути ним!

Коміній

Стикались ви в бою?

Марцій

Якби враждою
Земля була розділена і він
У таборі моему опинився,
Я заколот підняв би проти нього,
Щоб бути ворогом його. Він — лев,
На нього полювати — честь.

1-й сенатор

Приймай же
З Комінієм команду в цій війні.

Коміній

Ти обіцяв раніше.

Марцій

Так, мій пане,
Я вірний слову. Лартію, ти ще раз
Побачиш нашу зустріч з Туллом. Що?
Злякавсь? Виходиш з гри?

Лартій

Та ні! Скоріше,
На милицю одну зіпершись, буду
Другою битися, ніж мав би збоку
Стояти!

Мененій

От справдешня кров!

1-й сенатор

Ходімо!

Ходім на Капітолій, там, я знаю,
Нас добрі друзі ждуть.

Лартій

(до Комінія)

Іди вперед.

(До Марція)

Йди за Комінієм, ми — за тобою,
Ти — перший серед нас.

Коміній

Шляхетний Марцій!

1-й сенатор

(до городян)

Геть, по домах!

Марцій

Та ні, хай з нами йдуть!

Багато збіжжя мають вольски — ми
Пошлем на них своїх щурів отари,
Хай струблять їхні житниці. Шановні
Бунтівники! Явити є нагода
Своє геройство, прошу вас за нами.

Сенатори, Коміній, Марцій, Лартій і Мененій виходять.
Городяни нишком розходяться.

Сициній

Чи ж є зарозуміліший на світі
За Марція?

Брут

Він в цьому незрівнянний.

Сициній

Коли трибунами нас обирали...

Брут

Ти бачив, як горіли в нього очі,
Як зблідли губи?

Сициній

Чув я тільки кпини.

Брут

Він кпитиме й з богів!

Сициній

Від гніву й люті

Він висміє і місяць соромливий!

Брут

Хай пожере його війна! Відвага

Його нестерпним робить.

Сициній

Це натура!

Він, успіхом розбещуваний, буде

Зневажливо топтати власну тінь;

Дивуюся, як зможе він в поході

Свою нишу надмірну підкорити

Комінію.

Брут

Ту неймовірну славу,

Якої він жадає, ні здобути,

Ні втримати інакше неможливо,

Як лиш зайнявши друге місце. Перший

Відповідатиме за всі невдачі,

Його засудить Марцій легковажно:

«От якби я командував цим ділом,

Тоді...»

Сициній

А як діла складуться добре,

Чутки, що тільки Марцієм живуть,

Комінія позбавлять всіх заслуг.

Брут

Бере на себе Марцій половину

Заслуг Комінія, заслуг чужих,

А помилки і втрати, і поразки

Творитимуть лиш Марцієві славу,

Якої він не гідний.

Сициній

Ну, ходімо,
Побачим, як готується похід,
Як той шаленець діє там.

Брут

Ходімо!

Виходять.

СЦЕНА 2

Коріоли. Сенат.

Входять Тулл Авфідій і сенатори.

1-й сенатор

Так, значить, ти, Авфідію, гадаєш,
Що хтось доносить в Рим про наші плани,
І все там знають?

Авфідій

А хіба не так?

Хіба не завжди дізнавались в Римі
Про наші тайні плани ще до того,
Як ми їх здійснювати починали,
Ховаючи перед всіма? Одержав
Я три дні тому звідти... от, згадаю...
Та ні, я краще покажу вам лист:
«Вони зібрали сили, та не знати,
Чи їх на захід, чи на схід спрямують;
Тут голод, повстає народ, чутки,
Що сам Коміній буцімто й твій ворог
Кай Марцій, — Рим ненавидить його
Ще більше, аніж ти, — і Тітус Лартій,
Найсмільвіший з римлян, — трійка ця
Керує готуванням до походу,
Найвірогідніше, супроти тебе,
Май на увазі!..»

1-й сенатор

Наше військо в полі,
І завжди знали ми, що Рим готовий
Зустріти нас...

А в ф і д і й

Та наміри свої

Ховали й не вважали це безглуздям,
Хоч всі вони ще в зародку були
Відомі Римові. Це викриття
Не дасть свого нам досягти, — а в нас
Була мета здобути міст багато,
Допоки Рим дізнається, що ми
На нього йдем.

2 - й сенатор

А в ф і д і ю шляхетний!

До наших військ іди, командуй ними;
Дозволь нам захищати Коріоли
Самим, якщо візьмуть в облогу місто;
І лиш тоді на поміч нам приходь
Із армією... та вони, побачиш,
Не мають сил...

А в ф і д і й

О, сумніваюсь в цьому!

Я певен, навіть більше, — їхнє військо
Вже йде на нас. Мужі! Ходіть здорові!
Якщо я стріну Марція — між нами
Є клятва, — будем битися, допоки
Один не згине.

В с і

Хай боги тобі

Допомагають.

А в ф і д і й

Хай же й вас боги

Побережуть.

1 - й сенатор

Прощай!

2 - й сенатор

Прощай!

У с і

Прощай!

Виходять.

СЦЕНА 3

Рим. Кімната в домі Марція.

Входять Волумнія та Віргілія, мати й дружина Марція.
Сідають на низенькі стільчики, беруться до вишивання.

Волумнія

Прошу тебе, дочко, заспівай, будь веселіша. Якби мій син був моїм чоловіком, я більше раділа б його відсутності, ніж обіймам на ложі, бо коли він не дома, то здобуває славу, а коли обіймає, то доводить лише, що кохає тебе. Коли він був ще тендітним хлопчиком, єдиною дитиною мого лона, коли отроцькою вродою привертав до себе погляди, коли жодна мати не пустила б від себе й на годину свого сина, хоч би її благали всі королі світу, — я з радістю дозволяла йому йти на будь-яку небезпеку, де можна було здобути славу. Я знала, він створений для слави, що повинна будити й бентежити його душу, інакше він буде подібний лише до гарненької картини, якою прикрашають стіну. Я сама його послала на жорстоку війну, і він повернувся, гордо несучи голову, оповиту вінком з дубового листа. Кажу тобі, дочко, я менше раділа, дізнавшись, що народила хлопця, ніж тоді, коли мій син довів, що він — справжній муж.

Віргілія

А якби він загинув на війні? Що тоді?

Волумнія

Тоді його добра слава була б моєю дитиною. В ній було б моє потомство. Клянусь тобі, якби я мала дванадцяттеро синів, так само дорогих, як твій і мій коханий Марцій, я воліла б, щоб одинадцяттеро згинulo, боронячи вітчизну, ніж мав би хоч один, розніжений самолюбним лінивством та розкошами, ухилитися від участі в боях!

Входить служниця.

Служниця

Моя господине, шляхетна Валерія прийшла тебе відвідати.

Віргілія

Дозволь мені піти.

Волумнія

Ні, будь зі мною.

Я ніби чую барабани мужа
Твого, що гордо ринувся до бою,
Я бачу, як волочить за волосся
Він по землі Авфідія, а вольски
Від нього, наче діти від ведмедя,
Тікають. Марцій тупає ногою,
Кричить: «Вперед, нещасні страхопуди,
Зачаті в Римі, та — від переляку!»
Він закривавлене чоло втирає,
Мов жнець, що мусить або поле зжати,
Або лишитись без платні.

Віргілія

О, горе!

Скривавлене чоло! Не треба крові!

Волумнія

Мовчи, дурна! Кров мужу личить більше,
Ніж золото трофеїв. Грудь Гекуби,
Що годувала Гектора, не краща
За скроню Гектора, коли із неї
Кров бризнула на еллінські мечі,
Їх зневажаючи... Скажи Валерії,
Що ми її готові привітати.

Служниця виходить.

Віргілія

О небеса! Рятуйте мого мужа
Від лютого Авфідія!

Волумнія

Мовчи!

Авфідія повергне він на землю,
Йому коліном на горлянку стане.

Повертається служниця з Валерією,
з ними входить візник.

Валерія

Добрий день вам, жінки шановні!

Волумнія

Вітаю, мила Валеріє!

Віргілія

Я рада бачити тебе!

Валерія

Як здоров'я?! Гарні з вас домосиди! Що ви тут робите?
Яке чудове шиття! А як твій маленький син?

Віргілія

Дякую. Добре. Він здоровий.

Волумнія

Його більше тягне до мечів та до барабанів, ніж до навчання.

Валерія

Авжеж, син свого батька. Хлопець на славу. Правда, я спостерігала за ним в середу десь півгодини — в нього рішучий вираз обличчя. Я бачила, як він біг за золотистим метеликом; коли піймав його, то випустив, потім знову біг, ловив і випускав, і так багато разів. А коли впав, це, мабуть, його розлютило, він зціпив зуби і розірвав метелика. Еге ж, роздер на шматочки!

Волумнія

Батькова натура!

Валерія

Справді, благородне дитя!

Віргілія

Пустун, та й годі.

Валерія

Відкладіть своє шиття. Ходімо! Я хочу, щоб ви пополудні розважилися зі мною, забули домашні клопоти.

Віргілія

Ні, ласкава подруго, я не вийду з дому.

Валерія

Не вийдеш з дому?

Волумнія

Вийде, вийде.

Віргілія

Не проси, не вийду. Не вийду за поріг, доки мій господар не повернеться з війни.

Валерія

Ну от! Нерозумно себе так ув'язнювати. Ходім, треба відвідати одну добру жінку, що лежить після пологів.

Віргілія

Хай до неї швидше повертається здоров'я, мої молитви будуть із нею, а я — ні.

Волумнія

Але чому, скажи нарешті, прошу тебе!

Віргілія

Ну, ясно, не тому, що я лінуюсь чи не люблю її.

Валерія

Ти станеш другою Пенелопою, але знай, кажуть, що від наряденої за відсутності Одиссея пряжі вся Ітака наповнилася міллю. Ходімо! А шкода, що твоя тканина не така чутлива, як твій пальчик, тоді б ти зжалася над нею й перестала її колоти. Ходім, ти мусиш піти з нами.

Віргілія

Ні, ні, даруй, я все-таки не піду.

Валерія

Підеш, підеш, бо я маю новини про твого чоловіка.

Віргілія

О ласкава подруго, не жартуй. Новини ще не могли дійти.

Валерія

Я не жартую. Вночі надійшли вісті від нього.

Віргілія

Правда?

Валерія

Щира правда. Я чула, як один сенатор говорив. Новини такі: вольски виступили в поле, проти них пішов полководець

Коміній з частиною римських сил. Твій муж і Тіт Лартій взяли в облогу Коріоли. Вони вважають: війна буде коротка й переможна. Це правда, слово честі! Прошу, ходімо з нами!

Віргілія

Пробач мені, дорога Валеріє, я слухатимусь тебе у всьому, але аж по війні.

Волумнія

Облиш її. Своїм настроєм вона зіпсує нам розваги і всі радощі.

Валерія

Я так само думаю. Прощай. Ходім, шляхетна пані! Ще раз прошу тебе, Віргіліє, не будь така поважна, ходи з нами.

Віргілія

Ні, чесне слово, не можу. Бажаю гарної забави.

Валерія

Ну що ж, бувай здорова.

Виходять.

СЦЕНА 4

Під Коріолами.

Входять Марцій і Тіт Лартій, з ними — воєначальники, воїни, барабанщики, прапороносці.
Назустріч їм — гонець.

Марцій

Гонець! Б'юсь об заклад — була вже битва!

Лартій

Коня — що ні!

Марцій

Коня — що так!

Лартій

Хай буде!

Марцій

Скажи, Коміній з ворогом зіткнувся?

Гонець

Вони зійшлись, та бій не починали.

Лартій

Кінь мій.

Марцій

Я викуплю його у тебе.

Лартій

Я не продам, хіба тобі позичу
На років п'ятдесят. Займімось містом.

Марцій

До наших військ далеко?

Гонець

Миля з гаком.

Марцій

Ми вчуєм їх, і нас вони почують.
Скінчити, Марсе, поможи нам швидко,
Щоб ми могли з гарячими мечами
Прийти на поміч тим, що в полі. Сурми!

Сурмлять гасло переговорів. На фортечних мурах
з'являються два сенатори та воїни вольсків.

Де Тулл Авфідій? В місті? За стіною?

1-й сенатор

Його нема так само, як нема
Людини, щоб тебе боялась менше,
Ніж він. Ти чуєш?

Чути барабани в місті.

Кличем нашу молодь!

Волієм порозвалювати мури,
Ніж зачинятися від вас. Ворота
На вигляд замкнені, але насправді

Ми їх підперли очеретом. Руште —
Самі відчиняться! Ти чуєш, чуєш?

Чути здалека звуки бойових сурем.

То наш Авфідій! Добиває він
Частину армій ваших.

Марцій

Так, там битва!

Лартій

Хай брязкіт бою буде нам наказом!
Драбини!

З'являються вольски й проходять по сцені.

Марцій

З нас глузують! Вийшли з міста!
Тепер — на серце щит — і просто в битву!
Та хай те серце буде від щита
Твердіше! Мужній Лартію, вперед!
Погордою стрічають нас! Я гину
Від лютості! До бою, друзі, браття!
Хто відступатиме, того за вольска
Вважатиму і виїду проти нього —
Він познайомиться з моїм мечем!

Звуки бойової тривоги.

Римлян відтісняють з-під стін міста до їхніх шанців.

Марцій

Хай вас покриє вся зараза півдня!
Ви — Риму страм! Хай вас чума й проказа
Жере, щоб гидували вами люди,
Щоб один одного ви заражали
За вітром! Гусячі, лякливі душі,
Як ви могли втекти від тих рабів,
Що їх побили б мавпи! О Плутоне!
Червоні спини, бо всі рани — ззаду,
І блідні лиця від страху та втечі!
Назад! В атаку! А як ні, то зброю
Поверну проти вас! Женіть їх! Бийте!

У місто заганяйте до жінок,
Як гнали нас вони до наших шанців.

Звуки бойової тривоги. Входять вольски й римляни.
Знов починається битва. Вольски втікають у Коріоли.
Марцій переслідує їх до воріт.

Марцій
Відчинені ворота! Це нагода!
Не втікачам їх доля відімкнула,
А нам! За мною! Те робіть, що я!

(Входить у ворота)

1-й воїн
Безумство! Не піду!

2-й воїн
І я не йду!

Ворота зачиняються.

3-й воїн
Вони його замкнули!

Звуки сурми, бій точиться далі.

Всі
Він загинув!

Входить Тіт Лартій.

Лартій
Що з Марцієм?

Всі
Убитий! Це напевно!

1-й воїн
За втікачами гнався й за ворота
Забіг, тим часом браму зачинили;
Сам — проти міста!

Лартій
Благородний мужу!
Ти перевершив твердістю свій меч;

Згинався він, а ти невгнутий був;
Ти нас покинув! О, якби знайшовся
Ваги такої діамант, як ти,
Він в ціннощах тобі не був би рівня!
Ти був безстрашним воїном. Катон
Таким войовника в уяві бачив —
Шаленство мав ти, і страшний удар,
І грізний вид, і громовитий голос,
Що ворогів примушував дрижати,
Мов цілий світ в гарячці тряс.

Повертається залитий кров'ю Марцій, за ним — вороги.

1-й воїн

Погляньте!

Лартій

Це він! До нього! Визволим його
Або поляжем разом з ним! Вперед!

Б'ються і всі вступають до міста.

СЦЕНА 5

Коріоли. Вулиця.

Входять декілька римських воїнів
з награбованим добром.

1-й римлянин

Ось що я повезу в Рим.

2-й римлянин

А я — це.

3-й римлянин

Чума б його взяла! Я думав, то сріблб.

Здалека чути брязкіт мечів, бій триває.

Входять Марцій і Тіт Лартій, з ними — сурмач.

Марцій

Бач, он грабіжники! Дешевший час
Для них за драхму зламано. Беруть

Залізо, рам'я, ложки олов'яні,
Подушки, шмаття — кат його не здер би
Із тих, кого закопує! Раби
Гребуть усе, хоч битва не скінчилась!
Убити їх! Ого! Ти чуєш клекіт,
Де полководець б'ється наш? До нього!
Він там, ненависний мені Авфідій,
Він римлян б'є! Бери достатню кількість
Людей, щоб місто втримати, а я —
Туди — Комінію на поміч!

Л а р т і й

Кров'ю

Стікаєш ти і рвешся в січ криваву,
Як знавіснілий.

М а р ц і й

Не хвали мене,

Я ще не розпалився. Прощавай!
Ця кров корисна — так от я з'явлюсь
Перед Авфідієм і битись буду,
Як лев.

Л а р т і й

Тебе Фортуна полюбила,
Богиня чарівна, її принади
Від тебе меч ворожий відхиляють!
Хай буде успіх, воїне, з тобою!

М а р ц і й

Хай і тобі Фортуна завжди буде
Опікою!

Л а р т і й

О благородний Марцій!

Марцій виходить.

Іди на площу і сурми зібрання,
Скликай старійшин міста, хай вони
Почують нашу волю! Гей, бігом!

Виходять.

СЦЕНА 6

Біля табору Комінія.

Входить Коміній з військом. Римляни відступають.

Коміній

Спочиньте, друзі! Йдемо з поля бою;
А римляни — у наступі розважні,
У відступі безстрашні. Скоро битва
Відновиться. Коли ми бились, вітер
До нас доносив брязкотання січі
Від Коріол. Богове Риму, дайте
І нам, і нашим друзям перемогу,
Щоб римські армії, зустрівшись, радо
Вам жертви принесли.

Входить гонець.

Які новини?

Гонець.

Коріолійці вийшли за ворота,
Бій Лартію і Марцію дали,
Відкинули назад їх, до укріплень,
Я бачив сам...

Коміній

Правдива, та недобра,
Погана вість. Коли це сталось?

Гонець

Може,

З годину тому.

Коміній

Відстань менша милі
Нас розділяє. Чуєм їхні крики.
Чого ж ти новину приніс так пізно?
Короткий шлях, а часу так багато
Забрав.

Гонець

До мене вольски-шпигуни
Вчепилися — я мусив гак зробити

На три-чотири милі. Таж інакше
Я був би тут за півгодини.

Коміній

Хто там
Скривавлений, мов здерли з нього шкіру?
Боги! На Марція він схожий. Бачив
Я вже таким його.

Марцій

(з-за сцени)

Я не спізнився?

Входить Марцій.

Коміній

Скоріш пастух не зможе відрізнити
Від барабана грім, ніж я цей голос
Від інших голосів не відрізняю!

Марцій

Я не спізнився?

Коміній

Ні, якщо залитий
Ворожою, а не своєю кров'ю!

Марцій

Дозволь тебе обняти міцно й радо,
Мов наречену в шлюбну ніч, коли
Запалені вже свічі біля ложа.

Коміній

О цвіте воїнства! Що ж робить Лартій?

Марцій

Він зайнятий декретами. Когось
Засуджує до страти чи заслання,
За когось викуп визначає, тим
Погрожує, а тих рятує; Лартій
Тримає Коріоли йменням Риму
На прив'язі, як пса, що злагіднів
І лащиться, щоб знов було бажання
Його спустити.

Коміній

Ну, а де той раб,
Який сказав, що вас перемогли,
Назад загнали до укріплень, де він?
Сюди його!

Марцій

Спинись! Він мовив правду.
Патриції стояли, а плебеї
Втекли, щоб їх чума здогнала! Їм
Ще подавай трибунів. Миш ніколи
Так не втікає від kota, як дрантя
Оте втікало від ще гірших злиднів —
Дрантюг!

Коміній

А як же ви перемогли?

Марцій

Не час на розповідь. Скажи, де ворог?
Хто тут господар? Як не ви, то нащо
Спинили бій?

Коміній

Великі втрати маєм
І відступили ми не з переляку,
А з міркувань стратегії.

Марцій

Де ворог?
Скажи мені, де в них найкращі сили?

Коміній

Найкращі сили в них, то — анціати,
Надія війська, авангард, між ними —
Авфідій — серце їхне...

Марцій

Я благаю
Всіма боями, де були ми разом,
І кров'ю, що її лили ми спільно,
І клятвами, що ними дружба наша
Потверджена, — пошли мене негайно

Проти Авфідія та анціатів!
Мечі і списи вгору, побратими, —
Звитяга наша!

Коміній

Я волів би, друже,
Щоб відвели тебе до лазні, вмили,
Перев'язали рани, та не смію
Відмовити тобі. Візьми з собою
Найкращих воїнів.

Марцій

Підуть лиш ті,
Хто сам зголоситься. Напевне є
Між вас такі, що не бояться крові —
Брудної та гидотливої фарби, —
Такі, кому дорожча мужня смерть
За нице та безславне животіння,
Кому дорожча за життя вітчизна.
Хай той один, хто думає так само,
А як таких багато — хай загін
На згоди знак підніме вгору зброю
І хай же всі за Марцієм ідуть!

Воїни підносять мечі, схвалюють вигуками слова Марція, одні беруть його на руки, інші підкидають угору шоломи.

Хіба я тут один, хто гідний шани?
Чого ви з мене робите меча?
Як щирі ваші почуття, то кожен
З вас вартий вольсків чотирьох, і кожен
Проти Авфідія спроможний стати.
Я вдячний всім, та лиш небагатьох
Візьму; тут буде що робити, друзі.
Хай злагодяться під мою команду
Чотири щонайшвидші.

Коміній

Йдіть же, друзі!
Свій намір звершуйте, і кожен буде
Ділити з нами славу!

Виходять.

СЦЕНА 7

Біля воріт Коріол.

Тіт Лартій, залишивши варту в Коріолах, під звуки барабанів і сурем виходить назустріч Комінію й Каю Марцію.
За ним — воєначальник, воїни, провідник.

Лартій

Хай стережуть ворота. Все робить,
Як я наказував. На мій сигнал —
Шлете підмогу. Декілька центурій
Залиште, щоб утриматись. Якщо
Програємо на полі, доведеться
Віддати й місто.

Воєначальник

Буде все гаразд!
Про все подбаємо!

Лартій

Замкніть же браму!
Веди нас, провідниче, в римський табір.

Виходять.

СЦЕНА 8

Бойовище між римлянами і вольсками.

Клекіт битви. З протилежних боків
сходяться Марцій та Авфідій.

Марцій

Я буду битися лише з тобою!
Ненавиджу тебе стократ сильніше,
Як зрадника!

Авфідій

І я тебе — так само!
До африканської змії огиду
Я відчуваю меншу, ніж до тебе!
Тремти й готуйся!

Марцій

Хто здригнеться перший,
Хто затремтить від зляку, той до смерті
Рабом другому буде!

Авфідій

Що ж, як я
Тікатиму, зацькуй мене, мов зайця.

Марцій

Знай, вороже, останні три години
Я бився в стінах Коріол один,
Єдиний проти міста, і своєю
Вдоволений роботою — ця кров,
Що на мені, чужа! Збери для помсти
Всі сили!

Авфідій

Будь ти й Гектором самим,
Що серед ваших недолугих предків
Мав славу найсильнішого, і то
Тебе ніщо від мене не врятує!

Б'ються. Декілька вольсків
приходять на підмогу Авфідію.

Авфідій

Прислужливі, нікчемні боягузи,
Своєю допомогою мене
Зганьбили ви!

Б'ючись, вольски відступають і виходять, прогнані Марцієм.

СЦЕНА 9

Римський табір.

Звуки бойової тривоги. Сурмлять відступ.

Входять, з одного боку, Коміній і римляни, з іншого —
Марцій з воїнами. Рука Марція на перев'язі.

Коміній

Якби я розповів про всі діяння,
Що звершені тобою за сьогодні,

Ти не повірив би. Та я до Рима
Все напишу, щоб відали в сенаті,
Щоб слухали патриції можутьні
Спочатку з недовірою, а потім —
Захоплено, щоб слухало жіноцтво
Спочатку з жахом, потім — із солодким
Тремтінням, щоб занудливі трибуни,
Плебеї, що ненавидять тебе,
Сказали в противенство власній волі:
«Спасибі вам, боги, що має Рим
Такого воїна!» Ти припізнівся.
Скінчилась учта — хоч раніше, мабуть,
Наситивсь ти доволі.

Вертаючись із погоні за ворогом,
входить Тіт Лартій з військом.

Лартій

Полководче!

Перед тобою кінь, а ми на ньому
Звичайна зброя! О, якби ти бачив...

Марцій

Ну, годі, змовкни. Навіть рідна мати,
Що кров свою хвалити має право,
Мені не мила, як мене вславляє.
Робив я те, що й ви, сповняв звичайний
Обов'язок — вітчизну боронив.
Мої діяння кожен перевершив,
Хто бився чесно.

Коміній

Не повинна скромність

Могилою твоїх заслуг ставати:
Своїх героїв мусить знати Рим.
Приховування гірше від злодійства,
Для воїна це — наклеп! Замовчання
Того, що гідне похвали, — це скромність,
Але погана дуже. Ти послухай,
Що я про тебе воїнам скажу.
Це не хвальба, не нагорода, друже,
А просто визнання твоїх заслуг.

Марцій

Ятряться в мене рани і болять,
Як згадувати їх.

Коміній

А не згадати —
То загнояться, гоїтись не будуть
Від людської байдужості й невдяки;
Тоді їх вилікує тільки смерть.
З усіх скарбів, з усіх чудових коней,
Здобутих нами в місті і на полі,
Віддаємо тобі десяту пайку,
І можеш вибирати все до того,
Як поділ здобичі настане спільний
Між усіма.

Марцій

Спасибі, полководче,
Та я, даруй, платні не можу брати
За труд мого меча. Я відмовляюсь.
Для себе я прошу такої ж частки,
Як кожен, хто змагався в нашім герці.

Протяжно сурмлять фанфари. Всі кричать: «Слава Марцію,
слава!» Вгору летять шоломи і списи. Коміній і Лартій стоять
з непокритими головами.

Марцій

Хай змовкнуть сурми, не поганьте їх!
Якщо вони уже на бойовищі
Підлесництво огидне виявляють,
То що ж, тоді палаци та міста
Наповнені самими брехунами!
Якщо стає м'якою сталь, мов шовк
На дармоїді, то нехай же крицю
Єдваб замінить на війні! Про мене
Ні слова більше. Чи за те, що я
Не змив з обличчя крові, вбивши кілька
Нещасних бідолах — і ви те саме
Чинили тут, — за те мене хвальбою
Засипано — так, начебто приємно

Мені своє нікчемство підживляти
Хвалою з брехнями?

Коміній

Ти надто скромний,
Жорстокий до своєї слави. Правду
З невдячністю приймаєш. Як і далі
Себе ганьбити й дратувати нас
Ти будеш, закуєм тебе в кайдани
Як божевільного, що прагне вбити
Себе. Тоді тихцем порозмовляєм.
Тому — хай знає цілий світ, як ми
Це знаємо, — Кай Марцій заслужив
Вінок звитяжця. В честь йому за це
Дарую гордого свого коня,
Всім знаного, і зброю теж даю.
За те, що Марцій звершив подвиг ратний
Під Коріолами, хай він віднині
На радість армій наших зветься так:
КОРІОЛАН! КАЙ МАРЦІЙ КОРІОЛАН!
Довіку славний титул цей носи!

Всі

Кай Марцій Коріолан!

Фанфари. Звуки сурем і барабанів.

Коріолан

Піду помиюсь. Як моє обличчя
Вже буде чистим, аж тоді вздрите,
Чи я почервонів. Спасибі, друже!
Візьму твого коня й старатись буду
Нове наймення з гідністю носити.
Не сумнівайся!

Коміній

Прошу до намету,
Спочинем, складемо послання в Рим
Про успіх наш. Ти, Лартію, вертайся
У Коріоли, їхніх вожаків
Пошли до Рима — хай переговори
Ведуть про мир — він вигідний, до речі,
І нам.

Лартій

Я слухаюся, полководче!

Коріолан

Боги глузують з мене. Щойно я
Відмовився від царських подарунків,
Тепер просити мушу сам.

Коміній

Проси!

Бери що хочеш! В чому суть прохання?

Коріолан

Колись у Коріолах прихистив
Мене один злиденник, жив я в нього,
Він дбав про мене. Нині я його
В полоні нашим бачив. Він благав
Моєї милості, та в ту хвилину
Я вздрів Авфідія, і темна лють
Перемогла чуття жалю. Прошу
Йому свободу дати.

Коміній

Благородне

Твоє прохання. Хай би навіть сина
Мойого вбив той чоловік, — він вільний!
Йди, Лартію, пусти його.

Лартій

Як зветься

Той бранець?

Коріолан

Як він зветься? Я забув!

Клянусь Юпітером, забув та й годі.
Втомився я, зморилась моя пам'ять.
Є тут вино?

Коміній

Ходімо до шатра.

Кров на лиці твому запеклася;
Перев'язати рани час. Ходім.

Виходять.

СЦЕНА 10

Табір вольсків.

Звуки фанфар і сурем.

Входить закривавлений Тулл Авфідій.
З ним — декілька воїнів.

Авфідій

Вони взяли вже наше місто!

І-й воїн

Воно повернеться до нас на добрих
Умовах.

Авфідій

На умовах! Я хотів би
Зробитись римлянином, та не можу.
Я вольском був і буду. Що умови?!
Які передбачаються умови
Для переможених? Ми п'ять разів
З тобою бились, Марцію, і стільки ж
Ти побивав мене! Так завжди буде,
Хоч сходьмося щодня. Та я клянуся,
Як стрінемося з ним чоло в чоло,
То смерть йому або мені. Я знаю —
Мій гнів колишне благородство втратив;
Я сподівався в рівному двобої
Мечем проти меча його зламати,
Тепер я просто простроплю його
Не силою, а хитрістю.

І-й воїн

Він — чорт.

Авфідій

Сміливіший, та не хитріший чорта.
Він мужність отруїв мою, забрав
У мене славу: через нього я
Піду на все. Де б я не стрів його
(Хоч сонним, голим, хворим, це байдуже!) —
В святилищі, в сенаті, на бенкеті,
У час молитви чи складання жертви, —

Ніякі звичаї, ні привілеї
Мого не зменшать гніву, не зіб'ють
Ненависті до Марція. Чи вдома
Його знайду, чи навіть в домі брата
Мойого, я понехтую законом
Гостинності — я Марцієві руку
Запхаю в серце... Ідїть у Коріоли,
Дізнайтеся, кого забрали в Рим
Заручниками.

1-й воїн

З нами ти не йдеш?

Авфідій

Я буду в кипарисовому гаї,
На південь від міських млинів. Туди
Звістуй, як розгортаються події,
Щоб згідно з ними і мої діла
Вершилися.

1-й воїн

Гаразд. Прийду, мій пане.

Виходять.

ДІЯ ДРУГА

СЦЕНА 1

Рим. Площа.

Входять Мененій і народні трибуни Сициній та Брут.

Мененій

Авгур сказав мені, що до вечора будуть новини.

Брут

Добрі чи погані?

Мененій

Не ті, що за них молиться народ, який не любить Марція.

Сициній

Природа навчає звірів знати, хто їхній ворог.

Мененій

Прошу сказати мені, кого любить вовк?

Сициній

Ягня.

Мененій

Любить, щоб його зжерти; так голодні плебеї люблять благородного Марція.

Брут

Еге ж, Марцій — ягня, тільки мекає, наче ведмідь.

Мененій

Він таки ведмідь, але поводитьсь, мов ягнятко. Ви обидва вже старі — дайте-но мені відповідь на одне питання.

Сициній і Брут

Питайся.

Мененій

Чи має Марцій якусь таку ваду, якої не маєте ви?

Брут

Йому не бракує жодної вади, він має всі.

Сициній

Особливо пиху.

Брут

А хвальковитістю він перевищує всіх.

Мененій

Тоді це дивно. Чи ви знаєте, як вас ганьблять у місті люди, маю на увазі людей високого роду? Знаєте?

Сициній і Брут

Як, за що нас ганьблять?

Мененій

Ви щойно говорили про гордощі... Я продовжу, але чи не будете ображатись?

Сициній і Брут

Ні, ні, кажи.

Мененій

Невелика біда, якщо й образитесь. Адже через найменшу дрібницю у вас уривається терпець. Ну й зліться собі, якщо вам подобається. Отже, ви засуджуєте Марція за гордощі?

Брут

Не тільки ми.

Мененій

Знаю, ви самі мало на що здатні, але маєте багато помічників. Інакше ваші вчинки були б дуже нехитрі. Ваші розумові здібності занадто мізерні, щоб ви самотужки спромоглися на щось. Ви говорите про гордощі! О, якби ви могли глянути на себе збоку і гарно роздивитися свої добродішні натури. О, якби ви могли!

Брут

І що тоді?

Мененій

Що? Тоді б ви пізнали двох негодящих, зарозумілих, лютих, повсякчас ображених трибунів, іншими словами, дурнів, яких ще не бачив Рим!

Сициній

Мененію, ми тебе також добре знаємо.

Мененій

Мене знають усі як веселого патриція, що любить перехилити кубок огненного вина, не розбавленого й краплею води з Тібру. Кажуть, що я відповідаю на скаргу одної сторони, не вислухавши скарги другої; що я від найменшої дрібниці запалююсь, як трут; без причини вибухаю; по ночах не сплю, а вранці мене не добудити; я говорю те, що думаю, і не таю злості в собі. Таких державних мужів, як ви, я не можу назвати Лікургами. Коли напій, що ви його підносите, щипає мені в роті, я кривлюсь. Я не можу сказати, що ваші милості добре розуміються на своїй справі, бо здебільшого ваша мова нагадує ревіння осла. Я змовчу, коли вас назвуть поважними людьми, та буду з тим сперечатися, ніби з лютою брехнею, коли скажуть, що ви добрі люди. Якщо ви все це визначили на карті мого мікрокосму, то все ж таки хай вам не здається, що ви

знаєте мене. Яке зло може побачити в моєму характері ваш сліпий зір, скажіть, якщо ви мене так добре знаєте?

Брут

Говори, говори, ми тебе дуже добре знаємо.

Мененій

Ви не знаєте ні мене, ні себе, ні взагалі нічого. Вам подобається, коли нікчемні шахраї шапкують перед вами. Ви можете цілий ранок розбирати суперечку між торгівкою помаранчами й шинкарем, які не поділили трьох монет, а потім ще й перенести розгляд справи на наступний день. Якщо вас хапають кольки при вислухованні одної й другої сторони, ви кривитеся, мов штукарі, ваша терпеливість рветься, і, кричучи, щоб вам подали нічний горщик, ви покидаєте слухання справи, яка від вашого розбору стала ще заплутанішою. Єдиний ваш спосіб встановлювати справедливість — узвати обидві сторони шахраями. Ну й парочка ви обидва — скажу я вам!

Брут

Говори, говори, ми добре знаємо, що за столом ти кращий торохтій, ніж радник на Капітолії.

Мененій

Навіть римські жерці потішались би, зустрічаючи таких сміховинних людців, як ви! Найкращі ваші промови — це лише трясіння бородами, а ваші бороди годяться хіба що на те, щоб ними напхати подушку для крісла кравця або — осяче сідло. І все ж ви говорите, що Марцій пихатий, хоч, коли вже на те пішло, він вартий більше, ніж усі ваші предки, починаючи від Девкаліона, найталановитіші з яких були потомственими катами. Всього найкращого вашим милостям! Ви — пастирі плебейського стада, довша бесіда з вами може геть засмітити мій мозок. Я осмілюсь попрощатися з вами!

Брут і Сициній відходять убік.

Входять Волумнія, Віргілія і Валерія.

Мененій

Як ся маєте, мої незмірно прекрасні й настільки ж благородні дами?! Сам Місяць не був би шляхетнішим за вас,

якби він зійшов на землю! Куди так напружено вдивляються ваші очі?

Волумнія

Шановний Мененію, мій син Марцій повертається; заклинаю Юноною, не затримуй нас.

Мененій

Марцій повертається додому?

Волумнія

Так, достойний Мененію, і з великою славою.

Мененій

(підкидає шапку)

Юпітере, прийми мою шапку й мою вдячність. Марцій повертається додому!

Волумнія і Віргілія

Так, це правда.

Волумнія

Дивись, от лист від нього, він написав до сенату окремо, до дружини — окремо, я думаю, до тебе написав також, тебе чекає дома лист від нього.

Мененій

О, мій дім сьогодні звеселиться! Лист до мене!

Віргілія

Звичайно, я бачила його.

Мененій

Лист до мене! Він додасть мені сім років життя, я матиму час поглузувати зі свого лікаря. Найдійовіші рецепти Галена в порівнянні з тим листом — шарлатанство, в найкращому разі вони згодяться хіба що для коня. Марцій не поранений? Він завжди повертається пораненим!

Віргілія

О ні, ні!

Волумнія

Звісно, поранений! Я вдячна за це богам!

Мененій

Я теж вдячний, якщо не тяжкі рани. Отож, перемога в його кишені? Рани личать йому.

Волумнія

Не в кишені, а на його чолі! Він втретє повертається додому у вінку з дубового листя.

Мененій

Він добре провчив Авфідія?

Волумнія

Тіт Лартій пише, що між ними був поєдинок, але Авфідій врятувався тим, що втік.

Мененій

Йому пощастило. Якби він не втік, його Марцій так розавфідив би, що я не хотів би бути на його місці за все золото в скринях Коріол. В сенаті знають про це?

Волумнія

(до Віргілії й Валерії)

Мої дорогі, ходімо ж!

(До Мененія)

Так, так, сенат одержав листа від полководця Комінія, де той каже, що вся слава належить моему синові. Мій син удвічі перевершив усі свої попередні подвиги.

Валерія

Справді, про нього розповідають дива.

Мененій

Дива! Ручусь, то все правда.

Віргілія

Боги підтверджують їхню правдивість.

Мененій

Правдивість! Клянуся, то все правда. Куди він поранений?

(До трибунів)

Хай бог береже ваші милості! Марцій повертається додому. Він має ще більше підстав для гордоців. Куди він поранений?

В о л у м н і я

В плече і в ліву руку. Тепер у нього багато шрамів, є що показати людям, коли потрібно буде обстоювати своє місце в сенаті. Як відбивали напад Тарквінія, він був сім разів поранений.

М е н е н і й

В шию і в стегно, отож, він мав дев'ять ран.

В о л у м н і я

До останнього походу він мав двадцять п'ять ран.

М е н е н і й

Тепер їх двадцять сім! Кожна рана — могила для ворога.

Крики й фанфари.

Чуєте?! Сурми!

В о л у м н і я

Це почет Марція. Попереду в нього — вітання, а позаду сльози.
Дух смерті темний — у його руках,
Людей він змахом обертає в прах.

Звуки сурем. Входять Коміній і Тіт Лартій, між ними
Коріолан, увінчаний дубовим листям. Далі — воєначальники, воїни, глашатай.

Г л а ш а т а й

Вельмишановні римляни! Вітаймо
Героя Марція! Він бився сам
За брамою у Коріолах! Він
Зі славою здобув нове наймення —
Коріолан! Вітаєм в ріднім Римі,
Ласкаво просимо, Коріолане!

Фанфари.

В с і

Ласкаво просимо, Коріолане!

К о р і о л а н

Доволі! Це мене гнітить! Не треба
Цих окриків!

Коміній
Поглянь! Он твоя мати!

Коріо л а н
О! Знаю, ти благала всіх богів
За успіх мій.

(Стає навколішки)

Волумнія
Устань, мій добрий сину,
Мій Марцію, шляхетний Каю і...
Як ще тебе сьогодні величають?
Коріолане! Он твоя дружина...

Коріо л а н
Привіт, мовчальнице моя прекрасна!
Якщо ти плачеш в час мого тріумфу,
То чи сміялася б, якби в труні
Мене принесли? Вдови в Коріолах
І матері, що втратили синів,
Так дивляться.

Мененій
Боги тебе хай славлять!

Коріо л а н
Ти ще живий?

(До Валерії)
Даруйте, мила пані!

Волумнія
Що діяти? До нас у гості — всі!
Вітаю всіх!

Мененій
Сто тисяч привітань!
Я плачу і сміюсь! Хай дожене
Того проклін, хто бачити не радий
Тебе! Вас трьох обожнювати Рим
Повинен, хоч, відомо, ще знайдуться
Гіркі лісниці й сквасять нашу радість,
Та все ж таки привіт вам! Кропивою

Залишиться назавжди кропива,
А дурень — дурнем.

Коміцій

Завжди мовить слушно!

Коріолан

Мененій — завжди.

Глашатай

Гей! Дорогу дайте!

Коріолан

(до Волумнії та Віргілії)

Додому — потім. Спершу я повинен
Відвідати патриціїв шановних,
Що почесними вознесли мене
І привітали.

Волумнія

Всі мої бажання

Збулись, крім одного... Не сумніваюсь,
Що Рим тебе підніме скоро...

Коріолан

Мамо!

Я буду краще Римові слугою,
Аніж правителем на римський кшталт.

Коміній

Вперед на Капітолій!

Фанфари. Сурми. Всі урочисто, як і ввійшли, виходять.
Сициній і Брут виступають наперед.

Брут

Всі язики лише про нього мелють,
Слабкі на зір вдягнули окуляри,
Щоб бачити його, дитину нянька
Покинула й базікає про нього,
І куховарка, хусточку дешеvu
На шию недомиту пов'язавши,
На мур дереться, щоб його побачить.
Хто з вікон, хто з карнизів, хто з гілля,

Хто на покрівлі окаряч, — усі
На нього витріщаються, й жерці —
Затворники штовхаються між людом,
Пропхатись хочуть уперед, матрони
Свої рум'яні щоки, на яких
Червона барва з білою воює,
Під поцілунки Феба підставляють, —
Неначе бог якийсь вступив у нього
І величчю наповнив людську постать.

Сициній

Клянусь, він буде консулом!

Брут

Тоді ми

Вже зможемо поспати.

Сициній

Ні, не буде

Він довго почесі носити. Втратить
Усе, що заробив, закінчить тим,
З чого почав.

Брут

І це єдина втіха.

Сициній

Не сумнівайся, наше простолюддя
Забуде через давню ворожнечу,
Всі почесі його. Пихата вдача
Знов приведе до ворожди.

Брут

Я чув,

Як Марцій клявся, що, коли б схотіли
Його обрати консулом, на площу
В пошарпаній одежі він не прийде
І не покаже, як велить наш звичай,
Прохаючи в народу голосів,
На тілі шрами.

Сициній

Я це добре знаю.

Брут

Він консульства не схоче, ну, хіба
Патриції попросять...

Сициній

Я хотів би,
Щоб клятви Марцій не злавав.

Брут

Та що ти!

Він надто гордий!

Сициній

Це для нього буде
Загибель певна.

Брут

Отже, має впасти
Чи він, чи влада паша. Ми плебеїв
Переконати мусим, що й тепер
Ценавидить він їх, що, дай лиш волю,
Він їх оберне в мулів, відбере
Від них всі вольності й покаже їм,
Що менше мають здатності й душі,
Аніж верблюди на війні, яких
Годують, щоб лиш вантажі носили,
І б'ють, як встати вже не годні.

Сициній

Ми

Зухвальця того розвінчати мусим,
Коли пихатістю своєю він
Образить всіх, а це вже буде скоро.
Його на чернь так легко нацькувати,
Немов собаку на вівцю, вогнем
Його ненависті народ займеться,
Немов суха стерня, і дим засліпить
Навіки Марція.

Входить гонець.

Брут

Ну, що?

Гонець

Вас кличуть

На Капітолій. Там постала мова,
Що Марцій буде консулом. Глухі
Жадають бачити його, незрячі —
Послухати, всі товпляться, кричать,
Матрони рукавичками махають,
Жінки й дівчата — шарфами й хустками,
Як перед постаттю самого бога
Юпітера, всі перед ним стають,
І благородні, й бідні, — я ніколи
Такого ще не бачив!

Брут

Ну, ходім!

Берім з собою тільки вуха й очі,
А серце хай пожде подій.

Сициній

Ходім.

Виходять.

СЦЕНА 2

Капітолій.

Входять два служники і розкладають подушки на лавах.

1-й служник

Скоріше, скоріше, вони майже тут. Скількох висунуто в консули?

2-й служник

Кажуть, трьох. Але всі вважають, що буде обраний Коріолан.

1-й служник

Хоробрий він чоловік, але страшенно гордий і не любить простих людей.

2-й служник

Багато було великих мужів, що лестили народові, а народ все ж таки їх не любив, багато було й таких державців, кого народ любив невідомо за що, бо народ не знає, за що

любить і за що ненавидить. Кориоланові однаково, любить чи ненавидить його народ. Він знає, чого варті почування народу, і з благородною байдужістю ставиться до нього.

1-й служник

Е, ні. Якби Кориоланові було байдуже, любить його народ чи не любить, то він тримався б осторонь, сам не чинив би народові ні добра, ні зла. А тим часом він напрошується на народну ненависть; він намагається видавати себе за ворога черні. Отож погано навмисне викликати лють і невдоволення народу — так само, як і підлещуватися до того, кого ненавидиш.

2-й служник

Він має великі заслуги перед вітчизною. Його шлях нагору не був легкий. Не те, що в тих, які скидали шапки перед народом і більше нічого не робили, щоб заслужити його пошану й високу думку. А Кориолан утвердив свою славу в очах народу, а свої подвиги — в його серці. Замовчувати його заслуги чи не визнавати їх було б страшною невдячністю. Говорити про нього зневажливо може тільки злобивець і брехун, якого засудить кожен, хто його почує.

1-й служник

Досить про нього. Він людина з гідністю. Але вступишся з дороги, сюди йдуть.

Звук сурми. Входять патриції, сенатори, народні трибуни Сициній і Брут, перед ними — ліктори, Кориолан, Мененій, Коміній. Сициній і Брут займають свої місця. Кориолан стоїть.

Мененій

Ми з вольсками покінчили: Тіт Лартій
Правителем поїде в Кориоли.
Зостався пункт найголовніший — треба
За подвиги віддячитись тому,
Хто проти ворога стояв. Я прошу,
Старійшини поважні, дати слово
Для звіту консулові й полководцю,
Хай він розкаже про діла достойні,
Геройства Марція Кориолана,
Якого ми на наше зібрання

Покликали, щоб почесі йому
Воздати.

І - й сенатор

Говори, вельмишановний
Комінію! Розлогості не бійся,
Хай слово буде довгим, дай нам доказ,
Що нагород не вистачить в держави
На відзначання почесей таких!

(До трибунів)

Ми просим вас послухати, народні
Обранці, й просимо сказати народу,
Що ви підтримуєте нас.

Сициній

Ми всі

Зібралися з приємної нагоди,
Готові віддавать тому належне,
Заради кого ми зійшлись.

Брут

Одначе

Були б ми ошасливлені, якби
Він до народу ставився прихильніш,
Аніж колись.

Мененій

Це мова недоречна!

Мовчи! Ти будеш слухати нарешті
Комінія?!

Брут

Із радістю. Та все ж
Доречніша моя пересторога,
Ніж докір твій мені.

Мененій

Народ він любить,
Але не буде спати з ним. Будь ласка,
Комінію.

Коріолан встає й хоче вийти.

Ні, залишись!

1-й сенатор

Будь ласка,
Сідай, Коріолане, не соромся
Про подвиг свій почути!

Коріолан

Ні, даруйте!
Я краще лікувати буду рани,
Ніж слухати історії про те,
Як їх дістав.

Брут

Я сподіваюсь, ти
Тікаєш не від слів моїх?

Коріолан

Звичайно;
Бувало, правда, я тікав від слова,
Не боячись ні списа, ні меча.
Мене ти не образив, бо мені
Не лестив, а народ люблю настільки,
Наскільки вартий він любові.

Мененій

Сядь же!

Коріолан

Я краще буду грітися на сонці
В шалений час тривоги бойової,
Ніж тут сидіти й жадібно вчувати,
Як перебільшують мої ніщотні
Діла.

(Виходить)

Мененій

Скажіть, захисники народу,
Чи може він запобігати ласки
В плебеїв, що лиш плодяться чудово,
Серед яких на тисячу одна
Трапляється з достоїнством людина,
Коли готовий краще смерть прийняти,
Ніж слухати хвалу про себе. Прошу,
Комінію!

Коміній

Я голосу не маю.

Діла Коріолана неможливо
Описувати голосом слабким.
Якщо хоробрість будемо вважати
Найвищою чеснотою, то рівні
Йому на цілім світі не знайти!
В шістнадцять літ він бився проти армій
Тарквінія, що йшли на Рим, і краще
За інших бивсь! Тодішній наш диктатор,
Якого я шаную, бачив сам,
Як він, ще безбородий отрок, гнав
Тих, хто вже мав щетину над губою.
Пораненого римлянина сміло
Прикрив собою й тут же трьох убив;
З Тарквінієм зіткнувся й повалив
Його на землю. Ще коли він міг
Жінок на сцені грати, показав
Себе він лицарем на бойовищі,
Вінок дубовий заслужив. Як море,
Він виростав, ставав із хлопця мужем.
В сімнадцяти боях із того часу
Він був — і завжди першості вінками
Свій меч оздоблював. А Коріоли!
Немає слів, щоб подвиг той списати;
Він боягузів зупинив і миттю
В забаву обернув перестрах їхній
Сміливістю своєю. Корабель
Так водорості носом розтинає,
Як меч його рубає ворогів!
Від ніг до голови залитий кров'ю,
Стояв на полі він, і кожен рух
Його кругом смертельні зойки сіяв.
Він увійшов, самісінький, як палець,
У місто, за ворота, без підмоги, —
Назад вернувся, браму відчинив,
Влетів із воїнством у Коріоли,
Немов комета. Город він здобув,
Та, вчувши десь на полі брязкіт битви,
Подвоїв силу духу. Він примчав
До нас і в битву кинувся шалено,

І доки нашими не стали місто
І поле, він не зупинивсь ні разу
Передихнути.

Мененій
Благородний муж!

1-й сенатор
Так, пасуватиме йому шаноба,
Яку готуємо для нього.

Коміній
Він
Не захотів прийняти нашу здобич,
Відкинув речі, найцінніші в світі,
Як бруд; жадає звачно менше він,
Ніж може дати старець. Нагорода
Його ділам — самі його діла;
Вдоволений він тим, що в небезпеці
Живе, як воїн.

Мененій
Має він чесноти
Найвищі. Хай його покличуть.

1-й сенатор
Кличте
Сюди Коріолана.

Служник
Він вже йде.

Входить Коріолан.

Мененій
Коріолане! Консула звання
Тобі дає сенат.

Коріолан
Я віддаю
Йому життя і меч.

Мененій
Тобі потрібно
З промовою звернутись до народу,
І справа скінчена.

Коріо л а н

Я вас благаю,
Звільніть мене від звичаю старого,
Не можу я на площі голим стати,
Показувати рани темним людям,
Щоб мати їх підтримку.

Сициній

Плебс, одначе,
Повинен голоси свої віддати.
Порушення традиції роззлостить
Людей.

Мененій

Змиряся! Не гніви народу;
Ну, що там звичай, — то ж пуста формальність,
Ти виконай її, як це робили
Всі попередники твої.

Коріо л а н

Не хочу,
Щоб чернь побачила, як я в тій ролі
Почервонію.

Б р у т

(до Сицинія)

Чуєш?

Коріо л а н

Мав би я
Хвалитись перед ними: «Так і так,
Це я вчинив!» Показувати шрами,
Які ховати треба. Та невже
Я рани діставав лише для того,
Щоб виривати голоси народу
Для себе?!

Мененій

Друже мій, не будь же впертим!
Трибуни, передайте нашу волю
Народові, а консулові щастя
І слави зичимо.

Сенатори

Хай завжди буде
У щасті й славі наш Коріолан!

Звуки сурми. Всі виходять, крім Сицинія і Брута.

Брут

От як він хоче обвести народ!

Сициній

Хай знають всі, що він задумав. Буде
Просити й гордувати тим, що просить,
Так, ніби те й без просьби ми повинні
Віддати.

Брут

Ми про все, що тут було,
Розкажем на базарній площі. Йдімо!
Я знаю, там чекають нас давно.

Виходять.

СЦЕНА 3

Форум.

Входять сім чи вісім городян.

1-й городянин

Якщо він справді проситиме наших голосів, ми не можемо відмовити йому.

2-й городянин

Можемо, як нам схочеться.

3-й городянин

Ми маємо право відмовити, але це право, яке ми не маємо права застосувати. Якщо він покаже нам свої рани й розповість про свої подвиги, ми будемо змушені встромити язика в ті рани й говорити про них. Отже, коли він розкаже нам про свої благородні діяння, ми будемо змушені висловити йому благородну вдячність. Невдячність — потворна річ, а якщо народ невдячний — він стає потворою. Ми як представники народу стали б теж потворами.

1-й городянин

Небагато потрібно, щоб про нас так думали. Коли ми вимагали знизити ціну на хліб, він назвав нас багатоголовим страховиськом.

3-й городянин

Не він один нас так називав. І не тому, що в нас різної масті голови — в одного чорна, в другого руда, в третього лиса, — а тому, що в нас уми різнокольорові. Чесно кажучи, я думаю, якби вони навіть вискочили з одного черепа, то полетіли б хто на схід, хто на захід, хто на північ, хто на південь. Показуючи їхню згоду щодо напряму, стрілка на компасі весь час танцювала б!

2-й городянин

Ти так думаєш? А як гадаєш, куди полетів би мій розум?

3-й городянин

Твій розум не швидко вилетить з голови, тому що лоб у тупака міцно закутий, але, потрапивши на волю, він полетить на південь.

2-й городянин

Чому на південь?

3-й городянин

Щоб згубитися в тумані; там три частини твого ума розпливуться в гнилих випарах, а четверта, коли ще не втратила совісті, повернеться до тебе, щоб допомогти тобі знайти жінку.

2-й городянин

Без жартів ти не можеш обійтись; що ж, давай далі, смійся.

3-й городянин

Як ви там, вирішили віддати йому голоси? Зрештою, байдуже, більшість буде за ним. Якби він шанував народ, не було б достойнішого за нього.

Входять Коріолан в одязі упокорення і Мененій.

От він іде в одязі упокорення; примічайте, як буде поводитися! Не показуймося разом, підходьмо до нього по одному, по два, по три. Хай просить кожного зокрема. Кожен з нас матиме приємність обіцяти йому свій голос

власним язиком. Наслідуйте мене, я покажу, як біля нього
треба проходити.

Всі

Добре! Добре!

Городяни виходять.

Мененій

Ні, ти не прав. Робили це, як знаєш,
І найдостойніші.

Коріолан

Що ж їм казати?

«Я прошу, дорогий...» А щоб ти здох!
«Шановний, подивись мені на рани!
Я заробив їх на військовій службі,
Я бився за вітчизну, як брати
Твої тікали, ревучи, мов бидло,
Від звуку барабанів!»

Мененій

О боже!

Про це не говори; ти їх примусь
Подумати про тебе.

Коріолан

Що? Про мене?

Побий їх грим. Нехай вони забудуть
Мене, як ті чесноти, що жерці
Вщепляють марно їм.

Мененій

Все зіпсуєш!

Я прошу говорити з ними м'яко,
В манері лагідній.

Коріолан

Нехай умують

Обличчя та почистять зуби.

Мененій виходить. З'являються двоє городян.

Маєш,

Уже надходить парочка з отари!
Ви знаєте, чого я тут стою?

1-й городянин

Знаємо, але скажи, що привело тебе сюди?

Коріолан

Мої власні заслуги.

2-й городянин

Твої власні заслуги?

Коріолан

Та не моє ж власне бажання!

1-й городянин

Як, не твоє власне бажання?

Коріолан

Ні, я ніколи не мав бажання випрошувати милостиню в бідняків.

1-й городянин

Ти знай, якщо ми тобі щось даємо, то й від тебе сподіваємось щось одержати.

Коріолан

Гаразд. Скажи, за скільки можна купити звання консула?

1-й городянин

За лагідну просьбу.

Коріолан

Я прошу, дуже прошу дати мені свій голос. Я можу показати тобі свої рани, коли ми залишимось на самоті. А ти дай мені свій голос. Що ти скажеш?

2-й городянин

Ти матимеш його, достойний муже.

Коріолан

Домовились. Випросив два благородні голоси. Прийняв милостиню. Будьте здорові!

1-й городянин

Якось дивно все це виходить.

2-й городянин

Якби знову треба було давати голоси, то я... але пропало.

Двоє городян виходять.
Входять двоє інших городян.

Коріолан

Я прошу вас, якщо ви хочете мати мене за консула, віддайте мені свої голоси. Бачите, я одягнений, як велить звичай.

3-й городянин

Ти доблесно служив своїй вітчизні, але заслуги в твоїй доблесті нема.

Коріолан

Загадка?

3-й городянин

Ти був батогом для ворогів батьківщини і канчуком для її друзів. Ти ніколи по-справжньому не любив простого народу.

Коріолан

Ти повинен мене ще більше поважати саме за те, що своєї любові я не віддав будь-кому. Я леститиму своєму названому братові — народові, щоб завоювати його похвалу, коли він так хоче. Якщо мудрість народу вибирає мій капелюх, а не моє серце, я битиму лицемірно поклони, буду солодко усміхатися, розігрувати приязнь, наче народний обранець, роздаватиму щедро любов усім охочим. Тому прошу вас обрати мене консулом.

4-й городянин

Сподіваємося мати в твоїй особі друга, тому щиро віддаємо за тебе свої голоси.

3-й городянин

Ти маєш багато ран, одержаних у боях за нашу вітчизну.

Коріолан

Коли ти знаєш про них, не буду їх показувати. Я ціную високо ваші голоси й не буду вас більше затримувати.

Г о р о д я н и

Хай боги пошлють тобі багато радості, з глибини серця
віншуємо тебе.

(Виходять)

К о р і о л а н

Солодкі голоси!
О, краще вмерти, ніж просить в народу
Зароблену хвалу і нагороду.
Чого ж я одягнув жебрацькі лахи
І визнання благаю в бідолахи?
Бо звичай так велить, до цього кличе!
Та як робити все, що каже звичай,
Тоді пилюку зі старих століть
Ніхто не зітре, хай вона лежить, —
Навіки правда вкриється брехнею.
Я граю роль, але не зрісся з нею;
Хай тим, що добре дурнів можуть грати,
Належать почесні і консулати;
Я витерпів уже одну наругу,
Постою ще, можливо, стерплю й другу.

Входять ще троє городян.

Надходять голоси...
Прошу я ваших голосів! Я бився
За ваші голоси! Я вартував їх!
Одержав майже тридцять ран за ваші
Прекрасні голоси! Звершив немало
Я подвигів. Де ж ваші голоси?!
Я ж маю бути консулом!

5 - й г о р о д я н и н

Він благородно все чинив, жодна чесна людина не від-
мовить подати за нього свій голос.

6 - й г о р о д я н и н

Хай він буде консулом! Хай боги пошлють йому багато
радощів і зроблять його добрим другом народу!

В с і

Слава! Слава! Хай боги бережуть тебе, благородний кон-
суле!

Городяни виходять.

Коріо л а н

Чесні голоси!

Входять Мененій, Брут і Сициній.

Мененій

Ти строк відбув! Трибуни віддають
Тобі всі голоси народу. Одяг
Потрібно одягнути офіційний,
В сенат піти.

Коріо л а н

Все скінчено?

Сициній

Обряд

Ти виконав. Народ збереться скоро,
Щоб вибори затвердить.

Коріо л а н

Де? В сенаті?

Сициній

Так.

Коріо л а н

Можна переодягнутись?

Сициній

Можна.

Коріо л а н

Я це зроблю і, ставши знов собою,
Піду в сенат.

Мененій

І я піду, а ви?

Брут

Ми почекаєм на народ.

Сициній

Прощайте!

Коріолан і Мененій виходять.

Він має те, чого хотів, одначе
Палає в серці лютъ.

Брут

Він горде серце
Прикрив лахміттям. Ти народ відпустиш?

Входять городяни.

Сициній

Скажіть же, мої друзі, чи обрали
Ви того чоловіка?

1-й городянин

Віддали ми

За нього наші голоси.

Брут

Якби то

Він виправдав любов і шану вашу!

2-й городянин

Та де там! Як на мій убогий розум,
Знущався він над нами, насміхався
Із нас, благаючи голосувати
За себе.

3-й городянин

Глузував із нас, напевно!

1-й городянин

Та ні, не насміхався він, це мова
Така його.

2-й городянин

Крім тебе, всі на тому

Зійшлися ми, що з нас він кепкував!
Він мав нам тут показувати шрами,
Сліди поранень, знаки перемоги
В боях за батьківщину.

Сициній

А хіба

Він не зробив цього? Не може бути!

Всі

Ні, ні, ніхто з нас шрамів тих не бачив!

3-й городянин

Він говорить, що рани нам покаже
На самоті, зневажливо кривлявся:
«Я маю бути консулом, та звичай
Не дозволяє стати ним без ваших
Шановних голосів». Як їх дали ми,
Він мовив: «Дякую. Тепер мені
Вже нічого робити з вами. Будьте
Здорові!» Та хіба це не насмішка?!

Сициній

Ви, дурні, не могли цього збагнути, —
Збагнувши, чом же проголосували,
Як діти?

Брут

Чом йому ви не сказали,
Що він, не маючи ще зовсім влади,
Ще будучи мізинчиком держави,
Вже знаний був як ворог ваш, і завжди
Проти свобод і привілеїв ваших
Він виступав; тепер же він, здобувши
Могутню владу, вплив, якщо злорадно
Залишиться противником плебеїв,
То ваші голоси для вас прокляттям
Навіки стануть! Ви йому повинні
Були сказати, що за голоси
Він дякувати має, а ненависть
Свою до вас — він мусить обернути
В любов і стати вашим другом,
Захисником!

Сициній

Якби ви це сказали,
Пізнали б дух його і темний намір,
Або примусили б його зробити

Потрібну на майбутнє обіцянку,
Або роздратували б, наче звіра,
Поставивши йому свої умови!
Роззлостивши його, цією ж злістю
Покористалися б, щоб голосів
Йому не дати!

Б р у т

Бачите ж самі:

Навіть тоді, коли він потребує
Пошани вашої, глузує з вас.
А щб тоді, як матиме він владу?!
Зневагою розчавить вас! Чому,
Скажіть, немає в плоті вашій духу?
Чом проти глузду ваші язики
Бунтуються?

Сициній

Не раз, не два, бувало,
Ви відмовляли прохачам, а нині
Не той одержав ваші голоси,
Хто їх просив, а той, хто з них сміявся.

3-й городянин

Затвердження ще не було. Ми можем
Відмовити йому!

2-й городянин

І ми відмовим!

Я сам під'юджу ще п'ятсот людей!

1-й городянин

Я — двічі по п'ятсот. І їхніх друзів!

Б р у т

Негайно йдіть і друзям роз'ясняйте,
Що ви обрали консула, який
В них відбере всі вольності й залишить
Їм стільки голосу, як треба псові,
Якого б'ють за гавкання, хоча
На це його й тримають.

Сициній

Хай вони

Скасують після мудрої наради
Безглузде ваше рішення. На тому
Наголосить, що гордий він і вас
Ненавидить; крім того, не забудьте
Сказати, як лахміттям гидував,
Як ображав у ньому вас, але
Скажіть, що думка про його заслуги
Вам не дала образи ті збагнути,
Що глум його коріння мав, напевно,
В задавненій ненависті до вас.

Брут

Зваліть вину на нас, скажіть, що ми
Вас підмовляли консулом його
Обрати.

Сициній

Ви скажіть, що настанова
Від нас, а не від ваших почувань,
Ішла, що ви настроєні були
На те, що мали, й зовсім не на те,
Що треба там було зробити. Настрій
Від нас пішов — наперекір собі
Ви Марція обрали. Хай вина
Впаде на нас.

Брут

Так, нас ви не жалійте,
Скажіть, що ми розповідали вам,
Як замолоду він почав служити
Вітчизні, як безстрашно служить їй!
Скажіть, що знаєте від нас про те,
Що він з родини Марціїв шляхетних,
Що перший Марцій був онуком Нуми,
Який тут по Гостілієві правив,
Що з того ж роду Квінт і Публій також,
Які водопроводи збудували,
Що Цензорін, народу оборонець,
Так само предком був його.

Сициній

Крім того,
Скажіть, що, хоч походження шляхетне
На консульство дає йому права,
Хоч ми його й надмірно вихваляли,
На нинішню негідну поведінку
І на його злостивості минулі
Ви зважили й збагнули, що для вас —
Закоренілий, лютий ворог він,
Тому ви забираєте назад
Своє квапливе рішення.

Брут

Скажіть,
Що ви цього ніколи не зробили б,
Якби ми вас не змусили за нього
Віддати голоси. Збирайте натовп,
І разом всі — на Капітолій.

Всі

Так!

Ми так і зробимо! Вже всі шкодують,
Що вибрали його.

Городяни виходять.

Брут

Нехай ідуть.
Вже краще цей маленький бунт, ніж потім
Чекати на повстання. Я гадаю,
Він гнівом вибухне, його натура
Не стерпить їхньої відмови. Треба
Зіграти на цьому.

Сициній

Йдім на Капітолій.
Ми будем там скоріше, ніж плебеї.
Хай видається, що вони самі
Додумалися рішення змінити;
Ми підштовхнули їх, але частково
То ж їхня воля, а хіба не так?

Виходять.

ДІЯ ТРЕТЯ

СЦЕНА 1

Рим Вулиця.

Звук сурми. Входять Коріолан, Мененій, Коміній,
Тіт Лартій, сенатори, патриції.

Коріолан

Що? Знов Авфідій голову підносить?

Лартій

Так! Мусили ми з ним угоду вкласти
Примирливу.

Коріолан

Це значить, вольски ждуть
Нагоди, щоб напасти?

Коміній

Ні, навряд,
Ми виснажили їх і не побачим
За нашого життя, як їхні стяги
Замайорять.

Коріолан

Авфідія ти бачив?

Лартій

Приходив, мав свідоцтво охоронне;
Страшенно вольсків проклинав за те,
Що місто віддали. Він відступив
На Анціум.

Коріолан

Він говорив про мене?

Лартій

Звичайно.

Коріолан

Що?

Лартій

Що бились ви затято,
Що він ненавидить твою особу

Понад усе, що всі свої багатства,
Не маючи надії на поновне
Розбагатіння, дав би, щоб його
Назвали переможцем над тобою.

Коріо л а н

Тепер він в Анціумі?

Л а р т і й

Так.

Коріо л а н

Я мрію

Знайти його і стати на ненависть
З ненавистю. Тебе вітаю вдома.

Входять Сициній і Брут.

Дивись! Трибуни черні! Язики
У спільній пащі. Я гидую ними!
Патриціям вже їхнє владолюбство
Набридло вкрай!

Сициній

Стій, ані кроку!

Коріо л а н

Що? Що?

Б р у т

А те, що далі — прірва! Стій!

Коріо л а н

Що за раптова зміна?

Мененій

В чому справа?

Коміній

Хіба його сьогодні не обрали
За консула шляхетні й прості люди?

Б р у т

Ні!

Коріо л а н

Як? То дівтора голосувала?

1-й сенатор

Трибуни, дайте нам дорогу. Він
На площу йде!

Брут

Там проти нього люттю
Народ клекоче!

Сициній

Зупинись, інакше
Почнеться заколот!

Коріолан

Це ж ваше стадо?!
От їхні голоси — дають і тут же
Назад беруть. А що ж робили ви?
Ви — їхні пащі, їхніми зубами
Не можете покерувати? Певно,
Ви їх підбурили!

Мененій

Гей, заспокойтесь!

Коріолан

Цей бунт задумано заздалегідь
Проти патриціїв. Якщо ви з ними
Погодитесь, пропала ваша влада,
Вони — володарі.

Брут

Ні, це не бунт!
Народ кричить, що ти над ним глумився,
А як йому безплатно хліб давали,
Ганьбив даючих, злобно обзивав
Їх підлабузниками, хитрунами
І ворогами влади!

Коріолан

Це ж відомо
Було давно!

Брут

Не всім!

Коріолан

Ти розп'ятав!

Брут

Хто?! Я?!

Коріолан

На це ти здатний.

Брут

Я принаймні

До консульства придатний більш за тебе.

Коріолан

Так нащо обираєте мене

За консула? Клянусь, вже краще бути

Падлючим боягузом і трибуном!

Сициній

Народ обурений, бо забагато

Пихи в тобі. Як хочеш до мети

Дістатися, то ввічливо розпитуй,

Де шлях, що ти його згубив, інакше

Тобі не бути консулом, ні навіть

Трибуном!

Мененій

Заспокоймось!

Коміній

Хтось народ

Ошукує. Крутість та інтриги

Не личать римлянам. Та це безглуздя,

Щоб лжа загородила шлях заслугам

Коріолана.

Коріолан

Ви про хліб згадали?

Те, що казав я, можу повторити!

Мененій

Лиш не тепер!

1-й сенатор

Не в запалі такому!

Коріолан

Та ні, тепер! Мої шляхетні друзі,
Пробачте, я скажу, хай безпринципне
Смердюче стадо відає мене
Таким, як я насправді є. Не буду
Я лестити йому. Кажу я знову,
Що, потураючи йому, плакаєм
Бур'ян зухвальства, бунт проти сенату,
Що той бур'ян ми сіємо самі,
Готуєм ґрунт і доброго насіння
Підмішуєм до злого — з жебраками
Ми ділимося владою.

Мененій

Вже досить!

1-й сенатор

Не треба далі!

Коріолан

Як? Чому не треба?

Кров проливаючи за батьківщину,
Я не боявсь! Кричатиму й тепер,
Допоки не згниють мої легені,
Проти чуми, що нас пожерти хоче,
А ми ждемо.

Брут

Ти про людей говориш,
Як бог, що кару шле, а не людина,
Що може бути скарана.

Сициній

Народу

Твої думки потрібно передати.

Мененій

Навіщо? Він розгнівався. То — вибух
Роздратування й гніву.

Коріолан

Ні! Клянусь

Юпітером, я думав би так само,
Спокійним бувши.

Сициній

Ці думки — трутизна!
Де сплоджені, там зоставаться мусять,
Щоб інших не затруювати.

Коріолан

Мусять?
Ви чуєте дрібненького дракона?

Коміній

Це суперечить праву!

Коріолан

Мусять! Чули?
О благородні, та необережні
Патриції, сенатори, шановні,
Та необачні, як це ви могли
Дозволити, щоб вибрала потвора
Такого речника собі! Він тільки
Ще голос гідри, але вже тим «мусять»
Всі ваші рішення скидає в яму,
Займає ваше місце. О, якщо
Він має владу вже, йому скоріться
В своїй глупоті, а як ні — прокиньтесь!
Якщо ви мудрі, дурнями не будьте,
А ні, то хай на подушках плебеї
Засядуть з вами; ні, ви *вже* плебеї,
Якщо вони сенаторами стануть;
Місцями помінялись ви, й не ваші,
А їхні голоси *вже* вирішальні!
Вони свого чиновника *вже* мають,
І то такого, що собі дозволив
Пожбурити своє плебейське «мусять»
У зібрання поважніше, ніж грецький
Ареопаг! Юпітером клянуся,
Він консулів образив! О, болить
Душа, як бачу я дві влади й колот
Між ними, що одну звалити має
На користь іншій.

Коміній

Годі! Йдемо на форум!

Коріолан

Хто радив роздавати дарма хліб,
Як це було в Греції...

Мененій

На форум!

Коріолан

Там більшу владу мав народ, і з неї
Постала непокора, що державу
Поруйнувала.

Брут

Може дати голос
Народ за того, хто таке говорить?

Коріолан

На це підстави маю, й не брехливі,
Як ваші голоси. Плебеї знають,
Що хліб давали їм не в нагороду
За їхню службу. Ми їх закликали
Йти на війну, державу боронити,
Коли нас мав от-от побити ворог,
Та мало хто пішов. За це безплатно
Не роздається хліба. На війні
Вони свою відвагу показали
В непослушенстві й бунтах, їхні скарги
На наш сенат — звичайно, безпідставні, —
Причиною щедрот патриціанських
Не будемо вважати. Що ж тоді?
Як те гігантське черево плебеїв
Перетравити може доброту
Сенату? Отже, їхні дії будуть
Словами: «Більшість нас, тому й дали нам
Зі страху те, чого ми домагались».
Так от як злидням ми допомогли
В страх обернути нашу ласку! Скоро
В сенат вдереться стадо і ворони
Орлів клюватимуть!

Мененій

Ходімо! Досить!

Брут

З вершечком досить.

Коріолан

Ні, візьміть ще більше!

Клянусь перед богами і людьми,
Що мовлю правду. Там, де є дві влади,
І перша в другій бачить справедливо
Нікчемство, й друга першу безпідставно
Разить; де розум, титул, родовитість —
Ніщо без голосів юрби й підтримки
Тупої більшості, — там зневажають
Потреби істинні, там розлад повний.
Я вас молю явити ум, не наляк;
Вас, хто порядок більше, ніж зміни
В державі любить, хто прожити ладен
Життя нехай коротше, та чесніше,
Хто сміливіше небезпечні ліки,
Ніж вірну смерть, прийме, вас я благаю —
Негайно вирвіть натовпу язик!
Хай він солодкого не лиже трійла!
Своїм приниженням ви справедливість
Скалічите, позбавите державу
Тієї сили, цілісності й честі,
Що створюють добро, й порядкувати
В ній буде зло!

Брут

Ну, годі! Досить! Змовкни!

Сициній

Він говорив як зрадник і як зрадник
Дасть звіт за це.

Коріолан

Негіднику! Ти тріснеш

Від злоби! Що народові робити
З нікчемними трибунами? Від кого
Залежить їхня шанівна покора
Сенатові?! В час бунту їх обрали,
Коли закон не те, що має бути,
А те, що є. В годину щасливішу

Потрібно те робити, що потрібно, —
І владу їхню стерти в пилюгу!

Брут

Це явна зрада!

Сициній

І це консул?! Ні!

Брут

Едили! Гей!

Входить едил.

Беріть його!

Сициній

Негайно

Йди клич народ!

Едил виходить.

Я іменем народу
Оскаржую за зрадництво тебе!
Скорись, ти арештований! Ти ворог
Народу! Кари вимагаю!

Коріолан

Геть,

Паршивий цапе!

Патриції

Стійте! Ми за нього

Ручаємось!

Коміній

Геть руки, старче!

Коріолан

Геть!

Бо витрясу твої кістки прогнилі
Із лахманів!

Сициній

Рятуйте, городяни!

Входять едили з юрбою городян.

Мененій

Опам'ятайтесь!

Сициній

Ось той, хто хоче

Народну владу знищити, забрати

Права від вас!

Брут

Беріть його, едили!

Городяни

Кінчати з ним! Смерть, смерть йому!

2-й сенатор

До зброї!

Всі оточують Коріолана, чути крики.

Всі

Патриції!.. Трибуни!.. Городяни!..

Сицинію!.. Коріолане!.. Бруте!..

Тримайте!.. Схаменіться!.. Заспокойтесь!

Мененій

Я задихаюсь! Зупиніться! Стійте!

Трибуни, всі ви, й ти, Коріолане,

Опам'ятайтесь! Говори, ласкавий

Сицинію!

Сициній

Ну, спокій, люди, спокій!

Городяни

Послухаємо нашого трибуна!

Так, говори!

Сициній

Шановні городяни!

Ви вже на грані втрати всіх свобод,

Їх Марцій хоче відібрати! Марцій,

Якого ви за консула обрали!

Мененій

Тьху! Ти не гасиш, — додаєш вогню!

1-й сенатор

Ти хочеш місто обернути в прах!

Сициній

А місто що таке, як не народ?!

Городяни

Так! Місто — це народ!

Брут

Одногосно

Обрали нас представниками люду!

Городяни

То залишайтеся ними, будьте й далі!

Мененій

Хай буде!

Коміній

Так сплюндровується місто,
Рівняються з фундаментами кривлі,
Закопується все, що тільки видно,
В румовищах.

Сициній

Він заслужив на смерть!

Брут

Або ми владу втратимо тепер,
Або відстоїмо. Ім'ям народу,
Що нас обрав у речники свої,
Ми виголошуєм беззастережно,
Що Марцій заслужив на смерть!

Сициній

Хапайте

Його! Відводьте на Тарпейську скелю?
І скиньте вниз!

Брут

Беріть його, едили!

Городяни

Здайсь, Марцію!

Мененій

Послухайте мене!

Трибуни, дайте слово!

Едили

Тихо! Тихо!

Мененій

(до Брута)

Будь тим, до кого ти подібний, — другом
Держави! Обміркуй холоднокрівно
Ухвалу, в гніві прийняту.

Брут

Спокійність,

Що поміччю здається, небезпечна
В перебігу смертельної хвороби;
Беріть його! Ведіть на скелю!

Коріолан

(вихоплює меч)

Вмерти

Я хочу тут. Хто бачив, як я б'юся,
Підходьте, спрактикуйте на собі
Те, що на інших бачили.

Мененій

Трибуни,

Пождіть хвилину! Зброю заховай!

Брут

Беріть його!

Мененій

Рятуйте! Гей, рятуйте!

Хто благородний, молоді й старі,
На поміч Марцію!

Городяни

Бий, бий його!

В сутичці проганяють трибунів,
городян та едилів.

Мененій

(до Коріолана)

Іди, сховайся вдома, йди негайно,
Інакше — все пропало!

2-й сенатор

Йди скоріше!

Коміній

Ні, залишайся! В нас не менше друзів,
Ніж ворогів.

Мененій

Невже до крові дійде?

1-й сенатор

Хай нас боги боронять! Я благаю:
Додому, друже, йди; ми все без тебе
Владаємо.

Мененій

Це наша спільна рана,
Її зцілити сим ти не зумієш,
Іди додому.

Коміній

Ми з тобою підем.

Коріолан

Хай краще б варвари вони були —
Як, власне, й є, хоч вилуплені в Римі!
На римлян-бо не схожі ані крихти,
Хоч їх під Капітолієм зачато!

Мененій

Іди! Дай втихомиритися гніву.
Час переміниться.

Коріолан

На полі бою

Таких я вклав би сорок.

Мененій

Я на себе
Узяв би двох, от хоч би тих трибунів.

Коміній

Тепер народ нас кількістю поборе;
А мужність обертається в глупоту,
Коли стоїть собі під тим будинком,
Що валиться. Тікай же відсіля,
Іди, сховайся, доки не вернулась
Голота — лють її, як річка в повінь,
Ламає береги, яким раніше
Корилося.

Мененій

Благаю, йди додому.
Я постараюсь розумом старим
Здобути тих, хто ще хоч трохи має
Ума. Як треба дірку залатати,
Береться латка будь-якої барви.

Коміній

Ходім!

Коріолан, Коміній і деякі сенатори виходять.

1-й патрицій

Цей чоловік зламав свою кар'єру.

Мененій

Його натура надто благородна;
Тризуб Нептуна бачачи й громи
Юпітера, не буде він хвалити
Богів. Його уста не зрадять серця,
Язик говорить те, що серце скаже,
І в гніві слово «смерть» він забуває.

Гамір за сценою.

Робота буде!

2-й патрицій

Вже б лягали спати.

Мененій

В землі чи в Тібрі?! Що за люта мстивість!
Чому не міг він з ними трохи м'якше
Поводитись?

Входять Брут і Сициній з натовпом городян.

Сициній

Скажи, а де той гад,
Що місто обезлюднити жадає
І стати над всіма?

Мененій

Трибуни чесні...

Сициній

Його потрібно вбити. Він законом
Понехтував, тому не має права
На суд; його передаємо в руки
Народові.

І-й городянин

Хай знає, що трибуни —
То голоси народу, ми ж — це руки.

Городяни

Хай знає!

Мененій

Слухайте! Півслова!

Сициній

Тихо!

Мененій

Не треба нам різні, коли ми можемо
Владнати все...

Сициній

Ти допоміг йому

Втекти!

Мененій

Послухайте мене, я знаю
Прикмети консула найкращі й можу
Назвати вади...

Сициній
Консула? Якого?

Мененій
Коріолана!

Брут
Що?! Він консул?!

Городяни
Де там!

Мененій
Якби мені дозволили трибуни
І ви, шановні й добрі люди, слово
Сказати коротеньке, не на шкоду
Це буде, хоч відніме трошки часу.

Сициній
Кажі, та коротко. Постановили
Ми з ним покінчити. Гадюка! Зрадник!
Як виженем його, — то небезпека,
Як тут залишим, — певна смерть для нас!
Тому вже вирішено: він сьогодні
Вночі помре.

Мененій
Боги, не допустить,
Щоб славний Рим, чия шляхетна вдяка
Синам заслуженим стоїть у книзі
Юпітера, пожер своїх дітей,
Немов звірина кровожерна.

Сициній
Він —
Хвороба, що її потрібно вбити.

Мененій
Та ні, він — орган, слабістю діткнутий;
Не відтинати — лікувати треба
Його! Чим заслужив на смерть цей воїн?
Тим, що понищив наших ворогів?
Против він крові більше за вітчизну,
Ніж має нині в жилах. Пам'ятайте:

Якщо ту кров, яка йому по битвах
Зосталась, проллете, — навіки пляма
Впаде на вас, і ті, хто це дозволить,
Ганьбою вкриються.

Сициній

Та це ж крутіство!

Брут

Неправда! Поки він любив вітчизну,
Вона його й хвалила.

Мененій

Та хіба ж ми

За давні послуги ноги тієї,
Що вражена гангреною, не ціним?

Брут

Не хочем більше слухати! Ідіть
До нього, й витягніть його із дому,
І вбийте, доки він свою заразу
По світу не розніс!

Мененій

Іще півслова!

Коли цей гнів, що вас жене, як тигрів,
Обернеться в бездумний поспіх, буде
Запізно. Доведеться прив'язати
До п'ят важезні гири. Склічте суд.
Інакше розбрат вибухне, й повсталі
Розгромлять Рим. Ви знаєте: є люди,
Що люблять Марція.

Брут

Хай навіть так...

Сициній

Що ти говориш? Знаєм дуже добре,
Який-то смак його покори. Бився
З едилами і виказав нам опір;
Чи це замало?

Мененій

Ще зміркуйте, зважте,
Що він у війнах вихований змалку,
Що з того часу, як меча підносить,
Не може витончено говорити,
Зерно й половиу сипле без розбору...
Дозвольте ж ви мені піти до нього
І привести його на суд. Він буде
Відповідати супокійно, кари
Не боячись найтяжчої.

1-й сенатор

Трибуни!

Це рішення гуманне. Інший шлях
Кривавим буде, і ніхто не знає,
Як скінчиться.

Сицинії

Мененію шляхетний,
Будь посланцем народу! Люди, зброю
Складіть!

Брут

Але не йдіть додому.

Сицинії

Будем

На площі ждати. А якщо з тобою
Не прийде Марцій, знай: ми вчиним так,
Як на початку вирішили.

Мененій

Згода.

Я приведу його.

(До сенаторів)

Ходіть зі мною.

Повинен він прийти, бо може статись
Біда велика.

1-й сенатор

Ну, ходім до нього.

Виходять.

СЦЕНА 2

Дім Коріолана.

Входять Коріолан і патриції.

Коріолан

Нехай здеруть по вуха з мене шкіру,
Хай кіньми розірвуть, чи колесують,
Чи десять скель поставлять на Тарпейську
Скалу й мене звідтіль в безодню скинуть,
Я не зміню своєї думки. Буду
Таким, як був!

1-й патрицій

Ти чиниш благородно!

Коріолан

Дивуюся, що в матері підтримки
Я не знаходжу. Таж вона недавно
Їх називала дрантям, баранами,
Рабами, що дримають на зібраннях,
Мовчать і прокидаються, як мову
Людина благородна заведе
Про мир чи про війну.

Входить Волумнія.

Про тебе мовлю.

Жадаєш ти, щоб сам себе я зрадив,
Хоч мала б вимагати, щоб собою
Лишався завжди.

Волумнія

О мій сину, влада —

Немов костюм: спочатку одягнися,
А потім зношуй.

Коріолан

Ну, про це вже досить!

Волумнія

Таким, як є, ти міг би й далі бути,
Як менше б намагався бути собою;

Чинили б менший опір вороги,
Якби ти їм не відкривався доти,
Допоки влади не здобув.

Коріо л а н

Та краще

Їх перевішати!

В о л у м н і я

Або спалити!

Входить Мененій із сенаторами.

М е н е н і й

Вернись до них, скажи, що надто різко
Ти говорив!

1 - й с е н а т о р

Якщо цього не зробиш,
Рим надвоє розколеться й загине
В кривавому двобої. Інших ліків
Нема!

В о л у м н і я

Благаю, сину, покорись!
Я маю серце теж таке невікрне,
Та розумом, як треба, я свій гнів
Гамую.

М е н е н і й

Добре говориш, мудра жінко!
Ідеться тут про зцілення держави;
Якби було інакше, я не дав би
Йому принижуватись перед стадом,
А на свої старечі кості панцер
Ще одягнув би.

К о р і о л а н

Що зробити маю?!

М е н е н і й

Вернутись до трибунів.

К о р і о л а н

Ну, а далі?

Мененій

Покаятися.

Коріолан

Що?! Перед богами

Я каятись не буду, а не те що

Перед голотою.

Волумнія

Ти надто впертий,

Але бувають випадки в житті,

Коли шляхетним бути неможливо.

Казав же сам ти, що відвага й підступ —

То нерозлучна пара на війні.

Чому ж вони роз'єднуюватись мусять,

Втрачати одне одного в час миру,

Скажи мені?!

Коріолан

Мовчи!

Мененій

Питання слушне!

Волумнія

Якщо ти на війні для перемоги

До підступу вдаєшся, й дозволяє

Чесць прикидатись чим завгодно в битві,

То чом же в мирний час не може чесць

Дружити з хитрістю?! Мета ж єдина —

Перемогти!

Коріолан

Чого ти хочеш, мамо?

Волумнія

Щоб ти поговорив тепер з народом,

Але не так, як хочеться, як серце

Підказує тобі, а словом іншим,

Що твій язик його запам'ятає;

Воно — немов дитина незаконна

Для правди твого серця, та повір:

Немає в тім ганьби, щоб місто взяти

Ласкавими словами, а не кров'ю.
Я лицемірила б, якби на карту
Поставили життя моє чи друзів
Моїх, і це безчестям не вважаю.
Тебе ми просим — я, твоя дружина,
Твій син, патриції... А ти волієш
Насуплювати брови, ніж ласкаво
Всміхнутись дурням, щоб добути їхню
Любов і шану, без яких все наше
Йде пропадом!

Мененій

О благородна жінка!

(До Коріолана)

Ходім до них! Ти мовою м'якою
Урази вилікуєш і повернеш
Все втрачене.

Волумнія

Прошу, іди, мій сину,
І шапку простягни до них, коліном
Торкнись до каменя в низькім уклоні,
Бо дія красномовніша за слово,
Чутливіші за вуха очі дурнів.
Похитуй головою, ніби хочеш
Скарати горде серце, що зробилось
Покірливим і дотику легкого,
Як стиглий плід шовковиці, не зносить.
Скажи, що їхній воїн ти, що виріс
У битвах і не вмієш розмовляти
Спокійно й лагідно, як це належить
Слузі народному, що ти свій норів
Обмежиш рамками, слухняним будеш,
Якщо вони цього жадають.

Мененій

Рада

Чудова! Ти здобудеш їхні душі.
Вони, попрошені, все пробачають
Так легко, як злословлять без причини.

В о л у м н і я

Іди! Я знаю, що для тебе легше
В огонь вступити, де сховався ворог,
Ніж говорити влесливу підлоту
Йому у кабінеті... Йде Коміній.

Входить Коміній.

К о м і н і й

Я з форуму. Ти мусиш рятуватись
Чи силою, чи втечу, чи словом
Спокійним.

М е н е н і й

Тільки в лагідній промові
Спасіння наше. Та чи він зуміє
Свій дух узяти в шори?

В о л у м н і я

Він це зробить.
Скажи, що так. І йди вже.

К о р і о л а н

Що? Я маю
Простоволосим перед ними стати?!
І язиком плюгавим чесне серце
Споганити?! Гаразд, я це зроблю.
Якби про мене йшлося, я дав би тіло
Своє на порох розтовкти й за вітром
Розвіяти... Ходім! Ні, я не зможу
Зіграти роль, яку мені дали ви.

К о м і н і й

Ходи на форум, ми тобі підкажем.

В о л у м н і я

Ти говорив, що похвала моя
Тебе найкращим воїном зробила.
Іди і заслужи новою роллю
Мою хвалу.

К о р і о л а н

Що ж, мушу покоритись...
Прощай, моя невірлива натуро!

Душе повії, в мене увійди!
Хай голос мій, що на війні йшов поруч
Із барабанів звуками грізними,
Обернеться в пискляве белькотання
Старого євнуха чи няньки злої,
Що заколисує дитя! Хай усміх
Негідника мені обличчя скривить!
Хай прошака язик в моєму роті
Почне звиватись! Хай бронею вкриті
Мої коліна, що згинались тільки,
Коли сидів я на коні, зігнуться,
Як в жебрака... Я не зроблю цього!
Інакше перестану власну правду
І чесність поважати й розум свій
Ділами тіла власного привчу
До підлості без меж!

В о л у м н і я

Роби, як знаєш.
Тебе просити — це для мене більше
Приниження, аніж твоя покора
Перед голотою. Хай все загине!
Хай рідна мати гірко постраждає
Від гордощів, а не від хитрування.
Я смерті не боюсь. Роби, як знаєш.
Всмоктав ти з молоком моїм хоробрість,
А гордощі свої собі завдячуй,
Ти сам здобув їх.

К о р і о л а н

Заспокойся, мамо!
Не докоряй. Піду, піду па площу,
Пошану їхню хитрістю здобуду,
Вернусь назад огорнутий любов'ю
Всіх римських крамарів. Поглянь, я йду вже.
Уклін дружині. Консулом вернуся. —
Або навіки втрачу віру в підступ
І підлабузництво.

В о л у м н і я

Роби, як знаєш.

(Виходить)

Коміній

Ходім. Трибуни ждуть. Тримайся. Душу
Озброюй терпеливістю. Вони
Готують звинувачення ще гірші,
Готовий будь.

Мененій

Будь лагідним, благаю!

Коріолан

Ходімо. Лагідність — пароль. Хай буде!
На їхні звинувачення брехливі
Я чесно відповім.

Мененій

Та тільки ж м'яко

І лагідно!

Коріолан

І лагідно — хай буде.

Виходять.

СЦЕНА 3

Форум.

Входять Сициній і Брут.

Брут

Пункт перший — він хотів тираном стати;
Ти натискай на це, коли ж не вийде,
Малюй його як ворога народу;
Скажи, що здобич, взяту в анціатів,
Не роздано.

Входить едил.

Ну, як? Іде?

Едил

Вже йде він.

Брут

Хто з ним?

Е д и л

Сенатори й старий Мененій —
Прихильники його.

Сициній

Ти маєш список
Всіх виборців, які голосували
За нас?

Е д и л

Так.

Сициній

А чи всі вже триби римські
Представників прислали?

Е д и л

Так.

Сициній

Негайно

Веди народ сюди. Як я скажу:
«Хай буде так в ім'я закону й люду!»,
І смерті вимагатиму, чи штрафу,
Чи там вигнання, — хай кричать зі мною,
Як смерть — то «Смерть!», вигнання —
то «Вигнання!»,

І хай наполягають, щоб судити
По справедливості.

Е д и л

Я все скажу їм.

Б р у т

А вже коли вони почнуть кричати,
Хай не спиняються, допоки вирок
Не западе такий, як для загалу
Потрібно.

Е д и л

Все я зрозумів.

Сициній

Хай будуть

Несхитними й кмітливими, щоб наші
Всі натяки збагнули.

Брут
Йди!

Едил виходить.

Відразу
Збуди в нім лють, він звик перемагати;
Роздратувавшись, дійде до нестями,
Все, що на серці, викладе; не спиниш
Тоді його нічим, а саме цього
Нам треба, щоб йому зламати карк.

Входять Коріолан, Мененій, Коміній,
сенатори й патриції.

Сициній

От він іде.

Мененій

Спокійніше, будь ласка.

Коріолан

Мов конюх буду, що образи терпить
За найбіднішу плату. О богове,
Рим бережіть у мирі! Крісла суддів
Шляхетним людям дайте! Посадіть
Любов між нами! Хай хвалою миру
Заповнюються храми, й не війною —
Майдани й вулиці!

1-й сенатор

Амінь.

Мененій

Чудово!

Входить едил з городянами.

Сициній

Підходьте ближче, люди!

Едил

Тихо! Тихо!

Трибунам слово!

Коріолан

Ні, мене спочатку

Послухайте.

Сициній і Брут

Ну, добре. Говори!

Коріолан

Чи будуть висунуті проти мене

Тут всі оскарження? І чи, нарешті,

Тут вирішиться все?

Сициній

Я вимагаю,

Щоб ти сказав, чи визнаєш трибунів

Представниками римського народу

І чи готовий ти прийняти кару

За злочини, які тут нами будуть

Доведені?

Коріолан

Готовий!

Мененій

Городяни!

Ви чули? Він сказав: «Готовий!» Друзі,

Згадайте про його заслуги ратні,

Про рани ще не згоєні, яких

На ньому більше, ніж могил печальних

На цвинтарі.

Коріолан

То я подряпавсь глодом.

То — сміх, не шрами.

Мененій

Зважте, любі друзі,

Не як громадянин він розмовляє,

Зате воює як громадянин.

Його слова за злість ви не приймайте,

Говорить він, як воїн, і не має

Злоби до вас.

Коміній

Ну, добре, добре, досить!

Коріолан

А де причина, що, одноголосно
Обравши консулом, ви в ту ж годину
Мене принижуете відбиранням
Такої честі?!

Сициній

Ти відповідай!

Коріолан

Питай. Відповідатиму.

Сициній

Тебе

Перед людьми оскаржуємо в тому,
Що замишляв ти в Римі захопити
Всю владу, потоптати всі закони
І всі права народу, отже, ти —
Зрадник народу!

Коріолан

Як ти кажеш?! Зрадник?!

Мененій

Спокійніше, ти ж обіцяв!

Коріолан

Хай пекло

Поглине вас і ваш народ, трибуни-
Наклепники! Отак мене назвати!
Якби в твоїх очах було сто тисяч
Смертей, а в язиці брехливим стільки ж,
Якби в руках твоїх були мільйони
Смертей, «Ти брешеш!» я тобі сказав би
Тим голосом, яким творю молитву
Богам своїм.

Сициній

Ви чуєте?

Городяни

На скелю!

На скелю!

Сициній

Тихо! Вже нема потреби
Оскарження нові тут висувати,
Ви бачили і чули. Чи не досить?
Він бив едилів, лаяв нас і збройно
Ставав проти закону. Він зневажив
Тих, що своєю владою повинні
Його судити. Смерть він заслужив
Собі такими злочинами. Смерть!

Брут

Але, зважаючи на те, що він
Заслуги має бойові...

Коріолан

Навіщо
Базикаєш про битви?

Брут

Говорю
Про те, що знаю!

Коріолан

Ти?

Мененій

Коріолане,
Що матері ти обіцяв, згадай же!

Коміній

Згадай, будь ласка...

Коріолан

Я не пам'ятаю!
Хай оголосять смерть мені, хай шкіру
Здеруть із мене, хай мені присудять
Вигнання, хай замкнуть мене в темницю
На смертний голод, все одно не буду
Благати милосердя в них! Своєї
Сміливості я не продам за блага,
Які вони дадуть, хай задля цього
Сказати мав би я лише «Добрідень!».

Сициній

За те, що він ненавидів народ
І засобів шукав, щоб відібрати
Свободу в городян, а нині руку
Підняв на суддів, на права трибунів,
Що іменем народу справедливість
Повинні берегти, ми виганяєм
Його із міста і під страхом смерті
Забороняємо йому вступати
В ворота Рима будь-коли. Це — вирок.
Хай буде так в ім'я закону й люду!

Городяни

Він — вигнаний! Хай буде!

Коміній

Ні, стривайте,
Послухайте, приятелі...

Сициній

Нема що
Вже слухати. Його вже засудили.
І вирок оголошено.

Коміній

Дозвольте
Мені, мені... Я — консул ваш колишній.
Я можу показати шрами, їх
Мені лишили вороги. Я вище
Ціную благо нашої вітчизни,
Ніж власне існування, честь дружини,
Її утроби й власних чресел плідність.
Тому сказав би я...

Сициній

Ми все те знаєм,
Що ти сказав би.

Брут

Що тут говорити?
Як ворог батьківщини і народу,
Він — вигнаний.

Городяни

Хай буде так! Хай буде!

Коріолан

О зграє псів, ненавиджу твій подих,
Як смороди багна, й твою любов
Ціню, як незакопаного трупа!
Не ви — мене, а я вас проганяю!
Лишайтеся без свого оборонця,
Тремтять від кожної жажної чутки,
Хай пір'я на шоломах ворогів
На вас перестрах смертний навиває!
І владу бережіть, що на вигнання
Захисників засуджує своїх,
Допоки ваша дурість тут єдина
Не лишиться й не перетворить вас
В рабів якогось племені чужого,
Що Рим без бою візьме. Рідне місто
Через нікчемність вашу зневажаю.
Стаю до нього спиною. Існує
Світ ще й за межами його!

Коріолан, Коміцій, Мененій, сенатори й патриції виходять.

Едил

Пішов!

Пішов народу ворог!

Городяни

Він пішов!

Він — вигнаний. Пішов! Ату! Ату!

Всі кричать, підкидають угору шапки.

Сициній

Йдіть до воріт за ним! Кричіть і цькуйте,
Женіть його отак, як він плебеїв
Цькував і гнав. Він заслужив цю кару.
Хай стража проведе нас через місто!

Городяни

Ходім! Ходім! Подивимось, як він
З воріт виходить. Хай боги ласкаві
Трибунів наших бережуть. Ходім!

Виходять.

ДІЯ ЧЕТВЕРТА

СЦЕНА 1

Рим. Біля воріт міста.

Входять Кориолан, Волумнія, Віргілія, Мененій,
Коміній та молоді римські патриції.

Кориолан

Не плачте! Швидко попрощайтесь! Гідра
Стоглава з дому виганяє. Мамо,
Де сміливість твоя? Мене ти вчила,
Що скрута — то випробування духу,
Що все звичайне — для людей звичайних;
Що по спокійнім морі всі човни
Чудово плавають; що натиск бурі
Витримують лиш чесні й благородні.
Мене ти навантажувала змалку
Важкими заповідями чеснот;
Засвоїв я: те серце нездоланне,
Що їх напам'ять знає.

Віргілія

О нещастя!

Кориолан

Кріпися, жінко!

Волумнія

Хай чума червона
Покосить в Римі всіх ремісників,
Спустошить місто!

Кориолан

Що? Мене оцінять,
Коли мене на стане. Воскреси
Свій дух колишній, мамо! Пам'ятаєш,
Ти говорила: «О, якби була
Жоною Геркулеса, я звершила б
Шість подвигів за нього, щоб труди
Полегшити йому». Мій полководче
Комінію, прощай! Дружино, мамо,
Прощайте всі! Мененію, гіркіші

В старого сльози, ніж у молодого,
Вони отруйні для твоїх очей,
Не плач! Комінію, ти часто бачив
Картини ще жахливіші для серця.
Скажи жінкам: так само недоречно
Ридати під ударами неволі,
Як і сміятися. Ти знаєш, мамо, —
Всі небезпеки, крізь які пройшов я,
Твоею гордістю були. А нині, —
Хоч сам я йду, неначе на дракона
Болотного, який лякає більше
Тим, що ніхто й ніде його не бачив, —
Твій син або плебеїв переможе,
Або від їхніх підступів огидних
Загине.

Волумнія

Сину мій, куди ж ти підеш?
Візьми з собою, хай хоч ненадовго,
Комінія. Подбай, щоб у дорозі
Не стати жертвою якогось лиха
Нежданого!

Коріолан

О небо!

Коміній

Я з тобою

Ітиму хай і місяць, поки разом
Не знайдемо тобі притулку. Треба,
Щоб був зв'язок у нас. Якщо колись
Повернення твоє можливим стане, —
Щоб ми могли тебе знайти й нагоди
Не втратити.

Коріолан

Ні, прощавай, мій друже!

Ти втомлений походами і, мабуть,
Вже застарий, щоб вирушати в мандри
Зі мною. Проведи лиш за ворота.
Ходім, дружино, мамо, проведіть
Мене цих кілька кроків, попрощайтесь

І посміхніться, ну, ходім, ходімо.
Про мене ви почувете, але
Ніхто не скаже, що змінився Марцій,
Що іншим став!

Мененій

Не чув я ще ніколи
Слів благородніших. Ходім. Не плачмо.
Якби я міг з десяток років зняти
З плечей своїх, клянусь богами, був би
З тобою невідступно.

Коріолан

Йдім. Дай руку!

Виходять.

СЦЕНА 2

Там же. Вулиця недалеко від воріт.

Входять Сициній і Брут з едилом.

Сициній

Скажи, нехай розходяться! Вся знать
Розлючена. Пішов — цього нам досить.
Додому — всі.

Брут

Ми показали владу,
Тепер ми видаватися повинні
Скромнішими.

Сициній

Скажи: «Ідіть додому,
Найбільший ворог ваш пішов, і силу
Ви давню маєте».

Брут

Хай розійдуться!

Едил виходить.

Ось мати йде його.

Входять Волумнія, Віргілія і Мененій.

Сициній

Не зачіпаймо.

Брут

Чому?

Сициній

Говорять, що вона скажена.

Брут

Вже нас побачили. Ідімо просто.

Волумнія

Яка чудова зустріч! Хай чумою
Вам за любов боги заплатять.

Мененій

Тихше!

Тихіше! Заспокойсь!

Волумнія

Якби не сльози,

Почули б ви... та вам ще доведеться
Почути й так...

(До Брута)

А ти куди?

Віргілія

(до Сицинія)

Зостанься!

Якби я мала силу так сказати
Своєму мужеві.

Сициній

Ти що, мужчина?

Волумнія

Хіба це соромно? Прокинься, дурню!
Мій батько був мужчиною, а ти,
Поріддя лисяче, прогнав із Рима
Того, хто ворогам його завдав
Ударів більше, ніж ти слів промовив
За все життя!

Сициній

О небеса!

Волумнія

Так, більше

Ударів благородних він сподівав,
Ніж ти сказав розумних слів!
Іди, бо я скажу... Ні, залишайся.
Хотіла б я, щоб син мій із мечем
Добрячим у руці твоє поріддя
В пісках Аравії зустрів!

Сициній

Що далі?

Віргілія

А далі що? Кінець твоїм нащадкам
Поклав би він.

Волумнія

І байстрюкам. О, скільки
Він ран тяжких дістав за Рим!

Мененій

Ну, годі!

Не плач!

Сициній

Було б чудово, щоб державі
Твій син служив і далі, не порвавши
Вузла заслуг, який на полі бою
Він зав'язав.

Брут

Було б чудово!

Волумнія

Звірі!

Ви напоумили юрбу нікчемну,
Що тямить у його заслугах стільки ж,
Як я в небесних вічних таємницях,
Для ока людського закритих.

Брут

Нумо,

Ходім!

Волумнія

І я благаю, йдіть. Розправу
Вчинили ви хоробру! На прощання
Послухайте: наскільки Капітолій
За найбіднішу хату в Римі вищий,
Настільки й син мій, муж цієї жінки,
За всіх вас вищий.

Брут

Ну, гаразд. Бувайте.

Сициній

Атож. Ходім. Навіщо дозволяти,
Щоб нас ганьбила божевільна?

Трибуни виходять.

Волумнія

Нате,

Візьміть мою молитву, я хотіла б,
Щоб з нинішнього дня боги нічого
Не діяли, лиш сповнювали ревно
Мої прокляття! Ох, якби ж то нам
Стрічати їх щодня, щоб зняти з серця
Тяжкий тягар!

Мененій

Ти добре їм сказала...
Ходіть до мене на вечерю.

Волумнія

Їжа

Моя — то гнів. Я буду їсти вдома
І, наїдаючись безперестанку,
Помру від голоду. Ходім.

(До Віргілії)

Покинь же

Скімління тихе, лементуй, як я,
Будь, як Юнона в гніві! Йдім!

Мененій

Біда!

Біда! Біда!

Виходять.

СЦЕНА 3

Дорога між Римом і Анціумом.

Виходять назустріч один одному римлянин і вольск.

Римлянин

Я тебе добре знаю, а ти знаєш мене. Здається, твоє ім'я Адріан?

Вольск

Саме так. Правду кажучи, я забув, як тебе звати.

Римлянин

Я римлянин, але служу, як і ти, ворогам Риму. Пізнаєш мене?

Вольск

Ніканор? Ні?

Римлянин

Авжеж!

Вольск

Як ми бачилися востаннє, ти мав довшу бороду, але тебе можна впізнати по голосу. Що чути в Римі? Я маю завдання від сенату вольсків тебе розшукати. Добре, що ти мені скоротив дорогу на цілий день.

Римлянин

У Римі був заколот, народ виступив проти senatorів і патриціїв.

Вольск

Був? Значить, уже закінчився? Оце-то несподіванка для нашого уряду! Він готується до війни й має намір напасти на Рим, коли там розгориться повстання.

Римлянин

Пожежа гасне, але найменший подмух вітру може її знову підняти. Патриції так близько до серця взяли вигнання благородного Коріолана, що ладні відібрати всю владу в народу і назавжди скасувати посаду трибунів. Кажу тобі, вогонь тліє і от-от може вибухнути з новою силою.

Вольск

Коріолана вигнали?

Римлянин

Вигнали.

Вольск

Тебе добре приймуть з такою новиною, Ніканоре.

Римлянин

Пора для вашого виступу настала. Кажуть, чужу дружину найлегше спокусити тоді, коли вона в сварці з чоловіком. Благородний Тулл Авфідій може показати себе в цій війні, коли його великий противник Коріолан не потрібний Римові.

Вольск

Тут вибору нема! Але ж пощастило мені, що я випадково зустрівся з тобою! Я виконав завдання й можу повертатися в твоєму товаристві додому.

Римлянин

По дорозі, ще до вечері, я розкажу тобі дивні речі, які відбуваються в Римі та обертаються на добро для його ворогів. То, значить, ваша армія готова?

Вольск

Та ще й яка! Центуріони й воїни вже всі на своїх місцях, можуть вийти на поле за годину.

Римлянин

Я радий почути про їхню готовність. Мабуть, саме я буду тією людиною, що дасть сигнал до походу. Я радий, що ми зустрілися і що ти йдеш зі мною.

Вольск

Ти перебрав мою роль на себе, та я маю більше причин для радості від зустрічі з тобою.

Римлянин

Ну що ж, ходімо.

Виходять.

СЦЕНА 4

Анціум. Перед будинком Авфідія.

Входить Коріолан у подертому одязі, обличчя закрите.

Коріолан

О місто Анціум! То я наповнив
Тебе риданнями вдовиць! Багато
Господарів цих жител від мого
Меча сконало. Хто я — не впізнай,
Бо заплюють мене жінки, а діти
Закидають камінням, і безславно
Я вмру.

Входить городянин.

Хай бережуть тебе богове!

Городянин

Тебе також!

Коріолан

Будь ласка, покажи,
Де тут живе прославлений Авфідій?
Чи в Анціумі він тепер?

Городянин

Він дома,
Сьогодні в нього учта для сенату
Й патриціїв.

Коріолан

А де його будинок?

Городянин

Ти перед ним стоїш.

Коріолан

Прощай, спасибі!

Городянин виходить.

Який мінливий світ! Найближчих друзів,
Котрі, здається, мали спільне серце,
Ділили працю, їжу та розваги,

Побратані були, немов близнята, —
У ворогів запеклих обертає
Безглузда сварка; вічні ж вороги,
Катовані невзаємною люттю,
Стають із волі випадку дрібного,
Що виїденого яйця не вартий,
Товаришами. Отаке й зі мною.
Ненавиджу те місто, де вродився,
А місто ворога люблю. До нього,
До ворога свого, зайду. Якщо він
Уб'є мене, то вчинить справедливо;
Як вислухає, то служити буду
Його державі.

(Виходить)

СЦЕНА 5

Анціум. Будинок Авфідія.

Грає музика. Входить 1-й слуга.

1-й слуга

Вина! Вина! Вина! Де служники? Мабуть, наші хлопці поснули!

(Виходить)

Входить 2-й слуга.

2-й слуга

Де Котус? Господар кличе його. Котусе!

(Виходить)

Входить Коріолан.

Коріолан

Багатий дім! Бенкет! Мене, одначе,
Не кликали сюди в гостину.

Входить 1-й слуга.

1-й слуга

Ти хто такий? Що ти робиш тут? Звідки ти? Нічого тобі
тут робити, гайда за двері!

(Виходить)

Коріолан
Коріоланом будучи, вітання
Я кращого не заслужив.

Входить 2-й слуга.

2-й слуга
Ти звідки взявся? Де очі в сторожа, що він сюди пускає
таких злидарів? Ану, забирайся звідси!

Коріолан
Відчепися, йди геть!

2-й слуга
Геть? Сам іди геть!

Коріолан
Ти мені набрид!

2-й слуга
Ти ба, такий сміливий? Я з тобою ще не так побалакаю!

Входить 3-й слуга. Він зустрічається з 1-м.

3-й слуга
Що це за чоловік?

1-й слуга
Якнісь дивак. Я такого ще ніколи не бачив. Не можу
вигнати його. Піди поклич господаря.

3-й слуга
Що ти тут робиш, друже? Краще б ти пішов собі додому.

Коріолан
Дозвольте тут постояти, повірте,
Я ваше вогнище не оскверню...

3-й слуга
Хто ти такий?

Коріолан
Патрицій.

3-й слуга

Як на патриція, занадто бідний.

Коріолан

Це правда.

3-й слуга

Прошу тебе, благородний злидарю, знайти собі інше пристанище, тут немає місця для тебе. Прошу тебе, йди собі звідси! Йди!

Коріолан

Виконуй, що тобі належить, хлопче,
Вилизуй тарілки й жирій.

(Відштовхує слугу від себе)

3-й слуга

Що, ти не йдеш? Піди й скажи господареві, якого він гостя незвичайного має!

2-й слуга

Я йду.

(Виходить)

3-й слуга

Де ти живеш?

Коріолан

Під небесами.

3-й слуга

Під небесами?

Коріолан

Так.

3-й слуга

А де це?

Коріолан

У місті яструбів і круків.

3-й слуга

У місті яструбів і круків? Що за осел! Значить, ти живеш і разом з гавами?

Коріолан

Ні, я господареві твоєму не служу.

3-й слуга

Що? Ти вплутуєш сюди господаря?

Коріолан

Це благородніше, ніж господиню
Сюди приплутувати. Забагато
Базікаєш! Іди прислужуй, геть!

(Б'є й проганяє його)

Входить Авфідій з 2-м слугою.

Авфідій

Де цей обшарпанець?

2-й слуга

Ось він. Я побив би його, як собаку, але не хотів тривожити гостей.

Слуги відходять убік.

Авфідій

Ти звідкіля прийшов? Чого ти хочеш?
Ім'я! Чого мовчиш? Скажи своє наймення!

Коріолан

(відкриває обличчя)

Якщо очам своїм не віриш, Тулле,
Не впізнаєш, побачивши мене,
То мушу я назватись.

Авфідій

Говори

Своє ім'я.

Коріолан

Воно для вуха вольсків
Немузикальне.

Авфідій

Говори ім'я!

Твій вид похмурий вказує, що ти

Командувати звук: вітрила рвані,
Та корабель міцний. Кажі ім'я.

Коріо л а н

Готуйся спохмурніти. Ще мене
Не впізнаєш?

А в ф і д і й

Кажі своє ім'я!

Коріо л а н

Моє ім'я — Кай Марцій! І самому
Тобі, і вольскам я завдав чимало
Нещастя і горя, і за те назвали
Мене Коріоланом. Вірну службу,
Походи, кров, пролиту за невдячну
Мою вітчизну, прізвиськом оцим
Відзначено — це згадка й добрий свідок
Ненависті, що ти її повинен
До мене відчувати. Залишилось
Мені лише ім'я; злоба народу
Пожерла все, а римська боязлива
Знаць зрадила мене; патриціанство
Дозволило, щоб голоси плебеїв
Мене прогнали з Риму. Чорна скрута
Мене до тебе привела; не думай,
Що смерті я боюся, що прийшов
З надією життя порятувати, —
Якби страхався смерті, я тікав би
Від тебе, не до тебе. Я прийшов
З ненавистю, з жагою відомстити
Всім, хто мене прогнав! Як маєш в серці
Бажання помсти за свою вітчизну,
То скористайсь приниженням моїм!
Зроби, щоб ця жага відомсти стала
Тобі в пригоді, — буду битись проти
Заструпленої рідної країни
З ненавистю всіх духів зла підземних!
Та як моєї служби не захочеш,
Якщо ти грою з долею втомився,
Тоді і я, натомлений життям,
Твоїй ненависті підставлю горло.

Як ти мене не вб'єш, то будеш дурнем;
Я все життя ненавидів тебе,
Я наточив з грудей твого краю
Барила крові. Жити я не можу;
Мое життя повинне обернутись
Або в твоє поганьблення, або
В твого слугу.

А в ф і д і й

О Марцію! Твоє

Кожніське слово з мого серця корінь
Ненависті старої вириває;
Якби мені сказав Юпітер з неба:
«Це правда!» — я йому не йняв би віри;
Тобі ж, найблагородніший герою,
Я вірю. Ти прийшов. Дай пригорнути
Твоє могутнє тіло, що об нього
Сто раз мій спис ламався, аж тріски
У місяць били. Ось я обіймаю
Мого меча ковадло — й завжди буду
Змагатися завзято й благородно
З тобою лиш в любові, як раніше
Я повставав від гордоців таємних
Проти твоєї мужності. Ти знай,
Колись я дівчину кохав — ніколи
Ніхто ще на землі так не кохав;
То ось, мій благородний чоловіче,
Від радості танцює серце в мене
Сьогодні щасливіше, ніж тоді,
Коли поріг мого дому вперше
Переступила наречена!.. Марсе!
Тримаєм військо ми напоготові;
І знову мав я намір відрубати
Твій меч з твоєю сильною рукою
Або свою згубити руку. Ти
В дванадцяти кривавих поєдинках
Перемагав мене. О, як я мріяв
Про зустрічі нові з тобою! Снилось
Мені не раз, як падаєм на землю,
Як один одному стискаєм горло;
Ах, я пробуджувався напівмертвий,

Але — один. О Марцію, мій друже,
Якби не мали інших ми причин
Повстати проти Риму, крім одної:
Що звідтіля тебе прогнали, — я
Й тоді зібрав би всіх чоловіків,
Від підлітка й до діда, й затопив би
Нутро невдячного твого міста,
Як повинню, війною. Ну, заходь же,
Подай сенаторам шановним руку;
Вони якраз прощаються зі мною,
Бо я збирався йти, хоч не на Рим,
Але на ваші терени.

Коріо л а н

Боги!

До мене милостиві ви!

А в ф і д і й

Ти будь

Отут господарем. Якщо захочеш
Помститися, бери хоч половину
Моєї армії й вирішуй сам,
Куди вести її; ти краще знаєш,
Де слабина, де міць твого краю;
Чи стукатимеш у ворота Рима,
Чи налетити зненацька на далекі
Провінції, щоб налякати їх,
А потім знищити. Але заходь,
Дозволь тебе представити спочатку
Тим, хто затвердить задуми твої.
Тисячократно я тебе вітаю!
Моя теперішня до тебе приязнь
Сильніша за колишню ворожнечу
Ненависну. Дай руку! Ну, заходьмо.

Коріолан та Авфідій виходять. Слуги підступають уперед.

1-й слуга

Дивовижна переміна!

2-й слуга

Я хотів його вдарити дрючком, але щось мені казало —
його одяг бреше.

1-й слуга

Ну й ручиська в нього! Він крутонув мене двома пальцями, як дзиґу!

2-й слуга

А я зразу помітив з його вигляду, що тут щось не те. В нього таке обличчя, ну, я навіть не знаю, як його назвати!

1-й слуга

То правда... А бодай тобі, якщо я не відразу зрозумів, що він — людина незвичайна.

2-й слуга

Присягаюсь, такого воїна я ще не бачив.

1-й слуга

І я. Але ти знаєш більшого воїна, ніж він.

2-й слуга

Кого? Нашого господаря?

1-й слуга

Не будемо називати імена.

2-й слуга

Наш господар вартий таких шістьох.

1-й слуга

Не зовсім так, але наш господар — великий воїн.

2-й слуга

Бачиш, важко вирішити, хто з них перший. В обороні міста наш господар незрівнянний.

1-й слуга

В наступі — так само.

Входить 3-й слуга.

3-й слуга

Ну, раби, я вам розкажу новини, такі новини, що ви вмрете, ледацюги!

1-й і 2-й слуги

Що таке? Говори!

3-й слуга

Не хотів би я бути римлянином! Краще бути засудженим до смерті!

1-й і 2-й слуги

Що таке? Чому? Чому?

3-й слуга

Тому, що з нами тепер той, хто завжди бив нашого полководця, Кай Марцій!

1-й слуга

Що це ти плетеш — «бив нашого полководця»?

3-й слуга

Ну, бив не бив, але він йому рівня.

2-й слуга

Ет, облиште, ми тут усі свої. Марцій завжди був надто твердим горішком для нашого володаря. Я чув, як наш господар сам про це говорив.

1-й слуга

Правду кажучи, Марцій був надто твердим для нього під Коріолами, він бив і товк нашого, як відбивну.

2-й слуга

Якби він був людожером, то міг би підсмажити і з'їсти його.

1-й слуга

А які ще новини?

3-й слуга

Ну, його так ушановують, ніби він син і спадкоємець самого Марса. Його посадили на чільне місце, сенатори інакше не звертаються до нього, як стоячи й без шапки. Наш господар сам пригощає Марція, мов коханку, гладить його руку, доторкається до нього, як до святині, слухає його з вираченими очима... Але найголовніша новина — що з нашого полководця лишилась тільки половина того, що було вчора! Другою половиною на просьби й наполягання всього столу став Марцій. Він каже, що піде й накрутить вуха сторожеві на римських воротах. Що

він викосить перед собою все дочиста й залишить саме стернище!

2-й слуга

І він може це зробити краще за будь-кого!

3-й слуга

Може зробити? Він це зробить! У нього стільки ж друзів, скільки й ворогів, але друзі не можуть показати своєї дружби, доки він в неласці.

1-й слуга

В неласці? Тобто як?

3-й слуга

Як тільки вони побачать, що він, повен сили, знову задер гребінь свого шолома, то вибіжать із нір, мов кролі після дощу, і залюбки приєднаються до нього.

1-й слуга

А коли це буде?

3-й слуга

Завтра! Сьогодні! Зараз! Ти вчуєш, як барабани вдарять іще цього вечора — і почнеться ніби друга частина бенкету; вони не встигнуть навіть витерти губи.

2-й слуга

Значить, знову повеселимося! Бо від миру мало добра, тільки залізо іржавіє, стає більше кравців і плодяться віршомози!

1-й слуга

І я більше люблю війну. Вона краща за мир, як день краший за ніч. В часи війни живеш весело, сторожко, три-можливо, відчуваєш якийсь рух. А мирне життя — якесь мляве, сонне, розум притуплений, глухий, пустий, і байстрят за часів миру народжується більше, ніж гине чоловіків на війні.

2-й слуга

Це так. І хоч на війні гвалтують жінок, зате за мирних часів більше рогносців, ніж за воєнних, це вже точно.

1-й слуга

Авжеж, і тому люди ненавидять одне одного.

3-й слуга

А причина така: в мирний час вони не так потрібні одне одному. Війна мені до смаку. От побачите, римляни анітрохи не кращі за вольсків. Ого! Вже встають із-за столів!

1-й і 2-й слуги

Гайда! Ходімо!..

Виходять.

СЦЕНА 6

Рим. Площа.

Входять Сициній і Брут.

Сициній

Нема від нього звісток, і не варто
Боятися його; в нас мир панує;
Ті, що раніше бунтувались, нині
Працюють. Лиш прихильники його
Розгнівані, бо все на світі добре,
А їм хотілось би, — хоч це й для них
Було б жахливо, — щоб різня кипіла
По вулицях, а не співали наші
Ремісники в майстернях, мирним ділом
Клопочучись.

Входить Мененій.

Брут

Ми вчасно зайняли
Тверду позицію. Хто йде? Мененій?

Сициній

Так, він. Зробився ввічливим недавно.
Привіт!

Мененій

Вітаю вас!

Сициній

Ну що, не плаче
Ніхто за тим твоїм Коріоланом,

Крім прихвоснів його. Стоїть держава
На зло йому.

Мененій

Це добре, та ще краще
Було б, якби він до нових обставин
Пристосувався.

Сициній

Де він, ти не знаєш?

Мененій

Не знаю. Мати і жона від нього
Вістей не мають жодних.

Входять декілька городян.

Городяни

Хай боги

Вас бережуть обох!

Сициній

А, добрий вечір,

Сусіди!

Брут

Всім вам добрий вечір, люди!

1-й городянин

Ми всі, і наші діти, і дружини
Молитися повинні на колінах
За вас!

Сициній

Живіть і процвітайте!

Брут

Люди,

Сусіди, от якби Коріолан
Вас так любив, як ми!

Городяни

Хай вами завжди

Піклуються боги!

Сициній і Брут
Хай вам щастить!

Городяни виходять.

Сициній
Часи настали кращі, ніж тоді,
Коли ці хлопці бігали по місту,
До бунту закликаючи!

Брут
Кай Марцій
Був добрий войовник, але зухвалий,
Наповнений пихою й самолюбством
Небаченим.

Сициній
Єдиновладдя прагнув,
Лише для себе трону, без ніяких
Помічників.

Мененій
Я думаю інакше.

Сициній
Якби ж то він у консули пробився,
Відчули б ми те все на власній шкурі,
Наплакалися б.

Брут
Та боги до цього
Не допустили. Рим стоїть на місці
Без нього.

Входить едил.

Едил
Найдостойніші трибуни!
Там раб якийсь, ув'язнений вже нами,
Розказує, що в римські володіння
Ввійшли дві армії окремі вольсків
І все руйнують на своїй дорозі
З ненавистю страшною.

Мененій

Це Авфідій!

Почув, що Марція нема вже в Римі,
І роги висунув, слимак! Допоки
Коріолан був з нами, він ховався
У черепащі.

Сициній

Досить! Без кінця

Про Марція говориш!

Брут

Відшмагати

Звели різнощика чуток брехливих;
Не може бути, щоб напали вольски,
Щоб мирний договір зламали.

Мененій

Що?

Не може бути? А було вже тричі
За пам'яті моєї. Не карати,
А розпитати спершу треба хлопця,
Де він почув про напад, бо інакше
Скараєте того, хто правду мовить,
Хто хоче попередити, завчасно
Остерегти.

Сициній

Цього не може бути!

Не говори про це!

Брут

Це неможливо!

Входить гонець.

Гонець

Патриції в неспокої. Сенат
Збирається. З'явилися новини,
Що настрашили всіх.

Сициній

Це все той раб!

Нехай його прилюдно відшмагають
За розпускання брехень.

Гонець

Добре, добре,
Але ж підтвердилися всі новини,
Які приніс той раб, і ще страшніші
Одержано!

Сициній
Страшніші? Що це значить?

Гонець

Чи правда, я не знаю, та говорять,
Що Марцій із Авфідієм з'єднався,
Що він веде на Рим великі сили
І мститися на римлянах жадає,
Вбивати всіх підряд.

Сициній
О, це він може!

Брут

То вигадка, щоб люд перелякати
І повернути Марція додому.

Сициній
Придумано чудово! От так штука!

Мененій

Ні, це неправда. Марцій і Авфідій
Не можуть поєднатися ніколи,
Це ж протилежності непримиренні.

Входить 2-й гонець.

2-й гонець

Я присланий за вами із сенату.
Велике військо, що його провадить
З Авфідієм Коріолан Кай Марцій,
На наші землі вдерлося й руйнує,
Грабує, спалює, плюндрує все,
На що натрапить!

Входить Коміній.

Коміній

Ну, поздоровляю!

Мененій

Що нового, скажи!

Коміній

Ви домоглися,
Що ваших дочок і жінок з'валтують,
Над головами вашими свинцеві
Дахи розплавляться...

Мененій

Які ж новини?

Коміній

А ваші храми до основ згорять,
А всі права, обстоювані вами,
Помістяться у дірочці маленькій
Від бублика.

Мененій

Он як!

(До трибунів)

Ви натворили
Біди! Якщо до вольсків приєднався
Кай Марцій...

Коміній

Що? Він — їхнє божество,
Він їх веде, як бог, що надприродні
Таланти має! Йдуть вони за ним
На наших виродків з таким завзяттям,
Як хлопчаки, що гоняться по луках
За мотиллями, чи як той м'ясник,
Що мухи б'є.

Мененій

Накоїли ви лиха!

Ви й той народ у фартухах, якому
Ви за пахолків, ті ремісники,
Що часником смердять!

Коміній

На лоб'я ваше
Він Римом трусонє!

Мененій

Як Геркулес,

Що з дерева плоди стрясав достиглі;
Ну, й нарobili ви біди!

Брут

Це правда?

Коміній

Це правда! Будеш ти скоріше трупом,
Ніж доведеш мені, що це не так!
Провінції збунтовані й здаються
Із радістю йому; беруть на сміх
Того, хто чинить опір, за дурну
Відвагу й смерть. У ньому бачать бога
Його і ваші вороги!

Мененій

І всі ми

Загинемо, як нас не пошкодує
Цей благородний муж!

Коміній

А хто попросить

У нього співчуття? Трибуни? Сором
Їм не дозволить. А народ не більше
На милосердя в нього заслужив,
Ніж вовк у пастуха. Коли попросять
Найближчі друзі: «Зжалься ти над Римом!»,
То завдадуть йому образу глибшу,
Ніж ті, кого ненавидить він люто,
Бо ж видадуться ворогами.

Мененій

Правда!

Якби він підпалити захотів
Будинок мій, благати я не зміг би,
Щоб він пошкодував мене. Прекрасну
Ви змайстрували пастку зі своїми
Ремісниками.

Коміній

Рим тремтить від жаху!

Ви завинили, ви!

Сициній і Брут

А ми при чому?

Не ми, а ви! Патриції зрадливі,
Ви піддалися юрбі і, мов звірота,
Його зі свистом вигнали!

Коміній

Боюся,

Що він повернеться на той же посвист!
Авфідій в армії вже друге місце
Займає — і виконує накази
Коріолана, мов підлеглий. Наша
Вся хитрість, оборона й сила — відчай!
Це все, що Римові зосталось!

Входить гурт городян.

Мененій

Ваша

Юрба надходить. Значить, об'єднались
Авфідій з Марцієм?! Це ви вчинили,
Це ви накликали біду жахливу,
Світ отруїли, як шапки смердючі,
Засалені угору підкидали,
Коріолана женучи. Та він
Вертається, і кожен волосочок
На головах воїтелів його
Для вас обернеться в канчук! Зітне він
Голів дурних не менше, ніж тих шапок
Підкинутих було, заплатить щедро
За ваші голоси. Отож як спалить
Нас на вугілля всіх, ми заслужили
Такої смерті!

Городяни

Новина жахлива!

1-й городянин

Ну, щодо мене, то, коли сказав,
Щоб вигнати його, додав я потім:
«Шкода такого мужа!»

2-й городянин

Я так само!

8-й городянин

І я. Правду кажучи, так ми всі говорили. Ми хотіли якнайкраще зробити, а тому погодились на його вигнання, але в душі були проти.

Коміній

Ви гарно голосуєте!

Мененій

Ви Риму

Чудово прислужились голосами
І криками! Ти йдеш на Капітолій?

Коміній

А що ж лишається робити? Йдімо.

Обидва виходять.

Сициній

Додому йдіть, панове, й не журіться,
Ім хочеться, щоб то було все правда,
Для вигляду тремтять, а ви, одначе,
Спокійні будьте, йдіть собі додому!

1-й городянин

Хай боги змиловляться над нами! Ходімо, люди добрі,
ходім додому. Я завжди говорив, що ми зробили помилку,
вигнавши його.

2-й городянин

Ми всі так говорили. Але ходім додому.

Городяни виходять.

Брут

Мені не до вподоби ці новини.

Сициній

Мені також!

Брут

Ходім на Капітолій,
Свого майна я половину дав би,
Щоб це була неправда.

Сициній

Що ж, ходім.

Виходять.

СЦЕНА 7

Табір недалеко від Рима.

Входять Авфідій та один з воєначальників.

Авфідій

Всі горнутья до нього?

Воєначальник

Я не знаю,

Яка нечиста сила в нім чарує,

Але на нього воїни твої

Перед їдою моляться; про нього

Говорять за столами і йому

За їдло дякують. Ти в цім поході

Вже в тїнь відсунутий.

Авфідій

Тепер зробити

Нічого ми не можемо, щоб ноги

Не перебити нашим планам. Він

Поводиться зі мною гордовито,

І навіть дужче, ніж передбачав я,

Коли зустрів його так радо. Вдача

Незламна в нього, а чого не зміниш,

Те треба пробачати.

Воєначальник

Все ж тобі

Корисніше було б своєї влади

З ним не ділити. Чи керуй походом,

Чи віддавай командування зовсім

Йому.

Авфідій

Тебе я добре розумію,

Але як будем зводити рахунки, —

Він ще про те не знає, — проти нього
Я висуну оскарження і в цьому.
Хоч він упевнений, — це справді ясно
Голоті всій, — що під його рукою
Виправа наша вдало йде і добре
Прислужується він країні вольсків,
Б'ючись, немов дракон, і перемогу
Мечем він завойовує, одначе
Попереду все те, що шию скрутить
Йому або мені.

Воєначальник

Як ти гадаєш,

Він переможе Рим?

Авфідій

Йому здаються

Міста, як лиш облогу починає,
Сенатори й патриції у Римі
Його безмежно люблять, а трибуни —
Не воїни; народ його попросить
Вернутися з поспішністю такою ж,
Як виганяв. Я думаю, для Риму
Він буде, як орел морський для риби,
Що бачить в нім володаря з природи.
Він спершу Римові служив потужно,
Але під тягарем своєї слави
Зламався. Може, гордощі лукаві,
Постійним успіхом нажиті, може,
Геройство й нерозважність не дали
Йому покористатися своїми
Заслугами, а може, то натура,
Яка його примушувала бути
Однаковим в шоломі й на подушці
Сенатора, пошкодила йому.
Одна з цих рис, а він же володіє
Потроху кожною, до нього й викликає
Неприятність, острах, темну зненавиду,
Тому його й прогнали. Він своїми
Словами задушив свої заслуги.
Чесноти ж наші час перевіряє,
А вчинкам найдостойнішим труною

Найкращою стає завжди трибуна,
З якої прославляють їх. Права
Ламаються-бо іншими правами;
І сила силу знищує в боях,
І тільки цвяхом вибивають цвях.
Вперед, на Рим, мій Марцію незгідний,
Як будеш мати Рим, то будеш бідний!

Виходять.

ДІЯ П'ЯТА

СЦЕНА 1

Рим. Площа.

Входять Мененій, Коміній, Сициній, Брут та інші.

Мененій

Я не піду. Ви чули — він відмовив
Колишньому начальнику. Мене
Він батьком називав, але що з того?
Ви йдіть, хто проганяв його, і станьте
За милою до намету на коліна,
Повзіть, пощади просячи. Як він
Комінія прогнав, я не піду.

Коміній

Не захотів мене впізнати!

Мененій

Чули?

Коміній

Лиш раз мене покликав на ім'я,
Коли я нагадав про нашу дружбу,
Про кров, яку ми разом проливали;
Як я назвав його Коріоланом,
Сказав: «Забудь всі титули мої,
Вони — ніщо, бо я нові здобуду
В огні палаючого Рима».

Мененій

Що ж,
Трибуни, ви чудово постарались,
Щоб для добра народу в місті Римі
Вугілля подешевшало.

Коміній

Сказав я:
«Володарська чеснота — пробачати,
Коли цього не ждуть». А він відмовив:
«Державі не пасує тих просити,
Кого вона скарала».

Мененій

Дуже добре!
Не додаси нічого.

Коміній

Я старався
Його любов до друзів пробудити,
Але він мовив, що не має часу
Шукати їх десь у смердючій купі
Полови спліснявілої. Вже краще
Спалити купу, ніж заради зерен
Нещасних декількох вдихати запах
Її трутизни.

Мененій

Я — одне з тих зерен;
Його дружина, мати, син, цей воїн —
Ми ті нещасні зернятка, а ви —
Гнила полова, чути сморід ваш
Аж до самого місяця! Трибуни,
Згоріти маєм через вас.

Сициній

Не сердься!
Не гнівайся, терплячим будь, благаю,
Не докоряй нам, як не хочеш в горі
Допомогти. Я впевнений, одначе,
Як ти за Рим попросиш, твій язик
Зробити може більше, аніж військо,
Поспішно зібране.

Мененій

Ні, я не буду
Втручатися в цю справу!

Сицинії

Я благаю,
Піди до нього!

Мененій

А навіщо?

Брут

Ну,
Аби принаймні взнати, що твоя
Любов до Марція допоможе Риму.

Мененій

Гаразд, але якщо й мене не схоче
Він вислухати, що тоді? Вернусь
Як друг зневажений, побитий горем,
Неласкою, то що тоді?

Сицинії

За добре
Бажання допомогти — тобі віддячить
Такою ж мірою, як ти старався,
Наш Рим.

Мененій

Я спробую, надіюсь,
Він вислухає. Те, що він нагримав
І на Комінія самого, звісно,
Не додає охоти; та, можливо,
Коріолан голодний був. Людина,
Допоки не наповнена, допоти
Студену має кров, і навіть ранком
Вона незадоволена, ні дати
Дарунка, ні пробачити не може;
Та як наповняться канали крові
Їствами й винами, стає добріша
І від жерців, що постять. Я пожду —
Аж Марцій пообідає, і зм'якне,
Й моє прохання вислухає.

Брут

Знаєш

До милості його найкращу путь
І не зіб'єшся з неї.

Мененій

Хай же буде,

Що має бути. Скоро пересвідчусь
Про успіх свій!

(Виходить)

Коміній

Коріолан нізащо

Його не прийме.

Сициній

Як?! Не може бути!

Коміній

Кажу тобі, він в золоті сидить,
А зір його палає, ніби хоче
Рим підпалити. Впав я на коліна,
Він мовив ледве чутно: «Встань!» — і жестом
Мене відправив геть; тоді послав
Мені письмову відповідь про те,
Що зробить, а чого зробить не може,
Бо вольскам клятву дав. Надії наші
Малі, хіба що мати і дружина —
Вони, я чув, збираються до нього
Піти з благанням пощадити Рим...
Тому ходім і попросім жінок
Тих благородних, щоб вони спішили.

Виходять.

СЦЕНА 2

Біля входу до табору вольсків під Римом.

На посту двоє вартових. До них підходить Мененій.

1-й вартовий

Стій! Звідки ти і хто ти?

2-й вартовий

Стий! Назад!

Мененій

Ви службу несете прекрасно. Я —
Посол держави й, хочете чи ні,
Пройти я мушу до Коріолана.

1-й вартовий

Ти звідки?

Мененій

З Рима.

1-й вартовий

Мусиш повернутись.

Нікого з римлян наш воєначальник
Не хоче знати.

2-й вартовий

Скорше ти побачиш,

Як Рим горить, ніж матимеш розмову
З Коріоланом.

Мененій

Друзі, та невже

Не чули ви, як ваш воєначальник
Розповідав про Рим і про своїх
Найближчих побратимів. Я — Мененій;
Мое ім'я до ваших вух торкалось.

1-й вартовий

Назад! Перепусткою тут не буде
Твого наймення слава.

Мененій

Милі друзі,

Мене ваш полководець любить. Я —
Ходяча книга подвигів його,
В якій читали люди про велику,
Хоч перебільшену, здається, славу;
По правді я хотів хвалити друзів,
Серед яких він — перший, але ж правда
Без помилок страждає часом. Отже,

Як м'яч, що котиться в долину легко,
Я перебільшував, йому хвалеби
Складаючи, я завжди додавав
Краплиночку брехні. Тому-то, друзі,
Повинні ви мене пустити.

1-й вартовий

Бігме, хоч би стільки ж брехні ти нагородив на його честь, скільки натарабанив слів на свою честь, ти все одно не пройдеш. Навіть якби вважалося, що брехати — це така сама заслуга, як жити праведно. Кажу — назад!

Мененій

Прошу, друзі, запам'ятайте, моє ім'я — Мененій. Я завжди був на боці вашого полководця.

2-й вартовий

Ти складав про нього брехні, як сам тут зізнався, а я повинен під його началом говорити правду, тому й кажу — не пройдеш. Назад!

Мененій

Скажи мені хоч би одне: він пообідав? Я хочу з ним розмовляти тільки після того, як він пообідає.

1-й вартовий

Ти римлянин, правда?

Мененій

Так само, як твій полководець.

1-й вартовий

Тоді ти повинен так само, як він, ненавидіти Рим. На що ви там сподіваєтесь? Ви прогнали свого найбільшого оборонця. Ви, догодивши темній юрбі, віддали ворогам власний щит. А тепер хочете зупинити його помсту. Чим? Голосінням ваших бабусь, молитовно складеними долонями ваших дочок чи безпорадним заступництвом такого здитинілого старигана, як ти? Невже ти думаєш своїм кволим подихом загасити вогонь, який от-от охопить усе місто? Ні, сам себе дуриш, і надаремно, а тому йди додому й приготуйся до смерті. Ти засуджений до страти. Наш полководець поклявся нікого не щадити, не давати найменшого прощення, не замінювати виroku нікому.

Мененій

Дурню, якби твій начальник знав, що я тут, він би прийняв мене з пошаною.

1-й вартовий

Балакай, мій начальник тебе зовсім не знає.

Мененій

Я маю на увазі вашого полководця.

1-й вартовий

Моєму полководцеві начхати на тебе. Йди геть, кажу тобі, бо я випущу з тебе останні півпінти крові. Назад! Це все, що я тобі скажу, — назад!

Мененій

Послухай, друже...

Входять Коріолан і Авфідій.

Коріолан

Що тут за крик?

Мененій

(до 1-го вартового)

Ну, тепер, мій приятелю, я скажу про тебе слово. Ти побачиш, як мене поважають, ти будеш знати, що якомусь нікчемному вартовому не вдасться відгородити від мене мого сина Коріолана! Тепер подивись на нашу розмову збоку і вгадай, яка смерть тебе чекає: на шибениці чи, може, якась приємніша для глядача і жорстокіша для тебе. Дивися й зомлівай від здогадів, що тебе жде.

(До Коріолана)

Хай всемогутні божеві годинами сидять і радяться, як зберегти твоє благоденство, хай люблять тебе не менше за твого старого батька Мененія! О мій сину, мій дорогий сину! Ти готуєш вогонь для нас, та подивись на мої сльози, от вода, що погасить його. Мене ледве вблагали прийти до тебе, але я й сам знаю: ніхто, крім мене, не здатний випросити для Рима пощади. Мольби примусили мене вийти за наші ворота, і я благаю тебе пробачити Римові і твоїм співвітчизникам! Вони просять! Хай добрі боги пом'якшать і вгамують твій гнів, а рештки його хай

кинуть на цього негідника, який, мов кам'яна брила, перегордив мені дорогу до тебе.

Коріо л а н

Геть!

Мененій

Я?! Геть?!

Коріо л а н

Дружина, мати, син — я їх не знаю!
Служу я іншим, хоч моя відомста
В моїх руках, та право пробачати —
У вольсків. Те, що нас колись єднало,
Я краще вб'ю невдячним забуттям,
Ніж покажу скорботою, наскільки
Були ми друзями. Знай, вуха в мене
Міцніше проти всіх благань твоїх
Зачинені, ніж ваші римські брами —
Проти моїх войовників. Одначе,
Оскільки друзями були ми, лист
Я написав тобі, збиравсь послати,
Візьми.

(подає листа)

Ні слова більше. Йди додому!
Авфідію, із римлян всіх найбільше
Любив я цю людину, та, як бачиш...

А в ф і д і й

Стоїш ти твердо на своїм.

Коріо л а н та Авфідій виходять.

1 - й в а р т о в и й

Ну, найдостойніший, скажи, твоє ім'я Мененій?

2 - й в а р т о в и й

Воно має велику силу! Ти знаєш дорогу додому?

1 - й в а р т о в и й

Ти чув, як нас вилаяли за те, що ми не пропустили таку знатну персону?

2-й вартовий

Скажи, від чого я маю зомліти?

Мененій

Мені начхати на вас, на вашого полководця й на цілий світ. А про таких нікчем, як ви, і думати не варт. Хто вирішив померти від власних рук, той не боїться ката. Хай ваш начальник робить свою чорну справу. А ви довго живіть, і хай ваша нікчемність росте разом з вашими літами. Я скажу вам те, що ви говорили мені: «Геть!»

(Виходить)

1-й вартовий

Надзвичайний дід! На такого можна покластись!

2-й вартовий

Ні, надзвичайний наш полководець. Він — скеля, дуб-велетень, якого вітер не сколихне!

Виходять.

СЦЕНА 3

Коріоланів намет.

Входять Коріолан, Авфідій та інші.

Коріолан

Ми Рим оточим завтра! Я хотів би,
Щоб ти, мій співучасник в полководстві,
Сенатові своєму доповів,
Що я дотримав слова.

Авфідій

Тільки смерть
Ти їхню поважав; для просьби вуха
Позатикав, не допустив ні разу
Розмови пошепки із тими навіть,
Хто вірив ще тобі.

Коріолан

Цей стариган,
Відсланий у Рим з розбитим серцем,

Любив мене, як батько; більше — він
Обожнював мене. Остання їхня
Надія — він. Його зустрів я грубо,
Підтвердив наші всі старі умови
В листі. Вони відкинуть їх, я знаю;
Заради нього — хай він сподівався,
Що більшого досягне, — я пішов
На поступки дрібні. Від цього часу
Я не прийматиму посольств державних,
Ні друзів.

За сценою гомін.

Що за крики? Знову будуть
Мене просити, щоб зламав я клятву
В ту мить, як я поклявся. Не зламаю!

Входять одягнені в жалобні шати Віргілія, Волумнія
(вона веде за руку малого Марція), Валерія і почет.

Іде жона моя й та славна форма,
В якій відкшталтувалась плоть моя,
Веде онука. Геть же, людський жалю,
Зв'язки й права природи, розпадяться!
Хай цнотою моя незламність буде!
Що за уклін! Ці очі голубині
Самих богів примусять поламати
Присягу. М'якну, тану, ніби я
З такої ж глини зіплений, як інші;
Он мати кланяється, мов Олімп
Честь віддає нужденній кротовині;
Синок мій дивиться з таким благанням,
Немов кричить сама природа: «Зжалься!..»
Та ні, хай вольски виорють простори,
Де Рим стояв колись, хай розтерзають
Весь край, ніколи я не буду слухать
Інстинкту, мов гуся! Триматись буду,
Як той, хто сам себе створив і жодних
Не знає родичів.

Віргілія

Мій пане й мужу!

Коріолан

Я в Римі інші очі мав.

Віргілія

Страждання

Змінило нас, тому ти так говориш.

Коріолан

Ганьба. Забув я роль, немов партач-
Актор. Мого серця половино,
Пробач мені жорстокість, та, одначе,
Не говори: «Над римлянами зжалься!»
Цілунок довгий, як моє вигнання,
Солодкий, наче мста моя; донині
Я в чистоті цілунок твій прощальний
Беріг... Занадто я розговорився,
Найблагороднішу на світі матір
Не привітав.

(Стає навколішки)

Мої коліна, в землю

Позападайтесь, покажіть пошану,
Яку не воздає батькам ніколи
Звичайний син.

Волумнія

О встань, благословенний!

Не на м'яку подушку, а на кремінь
Стаю навколішки перед тобою,
Вшановуючи так тебе, мій сину,
Як шанувати в цю хвилину батька
Повинні діти.

(Стає навколішки)

Коріолан

Що це? На коліна

Стаєш переді мною, перед сином
Покараним?

(Піднімає її)

Хай камені безплідні

Підскочать до зірок! Хай гіллям кедрів
Шмагають грози палахтливе сонце,

Всі перепони ламлячи, щоб те
Збулося, що не може збутись!

Волумнія

Ти —

Мій воїн. Я тебе створила. Знаєш
Цю жінку?

Коріолан

Це Публіколи сестра,
Це римська зірка, чиста, як льодина,
Зі снігу найчистішого морозом
Сподіяна, що зблискує на храмі
Діани, — це Валерія.

Волумнія

А це

Твоя мала подоба, що, можливо,
Колись тобі ще буде рівня.

Коріолан

Хлопче,

Хай з дозволу Юпітера наповнить
Бог воїнів шляхетністю твій дух,
Щоб зганьблення не відав ти і в битвах
Стояв, як той маяк, що всіх рятує,
Хто в люту бурю зір на нього зводить!

Волумнія

Стань на коліна!

Коріолан

Ти сміливець, синку!

Волумнія

Твоя дружина, він, ця жінка, я, —
Ми всі прийшли тебе просити.

Коріолан

Годі!

Замовкни, прошу. А якщо і далі
Проситимеш, то пам'ятай, від клятви
Не відступлю і для твоїх благань;
Не розпущу я армії своєї,

З ремісниками римськими ніколи
Не примирюсь. Не говори мені,
Що я поводжусь не по-людськи, гніву
Мого не намагайся вгамувати
Чи тлумити мою жагу відомсти
Студеною розважливістю.

В о л у м н і я

Досить!

Сказав ти; не поступишся нічим, —
І вже в проханні нашому відмовив;
Про що ж ми говоритимем? Одначе
Попросимо, щоб, як відмовиш, пляма
Жорстокості на тебе впала. Слухай!

К о р і о л а н

Авфідію! Всі вольски, підійдіть —
Від вас я таємниць не маю. Отже,
Прохання ваші?

(Сідає)

В о л у м н і я

А хіба наш вигляд,

Наш одяг не розкажує, як тяжко
Без тебе нам жилось? Хіба на світі
Є нещасливіші за нас жінки?
Твій погляд, від якого наші очі
Повинні щастям сяяти, а душі —
Повинні веселитись, нас примусив
Ридати й трепетати від страху!
Ти змусив рідну матір, жінку, сина
Дивитися, як син, і муж, і батько
Свою вітчизну роздирає. Ворог
За тебе кращий. Ти в нас відібрав
Навіть молитву до богів — єдину
Розраду нашу. Та хіба можливо
Молитись одночасно за вітчизну —
І за твою, мій сину, перемогу?
А честь велить і це, і те робити!
Або втрачаємо вітчизну-матір,
Або — тебе, у нашій батьківщині
Найбільшу втіху. Мусимо програти,

Хоч би лише від нашої мольби
Залежала майбутня перемога;
Бо ти або як зрадник батьківщини
По Риму пройдеши, в ланцюги закутий,
Або з триумфом по руїнах міста
Прикрашений вінком лавровим пройдеши, —
За те, що кров дружини і дитяти
Свого пролив! А щодо мене, сину,
Я не збираюся чекати долі,
Яка війною визначиться згодом;
Коли тебе переконать не зможу,
Щоб виявив ти для обох сторін
Великодушність благородну й згуби
Не прагнув для одної з них, тоді
Тобі, мій сину, доведеться перше,
Ніж нападати на свою вітчизну,
Катівською ногою наступити
На лоно матері, що привела
Тебе на світ!

Віргілія

Наступиш ти й на мене,
Бо я оце дитятко народила,
Щоб зберегти твоє ім'я в нащадках
Навік!

Хлопчик

Але мене він не розтопче,
Бо я втечу, а потім буду битись,
Як виросту.

Коріолан

Той, хто не хоче стати
Ласкавим, не дивись в лице дитяти!
Засидівся я з вами.

(Встає)

Волумнія

Ні, не йди!
Якби пропонувала наша просьба
Спасати римлян і вбивати вольсків,
Яким слугуєш, міг би ти сказати,

Що хочемо тобі ганьби. Але
Молитва наша просить миру! Вольски
Хай скажуть: «Ми явили милосердя!»,
А римляни: «Ми прагнемо його!»
І хай обидві сторони вітають
Тебе: «О будь благословенний, мужу,
За те, що мир нам дав!» Ти знаєш добре —
Кінець війни непевний, та напевно,
Як завоюєш Рим, у нагороду
Ти матимеш ім'я, в віках прокляте;
В літописах напишуть: «Благородний
Був чоловік, але останнім вчинком
Затаврував себе, вітчизну зрадив
І залишився в пам'яті нащадків
Як руйнівник свого краю!». Сину,
Вважав ти знаком честі милосердя,
Яке боги являють, світ громами
Стрясаючи, та блискавку стрілою
Вганяючи лиш у старого дуба,
Щоб шкоди не завдати! Ти мовчиш?
Невже це так шляхетно — пам'ятати
Образи? Дочко, говори, ти бачиш,
Байдужий він до сліз твоїх! Дитино,
Озвись! Твоя невинність може більше
Розчулити, ніж докази! На світі
Ніхто так матері своїй, як він,
Не зобов'язаний! Та дозволяє
Мені, немовби я закута в диби,
Без відповіді з ним вести розмову.
Ти матір не любив ніколи, сину,
Вона ж тебе, немов нещасна квочка
З одним курчам, водила й доглядала,
Ростила для боїв, твоєї слави
Жадаючи. Скажи мені, нарешті,
Що ця мольба моя несправедлива,
І прожени мене! Та все ж подумай, —
Ти будеш проклятий за те богами,
Що в послушенстві матері відмовив,
Зламав синівську честь. Він одвернувся!
Всі на коліна! Ставши на коліна,
Ми засоромимо його. Пасує

Коріолану гордість, а не жаль,
Не співчуття. Ставайте ж на коліна
Востаннє. Ми повернемось до Рима
І вмерем, як інші люди. Подивись!
Не відає цей хлопчик, що він просить,
Але стоїть навколішки і зводить
До тебе рученята, як і ми!
Вставайте! Йдім! Цей чоловік нікчемний
Прийшов на світ від вольски, не від мене,
Його дружина в Коріолах, схоже
На нього це хлоп'ятко випадково;
Ну, проганяй же нас! Я зазімаю,
Але, як полум'я охопить Рим,
Я знов заговорю.

Коріолан

(бере її за руку)

О мамо, мамо!

Що ти зробила? Небо відчинилось,
Боги зглядаються на небувалу
На світі сцену і сміються, мамо!
Ти здобула для Рима перемогу,
Але накликала біду на сина,
Загрозу, мабуть, смертну! Та нехай!
Авфідію, оскільки я не можу
Як слід провадити війни цієї,
Я підпишу негайно мир. Мій друже,
Якби ти на моєму місці був,
Скажи, чи матері ти поступився б,
Чи ні?

Авфідій

Я був зворушений так само.

Коріолан

Клянусь, що був! Повір, не так-то легко
Примусити мої зиниці жалем
Заволоктися... На яких умовах
Мир підписати, ти мені порадиш.
Я в Рим не повернусь, піду я з вами
До Коріол; прохаю, будь за мене
В цій справі. О моя дружино! Мамо!

А в ф і д і й

(убік)

Я рад, що честь і жалощі в тобі
Зіткнулися! Свою померлу славу
Цим воскрешу!

К о р і о л а н

(до жінок)

Не йдїть, не поспішайте!

Ми вип'ємо вина, й понесете ви
Письмове свідчення, а не слова,
Про мир, який збираємось укласти.
Ходім, жінки! На вашу честь потрібно
Храм збудувати — всі мечі та списи
Італії й союзників її
Не змусили б мене до цього миру!

Виходять.

СЦЕНА 4

Рим. Вулиця недалеко від воріт.

Входять Мененій і Сициній.

М е н е н і й

Ти бачиш он той виступ Капітолію, той наріжний камінь?

С и ц и н і й

Бачу, ну то й що?

М е н е н і й

Якби ти міг зрушити його мізинцем, була б якась надія,
що римлянки, зокрема Коріоланова мати, впрсять його
пощадити нас. Але надії нема. Ми приречені й тільки
ждем, коли нам переріжуть горло.

С и ц и н і й

Невже за короткий час може так змінитися людина?

М е н е н і й

Є різниця між гусеницею й метеликом, хоч колись мете-
лик був гусінню. Марцій обернувся в дракона, хоч був
людиною, він має крила і тепер не мусить повзати.

Сициній

Він так ніжно любив свою матір.

Мененій

І мене теж. Але він її так пам'ятає, як восьмилітній огир — своєю матір. Стиглий виноград кисне від виразу його обличчя. Він іде, як машина, і земля дрижить під його стопами. Він може пробити панцер своїм поглядом, а голос він має, як похоронний дзвін, і кожне слово його — як удар грому. Він возсідає на троні, як статуя Александра. Не встигне він наказати, як наказ уже виконано. Йому не бракує нічого, щоб бути богом, крім вічності й престолу на небесах.

Сициній

І ще милосердя, якщо ти все правдиво змалював.

Мененій

Я описав його характер. Побачиш, яке милосердя його мати принесе від нього. Він щедрий на милосердя, як тигр на молоко, і в цьому незабаром переконається наше нещасне місто. І все це через вас!

Сициній

Хай зглянуться боги на нас!

Мененій

Ні, цього ми не діждемось. Коли ми його виганяли, то зневажили їх. І вони не жалітимуть нас, коли він повернеться, щоб скрутити нам в'язи.

Входить гонець.

Гонець

Тікай! Рятуй своє життя, ховайся,
Бо там твого товариша-трибуна
Плебеї б'ють; вони запряглися,
Якщо жінки не випросять пощади,
Роздерти на шматки його.

Входить 2-й гонець.

Сициній

Новини!

2 - й гонець

Новини добрі! Вже знімають табір!
Перемогли жінки! Відходить Марцій!
Не знав щасливішої днини Рим
Й тоді, коли від нього відступав
Тарквіній!

Сициній

Правда? Точно?

2 - й гонець

Так, достоту,
Як те, що в сонці є вогонь. А де ти
Ховався, що не відаєш нічого?
Під арками мостів потік бурхливий
Так не летить, як радісний народ
Під арками воріт біжить назустріч
Жінкам! Увага! Слухай!

Чути звуки сурем, гобоїв, гуркіт барабанів, оклики народу.

Це тромбони,
Кімвали, флейти, сурми, цитри, крики
Щасливих римлян, бубни гуркітливі
Примусили затанцювати сонце!
Ну, слухай же!

Мененій

Новини дуже добрі!

Піду і я жінок зустріну. Варта
Волумнія всього патриціанства,
Всіх консулів, сенаторів у Римі
І всіх трибунів моря і землі;
Та ви сьогодні добре помолились,
Хоч я за тисяч сто горлянок ваших
Гроша б не дав щербатого. Послухай!
Вони радіють!

Знову чути вигуки.

Сициній

Хай тебе боги

Благословлять за новину чудову!
Прийми й від мене вдячність!

2-й гонець

Всі ми маєм
За що богам подяку щиру скласти!

Сициній

Вони вже близько?

2-й гонець

Входять у ворота.

Сициній

Зустріньмо їх, радіймо разом з ними!

Входять Волумнія, Віргілія та Валерія в супроводі
сенаторів, патриціїв, народу.

1-й сенатор

О рятівниці Рима! Поскликайте
Всі триби! Вознесіть хвалу богам!
Запалюйте святі вогні! Дорогу
Перед жінками квітами встеляйте!
Хай крик, що вигнав Марція, потоне
У привітаннях матері його!
Гукайте всі: «Привіт жінкам достойним!»

Всі

Привіт жінкам достойним!

Фанфари й барабани.

Всі виходять.

СЦЕНА 5

Коріоли. Площа.

Входить Тулл Авфідій з поштою.

Авфідій

Йдіть у сенат, скажіть — я повернувся.
Отцям держави й міста передайте
Цього листа. Хай прочитають разом
І тут зберуться. Вголос і прилюдно
Підтверджу все, що на письмі стоїть.

Я звинувачую того, хто в місто
Вступає із військами й має намір
Виправдуватися перед народом!

Почет виходить. Входять три або чотири змовники,
прихильники Авфідія.

Вітаю вас!

1-й змовник

Як ти живеш, наш вождю?

Авфідій

Як той, хто милостинею своєю
Отруений і власним милосердям
Забитий.

2-й змовник

Повелителю шляхетний!

Якщо твій план, до здійснення якого
Ти запросив нас, досі не змінився,
То ми тебе врятуєм від загрози
Великої.

Авфідій

Не знаю. Ми повинні

Робити так, як вирішить народ.

3-й змовник

Народ вагаться буде. Суперечка
Почнеться — хто з вас перший, а падіння
Котрогось одного дасть перевагу
Котромусь іншому.

Авфідій

Так. Я це знаю.

Підстави, щоб удар ми завдали,
Вже викладені. Я його підняв,
Привів, за нього поручився честю,
А він, піднявшись, лестощів росою
Свій новий сад полив, переманив
Товаришів моїх і навіть вдачу
Свою незламну, грубу, непокірну
Перекував для цього.

3 - й з м о в н и к

Сам себе

Він висував у консули, одначе
Посади не здобув через пихатість,
Він кланялись не вмів...

А в ф і д і й

Його за те

Прогнали, й він прийшов до мого дому,
Підставив горло під мій ніж, а я
З ним полководство поділив, дозволив
Для виконання задумів його
Моїх найкращих воїнів узяти;
Я особисто всі його накази
Виконував, надіючись на славу,
Яку, нарешті, він собі забрав;
Я хибними діяннями своїми
Пишався навіть, доки не збагнув,
Що він мене за друга не вважає,
А тільки за слугу, що я повинен,
Як найманець, просити в нього ласки.

1 - й з м о в н и к

Так і було, мій пане. Дивувалось
Із цього й військо. А коли, нарешті,
Він мало Рим не взяв і ми чекали,
Залиті кров'ю, не лише на славу,
Але й на здобич...

А в ф і д і й

От за це на нього

Я нападу! За пару крапельнок
Жіночих сліз брехливих він продав
Кров і труди великого походу!
Тому хай він умре! Його падінням
Відродиться мій дух! Але увага...

Звуки барабанів і сурем, вигуки народу.

3 - й з м о в н и к

Ти в рідне місто в'їхав, як гонець,
Тебе ніхто не вийшов привітати,

А він в'їжджає, як владар. Повітря
Від крику розколосся.

2 - й з м о в н и к

Там дурні,
Чиїх дітей він повбивав, горлянки
Нікчемні роздирають, щоб хвалою
Осяяти його.

3 - й з м о в н и к

Лови хвилину!
Допоки він не розтулив ще рота
І на свій бік народу не схилив!
Торкни його мечем, а ми тій зброї
Поможемо. А вже коли впаде він —
Всі докази і труп його поглине
Твоя правдива оповідь.

А в ф і д і й

Ні слова!

Ідуть сенатори.

Входять сенатори.

Сенатори

Вітаєм щиро

Із прибуттям!

А в ф і д і й

Цього не заслужив я.

Господарі! А ви моє послання

Уважно прочитали?

Сенатори

Прочитали.

1 - й сенатор

І дуже прикро нам. Я так гадаю,
Йому пробачить можна попередні
Діла, — та як він міг війну скінчити
Там, де почати мав? І всі прибутки
Військ наших загубити? Не вернувши
Затрат держави, підписати мир

Із ворогом, що був уже розбитий?
Цьому пробачення нема!

А в ф і д і й

Ви скоро

Почуєте його!

Входять К о р і о л а н. Барабани, знамена, юрби народу.

К о р і о л а н

Вітаю вас,

Господарі! Ваш воїн повернувся,
Заражений любов'ю до вітчизни
Не більше, як тоді, коли відходив.
Живу я під началом вашим славним
Тепер, як і тоді. Доповідаю:
Успішним був похід. Кривавим шляхом
Я армію привів до римських брам;
Привезено з війни велику здобич,
Яка переважає, мабуть, втричі
Затрати на похід. Ми підписали
Для Анціума славний, а для Рима
Ганебний договір. От він зі мною;
Тут підписи патриціїв, печаті
Державні, та й усе, про що ми разом
Домовилися.

А в ф і д і й

Прошу, не читайте!

Господарі, ви зрадникові просто
Скажіть, що він всю дану вами владу
На зло велике витратив!

К о р і о л а н

Я зрадник?!

А в ф і д і й

Ти зрадник, Марцію!

К о р і о л а н

Як? Зрадник — Марцій?!

А в ф і д і й

Ти, Каю Марцію! Невже гадаєш,
Що я назву тебе Коріоланом,

Ім'ям, яке ти вкрав у Коріолах?!
Господарі, отці держави, зрадив
Цей чоловік. Він відступив за кілька
Солоних крапель ваше місто Рим, —
Ви чуєте, кажу я, ваше місто, —
Своїй дружині й матері, порвавши
Свою присягу й волю, як шнурочок
З гнилого шовку; він не скликав ради
Військової; він нашу перемогу
Проплакав і прохлипав, розревівшись
Від сліз своєї ненечки; мужі
І хлопці молоді почервоніли,
На все те дивлячись!

Коріо л а н

Ти чуєш, Марсе!

А в ф і д і й

Плаксивий хлопчику, взиваєш бога?!

Коріо л а н

Що?!

А в ф і д і й

Те, що я сказав!

Коріо л а н

Брехуне підлий!

Мовчи! Розтріскується серце в мене
Від слів твоїх! Я хлопчик? Ах ти, рабе!
Даруйте цю несамохітню лайку,
Отці шановні! Суд ваш покарає
Собаку за брехню. І власна пам'ять
Оцього пса, що носить на собі
Сліди моїх ударів і до смерті
Носитиме, pomoже простромити
Його брехню!

1 - й с е н а т о р

Та змовкніть ви обидва!

Коріо л а н

Рубайте, вольски, на шматки мене,
Зігніть, мужі, свої мечі об мене!

Я — хлопчик?! Ну, стривай, брехливий псе!
Якщо ви правду пишете в анналах
Своїх, то там записано, що я,
Мов той орел в лякливій голуб'ятні,
Розтельбушив один у Коріолах
Десятки вольсків! Я зробив це, хлопчик!

А в ф і д і й

Батьки! Ви дозволяєте, щоб він
Базикав про свою сліпу фортуна,
Про ваше зганьблення і страмовище,
Хвалько цей нечестивий!

З м о в н и к и

Хай він згине!

Г о р о д я н и

Рвіть на шматки його! Негайно! Помсти!
Він сина вбив мого! Мою дочку!
Він Марка, небожа мого, забив!
Мойого батька!

2 - й с е н а т о р

Тихо! Спам'ятайтесь!

Це благородний чоловік. Півсвіту
Покрито славою його! Потрібно
Розглянути його вину останню
В суді. Авфідію, спинись! Не збурюй
Народу!

К о р і о л а н

О, хотів би я, щоб десять
Авфідіїв, чи й більше, чи й усі
Посполу родичі його покуштували
Мого меча!

А в ф і д і й

Негіднику нахабний!

З м о в н и к и

Убити! Вбити! Вбити! Вбити! Вбити!

Змовники вихоплюють мечі і вбивають Марція.
Він падає. Авфідій стає ногою на труп.

Сенатори
Що робите? Спиніться! Годі! Годі!
Та що це ви?

Авфідій
Сенатори шляхетні!
Послухайте!

1-й сенатор
О Тулле, що зробив ти?

2-й сенатор
Ти припустився вчинку, над яким
Хоробрість плаче.

3-й сенатор
Не ставай на нього!
Мовчіть! Мечі до піхов!

Авфідій
О батьки!
Як ви дізнаєтесь, — я, захлинувшись
Ненавистю, не встиг вам розказати
Про небезпеку, що в його житті
Чаїлася, — зрадієте, напевно,
Що сталося так. Ви можете мене
Заслухати в сенаті. Доведу,
Що я слуга ваш відданий і вірний,
А ні — тоді прийму найтяжчу кару!

1-й сенатор
Потрібно віднести це тіло звідси
І з гідністю оплакати його.
Хай ставляться глашатаї до нього
Як до найблагородніших останків
З усіх, що в Коріолах будь-коли
Поховані.

2-й сенатор
Його нетерпеливість
Авфідія оправдує частково.
Хто відає — такий кінець, можливо,
На краще.

А в ф і д і й

Вже минулася ненависть.
Я вбитий горем. Хай зі мною разом
Його піднімуть воїни найкращі.
Жалобний марш заграйте, барабани!
Сталеві списи, вістря опустіть
Додолу! І, хоч досі в Коріолах
Батьки, і вдови, й діти, через нього
Осиротілі, плачуть, — ми повинні
Віддати честь шляхетній цій людині!
Допоможіть!

Виходять, несучи тіло Коріолана.
Чути похоронний марш.

ДЖОН ДОНН (1573—1631)

НЕ ВЕЛИЧАЙСЯ, СМЕРТЕ

Погірдною не будь, не величайся, смерте,
Могутня і жахна, та не всевладна ти;
Хто вмер — живе; й мене не можеш замогти,
Хоч гостриш ти на це своє жадання вперте.

Од відпочинку й сну, що суть твої брати,
Ми знаєм радощі, тобі ж приносим жертви;
Та душі родяться тоді, як треба вмерти,
Як треба від кісток на спочив одійти.

Чого пишаєшся? Рабо владик і долі,
Ти там, де хворощі, трутизна та війна;
Ще краще, ніж твоя правиця навісна,
Приспати може нас і мак в земній юдолі.

Ми прокидаємось навіки після сну,
Немає смерті: ти сама лягай в труну!

БЛОХА

Глянь на блоху, вона мені,
Коли щось попрошу, — не каже: «Ні!»

П'є кров мою й твою, а в ній
Сам змішується гарно той напій.

Ніхто не скаже, що то — гріх,
Утрата цнот, невинностей твоїх.

Блоха вдоволена — поглянь! —
Все здобула без муки залицянь.

Це більше, як вчиняють всі, —
Бо є вже три життя в одній блосі.

Ми — в ній заручені: вона —
Це ти, і я. й дитя, муж і жона.

Весільне ложе, шлюбний храм,
Якщо батьки і не сприяють нам,
Кохання будем берегти,
Якщо моєю і не будеш ти!
Ми житимем у бідності,
Не скаржачись на злигодні в житті.
Мене ти вбити можеш, знай,
Але сама себе ти не вбивай!
Блохи вчинила ти забій —
Зафарбувала кров'ю ніготь свій.
Ти не злякалася гріха,
Та чим же завинила та блоха?
Ковтнула краплю крові — ти ж
Тепер мене й себе неправди вчиш;
Твої слова — мара якась,
Якби ж мені була ти віддалась,
То честі більше не згубила б, ні,
Як втратила з блохою у війні.

З РОЗДІЛУ «СВЯЩЕННІ СОНЕТИ»

* * *

Ти сотворив мене, та Свому твору
Дозволив руйнуватись; оздоров
Моє життя, мені ж кінець прийшов,
Перемонтуй мою істоту хвору!
Куди не гляну — вниз чи вбік, чи вгору, —
Навколо смерті бачу я покров.
Який це жах! Схололи плоть і кров,
Штовхає гріх мене в пільму сувору.
А Ти — над нами. Поможі мені
Піднятися з цієї холодини,
Бо ворог спокушає день при дні.
Не витримаю жодної години
На самоті. До Тебе серце лине,
Прийми, як адамант, мої мольби сумні!

* * *

Мій Боже, Ти мені до сеї днини
Не помагав піднятись; роздери
Ти моє серце й наново створи,
Знов випали, немов горнятко, з глини.

Працюю тяжко, щоб Твої дари
Сприйняти розумом, бо він єдине,
Що нас об'єднує, — та, Господине,
Слабкий мій ум однизу й догори.

Тебе люблю я, але добре знаю —
Обіцяно дияволу мене —
Порви сей узол темноти й відчаю!

Не буду я невинним, бо земне
Не допускає до Твого раю,
Рятуй же, не віддай життя сумне!

* * *

Чорна душе моя, тебе вже звуть
Герольди смерті та її прислуга,
Ти ж наче той, хто зрадив дома друга,
У рідний край боїшся повернуть.

Ти, мов крадій, що прагне із окуть
Тюремних вийти, та на волі друга
Його чекає кара і наруга —
Він у в'язниці хтів би ще побути!

Якщо покаєшся, — не втратиш честі;
Але хто честь поверне знов тобі,
Хто стріне на смертельнім перехресті?!

Од страху стань червоною! В ганьбі
Спокутуй гріх, вмийсь у Христовій крові,
Що душам сили подає здорові!

ДЖОН МІЛТОН (1608—1674)

Як ніжно час, юнацьких літ крадій,
Взяв двадцять три найкращі роки в мене!
А де мій цвіт? Вже дерево зелене,
Та на плоди не бачимо надій.

А може, в зовнішності молодій
Єство вгадати важко достеменно;
А може, незнищенне і священне
Повинно ждати не весни, а дій?!

Та відаю: одержить моє тіло
Свій пай землі і все, що в ньому є,
Велике чи середнє зверху діло.

Що ж, хай цвіте покликання моє,
Хоч все незмінне, — що зросло й що стліло, —
В очах Того, Хто завдання дає.

З ПРИВОДУ НЕДАВНЬОЇ РІЗНИ В П'ЄМОНТІ

О Боже, за побитих відомсти —
Лягли вони попід альпійські скали!
Ми перед каменем іще вклякали,
Як Твій Завіт вони взялись нести.

О відомсти, — бо добре бачив Ти,
Як із кошар Твоїх овечок гнали,
Як матерів і немовлят скидали
В безодню кровожерливі кати!

З долин до неба зноситься стогнання,
А ріки з кров'ю линуть на поля
Італії, де терпить ще земля

Потрійного тирана панування,
Де нова паства встане, наче рать,
Блудницю вавилонську покарать.

ПРО СВОЮ СЛІПОТУ

Як думаю, що виснажився світ
Очей моїх, і, входячи в темноти,
Марнується мій дар, хоч прагну доти
Трудиться, доки сил моїх і літ,

Щоб до Творця прийти на чесний звіт,
Питаюся: «Чи прагне Бог роботи —
Забравши зір?» Щоб ремство се збороти,
Мені Терпіння подає одвіт:

«Твоїх дарунків Богові не треба,
Ані трудів, бо має Він можуть,
В якій тримає землю й безмір неба;

Ті служать Господу, що вкїрно йдуть, —
Бо їм не знана ремствувань ганеба, —
В Його ярмі і ті, що стали й ждуть».

ВІЛЬЯМ ВОРДСВОРТ (1770—1850)

МІНЛИВІСТЬ

Йдуть зміни від низин аж до вершин,
Розщеплюється все — з вершини знову
Йде вниз, проймаючи світобудову,
Могутня музика незрушних змін.

Її меланхолійний передзвін
Сумління чисте може вчути. Скову
Не зносить правда, й завжди форму нову
Наповнює її одвічний плин,

А ветха форма валиться щоразу,
Як вежа дня вчорашнього, що в ній,
Хоч би й збудована була з алмазу,

Не може відгукнутися прибій,
Ні випадковий крик, ні зблиск надій,
Ні інший неймовірний дотик часу.

* * *

Надто багато нас було і буде
На цьому світі, й завжди всі *береж*;
Свого в природі мало впізнаєм.
Дали серця? Та ні, це знак облуди.

До місяця оголить море груди,
Вітри, що стогнуть, мов під тягарем,
Затихнуть, як послулих квітів щем, —
Не бачимо й не чуєм, бідні люди.

Ніщо вже не хвилює нас! Якби
Я був язичником, великий Боже,
Не знав би стільки самоти й журби.

Я бачив би, як море, наче ложе,
Застелює Протей, я вчути б міг,
Як дме Тритон у свій суремний ріг.

ЛОНДОН, 1802

О Мілтоне, ти жити б мав сьогодні,
Бо ж обернулась Англія в bagno;
Англійський дар духовності давно
Вже втрачений; байдужі та холодні

Мечі та пера; вівтарі Господні,
Будинки і палати — порохно;
Ми — самолюби! Ми йдемо на дно!
Прийди ж і підними нас із безодні!

Дай силу нам себе перемогти,
Всели здоров'я в наше серце хворе,
Верни нам світло честі й чистоти!

Ти голос мав могутній, наче море,
Ти духові давав знання суворе,
Та не встидався й сміття підмести!

СЕМЮЕЛ ТЕЙЛОР КОЛРІДЖ
(1772—1834)

ДО ОСІНЬОГО МІСЯЦЯ

Красо столикої річної мряви
І диких видив батьку! Я дивлюсь,
Як твоє світло, водянисте й мляве,
Блищить у хмарі й плетиві галузь,

Як губишся, як погляди сліпучі
Ти кидаєш крізь діри, що вітри
Прорвали в білій кучерявій тучі,
Як осяваєш темний світ згори...

Ти — мов надія наша: розсіялась,
Та вже і засмутився ясний зір;
Он за дракона розпачу сховалась,
Он впливає знову на простір.

Як метеор, вона в племінні лине
Над духом смутку, що зорить з долини.

ДЖОРДЖ ГОРДОН БАЙРОН
(1788—1824)

СОНЕТ ДО ШІЛЬЙОНУ

Безсмертний духу вольного ума!
Свободо, найсясливіша в темниці,
Де ти живеш в душі, як у світлиці,
У серці, що скорила ти сама!

Коли твої сини натхненнолиці
Зневолені, закуті в ланцюги,
То їхня слава, наче крила птиці,
Із кожним вітром грає навкруги.

Шільйоне, знай: твоя тюрма — то храм,
Священний вівар — то брудна підлога,
Де Бонівар ходив. Ступати нам

Потрібно тут ніжніше якомога,
Щоб не завадити страшним слідам —
Вони для правди-мсти волають Бога!

ДЖОН КІТС (1795—1821)

ПРО КОНИКА І ЦВІРКУНА

Ніколи не вмирає спів землі.
Коли вже птиці в лісові околи
Втечуть од спеки й викошене поле
На мить затихне в літньому теплі, —

Озветься коник. Сівши на стеблі,
В захопленні не томлячись ніколи,
Він тішитиме сонце ясночоле —
Й тремтітимуть од щастя мотилі.

А вже в зимі, коли від холоднечі
Поглибшає в хатині тишина,
Цвіркун співає пісню нам з-під печі.

Росте в дрімоті пісня негучна,
Спів коника і літа молодечі,
Дзвінки луги нагадує вона.

ДО СНУ

О ти, бальзаме затишної ночі,
Що затуляєш милостиво нам
Повиті темрявою й смутком очі,
Плоть сповнюєш солодким забуттям,

О сон! Закрий мені повіки нишком
Чи дочекайся, доки добрий мак
Розкине видива свої над ліжком, —
Тоді рятуй, бо день, як той відьмак,

Болючим світлом зблисне наді мною,
Печаль приносячи з далечини
І серце осліпляючи манюю.

Рятуй від совісті, що все вини,
Мов стежки кріт, шукає темноюю,
Душі шкатулку сміло зачини.

РЕДЬЯРД КІПЛІНГ
(1865—1936)

ЯКЩО

Як зможеш між покірними стояти,
Не підкорившись в чесній боротьбі,
Як віриш ти собі і прагнеш знати,
Чом інші сумніваються в тобі;
Якщо за правду ти підеш до бою,
Зневажений нікчемами всіма,
Як не займешся з їх злоби злобою,
Як не схитнешся з надміру ума;
Як мрієш, та не служиш власній мрії,
Якщо думки твої не знають меж,
Якщо збагнеш, що радісні події
І крах в житті твоїм — одне і те ж;
Якщо змовчиш, коли з твого слова
Для дурня пастку виробить брехлій,
Якщо надій твоїх впаде основа,
А ти відродиш дух своїх надій;
Якщо ти все своє добро програти
Зумієш в грі непевній за момент,
Якщо не пожалієш тої втрати
І не поскаржишся, розбитий вщент;
Якщо ти змусиш Серце, Нерви, Тіло
Тобі служити довше, ніж вони
На це придатні; якщо все згоріло,
А твоя Воля каже: «Будь! Дзвони!»,
Як будеш з королями чи з юрбою
Однаково поводитись, як муж,
Як друзі й вороги тебе хвальбою
Вшанують, та помірно, не чимдуж;
Якщо ти, не знеможений борнею,
Палатимеш в гарячці трудовій, —
Тоді цей світ є власністю твоєю;
Що більше: ти — Людина, сину мій!

ПІСНЯ МАКДОНИ

Чи може держава пригноблювати і визволяти
В раю, на небесах так само, як на землі,
І чи не мудріше було б замордувати людство
До або вже після його народження —
Це питання там надзвичайно важливі,
Де мудреці утримують державу,
Але священна держава (це ми вже добре збагнули)
Закінчується священною війною.

Чи людство веде всемогутній Господь,
Чи воно зваблене найголоснішим горлом,
І чи існує можливість умерти від меча,
Чи дешевше вмирати від голосування —
Це проблеми, в яких ми вже давно розібрались,
(І не встануть вони із могил своїх),
А тому священне людство, як би там не було,
Обертається на священне рабство.

Але як би там не було,
Чи бажаємо взяти, чи — дати,
Сила сильніша від закону,
Хай вона вмере!
Священна держава, чи священний монарх,
Чи бажання священного людства —
Ніщо не здатне встояти на безглузді.
«Беріть зброю і вбивайте! —
Кажуть, — але після мене!»

Колись було людство — насильство його начало,
Колись було людство — і пекло з нього постало,
Людство земля розтрощила. Слухайте, поневолені люди!
Колись було людство, та більше його вже не буде!

З АРГЕНТИНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

ХОРХЕ ЛУЇС БОРХЕС¹
(1899—1986)

МЕЖІ

Є такий рядок Верлена, якого я вже не згадаю.
Є така вулиця сусідня, куди заборонено мені ходити,
є таке дзеркало, яке не побачить мені вже ніколи,
є такі двері, які зачинив до Кінця Світу.
Між книжками моєї бібліотеки (їх я бачу)
є і така, яку я ніколи не відкрию.
Мені цього літа виповниться п'ятдесят років,
Смерть знищує мене безперестанку.

ІСТОРІЯ НОЧІ

Багато людських поколінь
намагалось пізнати ніч.
Спочатку була вона спочинком, і сном,
і колючками, що ранять босі ноги,
і страхом перед вовками.
Ми ніколи не дізнаємося, хто викував слово,
що ним названа тінь, яка розділяє дві темності,
і ніколи не дізнаємося, в якому столітті ніч стала
символом зоряного простору.
Інші люди придумали міф,
Зробили її матір'ю покірних Парок,
прядильниць долі,
приносили їй в жертву чорних овець
і півня, що сповіщає про власну смерть.
Дванадцять будинків їй подарували халдеї;
безкінечні світи — Портікус.
Її створювали латинські гекзаметри
і страх Паскаля.

¹ Великий аргентинський прозаїк, поет, один з найвидатніших письменників ХХ століття. (Прим. перекладача).

Луїс де Леон¹ бачив у ній батьківщину
своєї тремтячої душі.
Тепер ми відчуваємо невичерпанність ночі,
наче старого вина;
і ніхто на неї не може дивитися без головокружіння,
бо час наповнив її вічністю.
І немислима вона
без таємничих інструментів — без людських очей.

МОЇ КНИЖКИ

Мої книжки (які не знають, що я існую)
є частиною мого єства так само, як те обличчя
із сивими скронями і сивими очима,
яке я надаремно шукаю в дзеркалах
і через яке проходжу вигнутою долонею.
Не без природньої гіркоти
я думаю: найсуттєвіші слова,
що мене виражають, знаходяться на сторінках,
які не знають, хто я,
і ті сторінки не знають, що то я їх написав.
То добре. Голоси мертвих
супроводжують мене постійно.

ПЕРЕДЧУТТЯ ЛЮБОВІ

Ні довірливість твого чола ясного, як свято,
ні буття твого тіла, завжди таємничого,
тихого, дівочого,
ні розвиток твого життя, який буде словами
або мовчанням,
не є такою загадковою принадою,
як спостерігання твого сну, загорнутого
в мої руки.
Визволяюча сила сну обертає тебе знову
у дівчину
спокійну, гарячу, немов щастя, що приходить як спомин,
обдаровує мене берегом свого життя, який тобі не належить.

¹ Луїс де Леон (1527—1591) — іспанський поет, прозаїк, перекладач. (Прим. перекладача).

Повертаючись до спокою,
я розпізнаю найвіддаленіший пляж твого буття,
начебто вперше бачу тебе,
як тебе повинен бачити Бог, —
недоторканну ілюзію часу
без кохання, без мене.

ТРОЯНДА І МІЛТОН¹

З усіх троянд, що на землі цвіли,
і в'янули в якусь хвилину люту,
я висмикнути хочу ту, забуту,
не названу і зниклу без хвали.

Це долі дар для скромного митця —
назвати вперше ту одну, єдину,
що Мілтон взяв її в тяжку годину,
й, не бачачи, наблизив до лиця

свого. Червона, жовта, біла,
з якої грядки зірвана була,
не знаємо, та знаєм, що пахтіла,

в поезію навіки перейшла,
як злото, кров здорова, небайдужа,
з його долоні та незрима ружа.

СПІВУЧАСНИК

Мене розпнуть — і я мушу стати хрестом і цвяхами.

Мені подадуть чарку — і я мушу стати цикутою.

Мене обмовлять — і я мушу стати брехнею.

Мене підпалять — і я мушу стати пеклом.

Я мушу бути вдячний кожній хвилині.

Моєю поживою є все можливе.

Сила тяжіння всесвіту, покора, тріумфування.

Я мушу вважати справедливим те, що завдає мені ран.

Не має значення ні моє щастя, ні моє нещастя.

Я — поет.

¹ Джон Мілтон (1608—1674) — англійський поет. Бувши зовсім сліпим, продиктував свою поему «Втрачений Рай» (опублікована 1667 р.). (Прим. перекладача).

З АФГАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

АБДУЛЛА НАГІБІ

ВІД ЧАДРИ — ДО СОНЦЯ

1

О дочко батьківщини, ти за мною
Не плач! Не стань сльозою вогняною,
Бо ти — ріка, що живить всю природу,
Ти — крик печальний з глибочизни Сходу.
Ти — сонце Сходу, ти — роса в подолі,
Ти — полум'я й снага нової долі,
Ти — поклик мій і знамено вогнисте,
Весни обличчя лагідне і чисте;
Боги темнот — горять твої зіниці,
За тебе душу віддають зірниці;
Від голови до ніг — ти вся в болінні,
Гвалтівників сліди, пекучі тіні,
Зосталися й на голосі твоєму,
Ти вся, немов зажура чорнозему.
З диявольського вирвалась ти ложа,
Твоя душа на дим отой не схожа,
Що стелеться чи, ніби парасоля,
Над вогнищем стоїть посеред поля.
Я бачу риби губ твоїх, кохана,
Що плавали невтомно аж до рана
У морі поцілунку. Стань зорею
І душу не обтяжуй ти землею,
Зроби собі гніздом не темну глину,
А з променів збудовану вершину.

2

Як сонцю й місяцю покину я тебе
І небу, що летить в безмежжя голубе,
Не ображайсь! Ввижається в моїх очах
Отой, що в далечинь волає владно, шлях;

Я — місто, що вогні засвічує, я — крик,
Що розганяє тьму, просвітлює арик,
Я — битва, що кипить, світ сонцем осява,
Вогонь — моя душа, вогонь — мої слова,
Я — син вогню, мені хотілося б зрости,
І світлом радості сягнути висоти,
Щоб революція, спаливши гори зла,
Мене, вогненного, до сонця піднесла.

З БАШКИРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

МІФТАХЕТДІН АКМУЛЛА

(1831—1895)

НЕВІДОМО

Душі — гості наших тіл,
Скільки часу їм дано? — Невідомо.
Щастя, кажеш, твій уділ,
Де ж поділося воно? — Невідомо.
Скільки часу в тебе є,
Рік, чи, може, два-три дні? — Невідомо.
Вгору йде життя твоє,
Чи стоїть на рівнині? — Невідомо.
Скільки матимеш зерна
З цих врожаїв та політь? — Невідомо.
А чи скромниця-жона
Вірна мужеві, скажись? — Невідомо.
Чи, збіднівши, ти колись
Не підеш у жебраки? — Невідомо.
Чом так швидко, подивись,
Молоді біжать роки? — Невідомо.
Чи ростиме статок твій,
Чи безслідно пропаде? — Невідомо.
Прийде слава й супокій,
Чи ніколи не прийде? — Невідомо.
Кожен хоче жить, як хан,
Та чи справді того треба? — Невідомо.
Навіть, якщо ти — титан,
Чи досягнеш сонця й неба? — Невідомо.

НАШ СВІТ

Багатоликий світ, але жага у всіх одна:
Нажитися і випити своє життя до дна,
Ми, як лисиці, нипаєм, шукаємо пожитку,
Вдень ми не знаєм радості, вночі немає сна.

О, світе, ти обдурюєш усіх і вся навкруг,
І до собачих пристрастей ти зводиш людський дух,
Ми живемо пригноблені облудою й неправдою,
Не годні розірвати враз брехливості ланцюг.

Порада зла — живи, корись, терпи лож і страху —
Ні, істину ти бережи, несхитну і пряму —
Якщо покривить батько твій душею, ти не ухиляйся,
А в очі дивлячись отцеві, всю правду ти скажи йому!

КНИГУ БУТТЯ КРИВАВОГО ЧИТАЮ

Книгу буття читаю, бачу горе,
Темнющих бід я відкриваю море.

І тоне в морі, де клекоче кров,
Моя печаль, надія і любов.

Літопис вічності пишу сьогодні,
А вічність кличе у свої безодні.

Куди не гляну, — всюди вороння
Сидить і жде згасання мого дня.

І мозок мій горить в кромішній млі,
У черепі, як золото в землі.

ЗЕМЛЯ

Земля — начало всіх начал, вона
В безсмертя обертає смерть зерна,
Все змінює, а в змінах безкінечних
Відроджується сила життяна.

Ти бачив землю взимку й навесні,
Картини різні — радісні й сумні,
Один за одним так проходять наші
То нещасливі, то щасливі дні.

ВОГОНЬ

І ніч біля вогню, як день стає,
Вогонь спалити може все, що є,
Але, спаливши все, він сам зникає,
Бо спалює дотла життя своє.

ВОДА

Чи там спекотні дні, чи холоди,
Вона людей приваблює завжди
І тишею, і буйністю, і плеском,
І слявом, що дають його льоди.

ЯК СУМНО!

Немає єдності здавен в землі моїй,
Який же це народ живе, мов сам не свій,
Але чи був колись посеред нас мислитель,
Що обертав народ в могуття спільних дій?

Та ні! Ми з давніх пір живем, немов сліпі,
Хоч знемагаємо в бездумній боротьбі,
Не видно нам мети, літаємо, як мухи,
Навзаєм вороги, кати самі собі.

Далеко не летить крива й слаба стріла,
Немає сил вона пробити панцир зла.
Не збудеш піснею оспалу й темну душу,
Якщо немає в ній ні світла, ні тепла.

Як болю в ній нема, ти не поет, затям!
Де надиху нема, не буде й мислі там.
Як сумно, коли ти з кресала виб'єш іскру,
А совість не спахне над згубленим життям!

САЙФІ КУДАШ (1894—1993)

ВСЕ ПРИЙШЛО ДО МЕНЕ РАНО...

Все прийшло до мене пізно...

Н. Наджмі

Все в житті прийшло до мене рано —
Зрілість, вірші, помилки, журба.
Появились дуже рано рани,
Від яких душа моя слаба...

Швидше, ніж цього жадала доля,
Оцінив я славу, смуток, страм.
Верхівцем я вибіг на роздолля —
Годі доганять було вітрам!

Ти також прийшла зашвидко, зморо,
Що мене хотіла збити з ніг...
І любов моя прийшла заскоро,
Наче квітка, що пробила сніг.

Надто рано розпізнав я зраду,
Надто рано серце схоловив.
Надто рано в бій ходив за правду,
Хоч і не жалію, що ходив.

Я зігнувся від біди завчасно,
В передчасній ходжу сивині.
Та не скаржусь. Все було прекрасно!
Сповна все відважилось мені.

Хай летять мої світанки й смерки,
Хай життя прискорює політ!
Хочу я, щоб тільки ангел смерті
Запізнився десь на кілька літ.

СТАРИЙ БЕРКУТ

Тут уральського вітру прадавні чертоги,
Тут збунтовані скелі, немов чорторій.
Наче той мандрівник, що стомився з дороги,
Спочиває на камені беркут старий.

Він пригоєні рани і шрами забуті
Пазурами тупими на тілі шука.
Ніби впевнитись хоче у власній могуті,
Він об кремінь б'є гаком свого клевака.

То здригне він од рику далекого грому,
То похнюпиться сумно й дримає ледь-ледь...
Сняться перші польоти орлові старому,
Небезпечні польоти на вістрях бескеть.

Його око пригасло, немов надвечір'я,
Але крила він крилить, встає і летить.
Він не бачить свого поріділого пір'я,
Але бачить над горами вічну блакить.

ПРОЛІСОК

Хай сніг іде і вкриє все земне,
Хай покривало стелиться холодне.
Земля його зігріє, відпічне,
У сні під ним зміцніє й відмолодне.

Як немовляти сонного стопа,
Що вибилася з білої пелюшки,
До сонця з-під замету виступа
Снага непереможної пелюстки.

ЛИСТ ДО КИЄВА

Володимиру Сосурі

Ніч над Уфою. Зима. Сніги.
Сині замети повище брам.
Вікна затемнені. Навкруги
Ні світелечка не видно нам.

Тільки сніжинки, як мотилі,
Б'ються об щоки мої крильми!
Вітер здається плачем землі,
Вкритої льодом і смутком тьми.

Ніч над Уфою. Зима як сон.
Площі печальні. Сумний народ.
Ми розвантажуюєм ешелон —
З Києва вивезений завод.

Наче солдати, що виграли бій.
Ми витираєм з обличчя піт.
Тане на віях день голубий,
Старші зробились на кілька літ.

Ти до України стаєш лицем,
Сльози горять у твоїх очах!
Пісню читаєш мені тихцем,
Пісню, що ворог від неї чах.

«Ворог спалив мені хату й сад,
Кинув у п'ятьму мій рідний край.
Ми ще повернемося: назад,
О Україно, чекай нас, чекай...»

Я про неволю твоїх братів
Думав тоді і тужив, як ти.
Друже, з тобою і я хотів
Лютого ворога перемогти...

Ніч над Уфою. Така ж, як та...
Тільки навколо вогні, вогні...
Ти вже сьогодні не сирота,
Та не забуто пісні сумні.

Бій невсипущий відклекотів,
Звірі, що згризли твої сади,
З волі твоїх і моїх братів
В порох обернуті назавжди.

Нині ти в Києві золотім,
Що із пекучих руїн встає.
Нині ти в милім краї своїм —
Благословення на нім твоє.

Як я за тебе сьогодні рад
І за Україну — твою любов!
Хочу обняти тебе, як брат,
Голос твій хочу почути знов!

Хай побратимства святе тепло
Стопить до решти зажури лід.
Друзям на щастя, врагам на зло
Ти проспівай ще багато літ!

МУСТАЙ КАРІМ (1919—2005)

МОЇ ПТАХИ

Справи марнотні скінчив я нараз,
Хоч видавалось: не буде їм краю.
Клопотів збувся — і в досвітній час
Птахів сьогодні з грудей випускаю.

Вам, хто виходить на бій проти зла,
Правди й свободи бійці знамениті,
Я посилаю міцного орла, —
Гляньте, як він виринає з блакиті!

Вам, хто в дорозі, я шлю журавлів —
Перелітають вони океани.
Вам ще даю, хто від рани зомлів,
Голос зозулі прикласти до рани.

Вам, хто закоханий, шлю солов'я, —
Хай повертає літа молодії!
Вам, хто в розлуці, голубка моя
Буде приносити нові надії.

Мрійник, шаленець чи кроткість німа —
В мене для кожного птаха знайдеться.
Лиш для байдужого птахи нема,
Птахи нема для байдужого серця.

Справи марнотні скінчив я нараз,
Хоч видавалось: не буде їм краю.
Клопотів збувся — і в досвітній час
Птахів щоднини з грудей випускаю.

МІСЯЧНА ДОРОГА

Біжить од місяця-зорі
До нашого порога
По хвилях, мов по янтарі,
Розгойдана дорога.

Ми слухали, як навкруги
Бринять нічні простори.
Давай покинем береги
Та відпливем у море!

Там, наче світляна слюда,
Висока хвиля блиска.
Нас колихатиме вода,
Як мамина колиска.

...Долаємо новий рубіж —
На хвилях, мов на вітті.
Чим далі в море, тим ясніш
І на душі, і в світі

1940

КВІТИ НА КАМЕНІ

Пише так: «Що довша поміж нами
Відстань часу, туги й самоти,
То скупіші на ласкаве слово
Довгождані, як весна, листи.

А мене ще в морі спогадання
Носить хвиля пристрасті крута...
Певно, що розлука в дикий камінь
Серце чоловіче оберта».

Мила! Пригадай весну уральську —
В золотім повітрі дзвінь бджоли.
Пригадай, як чарували квіти,
Що на дикім камені зросли.

Їхні стебла сонце пов'ялило,
Їм листки скрутило й попекло,
Та вони дивились непокірно
І тримали високо чоло.

Якби в мене серце й скам'яніло,
Ти не опечалюйся на те,
Бо моя любов до тебе, рідна,
Квітами на камені зросте!

1945

* * *

Серце, ти покинуло мене.
Що ж тепер? Життя моє сумне!
Я для всіх непотріб з того дня,
Наче той джигіт, що впав з коня.

1956

БІЛЕ Й ЧОРНЕ

Колір горя чорний, та бува,
Що біліє з горя голова.

Чорна ж і земля в саду, проте
Білим цвітом яблуна цвіте.

Як зажура скроні посрібля,
Не гадай, що сива вся земля!

1957

* * *

Як ти відходила, була весна.
Уповні місяць, зелень мовчазна.

Зігнувся дугою місяць від жури,
Тебе ждучи, замовкли явори.

Лиш не схилилась голова моя,
Хоч всього-на-всього — людина я.

1958

* * *

Тридцять днів я без тебе і тридцять ночей,
У дорогах-походах.
Наче тридцять річок я в путі переплив,
Тридцять рік повноводих.

Підіймався на тридцять суворих вершин,
Де хмарин волоконця.
Тридцять хмурих студених світанків стрічав,
Тридцять заходів сонця...

Тридцять сумнівів-болів і тридцять надій,
Тридцять дум, що мене засмутили.
Тим, хто любить, як я, тим, хто тужить, як я,
Ти пошли, Боже, сили!

1958

* * *

Душа болить, уздрівши чорноту
Трави, що впала на обмерзлі схили,
Або зорі вогонь, що на льоту
Шугає в горбик свіжої могили.

Де сенс? У чому сила темноти?
З якого смерть виводиться огрому?
Приходять, щоб навіки одійти,
Немає вороття ніде й нікому.

Душа бунтується: чому навкруг
Все тлінне? Де, в кого просить пощади?
Чому все суще одійти за пруг
Повинно? Чом на смерть немає ради?

Та ум спокійний: люди і світи —
В дорозі. Всесвіт має суть рухому.
Приходять, щоб навіки одійти,
Немає вороття ніде й нікому.

Спокійний розум... Просяває дно
Крізь хвилі моря, що кипить і грає.
Вже вирок проголошено давно,
І він оскарженню не підлягає.

1968

* * *

Пошану й успіх мав я, вмів бороться
За перемогу, путь любив круту,
Та не сідав на слави іноходця,
А гладив тільки гриву золоту.

Я в радощі не вірив швидкоплинні,
Про щастя думав, що воно десь там,
Попереду, в ясній майбутній днині
Збудоване, немов казковий храм.

Та сталась дивина: я спонадрана
Прокинувся — й від щастя обімлів!
«Я — найщасливіша!» — моя кохана
Сказала пошепки цих двоє слів.

1970

Чингізу Айтматову

Життя моє гралося мною. Я жив,
Долаючи спокій і шал.
То буря, то штиль, то прибій, то відплив,
То успіх, то знову провал.
Знаходив я й тут же губив легкома.
Добро додавалось до зла.
Любов не з'являлась до мене сама,
А завжди скорботу вела.
Ось тільки засяє побожності мить,
А чорт уже знов — за своє.
Що більша хвала наді мною гримить,
То гірша ганьба постає.
Ось так у пшениці зростає осот,
І сонце обкутує мла,
Щоб радість, найвищих сягнувши висот,
До щастя дійти не могла.
Життя моє гралося мною. Я жив,
Долаючи спокій і шал.
То буря, то штиль, то прибій, то відплив,
То успіх, то знову провал.
До мужності йшов я, побитий стократ,
Джигітом летів на коні,
Та тільки від болю, печалей і втрат
Поет пробудився в мені.

1971

ПРО БЕРЕЗОВИЙ ЛИСТОК

Поглянь на глобус,
Однайди серед країн і точок
Башкирію —
Березовий малесенький листочок.

Як той листок березовий,
Башкирія мала.
Береза ж — то планета. Її листю
Нема числа.

Листочок той
Зірвати з деревини
Віками намагалися
Вогні, морози, хуртовини,
Вітри з заморської землі,
Спекоти й приморозки злі.

А скільки гусені на нім
Кормилося задар?
Релігія.
Покора.
Панство.
Цар.

Та зеленів листочок
В ясній блакиті.
Вогні згасали
Несамовиті.

Шумить береза світу,
А на ній сія
Листок нескорений —
Башкирія моя.

УКРАЇНА

Україна. Яблука доспіли.
Гілля постелилось від ваги.
Я під яблунею окопався,
А десь там навпроти — вороги,

Ні, не тихі українські ночі!
Роздирає тьму гарматний рев.
Падають і котяться в окопи
Яблука з наляканих дерев.

Яблунька моя до мене вранці
Простягає почорнілу віть.
А мені здається — Катерина
Над моїм окопчиком стоїть.

Я дивлюся в небо. Гаснуть зорі.
Тихне бою раннього гроза.
І спадає на моє обличчя
Катеринина тяжка сльоза.

Яблуне! Катрусе! Україно!
Посміхнись до сонячних заграв!
Клянучись тебе порятувати,
Я уральську землю цілував.

Сходить сонце. Вража сила гасне.
Я до тебе — вільної — прийду.
Яблука доспілі обривати
Будеш ти сама в своїм саду.

1943

* * *

Буває в природі дивовижна пора —
Вітер затихне, а листя тремкоче.
Сонце — за пруг, на півнеба чорніє гора,
А проміння обтяте сяє до ночі.

Видай, природо, свої таємниці мені,
Щоб потім, як змовкнуть похоронні хорали,
Хоч трохи шелестіли, світили, звучали мені
Од мене одрубані мої пісні.

КАТІБА КІНЬЯБУЛАТОВА
(Нар. 1920 р.)

БУДЬ ЩАСЛИВА, БАТЬКІВЩИНО!

Тиша. Сонцем пагорби накриті.
Жайвір дзвінко прославляє день,
Сиплеться на поле з-під блакиті
Сріберний горох його пісень.

Хилиться мені до ніг пшениця,
З радості тремтить моя душа.
Як і я, не може надивиться
На свій рідний край оте пташа.

Степе мій!
Трави пахкої чари,
Стрічка річки в житі мерехтить,
Хмари, як налякані отари,
Збилися над гаєм... Вже гримить.

Раптом грати починає злива,
Вся земля у дзвонах кришталю.
Степе мій!

Яка ж бо я щаслива,
Що в долоні спілий дощ ловлю!..

Знов схилились колосочки сонні,
І веселка вигнулась, як путь.
Чують люди голос мій в озоні:
Будь щаслива, Батьківщино, будь!

ПАДАЄ СНІГ

Ранок.
Не сніжно і не туманно.
Виходжу, — а, небо, як сон, голубе.
«Мамо! — неначе причулося. — Мамо!
Мамо, спинись, я намалюю тебе!

Так! Намалюю тебе не сумною.
Є фарби світанку й небес кармазин».
Швидко за серце беруся. Зі мною
Говорить здалека-здалека мій син:

«Стань же ось так! Обличчям до мене!
Бачиш? Починає падати сніг...
Скоро приїду на канікули, нене,
Скоро вже стану на рідний поріг.

Бачиш? Сніжинки злітають поволі.
Мамо, не квапся, ще хвилину пожди.
Я намалюю тебе, і тополі,
І на пороші твої сліди...»

Слухаю серце... Сором'язливо
Сніг полетів... Сонце і сніг.
Справді, мій сину, сталося диво,
Переконав ти мене... Переміг...
Падає сніг, падає сніг...

БАЛАДА ПРО САЛАВАТА

Ніч. Місто спить. Порідшали вогні.
Ще тільки шість лишилося чи п'ять
Останніх, але й ті, немов у сні,
Немов з відкритими очима сплять;

Лиш над мостом пунктирик ліхтарів
Поблискує намистом золотим.
Так швидко літній вечір догорів
І зникло світло, стомлене, як дим.

А там, на постаменті, на горі
Незрушно мужній Салават стоїть.
Він любить неба вічні ліхтарі,
Він беркут, що злітає в даль століть.

Під ним напружилась, напнулась так
Мускулатура каменю в імлі,
Як напинає тіло аргамак,
Коли батаира вчує у сідлі,

Опівніч. Тиша.. З ким же, наче дух,
Листок на гілці розмовляє? Ні!

Це голос тихий потривожив слух,
Знайомий голос, милий він мені.

Хтось шепче:

— Салавате, пізнаєш?

Це я прийшла... Не бачились давно... —

І раптом поблідніла ночі креш.

— Невже це ти, кохана Аміно?! —

Порухався на поясі булат,

Сльоза скотилася з камінних віч.

— Чому ж це ти, — промовив Салават, —

Прийшла до мене в найтемнішу ніч? —

В свого волосся колихливій млі

За річкою з'явилась Аміна.

Коса спливає тихо до землі,

Із хвилями зливається вона.

Вітри не дихають. Вінки свої

Зняли з голівок квіти росяні.

І на півслові змовкли солов'ї,

Розтанула їх пісня в даліні.

Та знов у тайну зустрічі вника

Нетерпеливий вітер: — Аміно! —

Замерехтіла, ожила ріка,

Де білється туману полотно.

А вітер знов своє: — Де Аміна? —

І річку він перепливає навкіс.

Аж ось на березі стоїть вона

І розкладає пасма довгих кіс.

Вчарований, він до землі припав.

Та придививсь — хіба це Аміна?!

Ні! Це проходить білий пароплав,

І хвиля, мов коса, за ним зрина.

Де ж дівчина? Чи не темніє слід

Її на моріжку у сріблі рос?

Чи не вона збудила нині світ,

Крильми змахнувши, наче альбатрос?

Так мало знаємо про це. До дна

Не вичерпати цієї тайни.

Та люди кажуть, ніби Аміна
Сюди приходять кожної весни.

Стає герой сильнішим устократ
Від зустрічі з любов'ю. Знаєм ми:
Витримує спокійно Салават
Всі бурі, всі негоди, всі громи.

Коли ж з'являється у вишині
Веселка мерехтлива, мов адрас¹,
Зітхає він з полегшенням. Весні
І сонцю усміхнеться — перший з нас.

Він на горі. Він правди вірний син..
Він дивиться, як беркут, надовкруг.
А беркути не люблять низовин,
Ненависний для них болотний дух.

¹ Адрас — різновид східної тканини. (Прим. перекладача).

З БІЛОРУСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

ЯНКО КУПАЛА (1882—1942)

А ХТО ТАМ ІДЕ?

А хто там іде, а хто там іде,
Хто громадою рокотно гуде?
— Білоруси.

Що ж несуть вони, кістяки живі,
На худих плечах, на руках в крові?
— Свою кривду.

А кому ж вони з-під онуч та шмать
Тую кривду-біль хочуть показать?
— Всьому світу.

Хто ж то їх навчив, не один мільйон,
Кривду-біль нести, хто прогнав їх сон?
— Біда, горе.

А чого ж, чого захотілось їм
Битим, топтаним, темним та глухим?
— Людьми зватись.

1905—1907

МОЯ ДОЛЯ

Моя доле, важка доле,
Щоб ти луснула була!
Щоб од мене в чисте поле
Ти назавжди утекла!

Чом же ти, похмура й люта,
Мені щастя не даєш?
Чом, гірка, немов отрута,
Мені смерті не пошлеш?

Так мене постійно мучиш,
Ніби душу в пеклі чорт;
Так ти серце моє сушиш,
Що вже висох я, мов хорт!

Не даєш ти супокою
Ні вночі, ні вдень мені.
Тінь небіжчика! За мною
Водиш помисли сумні.

Де не вирвусь, не полину,
Щоб хоч трохи ліпше жить,
Позад себе оком кину —
Моя доля вже біжить.

Скрутить, збурить, скаламутить,
Наче воду хто колом,
І нашле біду, й засмутить
Неочікуваним злом.

І життя немилим стане —
Згинути б мені ту ж мить!
А на серці — рани, рани,
Так болить воно, болить.

І так хочеться упасти
Десь у прірву, в тьму ночей,
Щоб не бачити — пропасти —
Ані сонця, ні людей!

Ось так доля, моя доля,
Щоб ти луснула була!
Щоб од мене в чисте поле
Ти назавжди утекла!

15 липня 1904 р.

МУЖИК

Життя моє трудне й нужденне,
І, скільки світу, кожен звук
Гордити мною, кпити з мене, —
Бо я мужик, дурний мужик.

Я підписатися не вмю,
Не ходить гладко мій язик,

Бо вічно я орю та сію, —
Бо я мужик, дурний мужик.

Я з праці хліб свій добуваю,
Зношу лайливий, грубий крик.
Я рідко-рідко свято знаю, —
Бо я мужик, дурний мужик.

Нема за що купити солі,
Ні залатати черевик,
І діти в мене босі й голі, —
Бо я мужик, дурний мужик.

Залиті потом мої очі,
Світ радості для мене зник,
Як віл, працюю дні і ночі, —
Бо я мужик, дурний мужик.

Як занедужаю — лікую
Я сам себе, мов чарівник,
Без лікарів я вік вікую, —
Бо я мужик, дурний мужик.

Така мені за все подяка,
Що мушу жити, наче дик,
І згинути, як той собака, —
Бо я мужик, дурний мужик.

Та скільки я ще жити буду,
Слуга панів, слуга владик,
Ніколи, браття, не забуду,
Що я людина, хоч мужик.

І кожен, хто мене питає,
Лише один почує крик:
«Хоча мене всяк зневажає, —
Я житиму, бо я — мужик!»

1905

ЧОГО Я ХОТІВ БИ

Побратимів багатих мені
Не потрібно — я відаю їх!
За божками летять, як дурні,
А всім іншим — погорда і сміх.

Я не хочу сидіть за столом
З паничами — принизлива гра:
Обмине тебе келих з вином,
Пригадається кривда стара.

Я не хочу дівочих принад,
Нижніх пестошів білих грудей.
Студенить мені серце, мов град,
Зрада, хитрість огнистих очей!

Та любов пропадає в ганьбі,
Розвівається, начебто мла...
Тут клянеться в коханні тобі,
А тут іншого вже обняла!

Я не хочу ясного життя,
Де народ стільки горя терпить,
Де жебрачити ходить дитя,
Що не має розради й на мить.

Веселитись не хочу я там,
Де біда, сльози, скарги навкруг,
Де в неволі так тяжко братам,
Де завмерли і сила, і дух!..

Гей, сказати б, що мучить мене?
Що я хочу, чого б я жадав?
За що б горе прийняв не одне?
За що б серце згорьоване дав?

Ну, так знайте, чого б я хотів:
Щоб не згинула пісня моя,
Щоб народ її в серці пригрів
Та щоб знав, чим та пісня сія!

З ПІСЕНЬ ПРО БИТВИ

Суремлять сурми клич до бою,
Вітри разносять їхній дзвін.
Той поклик піснею палкою
Відлунює з усіх сторін.

Про славу-чудо грають сурми,
Про щастя рівне для всього
Народу... Звуть ламати тюрми,
Звуть... ох, багато до чого!..

Та дзвонять надаремно труби,
Народ обдурений притих.
Той спить, а той боїться згуби —
Розпука й жаль скувала всіх.

Лиш кат радіє, він крадеться
Шакалом до невинних жертв, —
На трупах, наче вовк, сміється,
Здається, весь би світ пожер.

Дивиться страшно на ту силу,
Що гине в путах-ланцюгах.
Ах, краще вже лягти в могилу,
Ніж знати цього світу жах!

І ходиш, наче спопелілий,
І крикнути хотів би ти,
Та так, щоб світ здригнувся цілий:
Де правду, волю де знайти?!

А сурми грають клич до бою,
Вітри розносять їхній дзвін.
Той поклик піснею палкою
Відлунює з усіх сторін.

30 березня 1906 р.

ПОЕТАМ

Поети вчать, як треба жити,
Багатим бути, а самі ж
І на підшви заробити
Не вміють нещасливий гріш.

Натхнені добрiстю й красою,
Оспівують блаженний рай.
Та ситий піснею самою
Не будеш ти, хоч як співай.

Тихіше, милі! Міру мати
Повинні співи голосні,
Бо вік наш хитрий — оплювати
Готовий почуття й пісні.

31 січня 1906 р.

НЕ КЛЯНІТЕ МЕНЕ

За печальні пісні
Не клянїте мене,
Бо ж і так у вогні
Моє серце сумне.

Кров од болю кипить,
Мучить мука німа,
Ні на мент, ні на мить
Сну про щастя нема.

Я не можу здолать
В серці горя й жалю,
Шум плачів і проклять
Я думками ловлю.

Я не можу знести
Цей гидкий маскарад, —
Співи щастя вести,
Як ридає мій брат.

Скільки горя і сліз
Бачу всюди й завжди,
Скільки сам переніс
Я нещастя й біди!

Он стоїть удова,
В зорі смуток-туман,
В струп'ї вся голова,
А на плечах — лахман.

Руку, мов неживу,
Простягає мені:
«Пожалїйте вдову,
Згинув муж на війні!».

І тут сльози — кап-кап!
Доле, не доведи...
Що ж ти, брате, ослаб, —
Кпи з чужої біди!

Ось гуляє багач,
Аж палата driжить,
А під брамою плач —
Там сирїтка стоїть.

Стужа нею трясе,
Мов нагайкою тне,
Вітер скарги несе
І квиління сумне:

«Тут проходив народ,
Молоді та старі,
Проти гніту й знегод
Тут ішли бунтарі.

Тато з ними пішов —
І донині нема...
Стигне з холоду кров,
Сипле снігом зима.

А мене багатій
Вигнав з хати на сніг,
Де ж ти, батечку мій,
Де знайду я нічліг?!»

І тут сльози — кап-кап!
Доле, не доведи...
Що ж ти, брате, ослаб, —
Кпи з чужої біди!

Знову стогін... Жебрак
Під вікном, наче тінь;
Без ноги, неборак,
Повен жальних болінь.

Він стискає п'ястук,
Тягне пісню хрипку, —
Скільки злигоднів-мук
Пережив на віку:

«Відробив я панам,
Відслужив сорок літ, —
Став на службу дитям,
А сьогодні я — дід!

Гарував я щодня,
Не зважав на батіг,
Працював за коня,
Рано встав, пізно ліг.

Я орав, я косив,
Я канави копав,
Ліс рубав і возив,
Битий, кров'ю спливав.

Йшла робота вогнем...
А мій пан не тужив:
Багатів з кожним днем,
Смачно їв, смачно пив.

А я чахнув, бідак,
Був голодний, як вовк,
Та служив вірно так,
А тепер...» І замовк.

Тільки сльози — кап-кап!
Доле, не доведи...
Що ж ти, брате, ослаб, —
Кпи з чужої біди!

Та за скорбні пісні
Не обсмішуй мене,
Бо ж і так у вогні
Мое серце сумне.

15 квітня 1906 р.

ЗА ШМАТОК ХЛІБА

За шматок хліба, чорного хліба,
Бідак свою душу дає,
Топить у рабстві мрії й надії,
Життя безталанне своє.

Щоб подолати злидні та голод,
Він мусить забути навік
Людяність, думи ясні й високі,
І все, чим живе чоловік.

Царський невільник, панський невільник,
Цареві і пану слуга:
Тому солдатом, тому пахолком
Він служить під свист батога.

Мусить на інших він працювати, —
Якщо ти комусь не вгодив,

Плюнуть погiрдно, виженуть з хати —
Ходи ж ти собі, як ходив!

Музика, спiви ллються з палацу —
Гуляють за труд бiдакiв.
Мучиться вбогий в думках щоденних,
Щоб голод зi свiту не звiв.

11 червня 1906 р.

ЩАСТЯ

Туманна примара нас вабить облудно,
I щастям у нас вона зветься.
Та трудно її нам пiймати, ой, трудно,
Хоч близько, так близько, здається...

Одним оте щастя — багатство, розкошi,
А iншим — порядок i згода.
Одним оте щастя — то золото й грошi,
А iншим — коханої врода.

Той рветься до слави, той хоче змагатись,
Той — серце вiд свiту сховати,
Той дикою пiснею хоче озватись,
Той — рiднi пiснi заспiвати...

I мрiємо, мрiємо цiлими днями,
Все марно i все безнадiйно...
А сльози чужi, що течуть перед нами, —
Чи спати дадуть нам спокiйно?..

18 серпня 1906 р.

НАД СВОЄЮ ВІТЧИЗНОЮ

Боже, скільки щедрот
Творить воля твоя!
Де ж мій дiм, мій народ,
Де вiтчизна моя?

Де ж ти, славна сiм'є
Без панiв i рабiв?
Де той люд, що своє
Поважав i любив?

Рідних співів та свит
Не соромився він!
Де той люд-ясновид?
Де веселощів дзвін?

Веселився народ,
Аж гриміло село.
Веселіше стокрот
Всюди щастя цвіло.

А тепер, а тепер, —
Вір — не вір сам собі, —
Дух бадьорості вмер,
Все погасло в журбі.

Зникло все, наче мла, —
Щастя тут не шукай, —
Доля зла замогла
І людей, і мій край!

Лиш могили навкруг —
Свідки слави — стоять;
Чорні круки з яруг
За кістками летять.

Прошмигають вужі,
Каня молиться: «Пить!»,
Вовк пробіг по межі,
Далі спить усе, спить!

28 серпня 1906 р.

СПРОСОННЯ

...Ні! Годі, годі сльози лити,
Страждати марно в глушині!
Забрали все, чим міг би жити,
Нічого ж не дали мені.

Невільник — догоджати треба,
Злим людям!.. З потом кров тече.
Немає милості від неба:
То спека, то мороз пече.

Посів мій нищать суховії,
В криву хатчину громи б'ють;

Овечку вовк роздер — надії
Нема ні на що — гнів і лють!

Марніє жінка, гине з праці,
В дірявім ходить каптані...
Гей ти, що пестишся в палаці,
Моє життя пізнав чи ні?!

А доки житиму так, доки
Терпітиму цей страм і жах?!
До кістки вжерлися волокни,
Кривавлять ноги в личаках.

Гризе сорочка зрібна плечі,
Сіряк — одечечка моя —
Не вирятує в холоднечі,
А влітку парить, як шлея.

Чуприна, пріючи від поту,
Облазить, а шапчина — сміх...
Я від коси нажив лому, —
А дихавицю — від чепіг.

Вуграми від мозолів руки
Покрилися — аж плоть гниє.
О, скільки горя, скільки муки
Життя безрадісне дає!

Ніхто мене вже не втішає —
«Даруй!» не каже чи «Пробач!»...
Лиш відгомін озветься в гаї,
Як заспіваю через плач.

Гей, розтлумач, поріддя враже,
Злодії, трутні всі, скажіть:
Чому, де труд кривавий ляже, —
Раює пан, палац стоїть?

Чому, скажіть, з мого посіву
Врожай збирати має він?
...О, геть цю скаргу нещасливу, —
Гуде нової пісні дзвін!

Чекав я довго, та чекати
Набридло вже, пани, мені.

Тепер шукатиму відплати
За кривди й муки навісні!

10 вересня 1906 р.

НЕ ТУЖИ!

Гей ти, молодче мій, не тужи,
Не дивися крізь сльози на світ, —
Йди до двору й там пану служи,
Як служили твій батько, твій дід.

Та працєю, забуваючи сни,
Що являлись душі молодій,
І як крові твоєї пани
Не жаліють, себе не жалій.

Ти здоров'я віддай молоде
Тим, що в розкоші вічній живуть.
Ти людина? Забудь же про те!
І що душу ти маєш, — забудь!

Хай палац за твої за труди
Гучно музикою заgrimить,
Хай прогнуться столи від їди,
Хай, п'яніючи, втіха хрипить.

Хай же поту твого ручаї
Сите панство навіки заллють,
Хай за злигодні чорні твої
П'ють багаті, до згибелі п'ють.

Ах ти, молодче мій, не тужи,
Не дивися крізь сльози на світ,
Йди до двору й там пану служи,
Як служили твій батько, твій дід!

16 жовтня 1906 р.

* * *

Покиньмо скаржитись самі собі,
На долю нарікати раз у раз, —
Нам треба жити в мужній боротьбі,
Щоб не кляли нащадки потім нас.

Стежки облудні темного життя
Науки променями освітім,
Щоб ми і наше в майбутті дитя
Темнот не знали на шляху крутім.

Хай знамено свободи всіх веде
На битву проти темряви та зла!
Хай вільна пісня громом загуде,
Змете катів, як пилюгу мітла!

Наука, воля, труд нам у біді
Поможуть — виб'ємося з кабали.
І так щасливо заживем тоді,
Як наші прадідове не жили.

22 жовтня 1906 р.

ЗА ЩО?

Мати, моя мати,
Що ти наробила, —
Мене горювати
На світ народила?

За що, за що
Твій син бідак,
За що, за що
Він плаче так?
Скажи!

Бідує дитина,
Ти й сама не скачеш, —
За себе й за сина
Плачеш, мамо, плачеш.

За що, за що
Твій син бідак,
За що, за що
Ти плачеш так?
Скажи!

Твій син зомліває
Від голоду в хаті,
Бідує, зітхає
За себе й за матір.

За що, за що
Скажи ж таки,
За що, за що
Ми бідаки?
Скажи!

Кривди не спитати,
В чому то причина,
Що ридає мати,
Лє сльози й дитина.

За що, за що
Лє не один...
За що, за що —
І мати, й син?
Скажи!

31 жовтня 1906 р.

ДО N.

Недавно з тобою ми стрілись; вела ти
Палку суперечку зі мною тоді.
Тобі — визнаю — довелося страждати,
І втіхи зазнати, і жити в біді.

Коли долітає до мене в зітханні
Твій біль, наче блиск у вечірній ясі,
Коли в твої очі вдивляюсь, о пані,
То бачу, що ти не така, як усі.

Вид мужній, прикмети шляхетні й погідні...
Невже, натовившись від глушини,
Ти ждеш на дружків?! О, не гідні, не гідні
Твого справедливого серця вони!

Я сам іще цього достоту не знаю,
Що в грудях у мене так ніжно щемить.
Навколо дивлюся та й думки питаю
Про тебе, згадавши тебе мимохить.

Та чую душею, що я не заздрощу,
Що я не жадаю тебе, а люблю,
Люблю, як сестричку свою найдорожчу,
Шаную, як матінку рідну свою.

8 грудня 1906 р.

ТАМ...

Там ллється кров, рвучи закови,
Борці на шибениці йдуть.
А ви спите, хоч там братове
Вас, мучених найгірше, ждуть.

Скажіть, за ко́го ж то померти
Пішли вони в криваву хлань,
Хто гідний там такої жертви,
Таких нечуваних страждань?!

Га, з вас про те ніхто й не знає,
Що йдуть за тих на битви жар,
Хто потом труд свій обливає,
Над ким стоїть з бичами цар.

За того йдуть вони на скін,
Хто світ годує, хоч по світі
Голодним завше ходить він,
По стужі ходить у лахмітті.

Ідуть і не жаліють крові,
І гине їхня рать слаба,
Щоб дати землю батракові,
З неволі вирвати раба.

Найнещасливіша людина
Їх змусила на смерть піти!
А ви спите, немов скотина,
О, з Білої Русі брати!

Повстаньте! Йдіть гуртом до бою,
Громадою несіть удар!
Повстаньте твердістю такою,
Щоб вас не міг зламати цар.

Повстаньте, доки він ще крові
Не вижер усієї з вас!
Озвіться в громовому слові,
Бо вже дійшов рятунку час!

Повстаньте! Край ваш рідний гине!
Свобода й сонце в битву звуть.
Відвага й дружність — ось єдине,
Що виведе на ясну путь!

Зганяйте сон осліплий свій,
Будіть оспалий дух, а там
Ударте в дзвін, покличте в бій
Громаду — на біду катам!

Та йдіте, йдіте ви туди,
Де кров давно вже ллють за вас,
Несіте велич сліз, біди,
Несіте кривди напоказ!

Хай кров заграє навкруги —
Ворожим трупам на підстил!
Хай у неволі ланцюги
Спадуть од грому ваших сил!

1906

ХАЙ ЖЕ ВАМ ТАК НЕ ЗДАЄТЬСЯ...

Хай же вам так не здається,
Що біда навік затисне...
Знайте, лихо перетреться,
Блискавкою доля зблисне.

Правда, повні смутку вісті
Буйний вітер нам приносить.
Він на кожному обійсті
З болю плаче та голосить.

І голосить при народі,
Як за немовлятком мати,
Аж би крикнув: годі, годі!
Годі серце жалем рвати!

Але все ж — хай не здається,
Що біда навік затисне —
Наше лихо перетреться,
Блискавкою доля зблисне!

1906

З ПІСЕНЬ НЕДОЛІ

Скільки хижого,
Безсердечного
Зла всілякого
Ходить, повзає!

Як не хочеться
Серцю доброму
Та з бридотою
Зустрічатися!

Ось конвой іде,
Зброя блискає,
На руках, ногах
Дзвонять ретязі.

Он сирітонька
Під воротами
Плаче з голоду,
Клякне з холоду.

Там над працею
Безкорисною
Сили губляться,
Ще й не визрівши.

Там обидлені
Рідні братчики
Б'ються, ріжуться,
Летється марне кров.

А там дівчина,
Хлопцем зраджена,
Гірко плачучи,
Йде молитися.

Чути стогони,
Похоронний плач;
Тільки сови там
Свищать радісно.

Ех, і як тут жить
Серцю доброму
Та чутливому,
Та самотньому!

1906

ПОЕЗІЯ

Правду з неправдою,
Цноту — із ерессю
Вимішай — матимеш
Добру поезію.

Літо, ніч, місяць,
Явір, черешня,
Дівчина, хлопець, —
Пісня справдешня.

Шепти, присяга,
Злагода, згода,
Вічне кохання, —
Оце вам ода!

Опівніч, клуня,
Сіно — принада.
Парубок, дівка, —
Це серенада.

Парочка в клуні...
Схож на ведмедя
Батько з дубиною, —
Ось вам комедія!

Стужа. Зник «милий».
Дівчина — «мама».
Крик... ополонка —
Ось вам і драма!

Світ, люди — шельми,
Неправда щира,
Чесний письменник, —
Ось вам сатира!

Двір, панський терем,
Добра порада,
Людяність, шана —
Ось вам балада!

Свині, болото,
Підпасок — легінь,
Личак, онуча, —
Ось вам елегія!

Добрі пан, пані;
Кормить їх ласка
Бідних, голодних, —
Ось вам і казка!

Пан, мужик, поле,
Нива завітчана...
Три помордаси —
Ось вам закінчення!

1906

ХЛІБ

Ми й з плужечком ішли, ми й борінку несли —
Прислужитись хотіли тобі.
Гарби гною тягли на ріллю, як воли —
Засівали ж по третій гарбі.

Ми святили тебе, ми не день і не два
На погоду чекали ясну,
Щоб засіяти... гей, всі ми йшли на жнива,
Де не знали спочинку, ні сну.

А в різдвяний мороз, коли холод нас пік,
Слав прокльони на нашу сім'ю,
Спонадранку ми йшли молотити на тік,
Йшли з ціпами по плату свою.

Так служила тобі наша вбога сім'я,
Щоб любив ти своїх трударів...
Ну, а ти що зробив, де відплата твоя?
Чи хоч трохи ти нас пожалів?

За наш піт, за ту кров, за ту працю — гуртом —
Не прийшов ти до бідних за стіл, —
Ти спинився ген-ген за десятим горбом,
Відцурався замучених сіл.

1906

НА СЛУЖБІ

Ех, ненависна доля моя,
Під'яремне життя — навісне!
Кров жере з мене пан, як змія,
Ще й грозиться прогнати мене.

За латки на свитині старій
Він, неситий, мене обікрав.
Він розжився на крові моїй,
Крові мало — життя б відібрав!

Чи ж то святечко в мене було?
Чи, як люди, гуляв я коли?
Чи до мене в це вбоге житло
Бодай раз які гості прийшли?

А не з дерева серце моє,
Не смітник у моїй голові,
В моїх жилах тече-виграє
Не вода! В мене очі живі!

Я хотів би, як люди, ось так
На гуляння в неділю піти,
Поспівати про бідних бурлак,
Милу дівчину-пару знайти.

Та ненависна доля моя,
Під'яремне життя — навісне!
Кров жере з мене пан, як змія,
Ще й грозиться прогнати мене.

1906

З ПІСЕНЬ БІДАКА

На світі жити
Все важче й важче,
Переробити
Долю на краще
Важко мені.

Молодість, радість —
Все потаємці
Я склав навіки
Глибоко в серці —
На самім дні.

*

Чорного хліба,
Хліба шукаю.

Ходити мушу
З краю до краю —
Горе — не путь.

Та коли потом
Хліб я добуду, —
Вирвуть сильніші,
І, як прибуду,
Геть проженуть.

*

В праці кривавій
Змучив я душу,
Світ цей лукавий,
Де жити мушу, —
Ніби тюрма.

Гляну — а скільки ж
Хаток і поля!
Де ж моє місце?
Де моя доля?
Ніде нема.

1906

ВИ КАЖЕТЕ...

Ви кажете: сумно співаю, не згадую
Про щастя, про радості чи про любов...
Покиньте сміятись! Не втішив я правдою,
То що ж, — я неправди в душі не знайшов!

Я правди своєї повік не зчураюся,
І пісні моїй не потрібно прикрас.
Я в долю народу свого вдивляюся,
І тільки про неї співаю для вас.

Хай світ пізнає — гіркотою полинною
Ми мусимо жити, хай ворог тремтить!
Хай брат мій захоче назватись людиною,
Хай думка про волю в неволі болить!

1906

ДУМКИ ПЕРЕД ВЕСНОЮ

Все вище сонце, менша тінь,
Хтось там співає, чути сміх.
Спливає на людей теплінь,
І радість огортає всіх.

Світ сонечко розвеселя,
Вже чути подихи весни.
Загине й слід зими; земля
Студені поскидає сні.

Зазеленіє ліс, моріг,
Заграє дзвонами струмок.
Село візьметься до чепіг,
Задме в сопілку пастушок.

Загуркотить весняний грім,
Засяють люди, повні мрій...
Чому ж мені й думкам моїм
Так сумно-сумно, брате мій?

Чого мені душа болить,
Чому я чахну наяву?
Мов каня та, що просить: «Пить!»,
Так щастя, щастя кличу-зву.

Марніє молодість моя
На безпритуллі, в бідності.
Нудьга — зажерлива змія —
Гнітить надії золоті.

І хоч весна з теплом іде,
Печаллю скований мій дух;
Нема привіту від людей,
Неначе пустка надовкруг.

Гей, темний гаю, може, ти
Збагнути міг би цю печаль,
На гіллі, в шумі піднести
До зір ясних мій біль, мій жаль.

Гей, може, ви, зірки ясні,
У душу глянете мою
І скажете далечині,
Які боління я терплю.

1906

СПРОБА ОКТАВИ

Удар, душе, удар, небого,
По струнах мислей-веселух!
Розворуши життя мого
Мінливого оспалий дух.
Хай, ставши на папері строго,
Думки потішать братній слух,
Народу хай прийде пора
Згадати часом пісняра!

Для щастя нам так мало треба —
Малий привіт зі сторони,
І ми вже скачемо до неба,
Вже снуємо щасливі сні;
То ж ви, кого гнітить ганеба
Убогості, хто без весни
Живе, дивіться, що за гра —
В душі та в слові пісняра!

Ми плачемо над власним горем,
Знавці своїх пекельних бід,
Пісняр же соколиним зором
Повинен обійняти світ,
За всіх терпіти, бути хворим,
Щоб людський поздоровшав рід.
Чи ж пожаліли брат, сестра
За ті боління пісняра?

Мішку, набитому рублями,
Б'є кожен шанівний поклін,
Хоч би злодійськими руками
Та з кривди наповнявся він...
Хто ж бачить бідних поміж нами,
Хто чув нещастя плач і дзвін?
Хто, хоч почути вже пора,
Послухав пісню пісняра?!

Стоїть палац високий, білий,
Будова гарна, все — під шнур, —
Чи там живуть майстри, що вміли
Поставити штудерний мур?

Та ні! Куди? Вони згоріли
Від блискавок життєвих бур.
Зоря трудів, зоря добра
Веде так само пісняра.

Все тлінне, все долає змора,
Ніщо не вічне на землі,
Хіба лиш сльози правди й горя
Не гаснуть у віків імлі.
Помер пісняр (співав ще вчора!)
Дружки при скорбному столі
Сидять — не плач, а машкара...
Гірка ти, доле пісняра!

1906

БІЛОРУС

Дивлюся: йде якась мізерна тінь,
На плечах сірячина, вся муруга
Та порвана, а на губах осуга,
А твар, неначе виорана ринь;

Захриплий подих з кашлю та болінь,
В очах життя нема, лиш — біль і туга.
Ця постать виморена й недолуга
До людських не подібна сотворінь.

То — білорус. Як гірко він зітха!
В багновище нужди його втопила
Темнота клята, мачуха лиха;

Його майно — хатиночка похила,
Його життя — сокира та соха,
Кінець його страждань — корчма й могила.

1906

НЕ ДЛЯ ВАС...

Світання долі не для вас прийшло,
Вам зорі не цвістимуть, як блавати;
Не буде вас надія зігрівати,
Що повертається, немов тепло.

Про завтра, і про хліб, і про житло
Ви думати повинні, й працювати
За себе, і за інших, і вмирати
Від голоду, схиливши вниз чоло.

Ваш спів — квиління жалібне, безсиле,
Що вказує на вашу всю нужду,
На те, що ви живцем зійшли в могили,

Що в інших сяє радість на виду,
А вам, покривдженим судьбою злою,
Не вільно навіть вмерти з похвалою.

1906

У ПРИСМЕРКУ

Я думати люблю в смеркання час,
Як світ вдягається у чорні шати,
Як зірка гляне до моєї хати
Крізь шибку — мерехтлива, як алмаз.

Я тисячі думок сную нараз
Про свою долю... щоб не заридати,
Збираю дух в нечулість, ніби в лати,
Але в очу сльоза — єдиний спас.

Сиджу і мрію. Жду. Кого — не знаю.
Не можу сам собі відповісти,
Здається, долі кращої чекаю.

Та чи діждусь, чи вийду з темноти
Свого болю й смутку в щасті й силі,
Чи краща моя доля — аж в могилі?

1906

* * *

Не мрійте про минулість величаву,
Бо мріями її не воскресить.
Віддайте хоч життя — вона й на мить
Не вернеться, не принесе вам славу.

Майбутнє ваше крізь далінь темнаву
Не світить щастям, мов ясна блакить.
І сумнів, схований в душі, тремтить,
І родить безнадію чорну й мляву.

Облиште марити про давні дні,
І як душа болить, тамуйте болі,
Будущину кохайте, та не в сні;

Піддайтесь нещасливих доль сваволі,
І працею в скорботній тишині
Встеляйте шлях прихильнішої долі.

1906

ГЕЙ, У СВІТ!..

У світ, у світ, в широку даль, —
За думкою, за вітром вслід,
Перемогти печаль і жаль,
Тож далі — в світ, тож далі — в світ!

Загартувати дух, як сталь,
І вирвати із серця цвіт
Чуття, розбити, як емаль,
Кохання злуду — й далі — в світ!

Та до польоту крил нема,
Хоч туга в серці молодім
Горить і кличе в світ давно.

О Боже, освяти мій дім —
Там мати і рідня сама...
Ах, нащо серце нам дано?!

1906

* * *

Зачинені у мріях з болем правди,
Ми здобувати мусимо знаття,
Досліджувати людські душі й знади,
Шукати ідеального буття,

І все заглушувати без пощади,
Що жертвує нам доля для життя,
І тільки віщувати майбуття,
Щоб потім зникнути, як прах, назавжди.

Ілюзіями живемо, хоч нас
Життя обдурювало вже не раз,
Хоч потрапляєм від спокуси в скруту.

Метляє нами доля, без вини
Караємося і п'ємо отруту,
Що нам підносять підлі брехуни.

1906

ЗЕМЛЕ...

О земле, я люблю, кохаю до нестями
Тебе, немов свою коханку, залюбки
Сплітати прагну я тобі із зір вінки,
Тебе оточувать безсмертними хвалами.

На просторі твоїм чудові писанки
Я бачу — в зелені ти блискаєш світлами,
Братерства й любовців палахкотять зірки;
Чого ж я прагну ще? Звідкіль душі надлами?

Душа ридає. Мрій нема вже. Тільки — біль.
Ні сонця, ні весни, лиш темінь зловорожа,
І на твоїх ланах — каміння та кукіль.

Я не люблю тебе! Що це? Чи воля Божа?
— О Христе, звідкіля ця зміна: не люблю.
Що сталося, скажи? Орю чужу ріллю...

1906

ДОЛЯ ВДОВИ

Як гляну, погляну — неправдою лютою
Цей світ закувався під владою тьми.
Наповниться серце гіркою отрутою,
Та вирветься пісня, облита слізьми.

Щасливу людину побачити хочу я —
Шукати даремно щасливця-раба!
Немає щасливої долі жіночої,
Але найстрашніша — вдовина судьба.

Ніхто за сирітку вдову не заступиться,
Ніхто не боронить сердешну, ніхто.
А кривдник на кривду для неї не скупиться —
І совісті людській, і правді назло.

Сосна серед поля росте самотиною —
Опалює віти гроза вогнева.
Живе без опіки журбою єдиною —
Під злигоднів бурями бідна вдова.

Колись чоловіка нещасного, хворого
Вона доглядала — не знала добра.
А нині не має спочинку від ворога,
Від зла, що ливнуло, неначе з відра.

Як той колосочок незжатиї, змагатися
Повинна з вітрами, що горе несуть...
Ніхто до благання її дослухатися
Не буде — всі скарги її пропадуть.

Своїми мозолями, вічно кривавими,
Повинна на хліб заробити в людей,
Повинна вдова воювати з неправими,
За будуче дбати, рости дітей.

1906

КОСАРЕВІ

Молоточок цок, цок, цок!
Клепай косу, мужичок!
Крицю підгостри тверду,
А я пісню заведу.
Гоп, гоп, гоп!
Пісню заведу.

Був колись хитрішим люд,
Не мав зброї, але тут
Коси шаблями були,
Воювати з ними йшли.
Гоп, гоп, гоп!
Воювати йшли.

Косу в шийці відігне,
І насадить, і махне...
Так стинали ворогів,
Били, різали катів.
Гоп, гоп, гоп!
Різали катів.

Що гармати? Хай ревуть.
Йде громада, йде можуть!
Впав один — надійде сто.
За народ сильніший хто?
Гоп, гоп, гоп!
Сильніший хто?

Кіску ти свою гостри,
І то швидко — раз, два, три!
Йди-но з нею на війну,
А я іншої почну.
Гоп, гоп, гоп!
Іншої почну.

На війну з травною йди
Та важкі валки клади;
Перуни та громи б'ють, —
Але ти відважним будь!
Гоп, гоп, гоп!
Відважним будь!

Птах співає у вікно,
Кращу долю ждем давно...
Кіска добра, хоч стара,
Та вставати вже пора.
Гоп, гоп, гоп!
Вставати пора!

11 травня 1907 р.

ВОРОГАМ БІЛОРУЩИНИ

Чого ви хочете, панове,
Що сталося? Чи не мозку струс?
Чом зняли галас проти мови,
Що нею гордий білорус?

Для білоруса тая мова
Не крадена, вона своя,
Він народився з того слова,
То — батьківщина і сім'я.

Тепер і ви заговорили,
Добродії із владних сфер,
А дотепер ви що робили,
Що діяли ви дотепер?

Ваш брат із голоду вмирає,
Життям зневажений стократ,
Його в неволю запихає,
Кує в кайдани «рідний» брат.

Чужі вам наші співи слізні,
Бо ж у самих жалю нема.
Ви сонця боїтесь як пісні,
Миліші — темінь і тюрма.

А що ж вам білорус такого
Вчинити й мовити хотів?
Ех, треба вчити вас ще много,
Як шанувать своїх братів!

Покиньте кривдою кормитись, —
Мій люд — своєї долі пан,
І може білорус вміститись
В сімї прославлених слов'ян.

Ви лайкою собі, паскуди,
Натерли в горлі мозолі,
А білорус живе і буде
Довіку жити на землі.

Не одного ми знали хама,
Та не здались в найгірший час,
І нині теж тюремна брама,
Повірте, не злякає нас!

До волі, рівності й науки —
Всі наші прагнення й труди.
Там пануватимуть онуки,
Де плачуть скривджені діди.

Я НЕ ДЛЯ ВАС...

Я не для вас, панове, ні,
У вільний час пісні складаю, —
Що спало в серці там, на дні,
Буджу й на суд у світ пускаю.
Я не для вас, панове, ні!

Я не для вас, панове, ні,
Збуваюсь тиші й супокою,
Та інколи в самотині
Зір мию темною сльозою —
Я не для вас, панове, ні!

Я не для вас, панове, ні,
Марную дні свої найкращі,
Та крізь боління навісні
Я протинаюсь, мов крізь хащі —
Я не для вас, панове, ні!

Я не для вас, панове, ні,
Скибину слова рвусь підняти
На запустілій цілині,
Де плаче Білорусь, як мати...
Я не для вас, панове, ні!

Я не для вас, панове, ні,
Над долею свого народу
Ридаю... ви мене в багні
Втопили б, трону навдогоду.
Я не для вас, панове, ні!

Я не для вас, панове, ні,
Співаю. Душі, повні тління,
Немов гробниці кам'яні,
Не збуджу голосом терпіння,
Не збуджу вас, панове, ні!..

Я не для вас, панове, ні!..
Ви добре живете, казково,
В забавах вічних та гульні,
Вас не зворушить правди слово!
Ні, не зворушить вас, о ні!

Я не для вас, панове, ні,
А для погорджених і гнаних,
Я з ними в ретязі міцні
Закутий — ми в одних кайданах...
Я не для вас, панове, ні!..

Я не для вас, панове, ні!..
Для тих я темних, нещасливих.
Од них і відголос мені
Прилине по лісах та нивах,
А не від вас, панове, ні!

5 червня 1907 р.

ПЕРЕД БУРЕЮ

Що бачу? Все тихо, все згасло до споду...
Чи ж правда? Чи більше не маємо сили?
Чи всі, хто боровся за справу народу,
Побиті та скинуті в темні могили?

Невже покорився народ весь нікчемно,
Скрутилося слово правдиве і чесне?
Невже дух свободи загинув даремно,
Помер і ніколи той дух не воскресне?

Невже повставали й боролися всує?
Чи, може, змінились кайданники хижі?
О ні, моє серце щось інше віщує,
Не вірю цій тиші, не вірю цій тиші!

Так літом буває в години понурі —
Замруть і пташина, і гілка під нею.
Збираються хмари на темній лазурі,
Та грім зарокоче, стермосить землею!

14 червня 1907 р.

ЛІТО

Ех ти, літо з гарячими бурями!
Оживляєш і поле, і луг.
Розлучся з думками похмурими,
Вийду з хати, погляну навкруг.

Шум стоїть над густою дібровою,
Ніби рада про щось там іде;
Потічок гущиною вільховою
Шелепоче, мов нитку пряде.

Розпласталися ниви, мов килими, —
А над нами небесна яса!
Там жита з колосочками білими,
Там сріблo молодого вівса.

Колосок з колоском понад нивами,
Розмовляючи, в далеч ідуть;
Співи жайворонків переливами
Присипляють, а сну не дають.

Ти приліг, а все небо аж світиться,
І так легко тобі на душі...
Хто з вас, хто не любити насмілиться
Влітку світ від межі до межі?..

Літо, дай мені сили й бадьорості,
Дай, щоб доля до мене прийшла,
Дай співати мені, дай боротися
Проти кривди, неволі та зла!

1907

НАД НИВОЮ В НЕПОГОДУ

1

Постать невижата, згноєна сльотами,
Колос, прибитий дощами болотними,
З тванню змішався, лежить, пропада;
Мітлами снопики бідні валяються,
Вітром позривані, зерня зростається..
Нивко-сирітонько наша... Біда!

Скільки ж то поту й кривавиці гнаними
Вкладено в поле невродне селянами,
Скільки зітхань, клопотань та мольби!
Гляньте — все знищено злою негодою,
Дивиться небо на землю з погордою,
Небо не чує ні скарг, ні клятьби.

Серце забутих від болю аж схлипує,
Доля нещасного нивами нипає, —
Ради-підмоги не видно й не чуť.
Думи здіймаються хвилями повені —
Що ж бідаки, хлібороби згаровані
Холодом, голодом зимнім, почнуть?!

Білий сніжок пеленою вже стелиться,
З диким виттям налітає метелиця,
Льодом заслонені вікна... Зима.
Де тут сховатися, де притулитися,
Як на крайчик убогий розжитися?
Боже... а сліз тих... кінця їм нема!..

2

І чого ж ти, негодо, розкинула
Хмаровиння сльозливе своє,
Не зібрати й того за тобою нам,
Що ця нива жебрацька дає!

В почорнілих валках та й нескошена
І стоїть, і гниє сіножать,
І в снопах те добро, і невижате —
Лиш поглянути — сльози біжать.

Мужика пожаліти не хочеш ти,
Подивитись не хочеш, о ні,
Як він буде з дітьми та з дружиною
Коротати морозяні дні..

Що почне він, бідак, як простелиться
Білий сніг на погнилі валки,
Чим родину свою годуватиме,
Де візьме він хоч жменю муки?

У хліві корівчина ревітиме,
І заплаче голодне дитя,

Буде сам він стогнати, а віхола
Аж зайдеться, як пес од виття.

1907

БУЛИ В БАТЬКА ТРИ СИНИ...

Були в батька три сини,
Та всі ж Василі вони.

Один — наймит при дворі,
Оре панські чагарі.

Другий з них жандармом став,
Шабелькою засвистав;

Третій у бою поліг,
Землю й волю він беріг.

Батечко в халупі спить,
І дуда при нім лежить;

Дме в сопілочку бідак,
Потім ще й співає так:

«Ой ти, дудочко, дитя,
Чом бідую все життя?»

Нема радості мені
В моїй бідній стороні».

1907

З ПІСЕНЬ ПРО НЕВОЛЮ

То не свисти зимової віхоли
Над землею шумлять і гудуть, —
То мучителі злобно задихали,
То в кайдани робітних кують.

То не ворони чорні ввихаються
Коло трупів та мертвих очей, —
То жандарми гуртами злітаються
Катувати закутих людей.

То не води бурхливі, не повені
Розлились по сумнім бережку, —

То, вмираючи в битві, знедолені
Кров свою проливають важку.

А над кров'ю тією пекучою
Плачуть сироти — діти знегод.
Плачуть люди, обгорнуті тучею,
Плаче, плаче увесь мій народ!

І проходять рядами безсилим
Люди в путах під крики хули...
Завивають вовки над могилами,
Світ криваві огні обняли.

1907

РІДНЕ ПОЛЕНЬКО

Ти шипшиною,
Пісковиною
Гарно вбралося,
Рідне поленько.

Ти селянами
Й горожанами
Геть знедолилось,
Рідне поленько.

З непогодами,
З недородами
Ти змагаєшся,
Рідне поленько.

Хоч куди, куди
Ти багате, гей,
Гей, і бідне ж ти,
Рідне поленько.

Багатюще ти
Горем, злиднями,
Дуже бідне ти
Щастям, долею.

Шаленіючи,
Вихор носитья,
Над тобою мчить,
Рідне поленько.

Люди мучаться
Безпросвітністю,
Проклинаючи
Рідне поленько.

Гей, поправся ти,
Відмінися ти,
Розбудися ти,
Рідне поленько!

1907

КУДИ ТИ РВЕШСЯ?!

Куди ти рвешся від боління,
Дитя не долі й темноти?
Терпи, нещасне сотворіння, —
Бо лиш терпіти вмієш ти!

Тобі казали батько й мати,
Що жити будеш ти в добрі, —
Забудь! Судилося страждати
До смерті, бідному, тобі!

Звикай до грубої кошулі,
До личаків з кори й лози;
Гартуйся в сніговому гулі,
Не бійся спеки, ні грози!

Працюй невтомно, як скотина,
На ситих ворогів своїх;
Хай сохнуть груди, чахне спина, —
Забудь про гулянки та сміх!

Берися й хворим за роботу,
Гаруй, кажи, що так ти звик;
Мовчи, хоч сліпнуть очі з поту —
Твій, ніби в пущі, змовкне крик.

Говорять — ніч, хоч день надворі,
І ти кажи: надворі тьма;
Говорять — день, хоч в небі зорі,
«День» — ти повторюй з усіма.

Іди, хоч гонять до безодні,
Роби, що скажуть, і радій,

Що бодай раз під'їв сьогодні;
Пий радо мук своїх напій!

Повір попам, що рай сьайнистий
Тебе на тому світі жде,
Бо пекла кращого нечистий,
Як тут, не винайде ніде!

1907

ВІДПОВІДЬ

Ви до себе, панове, мене закликаєте, —
Оспівати народу забитого справу;
Рай небесний для мене самі відчиняєте:
«Тож заходь — будеш мати і долю, і славу!»

Вітер піснею грає жагучою, жвавою
Над политою кров'ю та потом землею;
Не гонюся, паночки, не гину за славою:
Чую — доля моя не засяє зорею.

Чую, чую... дорогою йшов я похмурою —
Давнє й люте боління наповнює груди:
Від народин я скутий бідою й зажурую,
Не потішили в злигоднях добрії люди.

Не потішила мати — вона над колискою,
Над моєю, співала про горе неволі,
А зима, що морозами землю затискує,
Вторувала тій пісні з вітрами на полі.

А як виріс, подужчав, мене не потішила
Моя молодість, повна надій неправдивих.
Як торбинами, бідами плечі обвішала —
Холод, голод, робота на злих та фальшивих.

Гей, та в кутику місця не мав я застольного,
А втішався лиш мріями й дивними снами.
За порогом було в мене місце бездольного,
За порогом послалася стежка тернами.

Я не пещений ніжно руками дівочими,
Слів сердечних мені не шептало кохання.
Так живу — опечалений — днями та ночами,
Жду людей — не прийдуть вони, знаю зарання.

Наче циган, по світі блукаю без пристані,
Без притулку, без теплої рідної хати;
Де надії на славу? Давно вже освістани,
Та й чи славу поету потрібно шукати!

Так, паночки, у славу майбутню не віриться,
І пустих обіцянок не хочеться чути;
А що в серці моєму, в душі моїй діється —
Все те піснею стане, крім вашої трути.

Буду пісню складати, але — не багатому,
Не за ваші гучні, золоті привілеї.
Я люблю свій народ і для нього співатиму —
Це мій дар, це призначення долі моєї.

1905—1907

ЯК ПІДУ Я, ПІДУ...

Як піду я, піду я по нивах,
По мозольнім ратайським сліду,
По лугах, по дібровах шумливих,
Та по селах убогих піду.

Там почну я пісні вигравати
На печальній сопілці своїй;
Нещасливий, наморений брате,
Кращу думу ти в серці лелій!

Я вітання для ниви заграю,
Щоб родила щиріше вона;
Боронуй своє поле, ратаю,
Надаремно не кидай зерна!

Я пошлю сіножаті привіти,
Повеління земного живла,
Щоб вона одягалася в квіти,
Косареві на щастя цвіла.

Я звернуся з мольбою до пущі,
Аби нам не жаліла дровець,
Як морози прийдуть проклятуці,
Гріла б розмисли наших сердець.

А прийду я до рідного люду,
Там хатини ніде не мину, —

І жаліти там серця не буду,
Буду грати, будити зі сну!
1905—1907

З ПІСЕНЬ НЕДОЛІ

Сяє сніг іскристий
На гілках беріз.
Плакати я хочу,
Та не маю сліз.

Хочу пісню скласти
Про свою біду,
Серце моє ние —
Слів я не знайду.

Хочу, щоб ніколи
Стужі не було.
Щоб не проминало
Весняне тепло.

Хочу я, щоб доля
В хаточці жила,
Щоб недолю річка
В повені знесла.

Хочу я, щоб воля
Стала при мені,
Щоб світило сонце,
Наче навесні.

Та не видно долі, —
Під снігами шлях.
Кайдани-закови
Дзвонять на руках.

Та немає сонця,
Ясних днів нема, —
Сковує морозом
Крижана зима;

Сковує морозом,
Одягає в сніг,
На роботу гонить
І збиває з ніг.

Ех, піду я в поле
Доленьки шукать
З гострою косою,
Мов на сіножать!

Ой, піду я в поле,
Ніби на війну,
Та, шукавши волю,
Шаблею махну!

Може, зійде доля
Зіркою мені,
Може, воля встане
Сонцем навесні.

1905—1907

З ПІСЕНЬ ПРО РІДНИЙ КРАЙ

Де не глянь, печальна всюди
Наша Білорусь.
Янка та Симонка — люди,
Птиці — шпак та гусь.

Поле — гори та каміння,
Чорні валуни.
Сіножать — одне коріння,
Пні та купини.

Хоч працюю несамовито,
Ця невдячна ріль
З кукілями родить жито,
З ріпаком — ячмінь.

Тут садочків не видати;
Скрізь одноманіть.
Лиш берізка біля хати
Тичкою стоїть.

Села бідні, люд убогий,
Все навкруг сумне.
В личаках гнояться ноги,
Зріб'я спини тне.

Невеселе, небагате
Йде життя на скін.

Темний тут народ. Читати
Не уміє він.

Кожен з нього насміється
І назве дурним...
Бідний люд... отак, здається,
Плакав би із ним.

Всюди хтось од горя плаче,
Стогне від жалю...
Це нещасний край, одначе
Я його люблю.

І не вабить мене щастя
До чужих сторін...
Вовкові той кущик милий,
Де вродився він!

Дома — голод, але люди
Рідні навкруги.
Хто в чужину втік, той буде
Гинути з нудьги.

Там нема з ким заспівати
Дорогих пісень.
Самотою нудьгувати
Будеш день у день.

Як затягнеш рідну пісню,
Не почують, ні!
Присягнеш любить вітчизну
Аж на чужині.

1905—1907

ЦЕ ТОЙ КРИК, ЩО ЖИВЕ БІЛОРУСЬ!

Чи то виють вовки, чи вітрища ячать,
Чи лящать солов'ї на розраду комусь —
Тут я бачу свій край, річку, бір, сіножать,
Свою землю святу Білорусь.

Кам'яниста вона і тверда, мов кора,
Що посію, росте горобцю до колін.
А люблю ж я її, жаль хатини й двора,
В світі кращих немає хатин!

Там господа моя, де блакитніє став,
Очі вікон блищать з-під солом'яних стріх;
Хоч убога, та я тут бервена в'язав,
Я тут землю рівняв під поріг.

Під соломою все — хата, стайня і тік —
Вболіваю за них, їм я ревно служу;
Це — мій сон молодий, мій спрацьований вік,
Їх я в серці, як віру, ношу.

Хата свідком була, як прийшов я на світ,
Як шукав по книжках нерозгаданих див,
Як при скіпці казки нам розказував дід,
Що до пана в зарібки ходив.

На току я складав злотне збіжжя й сіна,
Там я Зосі сказав, що навіки люблю...
Там збирав обмолот — повні міхи зерна,
Там я лазню сьгодні топлю.

Тут зазнав я біди, вмерла Зося моя,
А сини — по світах, наче ті журавлі...
Та до всього я звик, де зростала сім'я,
Тут приріс я, мов корч, до землі!

Тут говорять з тобою всі речі навкруг:
І столітні дуби, і берізка крива,
Журавель і сніги в час холодних шаруг,
А весною — зелена трава.

А дзвіночок-ручай, а зарошений сад!
Тут і серце віддай, тут і душу віддай!..
Сам садок я садив двадцять років назад,
А тепер він великий, мов гай.

Знаю в тому садку всі дерева й кущі,
Знаю, скільки він зродить і яблук, і слив;
Там я Зося кохав при зірниці вночі,
Там багато всього переснив.

А як сонце зійде повесні, — то краса,
Боже мій, подивись, захинається дух,
Наповняється сад, і цвітуть небеса
Щебетанням пташинок-співух.

Тут зозуля кує, скільки літ проживу;
Там лящить соловій, шпак ховається в тінь;

Цвірінчать горобці і клюють кропиву,
А від сонця лягає теплінь...

Глянь, мій брате, навкруг, на те поле й на луг,
Де по росах тяжких перейшли трударі,
Де свистала коса, де подзвонював плуг,
Працював од зорі до зорі.

Там на ниві вузькій — зеленіє овес,
Ближче — бульба, а там — перехрестя доріг,
А там далі — жита, жовтизна до небес,
А там голий, як бубон, обліг.

За вівсами стоїть головастий льонок,
Наче впала згори піднебесна блакить.
Там вусатий ячмінь, а там срібний струмок,
Там лоза і шувар шелестить.

Що й казати, краса! Та чому я тужу?
Чом на серці моїм так багато жалю?
Тут і люди... про них я пізніше скажу...
Долі їхньої я не люблю!

Але як не любити свою сіножать,
Пісню рідних батьків, сивобрових матусь,
Свою хату, свій сад і вітри, що кричать, —
Таж то зойк, таж то крик, що живе Білорусь!

1905—1907

* * *

Могутні душі бачив я:
Їм буря-вогнетворця
Всміхалася, співаючи,
Щоб вийшли та боролися;

Боролися з неправдою,
Боролися з оковами,
З кайданами пекельними,
Що з кістяків наковані.

І вийшли люди битися
З неправдою кривавою,
Та всі в бою загинули,
Назавжди вкриті славою.

І хочеться заплакати
Над жертвами-офірами,
Над краєм покатованим,
Побитим, споневіреним.

І хочеться заплакати,
Поскаржитись, — де правда є,
Що так землячка-матінка
З ніг від недолі падає.

1905—1907

ПІСНЯ ВІЛЬНОЇ ЛЮДИНИ

Даремно свистами нагайки
Тиран погрожує мені,
Зібравши чорних сотень шайки,
Кує кайдани вогняні, —
Я — духу вільного нестрим,
І завжди буду я таким!

Що там Сибір, кати, остроги,
Жандарми, мури та рови!
Хоч скрутять руки мені й ноги,
Хоч вирвуть очі з голови, —
Я — духу вільного нестрим,
І завжди буду я таким!

Чим довші сльоти та негоди,
Тим більше сонця ми ждемо.
Рвемось тим більше до свободи,
Чим гірше нас гризе ярмо.
Я — духу вільного нестрим,
І завжди буду я таким!

Даремно сила підла й люта
Кричить — і впину їй нема, —
Що воля закується в пута,
Задушиться в петлі сама.
Я — духу вільного нестрим,
І завжди буду я таким!

Чи можна сонце погасити,
Повити тьмою всі краї?

А воля — рівня сонцю... Вбити
Не можуть деспоти її.
Я — духу вільного нестрим,
І завжди буду я таким!

1905—1907

Я МУЖИК-БІЛОРУС

Я мужик-білорус,
Пан сохи та коси.
Темний сам, білий вус,
Хата з глини й лози.

Моя мати — біда,
Наче мачуха, зла.
Голод — батько! Тверда
Праця силу дала.

Я погорду терплю,
І вклоняюся всім.
Хлібом світ я кормлю,
Сам окрушини їм.

Як спрацьовані дні,
Так життя моє йде,
Та за працю мені
Нема вдяки ніде.

Глянь, вершинами бір
Досягає блакить.
Та піднявсь мій топір —
Поле рівне лежить.

Я шкапину запріг,
За сохою ходив,
Припадав до чепіг,
З лісу нивку творив.

Я засіяв шматок,
Потім з жінкою зжав,
І пшениці стіжок —
Любо глянути! — склав.

Так ось, люди, який
Я мужик-білорус:

Під вічми синяки,
Темний сам, білий вус,

Якби темним не був,
То читати б я вмів,
Долю кращу б здобув,
Пісню власну б завів.

І сказав би, що я
Теж людина, — й пора,
Щоб навіки моя
Щезла доля стара!

1905—1907

ВІД РАНА ДО РАНА...

Від рана до рана
Будемо співати:
Добре мати пана,
Та краще не мати.

Пан за твою працю
Заплатить, небоже;
Знай плату з палацу,
Знай добро вельможне!

За годин сімнадцять
Нелегкого труду
Вийде грошів двадцять,
Чи й того не буде.

Ой, легкою служба
Не бува ніколи,
Бо служба — не дружба,
А важка неволя.

Треба пам'ятати
Служби гарування:
Пізно лягти спати,
Встати спозарання.

На сльоті й морозі
Від роботи мліти,
На панським порозі
Гнутися й тремтіти.

Весь обід сіромі —
Юшечка й квасоля.
Як свиня, в соломі
Спить він серед поля.

Лає пан і топче —
Все терпіти мусиш.
Хоч не винен, хлопче,
Язика прикусиш.

Підлою ганьбою
Пан тебе знеславить,
Без причин клятьбою
Стріне і відправить.

Від рана до рана
Будемо співати:
Добре мати пана,
Та краще не мати.

Не згинайся долі
Панам навдогоду.
Хто не любить волі, —
Не нашого роду!

1905—1907

З ПІСЕНЬ БЕЗЗЕМЕЛЬНОГО

Ох, як гляну, гляну я,
Що така біда мені,
То болить душа моя,
Мов закута в камені.

В тебе ж, у соколика,
Ні свого поленька,
Ні свого волика,
Ні свого столика.

Ходиш ти під зорями,
Там, де все вже сходжене,
Там, де поле зоране
Та ще й заскороджене.

Не тобі там сіяно,
Не тобі ж і змелено,

Доля, вітром звіяна, —
Доля безземельного.

Твої думи думані
Чують хмари буряні,
Тільки люди людяні
Виглухли від студені.

Ось як гляну, гляну я
На життя поламане,
То болить душа моя,
То стискає жаль мене.

1905—1907

ПРАЦЮЙ!

Бідаче, праццю без упину,
Чи прієш від поту, чи мерзнєш!
Охоче згинай свою спину,
Бо прийде година — і щезнєш!

Ой, щезнєш, не думай, одначе,
Що завтра засиплять землею, —
Ні, житимєш довго, бідаче,
На світі з бідою своєю.

Тепер, молодий, до роботи
Ти рвєшся, як з клітки пташина.
Ах, може тебе побороти
Та праця кривава й невпинна!

Надірветься сила юнацька,
Ніхто ж тобі не допоможе.
Притисне хвороба зненацька —
Завчасно зів'янеш, небоже.

Опустятсь руки старечі,
Задуха насяде на груди...
Ти візьмєш торбину на плечі,
Підєш старцювати між люди.

Завчасно ти мусиш навчитись
Молитов жебрацьких співати, —
Якщо не зумієш молитись,
То будуть тебе проганяти...

Навчитися мусиш, бо ньєнка
Акафістів тих не навчала, —
В убогих мольба коротєнка,
Ах, часу матуся не мала.

Озбройся палюгою, діду,
Акафістами та торбами,
І гей, по блаженному слїду
Відчиняться двері та брами.

Постій коло брами до змроку —
Щось кинуть тобі, наче псові;
На тебе поглянувши збоку,
Злякаються діти бїдові.

А ти?.. Ти пильнуй свою працю,
Бо важко прожити без неї;
Просити не йди до палацу,
Бо виженуть звїдти лакеї!

1905—1907

НЕ РВИСЬ ДО БАГАТИХ!

Чи йтимуть хвороби й пожежі під стріхи,
Чи смуток який увірветься до хати, —
Не йди до палацу шукати потіхи,
Бо там ти почуєш зневажливі сміхи!
Ой, раджу — не рвись до багатих, мій брате!

Не рвись до багатих — нема там підмоги,
Ні жалю, де в розкошах сяють палати;
Хоч витреш собою високі пороги,
Маслак тобі кинуть, як псові, під ноги!..
Так слухай — не рвись до багатих, мій брате!

Багатий гуляє, одягнений, ситий,
Він любить гуляти, щодня святкувати, —
Ти ж вічно працюєш, вік потом облитий.
Людиною будь же, бо ти не забитий!
Ніколи не рвись до багатих, мій брате!

1905—1907

ЯКІ

Ситий, вгодований,
Веселий вічно,
Дужий на стан,
З мозолів слабшого
Живе він слічно.
Оце — ваш пан.

Худий, пригорблений,
Від праці чорний,
Взуття із лик,
Холодом томлений,
Голодом морений.
Оце — мужик.

1905—1907

СІВАЧЕВІ

Вже літо відходить. Палає
Подекуди листя червоне;
Сівач — у коробці насіння —
Виходить на зорані гони.

І повною жменею жито
По ниві сівач розкидає,
Ховає в земельку надію,
Що буде з посіву? Не знає.

Чи праця його від хробаччя
Загине, дощами залита?
Чи сніг її спарить весною,
Чи град її виб'є за літа?

Чи знищать те збіжжя пожежі,
Як спеки настануть серпневі?..
Недобрі думки, ох, недобрі
Приходять на ум сівачеві.

Та він на оте не зважає, —
Пора весняна чи осіння, —
Він оре, він ходить за плугом,
Він кидає в землю насіння.

І кожен гукне сівачеві,
Хто в полі проходить повз нього:
— Роди, помагай тобі, Боже! —
І легше на серці від цього.

— Роди, помагай тобі, Боже! —
Ми кожному скажем, хто сіє.
А з зерна, що доброго сіву,
Врожай благодатний поспіє.

1905—1907

ВЕЛИКДЕНЬ

Два свята на світі — від ниви до ниви.
Христос воскрес! Наступає весна!
Щасливий, глянь вільно, збудись, нещасливий,
Вставай до життя із приниження й сна!

Пора вже вставати, пора святкувати
Усім, хто в неволі лежав, та не згнив!
Хай ллються — зіллються від хати до хати
В одно всі громади, всі люди всіх нив!

Великдень! Великдень! Від ниви й до ниви.
Забув не один з нас дні чорної мли.
Щасливий, подумай, згадай, нещасливий,
Про тих, що в світанку навек одійшли!

Згадай, чиї кості, узуті в закови,
Дзвенять, і кому там забрали життя...
Не дай же забути священної мови,
Дай діло почате вести до пуття!

Великдень! Великдень! Від ниви й до ниви
Заспіває батькову співанку син.
Щасливий, оглянься, держись, нещасливий,
А завтра — до плуга усі як один!

Вже плакати годі! Це страм для людини —
Підносити тільки жалі до небес.
Вперед же, по щастя! Хай зло все загине!
Весна вже на світі. Христос нам воскрес!

1908 р.

ЖНИВО

За полем поблискує смужка пшениці
Дозріла — на соннім лісів рубежі;
Колосся схиляється аж до межі
В сумному шептанні: «А де мої жниці?»

І жниці прийшли — молоді, міднолиці;
В снопи кладучи колоски-сторожі,
Зашастали глухо серпи, як ножі,
І співи прадавні знялись, наче птиці.

Там пісня пливе, і пливе в небеса,
Крізь біле колосся проходить журливо,
І губить у пущах перо вогневе...

До мене та пісня пливе, і зове,
І в серці дзвенить, як у травах коса:
«Ти, брате, сіяч... ну, а де твоє жниво?»

Червень 1910 р.

ЗАПУСТІЛИЙ ПАЛАЦ

Володар кволий твій одбився од наук
Величної доби Зигмунда й літ терпіння.
Він «Поділ» стверджує в чужині й до вдуріння
Все лічить, скільки мав дубів та хвойних штук.

А ти — слід розкоші й трудів численних рук —
Стоїш, де одцвіли магнатські покоління.
І цегла падає з прогнилого склепіння,
І шпари й тріщини засновує павук.

Край тину забобон росте, як зілля, вперто;
Скотину в парк жене голодний «сервітут»;
Нечистий з відьмами гуляє тут відверто.

Вповзає знищення і пуста в кожен кут,
І скалить зуби смерть: «Моя вже влада тут,
На вхід життя сюди я накладаю veto».

1910

ПО МЕЖАХ РІДНИХ, ДЕ РОЗОРА...

По межах рідних, де розора,
Попід склепінням неба сивим,
Натхнений спокоєм зрадливим,
Сную, неначе тінь сувора.

За мною — ворог — сум, потвора,
Із нашептом глухим, гидливим:
— Невже ти хочеш быть щасливим, —
Сьогодні ж тут усе, як вчора?!

Усе живе тим самим Богом, —
У дні весняні благовісні
Із себе не здирає плісні...

Орач крокує перелогом,
Могилу шарпає нарогом,
Не знає батькової пісні.

1910

Я ЛЮБЛЮ

Я люблю наших нив золотину
І сповиті у зелень луги,
Шум похмурих борів навкруги,
Дзвін джерел у серпневу годину...

Я люблю в наших селах стоги,
Вкриту мохом убогу хатину,
Свій народ — цю прив'язлу квітину,
Цілий край, що мені дорогий.

Я люблю ясні очі і груди, —
Від дівочої гину краси,
І болить мене серце сумне.

Кличу, зву, ніби йду поміж люди,
Але чують мій клич лиш ліси,
Клич: «Хто любить, хто ж любить мене?!»

1912

ДЛЯ ЗЕМЛІ ПРАДІДІВ МОЇХ

Я для тебе, о земле прапредків моїх,
Не зумію нічого в житті пожаліти,
Я готовий співати про твої заповіді,
Сад садити рясний на могилах твоїх.

Я тебе душею, серцем рад зігріти,
І корону сплести із зірок золотих,
І тебе увінчати на висотах святих,
Щоб могла ти хоч мить, як зоря, заясніти.

Я готовий за тебе полягти в боротьбі
З кривдою, що терпиш од людей і від Бога.
Від чужинця й від сина свого сліпого...

Буду вічно страждати в жалю та в клятьбі...
І за це я прошу лиш одне, далебі, —
Не жени ти мене від свого порога!

1912

НА ВЕЛИКИМ СВІТІ

На великім світі боротьба ятриться —
За свободу й долю, та за людські мрії,
Там панує влада віри та надії,
Там добром народи прагнуть освятиться.

На великім світі небо сліз не сіє,
Ярем не майструє кривда темнолиця,
Не голубить мислей темрява-сліпниця,
В тюрмах-казематах вольний дух не скніє.

На великім світі дзвони б'ють на славу,
Ланцюги зривають із плечей титани,
Браття йдуть до сонця, заживають рани...

На великім світі в ясноту яскраву
Обертають люди віковичну мряву...
А що в нас?.. В нас тиша, лиш гримлять кайдани...

1 листопада 1912 р.

3 «ПІСЕНЬ ВІЙНИ»

Візьми, мати, піску нині,
Посій його на камінні!
Коли діждеш з піску сходу,
Тоді верне син з походу.

З народної пісні

МОЄ ТЕРПІННЯ

Моє терпіння, мій кривавий біль —
Що проти мук, в яких живуть мільйони,
Де родить стогін стогони й прокльони,
Де очі всім гризе сльоза, як сіль!

Мій дух летить аж до небесних піль,
Та, мов чолом об мур, там б'є поклони.
В молитвах світу крик малий мій тоне,
Нуль — у клятьбах, що линуть звідусіль!

Я в безмірі буття — ніщо. Сумління
Подумати інакше не дає.
Чому ж нема душі перебоління,

Чому здається, начебто моє
Терпіння — то усіх людей терпіння,
І простору для нього не стає?

3 січня 1915 р.

ТОВАРИШ МІЙ

Іде за мною вслід блідий, кістлявий труп,
Повсюдно, наче тінь — куди я не ступлю.
Чи встану, чи вночі в постелі мертво сплю,
Зі мною завжди він — живий, рухливий слуп.

Він зачинив мене в тісний, залізний зруб,
Перетворив мій світ в темницю без жалю,
Здер почуття, чи я терплю, чи не терплю,
Здушив і відпустить відмовивсь навідруб.

Товаришу ти мій, низький уклін тобі!
Навік люблю тебе, люблю тебе давно,
Ти — посланець мій, ти — самого щастя дно...

О, не покину я ні в сні, ні в боротьбі
Тебе, як і мене не кинеш ти в журбі...
Хвала тобі і честь, моя Самотино!

20 січня 1915 р.

НА СУД

На суд вам, книжники, себе я віддаю,
Судіте, як велить і пише ваш закон;
Життя моє — то гніт і рани від припон,
Але душа моя не збруднена в гною.

Я вашу обминав ненависну сім'ю,
Фальшивим ідолам не видався в полон.
Якщо я й проклинав, бентежачи ваш сон,
То проклинав себе і мук своїх змію.

Грішив я так, як ви, не мав грішніших справ,
Пив чарку гіркоти й терпіння — все до дна,
Не знадила мене облуда ні одна.

Як звір, єдиний гріх мене душив і рвав,
Мій злочин в тім, що я мав серце, серце мав!
Але чи це така страшенна вже вина?

20 січня 1915 р.

ЧОМУ?

Для духу вольного нема межі, ні краю,
Куди б сягнуть не смів і де б не пролунав;
У хаосі буття, в п'їтмі всесвітніх з'яв
Не знищується він, не відає одчаю.

Він знає тайни душ, зітхання серць в розмаю,
Все те він спізнає, що біг віків не знав.
Як фенікс із золи, возноситься з канав,
Геть обганяючи темнотних звірів зграю.

Ти створений із сонць; твоя снага змогла б
Тримати перуни, носити світло дуже,
Ти в жодній боротьбі не впав і не ослаб.

Але чому ж ти там ніщо, нескутий душе,
Де дзвонять кайдани так звично й так байдуже,
Де кров'ю і вогнем раба частує раб?

1915

СЕРЕД МОГИЛ

На плечі взявши хрест, серед могил я стану,
Як од заснулих там пророків посланець,
І гляну аж туди, де світу є кінець, —
Найдальші овиди я думкою дістану.

Я всюди клич пуцу — з кургану до кургану —
По всій безмежності широко й навпростець,
Клич-заклинання, клич незгублених сердець,
Вчарований у спів, у пісню нездоланну.

Прокльонами раба, що гине в злі й від зла,
Молінням грішника, що в запалі жахному
Зарізав матір, я звернусь до сонця й грому —

Хай спалять мені плоть, хай висмалять дотла
Мій зір, неначе цвіт слабенького стебла,
Але ж нехай і хрест мій спопелять при тому.

1915

БАТЬКІВЩИНА

З землею й небом нерозривна нить
Мене поєднує — нетлінна павутина, —
Земля мене голубить, наче сина,
Сповитий дух мій в сонце та блакить.

Ще ж у колиці я з пісень навчився снить,
Що ці тісні краї — близькі, немов родина,
Що ниви рідної — я грудочка єдина,
Що іскорка в мені од рідних зір — горить.

Так батьківщину я здобув собі без люті,
Але не викинув кістки чужі, забуті,
З полів, де я зростав, з озерних узбереж.

Як зневажаєш ти мене — я в темній скруті,
Бо зневажаєш ти мою вітчизну теж,
А скривдиш ти її — мене тим злом уб'єш.

1915

ДЛЯ БАТЬКІВЩИНИ

Беру сопілку, що від сну холоне,
Буджу і пробую на голоси:
Чи стане слів-думок? Чи ти даси,
Мій інструменте, чисті передзвони?

Хвилююся, веду тривожні тони,
Хоч пісня йде, як у старі часи.
Продзвонює вітрами крізь ліси,
Летить із солов'єм навперегони.

Та відати хотілося б мені,
Як приймуть пісню свояки-сусіди,
Благословлять чи стопчуть у багні?

Але нехай — мій сум дівати ніде!
В гарячці тайній гратиму сумні
Для батьківщини-матері пісні.

29 жовтня 1918 р.

БДЖОЛИ

Навкруг мого садка — пні медоносних бджіл,
Що гомонять-бринять і грають, як музики.
Їх знаджує здаля цвіт конюшини й вики,
Медок несуть вони з близьких і дальніх сіл.

Я чищу вулики, обкурюю навкіл,
Лишаю восени медів запас великий,
Дивлюсь, аби хробак, отой нищитель дикий,
В захланстві не скрушив золотокрилих тіл.

Коли ж настане час летіти в світ роеві,
Не там сідає він, де мій закличний знак,
А котиться й стає аж на чужому дереві.

На тій маєтності не розживусь ніяк;
Піду поглянути в діжчини янтареві,
Але біда — мій мед забрав сусід-своєк!

7 листопада 1918 р.

НАШЕ ГОСПОДАРСТВО

Ми споконвіку так господарюєм, брате:
То сіємо, то жнем, то орем переліг;
Весною журавлів стрічаємо з доріг
Далеких, восени їх будем виряджати...

І споконвіку нас пани й царі в солдати
Беруть і на війну женуть проти своїх.
За нашу кров огонь іде до наших стріх,
Пожежі косять все, що в хаті й біля хати.

Господарюєм так і дома, й за домами,
Ждучи даремно втіх, подібні до трави,
Що жде в спекотний день роси, — іди злови!..

Хліб в горлі нам стає, і душить, мов зубами,
Воляння: доки ж ми ще будемо рабами
Варшави панської і царської Москви?!

1918

ЧАС!

Час покликати громаду
На пораду, на нараду,
На великий здвиг!
Хай народ зійдеться й скаже,
Як здолати лихо враже
Задля днів нових!

Як нам жити, поживати,
В рідній хаті й біля хати
Як заводить лад:
Чи зостатися в неволі,
Чи дійти нової долі
Шляхом барикад.

Довго люди вдень блукали,
Кров і сльози проливали,
Все не вміли жити.
А сьогодні — дивне диво! —
Сонце йде, щоб справедливо
Кожному світить.

Все на світі закипіло,
В битву йде несмілий сміло,
Вже зникає ніч.
Тож і нам ціпи і коси
Треба брати, доки роси
Нам не згризли віч.

Дзвонами гудуть простори,
Встань, народе, йди на збори,
Борони свою
Честь і правду до загину,
І за матір Батьківщину
Мужнім будь в бою!

1918

ПЕРЕД МАЙБУТНІСТЮ

Сумні ми стоїмо перед своєю
Майбутністю, ворожим: так чи ні...
Чи ми воскреснем, впавши ниць душею,
Чи вийдемо з п'ятьми на ясні дні?..

Сьогодні ми живем, сьогодні й блудим,
Підступна маска засліпила нас.
Не знаєм, що сказати собі і людям,
Не відаєм, хоч відати вже час.

Затиснуті, задушені, як миші,
Під віником жорстким з усіх боків;
Шукаєм, як незрячі, не згубивши
Свого, що нашим є споконвіків.

Повиправляти ми хотіли б душі,
Покривлені колись, та сил нема;
Снуємо безпорадні і байдужі,
А хтось, а щось нас мучить тайкома.

Чекаємо будущини такої,
Що всіх збере і поведе кудись,
Та з-під опіки вирватись чужої
Не здатні — в рідну широчінь і вись.

Засів чужак у нашій рідній хаті,
І сито їсть при нашому столі,
Нам кидає огризки, як звіряті,
Ми ж дякуєм, вклонившись до землі.

Невільництво нещадно нас із'їло,
Живлющі соки випило з грудей;
Ми навіть глянути не смієм сміло
На того, хто нас топче, ніби глей.

Там чути: *Білорусь!* Там — *Самостійність!*
А там: «Повстаньте, гнані...» Ну, а ми?
Ми — перелякані. Крутіж і безнадійність...
Тріпочем, ніби цьма в п'їт'їмі, крильми.

О, так, як цьма, як спуджені ворони!
То слухаєм, то нюхаєм: звідкіль
І що за вітер дме на наші гони,
Зі Сходу йде, чи з Заходу — крутіть?

Забрали в нас і гідність, і кошулі,
Тепер ми тільки жебраки й раби.
Ми вдячні, що дали нам замість кулі
Пошиті з наших волокон торби.

Не знаємо, куди ми йдемо і звідки,
Веде нас кий жебрацтва і мана,
І Господа ми кличемо у свідки,
Що ми — не ми, що інших тут вина.

Так ми живемо. Шукаємо нову пашу,
Як скот, що на пустелю заблукав.
Невже ж то хтось і на майбутність нашу
Непощадимо проклятьбу наклав?

Невже нема дороги нам нікуди,
І нас поглине безуму п'їтьма?
Невже для нас даремним поклик буде:
«Вставайте, визволяйтеся з ярма!»?!

1922 р.

ОКОВ ПОЛАМАНИХ ЖАНДАРМ

Сидить російський чинодрал,
«Царя, отечества слуга»,
Оков поламаних жандарм,
В норі і вже без батога.
Він снить про трони, царський двір,
Де сяяла чинів юрба,

Про каторгу і про Сибір...
О Русь! Прийми поклін раба!
Єдина й неподільна ти,
Тебе не дам я розтерзати,
Державницький «оплот» змести,
Згубить тебе, «родная мать»!
Рабів мільйони в пазурах
Тримав орел твій не дарма,
І панував над ними страх,
Ти нами правила всіма.
В твоєму ланцюзі, о Русь,
Заплетені з усіх боків
Україна, Польща, Білорусь
І сотні інших «язиків».
Тепер що бачу я? В грязі
Твоїх владик святий уділ.
Республіки? І лізуть всі
Із мовами на твій престіл.
А де російський мій язик?
«Общепонятный»? Таж йому
Служив мудрець, служив мужик,
Бо сильний був, бо мав тюрму.
Він мав непереможний шарм,
І ним писав сам цар закон,
Що ти, о Русь моя, — жандарм
Європи...
Так снує свій сон.
Цей царедворець, мухомор,
І мріє, що настане день,
І він під дзвони царських шпор
Знов заведе своїх пісень.
Бере сатрап страшний розгін,
Хоч сам захований між тлю;
Йому дай шибеницю — він
Всі язики запхне в петлю.
Не любиться, як смерть, йому,
Що білоруська дівтора
До школи йде, що темну тьму
Просвітлює нова пора,
Що білоруські хлопчачи
По-білоруськи вчиться йдуть!

Російський пане, на віки
Ганьба тобі за цю облудь!
Язик твій царський ми цілком
Запам'ятаєм, не журись,
Тебе твоїм же язиком
Ми пом'янемо ще колись.
Сиди, з брехнею не вилазь,
Бо не скує кайдани знов
Для нас Москви коронна грязь,
Що жить не здатна без оков!

1926

СОНЦЮ

Ой ти, моє сонце,
Як же світиш ясно!
Де ж тоді було ти,
Як жилось нещасно?

Як моє дитинство
Радості не знало,
Як услід за мною
Горе мандрувало.

Як ховав я батька,
Що помер з роботи.
Як його могилу
Розмивали сльоти.

Як ходив я сумно,
Та не знав дороги,
Оббивав з поклоном
Багачів пороги.

Як блукав по світі
Темному, чужому,
Пропадала юність
В розквіті самому.

Ой ти, моє сонце,
Як же світиш ясно!
Де ж тоді було ти,
Як жилось нещасно?

Червень 1935 р.

МАКСИМ БОГДАНОВИЧ
(1891—1917)

СОНЕТ

В пісках Єгипту, кута зі скали,
Над хвилями синіючого Ніла,
Вісімдесят віків стоїть могила —
В горшку насіння жменю там знайшли.

Хоч зернятка засохлими були,
Їх приспана, але живуча сила
Збудилася і руна сколосила,
Здвигнула збіжжя золоті вали.

Це — образ твій, забутий рідний краю!
Розбуджена душа народна — знаю
І вірую: вже вдруге не засне,

А рине вгору з-під самого споду,
Мов джерело могутнє і ясне,
Що з тісняви пробилось на свободу.

СОНЕТ

Замерзнула вночі шпарка криниця,
Накрила джерело кора тверда.
Немає руху — крижана слюда,
Верства сніжинок зверху там іскриться.

Та все даремно, бо живе, ятриться
Під льодом струмись, зблискує вода.
Чекай! Ще бризне хвиля молода,
Розкришиться морозу люта криця.

Цим символом являю вам себе;
В борні я серце надірвав слабе,
Та не скажу, де слів свобода й сківи,

Бо кожен з вас — поет і чародій.
Самі розсійте сутінки прамови,
Душі своєї світло дайте їй!

СОНЕТ

До мене очі знадно-чарівні
Всміхаються, і сяють білі зуби,
Й нашіптують слова ласкаво губи,
Гаряча хвиля крові б'є мені

До серця... Що це є? Мана чи ні?
Чи маю вірити обіцянкам любви?
А, може, цей вогонь — то маска згуби,
Під нею стужа схована на дні?

Буває, так над сонною землею
Мчить метеор. Яскравістю своєю
Тьму протинає і чарує зір,

Горить і сипле іскри без упину,
Виблискує міцніш од ясних зір,
А в глибині своїй несе крижину.

ПЯТРУСЬ БРОВКА
(1905—1980)

ЗАПОВІТНЕ

О земле моя,
Я до тебе приріс
Коріннями сосен усіх
І беріз.

Як вітер у бурю
У вікна дуднить,
Так серце у грудях
Моє гомонить.

Раненько росою
Іскриться земля.
У горі сльозами
Обсиплю поля.

Як щастя в просторах
Побачить мій зір, —
Здається, здіймаюся
Я аж до зір.

Тоді заспіваю,
Забувши біду,
І, як по веселці,
До сонця іду!

МАКСИМ ТАНК
(1912—1995)

ПІДКОВА

Біля непомітних
Стежок заповітних
В пору світанкову
Я знайшов підкову.

Подивилась Настя.
— Це, — сказала, — щастя,
І, здається, знаю,
Хто його шукає.

Я віддав підкову,
Разом з нею — щастя.
Більше на розмову
Не виходить Настя.

Кличу надаремно, —
Мов не тою стала.
Знахідку, напевно,
Іншому віддала.

Я іще не знаю
Вершника отого,
Що пісні співає
Край садка густого.

Діла не поправить
Наша зустріч навіть —
Не допоможе й сила,
Як не любить мила.

А в садку, де знову
З ним стрічалась Настя, —
Свіжий слід підкови,
Слід мого нещастя!

1955

НЕ РУБАЙ СОСНИ...

Не рубай сосни, бо похилиться,
Не мути ріки — вир підніметься,
Не топчи весни — цвіт осиплеться,
Не сvari дочки, бо покривдиться.

Як же їй, дзвінкій, хлопця не любить,
Та над річкою зустріч пропустить,
Пропустити ніч, що мина, як мить,
Весняну зорю, ранішню блакить...

Як не слухать їй гомону в полях.
Передзвону хвиль, співу солов'я...
З нею розмовля небо і земля,
І коханий зве: «Зіронька моя...»

Бо навіщо їй ти красу дала,
Мити личечко на росу вела,
І про щастя їй пісню ти дала,
Як маленькою ще вона була?

Не рубай сосни, бо похилиться,
Не мути ріки — вир підніметься,
Не топчи весни — цвіт осиплеться,
Не сvari дочки, бо покривдиться.

1955

ЯКБИ СТАВ ЩЕ РАЗ...

Пісню веселіш
Я б завжди співав,
Працювать раніш
Сонечка вставав.

Більш би посадив
На землі садів,
Ліпших би нажив
Я товаришів,

Я б не шкодував
Ніг своїх і пліч,
Я б не пропускав
Незабутніх стріч,

Більше б я пройшов
Стежок і доріг,
І свою любов
Краще б я беріг,
Я б не тратив час,
Дорожив би ним —
Якби став ще раз
Молодесеньким!

ЯНОСІК

На Великдень до Губерта
Люди з гір ішли
І свої достатки вбогі
Посвятить несли.

На марний моріг поклали —
Хто що тільки міг:
Скибку сиру, стопку солі,
Хліб, калач, пиріг.

А в Яносіка з собою
Хліба не було;
Тивуни усе забрали,
Все з вогнем пішло.

Ані хліба, ані хати,
Лиш сокира є.
Він поклав святить сокиру —
Все добро своє.

— Що ж ти, ксьондзе, відсахнувся?
Покропи мерщій,
Щоб вона катам співала
Та й за упокій!

Щоб від Нового від Таргу
Аж до Сиклавиць
Сліпло панство від сокири,
Як від блискавиць!

Щоб вона не іржавіла,
Била наповал!
Щоб кресала іскри помсти
З прикарпатських скал!

Ксьондз — прощатися і швидко
Кликати вояк,
Щоб Яносіка ловили,
Вішали на гак.

Тільки де ти зловиш бурю
Чи весняний грім:
Він сьогодні тут, а завтра
Слід пропав по нім.

Нині тут Яносік ходить,
Топірцем дзвенить,
Завтра за Верхом Каспровим
Панський двір горить.

...Сотні літ лунає слава
Між стрімких висот,
Про Яносіка співає
Співанку народ.

Тую пісню повторяють
Стовбури смерік,
І гірські вірли, і пінні
Водоспади рік.

1950

КЛЮЧ ЖУРАВЛИНИЙ

Ключ журавлиний!
Це той ключ, яким відчиняють
Води весняні,
Подихи теплого вітру,
Похилені вруна,
Лелечині гнізда,
Веселки
І радість.
Тому, коли бачу його,
Хочу руки свої простягти
Аж під хмари осінні,
Щоб отим ключем
Знов одімкнути
Молодість.

1963

* * *

У цирку, на гучній арені,
Забув, здавалось, ведмідь полярний,
Про сині айсберги і морени,
Про океану клич владарний.

Але морозивом необережно
Почастували якимсь небораку,
І він згадав свій край збентежено,
І, як за матір'ю син, заплакав.

1963

ВНОЧІ

— Ти чуєш, прийшов я!
— Тихше!
— Лець хату знайшов я!
— Тихше!
— Де клямка, не знаю!
— Тихше!
— Пусти-бо, прохаю!
— Тихше!
— Чи всі сплять, Ането?
— Тихше!
— Ането, а де ти?
— Я тут!

1963

* * *

Тільки ті, що думають
Невдовзі розлучатися,
Запам'ятовують якнайпильніше
Слід зморщок на чолі
І колір віч
Своїх найближчих, рідних.

А як мені тепер
Твій образ воскресити,
Коли, крім світла, я
Нічого пригадать
Не можу?!

1963

* * *

Бодай тая доріженька,
Що петляє край села,
Де мені погасло сонце
І зустрілася імла,
Де я щастя загубила
І свою біду знайшла, —
Терновищем, лободою,
Кропивою заросла,
Замелася пилюгою,
Чорним листям із дібров,
Щоб ніхто по ній ніколи
Більш не їхав і не йшов.

1963

ПІСОК

Ви любите пісок?
І я його любив
Пересипати ніжно поміж пальців.
Черепашкою згорнувшись, на ньому грітися,
І зводити споруди, і писати ім'я,
Яке я вголос повторить боявся.
Але коли ні разу він мені
Не повернув посіву і засипав
Моїх товаришів і навіть їх слідів
Не заховав у пам'яті своїй,
А дні мої в годиннику піщанім
Він якнайшвидше хоче пересипати,
Коли...

1963

* * *

Як жаль мені, що в затіні лісів,
Коли земля від квітів пломеніє,
Був я без тебе.
Як жаль мені, що у гурті братів
Вино, яке нам сонцем серце гріє,
Пив я без тебе.
Як жаль мені, що стільки світлих снів,

Коли вночі над нами небо тліє,
Снив я без тебе.
І тільки спеку, стужу, пил шляхів
Ділила ти найтяжчою порою
Зі мною.

1963

* * *

Кажуть люди, що тяжко в постелі вмирать;
У хатині душа довго мучиться, доки
Знайде вихід до зір, що у небі горять,
І майне в оболочи.

І тому я в далеких мандрівках своїх
Не прошуся поспати під стріху ніколи,
А спиняюся біля дерев на нічліг
Або просто у полі.

Щоб між серцем моїм і корінням дубів —
Тільки листя трави шелестіло медове,
Щоб між піснею й небом — тільки пошум хлібів,
Тільки повів діброви!

1963

В ДОМІ ТВОРЧОСТІ І ВІДПОЧИНКУ

Цілий день під гітару нявчить
Спасенна Дездемона Петрівна.
Цілу ніч в телефон кричить
На Отелло свого розгнівана.

Класики шумно грають «в козла»,
Їх жінки обмірковують твори,
За вікном — хрипкий лемент осла
Та безсонням розлючене море.

За стіною — в пориві святім
Ділять славу, як пиво і шинку.
Який же чорт назвав оцей дім
Домом творчості і відпочинку!

1963

РОЗДУМ КОРОЛЯ

І дурний ти, Квек, що згодився стать
Над циганськими таборами королем.
Знать, тобі не змогла мама розуму дати,
Мало батько учив нагаєм!

Як ти міг промінять волю, сучий син,
Волю, що не має ціни,
На якийсь там тобі непотрібний чин,
На з чужого підгузна штани.

Краще б ти десь голодний в кущах густих
Коні пас і багаття беріг...
Чи в «Сморгонській академії» ти
Вчив ведмедів своїх:

Як іде мужик той на панщину,
Як б'є пана, схопивши кіл,
Як лізе ведмедиця на сосну,
Як рятується від бджіл...

Маєш палац Мірський, що давно замшів,
Маєш бричку та пару кобил,
Та ні ярмарку тобі, ні баришів —
Тут зопсієш, як Радзивілл.

Вчора вже якийсь кореспондент
Ліз, щоб дати йому інтерв'ю,
Що ти думаєш про «поточний момент»,
Про нову посаду свою!

Добре, що оброть була — хоч убий! —
Одігнав його, як мушеня...
Піднімається туман голубий.
Певно, уже недалеко до дня.

Там співа ворожбитка біля костра:
— Де ту, туалала, рат калі...
Може грітись піти, може, скаже стара,
Що чекає нас на землі?

Тільки карти — побрав би їх сатана! —
Натякають весь час на біду,
Що на чорнім коні вже чека край вікна,
На шляхи, що на той світ ведуть...

І не рана, а туга за димом роздоль
Пекла і боліла його.
Гірко плакав останній циганський король
На зорі панування свого.

1963

ПРО СЕБЕ

Виріс я тут між лісів,
Неосяжних лугів.
Ще й до сьогодні стоїть,
Обіпершись на валуни горбаті,
Віку свого доживаючи,
Батьківська хата.
Навіть сьогодні
Іще на одвірку одним
Зарубини є,
Що в дитинстві мій ріст відзначали.
Вони, почорнілі,
Скоріше, ніж книга, мені
Нагадують давнє минуле...
Тут зроблено знак навесні,
Коли мені сопілку з торбиною
Разом вручали,
А другий — зробила
Матуся моя восени,
Коли мене в школу проводила,
Сльозину втерши,
А третій — коли мої борозни
Лягли уперше
На цій кам'янистій землиці скупій,
Та, проте, дорогій.
А побіч видніються:
Слід від штика чи приклада,
Який тут кати залишили,
Шукаючи віршів моїх,
І рана, залишена, певно,
Осколком чужого снаряда,
Коли ми з боями ішли
По незмірних шляхах лісових.
Про дерево кожне і камінь
Я стільки переказів знаю;

Про кожна билинку у полі,
Чи пташку, що лине в блакить,
Про тихі світання,
Про літні полудні, смеркання
Я б міг нескінченні поеми
Складать, говорить.
А люди які тут хороші! —
Плугатарі, бондарі, теслі,
Музики і танцюристи,
І смолярі й ковалі!
Ти їхню пізнаєш усюди
Чудову роботу і пісню,
Якби матер'ял — зробили б
Землю. І на землі
Не так, як Творець біблійний,
А краще річки проклали б,
І краще розміркували б
І птиць, і рослин, і звірів.
Не стільки б тепер довелось
В житті виправляти людині
Помилки і недоробки
Усіх первобутних майстрів.
Я вчився в людей, що відомі
У межах села чи району,
Але без яких і всесвіт
Не може ніяк існувать;
Я вчивсь личаки сплітати,
Орати і сіяць гони,
І з рівних смолистих сосен
Узруби-хати будувать.
Складати пісні, легенди,
Балади, оповідання
Я взявся тому, що праця
Закинута ця була.
І перед вітчизною хтів я
Виконать свій обов'язок,
Щоб слава мого народу
І в пісні повік жила.
Початок моєї пісні
Тяжкий пам'ятаю досі.

То дим від смолистої скіпки
Мої застилав рядки,
То червінь пожеж ховала,
То тіні від ґрат в'язниці,
То в полі їх сніг заносив,
Етапних доріг піски.

Я думав тоді: як пройдуть
Години суворі, лихії,
Настануть дні веснянії
І радіснії літа,
На зміну прийдуть бояни
І казкарі молодії,
Я знов повернусь до плуга,
Коситиму знову жита.

Але про одне не згадав я,
Що добра моя країна
Пісень потребує більше...
І так я народом моїм
Приписаний був пожиттєво
До цеху того, де невпинно
Іде копітка робота
Над словом гарячим, живим.

Я був би щасливим безмірно,
Коли б удалось мені здійснить
Надії моїх побратимів,
Надії учителів
І скласти про нашу землю
Таку преправдиву пісню,
Щоб завжди в ній пізнавали:
Сосна — гомінливість лісів,
Криниця — грайливість хвилі,
І свіжість свою і прозорість,
А сонце — землі безбережжя,
Поля несходимі й гаї,
А жайворон — небо погоже,
Свій ранній дзвінок сріблястий,
А люди — крилаті мрії,
Завітні думи свої.

1963

АРКАДЗЬ КУЛЯШОВ (1914—1978)

* * *

Вже з іншим заручилася дівчина,
А я, юнак, ходжу собі в гаю.
Вернулася в самотину мою
Дитячих мрій товаришка — стежина.
Я розказав їй про свою біду,
Я клявся їй, що з мене вже доволі
Дівочих стрічок і що я ніколи
З її піщаних стрічок не зйду.
Я присягав їй, а вона мовчала.
Вперед я біг, вона ж назад ішла.

Тим дням, звідкіль вона початок брала,
Настав кінець, немов кінець русла,
Де, як ручай, доріжка пропадає...
Моя стежина хвилями піску
Перелилася в сталості ріку —
Гостинець-шлях... А він куди впадає?

1963

ПЕРЕД МАНДРІВКОЮ

Нічліжна ватра смалить віття,
Підбитий кінь траву скубе.
Свого останнього триліття
Дні спалюю і вчу себе.

Мене шукання ошукало,
В полон забрала далечінь.
Нападавсь я з конем немало,
І винен — непідкутий кінь.

Ліси моєї блуканини
Зрубати б геть і на хресті
Розп'ятися б за дні й хвилини,
Задарма трачені в житті.

Один здобуток мій — покута,
Що посріблила крила скронь.
Не крига серця — мука люта
Зліта в пожадливий вогонь.

Палю я решту днів манливих,
Та не за теє, що вони
Шукали вірності в зрадливих,
А святощів у сатани.

І не за те вже їх палю я,
Що в опіках душа щемить,
Що більш на мрії не полюбю,
Що вмію цінувати мить.

Палю з рішучістю твердою,
Щоб сталь добути з них до дня, —
Перед далекою їздою
Надійно підкувать коня.

Пала моє червоне горно,
Гартується дорожній дух
Для скель, що льодом світять гордо,
Для найгрізніших завірюх.

1961

* * *

Ліс відпалав, зчорнів, як після страти,
Вогонь з гілляк обсипався вночі.
І котить вітер листя обручі
По гомінких бетонах автостради
Туди, де холоди і снігопади.

Віддавши бабиного літа жар
Полям, а небу — сиві павутини,
Очікують берези голі хмар,
Готові заховатись в їх перини
Від безсоромних вихорів і фар.

Днів золотих жаліти я не стану,
Розвіялись — нема їм вороття.
Назустріч зимовому урагану
Готов я йти в нову пору життя,

Покинувши в рові чи серед лану
Про вічне літо звабливу оману.

196.3

* * *

Час дивиться з не знаних нам доріг
На нас, мов на рухливий мурашинник,
Здається, він ось-ось ухопить віник
І нас повимітає за поріг.

А хто ж тоді, о часе, бистрим лезом
Сокири заgrimить у тишині
Твоїх лісів, хто по кружках на пні
Полічить роки соснам і березам?

Хто на похмурій скелі відіб'є
Твоїх тисячоліть сліди таємні?
Хто вирубає храм і слово в кремні,
Засвідчивши, що ти насправді є?

Сліпцем ти кволим будеш, а не паном —
Володарем безлюдної доби,
Допоки ми, труда й пісень раби,
Новим життям із небуття повстанем.

1962

* * *

Не треба полину млинам, ні звітам.
Недолі дар, він був потрібен літом
Для гарувальниць-жниць, що від грудей
Віднаджували гіркістю дітей,
Аби вони могли на ноги стати,
Скоріше сісти, ніби на коня,
На вибитий поріг курної хати.

Я з ним пройшов — колишне хлопчєня —
Від перших кроків при отецькій лаві
До стягів бойових, що ми у славі
Несли, не падаючи, крізь війну —
За це усе ми вдячні полину!

Полин — моя жура і шлях до школи,
І сльози, й видиво сирітських меж,
І гіркість молока, яку ніколи
Ніякою смагою не зітреш.

1963

* * *

Я матері своє життя завдячую,
Я дякую лиш їй одній за все —
За пісню ту, що не була ледачою,
За хліб, що брав я ручкою дитячою, —
За все, що праця на столи несе.

Я — мамин спів, я — мамині тривоги,
Я — мамин гнів, що зводився на ноги,
Гнав смерть на Захід — із нори в нору —
Тротилівим нагаєм перемоги.
Шнурками динамітними дороги
Курилися за мною в ту пору.

Позбавивши від грізного видовища
Світ, не дозволю я, щоб дим і пил
Перетворили землю в бомбосховища,
Співні оселі — в мовчазні пустелі,
Мільярд колисок — у мільярд могил.

* * *

Солдатів мужніх, що по грізних цілях
Ведуть вогонь з траншей передових,
Не кидають до ям запліснявілих
І на дуель не викликають їх.

Про поєдинок не попереджає
Ні секундант, ні підлий анонім...
Лиш бог війни повільно відвіває
Від тіла душу подмухом своїм —

Недугою миттєвою — інфарктом
Розстрілюють коротке життя.
Похмурі числа страт загальним актом
Стараються списати в небуття.

Та є немало непідкупних, цільних,
Що не зникають з пам'яті живих.
Вони вогонь ведуть по чорних цілях
З могил своїх! З траншей передових.

1963

* * *

Щороку знову починаю жити
Життям інакшим і хилюся долі,
Мов повний колосок на житнім полі.
Мільйони доль в моїй одній шумить, —
В моїй до дна не вичерпаній долі.

Не золотошукач я і не туз —
Двадцятим віком визволений атом,
Із зорями я вклав міцний союз,
Щоб бути їх товаришем і братом.
Молочний Шлях лежить, немов обрус, —
Він віком суджений мені двадцятим.

З ідеї плоттю стану і шумить
Знов буду там, де колос вітром гнуло...
Чуття мене предивне огорнуло, —
Немов мені не п'ять десятиліть,
А щонайменше п'ять століть минуло.

1962

* * *

Не стародавній бард, що славив фею...
Та все-таки якогось барда внук,
Я з ним не рівня долею своєю:
Мені дали не меч, не спис, не лук,

А Землю з полем гри — Чумацьким Шляхом.
Її кочу я, мов великий м'яч,
Її, охоплену водневим жахом,
Як хвору, загортаю у кумач,
Пильную, щоб її не збив з орбіти
У хмари врослий трутизняний гриб.

Галактики, як свідки і арбітри,
Дарма з трибун високих і садиб
На мій двобій одвічний косять оком,
Як на давно для них знайомий жарт.
М'яч круглий — плигне в сітку ненароком...
Ми ще побачимо, чого він варт.

1962

* * *

Хотів я музу матір'ю назвати,
Та слова не знайшла душа німа.
Одне-єдине сонце в серці — мати,
Ріднішої за неї в нас нема.

А може, муза — це ота стежина,
Що пісню обвела навкруг села
Мою найпершу? Ні, не дорожила
Та стежка мною. В світ мене вела.

Вона мене передала дорозі,
Дорога польова — твердим шляхам.
Так опинився в світі я невдовзі...
Яке ж найменування музі дам?

Вона не мати, не дорога в світі,
А доля з полум'ям жаги в очах.
Стежки біжать за нею, наче діти,
Назустріч їй летить за шляхом шлях.

1965

* * *

Від бездіяльності страшної гину —
Не пишеться, немовби хто закликав!
Готов я вже піти під гільйотину,
Ніж існувати для дрібненьких справ.

Пропав мій запал — серцем розумію.
Його не верне лікар, чорт бери!
Я шаленію, тратячи надію,
Та не чекаю ліпшої пори.

Вона сама приходить, як здоров'я,
З криниць таємних у таємні дні.
Ось написав рядків шістнадцять знов я —
І стало легше дихати мені.

Рядків шістнадцять радісно приємлю
(Це мало чи багато, — зна поет).
Шістнадцять рук, щоб обіймати землю,
Шістнадцять кроків, щоб іти вперед.

* * *

Я по хворобі довгій і тяжкій
Так почуваюся, немов на фронті —
Не в медсанбаті, не в трофейній роті,
А піхотинцем на передовій.

Там день — як вік, світання — як вітання;
Крім наступу, немає інших дат.
І, виконавши бойове завдання,
Вертається із вічності солдат.

Мене там нищать полум'я і стужа,
Землі найменший сколих може вбить.
І снайперська гвинтівка криводушша
На мушку серце ловить кожну мить.

Мене колючий дріт уже не стрима —
Я мрію йти — хай повзкома! — вперед,
Протягти в дроті лаз для побратима,
Закрити грудьми ворожий кулемет.

1967

* * *

З днів юнацьких я лічуся в'язнем,
З мене поклятьбу земля взяла —
Прикуватись добровільно власним
Ланцюгом покути до стола.

Я на все життя обрав дорогу,
Де багато терня, мало руж,
Серце, наче дзвін, що б'є тривогу
За мільйони підгарматних душ.

І коли звалюся серед бою,
В ранах від смертельного дощу,
Чи впаду, повергнутий журбою,
І письмовий стіл осирочу, —

Я не буду сам себе корити,
Тямлячи юнацьке покляття,
Я готовий знову повторити
День за днем — усе своє життя.

1967

* * *

Глибокий листопад
У Біловежі,
Сумує пуца,
повна дивних з'яв.
Питаються мене
листки бентежні,
Мов ті пісні,
що я їх написав:
— Скажи,
чи нас не мучила спекота,
Чи град нам не хотів
ламати хребти —
Невже байдужість людська
і підлота
Сліпих завій
нас має замести?
Невже по наших спинах
ринуть коні
Загибелі нагальної?
Невже
Проб'ють підкови
нам сухі долоні,
І пилом ляжемо
в гніздо чуже?

А я мовчу.
Мовчу, немов дерева,
Що загубили
свій зелений дах.
Гуде навколо
буря багрянцева,
Листки червоні
застелили шлях.
Допоки не змела їх
завірюха,
Допоки
не лягли на зимну путь, —
Я хочу затулити
міцно вуха
І з головою
в скаргу їх пірнуть.

1968

* * *

Давно закінчилися чвари
Зимових потемків і дня.
Давно вже в ріки і мочари
Шумка стекла каламутня.
А ліс до себе ще не просить
Гостей, бо для безлистих крон
Ще не закінчилася осінь,
Зими не відіснився сон.
Що проліски? Вони пропаші, —
Довкола лісу, наче пліт,
Похилі вересові хащі,
Де блискає сталеве лід,
Ти спатимеш, лякливий лісе,
За тином висохлим своїм,
Докіль його не перелізе
Із тріскотом весняний грім.

1968

* * *

Я підліток в зеленій тишині.
Моя подруга — лісова стежина.
Нас розлучила усмішка єдина
Дівчати, що з'явилось, як у сні.

Пізнав я раптом у його появи
Передчуття тривоги, жаданих мук.
Дівча пустило з дива кошик з рук,
Розсипались суниці по мураві.

Розгублений, я шкодував не їх,
Не стежку, що втекла у гущавину, —
Шкода, що з нею час мене покинув
Безжурних лісових шукань моїх.

Мене зіткнувши з почуттям тривожним,
Втекла стежина в сосняки густі.
Моя журба схилилася тоді
Із усміхом над кошиком порожнім.

* * *

Перецвітає черлень в сніжний пух
В саду під наглядом моїм нерадим.
Так ніби я командую парадом,
Стрічанням двох ворожих завірюх,
Змаганням снігопаду з листопадом.

Так ніби я владар доріг і рік —
Мотаю каруселею цією.
Так ніби не мене понад землею
Ніс листиком, сніжинкою, зорею
Крізь атмосферний тиск суворий вік.

Був пилом я не однієї дати,
Половою і зерном на токах.
Відходячи, мене з собою взяти
Хотів би вік старий, та я простяг
Природі все єство своє потяте
З двадцятого століття у тридцяте.

ЄВДОКІЯ ЛОСЬ (1929—1977)

ЛЕСІ УКРАЇНЦІ

Я звіттіля, де жив коханий твій,
де ти жила на вулиці Широкий.
Там чула Свіслач тиха твій неспокій —
боління у скорботі грозівій.

Пробачення я мушу попросить,
що вашу хату ми не врятували.
Все погоріло в нас... І дім Купали,
як серце в кулях, спопелів за мить...

І жаль мені, що не по ясний спів
ти прилітала до свого друга...
Тебе тут залила темнюща туга
і голос твій тут болем обкипів.

І словом Одержимої твій плач
в опівнічну заговорив годину...
Пробач ти їм — і містові, і сину
його — за муки й за печаль пробач!..

Мені даруй так само, що снаги
на вірш веселий не знайшла я нині.
Пливе тихенька річка по рівнині,
та в повінь рве і греблі й береги!

ДИНАСТІЯ

Звари, подай і посуд витри,
та підмести ще не забудь!
Мій князь Олег, мій княжич Дмитрик
розкішно так собі живуть.

Один — на службі — заведія,
а другий — дома вищий чин,
а я, княгиня Євдокія,
я — піддана своїх мужчин.

Не насміхайся з мене, доле,
мені — ще дбать про сіножать,
а їм — орати наше поле,
від ворога оборонять.

Мое служіння цілоденне
потрібне скрізь, куди не кинь...
Це не принизливо для мене,
найрухливішої з княгинь.

1963

* * *

Баравляни, Баравляни,
бір, до пояса трава,
з печерицями поляни,
наче золота жорства!

Тихо, не буває тихше,
сяйво сонячного дня,
вєлично сосна колише
у дуплі вивірчення.

Поспівають там суниці,
грають пісню цвіркуни,
хтось приходить до криниці,
хтось там виорав лани...

На траві росинка сяє
крапля, крапелька тремтить.
Перепілонька співає
в Баравлянах: «піль-піль!»

1977

БІЛОРУСЬ, МОЯ ТИ ДОЛЯ...

Білорусь, моя ти доля,
Моя сльоза, мій поцілунок,
В березах білих смуга поля,
Твердий з піснями й хлібом клунок.

Несу тебе в безмежні далі,
Де сяють ниви й трави росні,
Де із зимової печалі
Виходять весни верболозні.

Несу тебе назустріч люду
В зіницях, що дала мені ти,
В словах твоїх, котрими буду
До скону жити й багатіти.

Тебе я кличу, де не стану,
Неначебто я маю змогу
Тобі загоювати рану,
В гріхах зізнатись, наче Богу.

З пісень моїх набитим клунком
Іду, та не хвалюсь тобою,
Як наймилішим поцілунком,
Як найгіркішою сльозою.

НІА ГІЛЕВИЧ
(Нар. 1931 р.)

* * *

Гей, шуміте, шуміте
Наді мною, берези,
Нахилийте до мене
Золоті рукави.
А я ляжу, приляжу
Край гостинця старого,
На духм'янім покосі
Молодої трави.

А я ляжу, приляжу
Край гостинця старого,
Головою на пагорб,
На високий курган,
А натомлені руки
В широчінь я розкину,
А ногами в долину —
Хай накриє туман.

Гей, шуміте, шуміте
Наді мною, берези,
Колишіть мою землю
На ласкавім гіллію.
А я ляжу, приляжу
Край гостинця старого,
Я стомився в дорозі,
Я хвилинку посплю.

1963

* * *

Темної ночі
Приснився сон мені:
Зійшла над лісом зірка небувала,
Повіки підняла і вчарувала
Мене в якійсь незнаній стороні.

Я зацікавився перед її красою,
Спинився, очі затулившись сльозою;
Вона світилася незвично близько —
Над тишею осінньої діброви,
Над мороком тривожних дум моїх;
Стояв я й навіть рушитись не міг,
Задивлений в її прекрасні очі,
Втім одірвався від неї промінь гострий
І в груди впивсь мені, неначе спис,
До серця він мого дістався!
Я закричав і в серці біль затис;
Зціпивши зуби, я почав ту зброю
З грудей своїх болящих витягати,
Розхитувать, немов кола,
Що вбила його в мене сила зла.
Коли, нарешті, витягнув я ту ощепу,
Жбурнув її кудись в глибини степу,
І... пробудився.
Ніч за вікном стояла в блискач скла,
Вона тепер страшнішою була.

1969

КРИК ВИГНАННЯ НА БАТЬКІВЩИНІ

Чи рано, чи в пору обіду,
Куди не піду, не ступлю, —
Не видно найменшого сліду
Країни, що вірно люблю.

Ні пісні, ні мови не чути
Народу — даремно не клич,
Навколо чужинці, манкурти,
Перевертні, виродки, гич.

З печалі душа охолола,
І серце я болями рву;
Панове! Де мова, де школа?
Навіщо я досі живу?

Куди і в яку ж то державу,
Скажіть мені, панство ясне,

На по́гин, на глум, на неславу
Ви з дому погнали мене?

Куди ви, зібравши в натузі
Всю погань ненависну й гнусь,
З моєї землі, з Білорусі,
Прогнали мою Білорусь?

1998

ІМПРЕСІЯ З ДАЛЕКОЇ ПОДОРОЖІ

Нічого, нічого!
Хоч спазми дихання стинають,
Та серце не змовкло.

Нічого, нічого!
Хоч сльози в очах набухають
І листя пожовкло.

Нічого, нічого!
І я доживу, коли чорне
Поблекне і згине.

Нічого, нічого!
І нас іще радість пригорне,
Як дух батьківщини.

І ми ще постанем,
Можливо, не так досконало,
Так все ж таки встанем.

Усе, що злочинці
Стлумили, стоптали зухвало,
Відродим, доглянем!

Бо найголовніше — не впасти
У розпач, в розпуки погуби
Й зневір'я глухого.

Бо найголовніше — повстати,
Щоб наші спечалені губи
Шептали: нічого, нічого!

Нічого, нічого!
І ми свою долю інакшою,
Кращою зробимо!

Усе, що стоптали злочинці,
Піднімемо силою нашою,
Все вбите — віродимо!

1992

НАВИЩО РІДНИЙ КРАЙ ПОЕТУ?

Нащо поету батьківщина,
Відбита в крапельці роси?
Він — вільний. Світ — його родина,
Він — жрець, оспівувач краси.

Його в добро і в людство віра
Не знає меж ані пуття.
Він — вольних поривань офіра,
Омріяних блукань дитя.

Він оспіває всю планету
І запланетні всі краї,
Навищо ж рідний край поету?
Щоб скласти кості в нім свої.

І СПИТАЄ СУД ВИСОКИЙ

І питає суд, зібравши
Всю падлюковізну:
«Ви чому чужій державі
Продали вітчизну?»

Хто підбив вас, нищих духом,
Зниділих в закові,
Матір Білорусь віддати
В руки чужакові?

Хто дав право скоморохам
Нищити свободу,
Богом поблагословенну,
Піснею народу?»

Так питає суд високий
Волонтерів зради, —
І ніхто хай не чекає,
Милості й пощади!

БЕЗСМЕРТНИЙ ДУХ СЛОВА

Чи гляну довкола, чи пам'ять торкну —
І чую, і бачу: по звуку, по слову
Стараються знову покласти в труну
Мою білоруську мову.

Сто років минає, вони — за своє,
По звуку, по слову — у тюрми, за ґрати,
І душать, і душать, — а мова встає,
А мова не хоче вмирати!

Шаліє від злості поріддя жажне,
Від подиву очі на лоб вивертає:
«Яка то живучість! Де вб'єш ти одне,
Там семеро знов навзамін виростає!

І лізе, і лізе, куди не поглянь,
То звуком, то словом, а то й тишиною, —
Так лізе стоквіття на лонах полян,
Так трави встають попід сонцем весною.

Ну, що б тут придумати задля розваг,
Щоб лихом одним вже покінчити з нею?!
Давайте, суцільний зведем саркофаг
Над білоруською всією землею!»

Не тямить чужинець, що мова живе,
Що тут не допоможе й бетонна покрива,
Його хитромудрі будівлі зірве
Безсмертна душа білоруського слова!

ЯК ЛИСТЯ ЖОВТЕ...

Як листя жовте, що легесенько,
Без повіву паде додолу,
Так дні мої летять тихесенько —
З гостей вертаються додому.

Земля волога. В полі — колія.
Іду сумний, неначе з тризни,
Так наче б то й не був ніколи я,
Не був, не жив, не мав Вітчизни.

* * *

Пробирається сонце крізь хаші скрадливо,
срібні зарості інію хоче пройти,
затаївши дихання, тихенько, щоб диво
чарівливого сяйва з дерев не стрясти.

Тільки десь зачепило, — мов іскорка з ватри,
сколихнулася гілка — куріться сріблб...
Щоб порушити чари й красу зруйнувати,
навіть доторку променя досить було!

В людині — все те, що людське, безсмертне, безкрає:
і пам'ять, і праця, і мрії, мов зблиски в журбі.
Тому і не просто збагнути її, бо в собі
людина минуле, сучасне й майбутнє єднає.

Як древо встає, коріння в глибинах зв'язавши,
конари — в блакиті, насіння — в майбутньому дні, —
ось так і людина: встає до життя в глибині,
щоб ствердить себе й залишиться в нащадках назавше!

* * *

Як сумно й тужливо зозуля озвалась в гаю
На пізнім смерканні, напроти медової ночі,
Звідкіль та жалоба в щасливім, розквітлім маю,
Той смуток сирітський, що збуджує сльози жіночі?

Вечеряйте в хаті, а я постою надворі,
Про мене забудьте, співайте, гуляйте щасливо.
Хтось мусить почути, як жалісно, сумно, тужливо
Кує та зозуля при першій вечірній зорі.

1970

* * *

Тут мовчати хочеться, немов
ти до вічності прийшов у гості;
чи не цей курган — священний схов,
де лежать поетів давніх кості?

Щоб життя свого не змарнувати,
кожен свій повинен мати храм...
Там — не розмовляти, не співати,
хочеться лиш плакати мовчки там.

* * *

Поет і фізик — повне протиріччя,
та все ж вони подібні між собою.
Душа поета — то ж реактор вічний,
що випромінює частинки болю
і ними бомбардує блискавично
серця оспалі, стомлені злобою,
щоб, розщепивши ядра збайдужіння,
в рух привести енергію сумління.

ЗАМІСТЬ МОЛИТВИ

Якщо Ти є, мій Боже, наді мною,
То не дозволь (благаю лиш одне!),
Щоб доживав я вік свій самотою
Поруч неправди, що цькує мене.

І душу не віддай в неволю гномам —
Збунтуй її, терзай і запали,
Щоб з неї блискавки летіли з громом —
З брехні робили пагорби золи!

1983

ВИ ДУМАЄТЕ...

Ви думаєте, друзі, що на світ
Я появивсь для бойового вчинку,
А я від Бога інший мав завіт —
Любити й прославляти сонце й жінку!

Але трудна, закована в ланцюг,
Моя Вітчизна, що свободи хоче,
На барикади вознесла мій дух,
Де він на гострім дrevкові тріпоче.

* * *

Поету на допиті вирвали око.
А те око з долоні дивилось широко
На вбивців-катів — іще не сліпе.
«Зізнайся, а ні, замордуєм тебе!»
Поета забили. А я ще тим оком дивлюсь
На долю свою і на рідну мою Білорусь,
На життя, що мене мордувало жорстоко.
1998

ЖИТА, СОСНИ І ВАЛУНИ

Де по рідній землі не ступаю,
Скрізь — від Прип'яті до Двіни —
Бачу образ рідного краю —
Житá,
сосни
і валуни.

В чужині бачу знову і знову
Про свою Білорусію сни,
Що приходять з душевного схову:
Житá,
сосни
і валуни.

Перед смертю не відаю трему,
Та вже ясно мені: до труни
Донесу я у серці своєму
Житá,
сосни
і валуни.

Друзі, браття! Я вам би віддячив,
Як сказали б ви тихо: «Спічни!»,
Тільки б дух мій з горбочка бачив
Житá,
сосни
і валуни.

ЗА ЧУЖИМИ УЗОРАМИ

Ліричні мініатюри у жанрі тінки

* * *

Так, є вододіл
Річок і рік на землі —
Воля природи!
Але ж є і вододіл
Душ. А чия ж то воля?

* * *

Теплінь весняна —
Якраз посеред зими!
Вийшов на ганок —
І здалося, що подих
Відталої скиби вчув.

* * *

Я знову навів
Ідеальний порядок
На своїм столі —
І знов, дякувать Богу,
Перемагає життя.

* * *

Серце не слабне,
Постаріти не дають
Добрії люди:
Ранять і ранять його.
То й мобілізується!

* * *

Як він заспівав —
Раптом посеред лісу,
Літнього ранку!
З якої ж він далини
Прийшов, щоб так співати?!

* * *

Сміття в космосі
Гасає на орбітах —
Уламки ракет...
В небо дивлюся: ну й ну!
Уже й там насмітили!

* * *

Найвищий костел,
Найбільший на світі
Був у нас в Гайні.
Загляньте в душу мені —
Переконаєтеся.

* * *

Не уявити —
Скільки родина моя
Турбот матиме...
Краще б колись я поліг,
В братній могилі заснув.

* * *

До діда в гості
З мамою йдем — я рвуся
Скоріше вперед:
За третьою горою —
Село мого дідуся.

* * *

А був такий час,
Коли мені здавались:
Річка — рікою,
А горами — пагорби,
Дідове слово — Божим.

* * *

Ніч. Біла повня.
Білий сувій дороги.
Швидко — вже й дома.
Камаші — в одній руці,
А в другій — книг куферок.

* * *

Сон, а забутись
Не хоче. От дивина:
Минають літа,
А він — той сон про неї —
Пригадується не раз.

* * *

Я старі книги
Продати хотів — не зміг;
У кожній є слід
Олівця... Віхи доріг,
Що ними ішла душа.

* * *

За скількись там літ
Буде онук мій юнаком,
І якийсь мордань
Пожене його в Чечню...
Краще сьогодні я вмру!..

* * *

Мій батько мені
Так перед смертю сказав:
«Ось я вмираю,
А тих, з ким я все життя
Боровся, більше стає».

РИГОР БОРОДУЛІН

(Нар. 1935 р.)

ТРЕБА ДОМА БУВАТИ ЧАСТІШ

Треба дома бувати частіш,
Треба дома не гостем бути,
Щоб не впала душа в крутіж
Бруду, плісняви та отрути.

Не забути, як в'ялий гав'яр
На помитій підлозі пахне,
Як шумить ручаями яр,
Де знайомі всі гнізда й птахи.

Не забути стежок, що колись
На дорогу виводили з дому.
Не забути пісень, що лились
В надвечір'ї, тамуючи втому.

Не забудь, як у стужі злі
Клямка пальці пече студена
І звідкіль на твоїм столі
Появляється хліб щоденно.

Не забути свої жнива,
Тінь, що впала в стерню, як полова,
Не забути, як рано співа
За веселим столом розмова.

Треба дома бувати частіш,
Треба дома не гостем бути,
Щоб не впала душа в крутіж
Бруду, плісняви та отрути.

1960

ПАЛАТА МІНЕРІВ

Ровесник мій руку мені подає,
Здригнуся і кікоть потисну червоний.
Згадається знову дитинство моє —
«Мінерів палата» в лікарні районній.

Далеко на захід котились громи,
А ми у війну за городами грались,
Війна ж під кущами чаїлась, а ми
Над нею здіймали свій радісний галас.

Ми швидко мужніли від наших забав —
Ті «іграшки» наші з пасовиськ і нетрів
В руках вибухали...

І лікар казав:

— Поповнення має палата мінерів.

Здавалося, в тиші планета скрипить,
Сталевим протезом навиліт протята.
А по перев'язці (ой, питоньки, пить!)
Співала «Орлятко» мінерів палата.

Сам вітер на вікна нам золото клав,
Ми тужно дивились на нього до змроку.
І вересень нас не докликався в клас,
О вересень сорок четвертого року!

Безрукий хлопчина додому прийшов,
Мов яблуна, з горя посивіла мати...
Хай порохом тільки запахне ізнов, —
Ви вчуєте, хлопці з моєї палати!

На мінному полі, де вміли жита,
Ти знайдеш дротини, мов плетиво нервів.
Білобілетна в юнацькі літа,
Ти в першім запасі, «палато мінерів»!

1960

СКРИПАЛІ

Під пахвою знов пила в чохлі,
Ніби скрипка у футлярі. Люди
«Скрипалями» звать їх на селі —
Не втечеш від прізвиська нікуди.

Так навік zostалися вони
«Скрипалями», літа приймаками.
До самого снігу від весни
Ходять, грають гострими «смичками».

В кругляки впиваються «смички»,
Жодної не треба каніфолі.
Смолять їх живицею сучки,
А живиці в злих ялин доволі.

Куриться — аж подивитись жах —
Білою хуртечею трачиння.
«Скрипалі» колоду на очах
Обкантиують, переполовиняють.

На бервенах — відпочинку мить,
Потім знову виграє капела.
Яворина як метал дзвенить,
Наче грім, гуде сосна весела.

Ти цимбали з неї пороби —
Бір застогне, крикне дух безодні.
А як бондарю даси дуби,
То задзвонять, наче дзвони, бодні.

А полоззя із берез нагнеш, —
Заспівають на морозі сани.
Вітер доганятиме, та все ж
Наче дід, захекавшись, відстане.

Новий дім стоятиме віки,
Буде він дзвеніти десь під вечір
З легкої «скрипальської» руки
Під «смичками» білої хуртечі.

1960

ПОМИТА ПІДЛОГА

Щойно чисто вимита підлога
Пахне лісом, пахне бором густо.
Знов, здається, слухаємо довго,
Як дзвенять соснових гілок гуслі.

В просіках — малини, як сережки.
Дятел грюкне в тишині привітній.
Витирайте ноги.

Обережно!

Ви ступаєте по верховітті!..

1962

ЛЕЛЕКА

Василю Бикову

Птах червонодзьобий і цибатий —
Сон забутий давньої весни.
...Я його за хвіст хотів піймати, —
Спробуй же лелеку дожени!

Ось, гадав я,
лиш підбігти махом,
Цапнути — і хай несе до звезд.
Наді мною —
крила білим дахом,
А переді мною —
чорний хвіст...

Даром збігав я
мокраві гони,
Та мені казали:
«Не журись!
Ходить він
у чобітках червоних,
Принесе
такі й тобі колись...»

Хилить плечі горе,
хилить праця,
Скуштував я
радості й жалю.
Сивиною скроні
вже срібляться,
Та лелеку
досі я ловлю.

Ну, тепер
вернутись мушу з птахом,
Я пройшов за ним
сто сіл і міст.
Він здіймає крила білим дахом,
Спробуй же
зловить його за хвіст!

1962

РІК

Анатолію Вялюгіну

I

Грім, як ведмідь, прокинувся з дрімоти,
Лоза бринить під вітром, як струна.
Зімліла від минулої жароти,
Облогова парує борозна.

Студені гнізда ще й порожні соти,
Та вже від слів захмелена весна,
І ні про що не думає вона,
Лише про ласки, пестощі, люботи.

Заглянеш в очі — не побачиш дна.
Далеко десь гризоти і турботи.
Гуляй, дівчино, поки ти одна...

Важніє від колосся цілина,
В гнізді пищить пташатко жовтороте
І день, як мить, у клопотах мина.

II

Стрічайте літо швидше якомога,
Як тільки на спочинок стане плуг.
Вже коники посипали, як з рога,
І луг від співу їхнього оглук.

Закрилася югою даль розлога,
Перехопив дихання кминний дух.
Де хмароньки, а де з кульбаби пух?
Тремтить у синяві небес тривога.

Від завірюх колючих потерух
Прогрілась наскрізь польова дорога,
Де і ночами не стихає рух.

Пал поглядів травневих не потух,
Пташиний підліток довкола стога
Лякливо звершує свій перший круг.

III

В тумані грають буйно хвилі Шари.
З криниці в гаї — полум'я ковток.
Сміливих мрій непереборні чари,
Розважливості перший холодок.

Шугає яструб мислі крізь гущари
Над осокою річкових заток.
Вкриває осінь інеем стіжок,
Згущає, за традицією, хмари.

Розплутать хоче блискавиць моток
Ніч горобина. Горобин стожари.
В слідах копита зблискує льодок.

Стерня сивіє. Дощ — як шум лоток.
І, наче з обгорілої конари,
На вруно пада золотий листок.

IV

Віконницями мружаться світлиця.
В перинах білих тишина куня.
Від холоду посініла синиця
Ніяк не може дочекатись дня.

Ріці, як дідові-рибалці, сниться
Луска линів, як лицарів броня.
А з-під коріння вікового пня
Пульсує вкрита кригою криниця.

Крякоче на відлигу вороння
З ялини, що стоїть немов дзвіниця.
Сідає день гарячого коня,

Блакитна млиця сонця не спиня.
І в синяві небес, як сніг, іскриться
Двох реактивних смужок полозня.

1964

ЛИСТОК УШАЦЬКОЇ ОСЕНІ

Струмочок вів дрімотним яром,
Сивіли камінці з води.

Туман в ліщину незабаром
Зайшов і зник хтозна-куди.

Росою кущ мене побризкав.
Я злюсь. Аж чую, наче в сні:
Листок телячим мокрим писком
Торкнувся до руки мені,

І серце доторк той відчуло —
Я йду між золотих дібров,
Так по-телячому розчулений,
Що сам замувати готов...

1965

МАРАЛОВІ ЗРІЗАЮТЬ ПАНТИ

Дрижаки — по тілі,
Марал потіє,
Піт, як діаманти.

Панти
Зрізають
Пилкою.
Копита
Б'ють по запиленій

Траві...
Триває...

Ріжте!
Чи пилка тупа?

Нарешті!..
На свіжім пеньку виступа
Червона живиця...

Випустили щасливця!
Грюкнули

Всі перекладаєни сухо.
Рвонувся...

Завмер...
Прислухався...

Біль — то долом, то горою
В паховинні.

Станом тонким
Наполеона чарувала.
Як Єлена з Парісом,
панна Варшава
Кокетувала з Парижем.
Піднімала на ніжці
кришталевий келех,
Потяг ворожий перекинувши,
співала пісень веселих.
Війна відгриміла —
довелося стати
Панні Варшаві
біля верстата.
Менше в супі стало м'яса.
Зате з-під брів насуплених
знов усміхнулося
старе място...
Над Шопеном у Лазенках
вербичка нависла,
Травою тривога вже заросла.
І, хоч сирени зійшли з арени, —
Зі щитом і мечем
вийшла на берег Вісли
Русалка військовозобов'язана —
Сиренка.
В панни мережана
сукня вінчана
Віршем міцкевичівської недолі.
В тужурці
будила
планету спечалену
«Варшав'янка» —
твоя ясноока доня.
Човном спогадань я по Віслі плив би!
Як Варш наречений,
шепчу їй: «Сава...»
Нех мі дарує
панна Варшава!

1963

АДАМ І ЄВА

[Цикл]

*

Допоки осінь кришталева
Не згасне в дощовій сльозі,
Вони удвох, Адам і Єва,
Копають бульбу у тайзі.

Пасеться кінь, біліє грива,
Неначе птаха, в ковилі.
Печаль прадавня, путь журлива —
Летять у вирій журавлі.

А куц махає криллям кволим
За ними вслід, як скорбний друг.
Прадавніх древ прадавній кворум,
Прадавній спокій наокруг.

Здається, що нема на світі
Кровопролитної біди,
Що з Хіросіми сивий вітер
Не долетить повік сюди.

Стоять задумливі дерева
В багряних шатах, мов князі...
Вони ж удвох, Адам і Єва,
Копають бульбу у тайзі.

*

Сюди, в цю далечінь безкраю,
Роками з рідної землі,
З-під Вільна, з вітебського краю,
Йшли ратаї і ковалі.

Над ними журавлі летіли
Домів, до весняних громів,
Пливли хмарини, ніби тіні
Димів з холодних димарів.

Від отчого стола, від бульби
Дороги різні повели:
Одних принаджувала булка,
А інших — втеча з кабали.

Одних — багатства лихоманка
Несла в непроблазь хуртовин.
Біля вогню, під лахманами,
Грівсь і замерз тут не один.

Ще іншим сам престол довірив
Годівлю соболіних стад.
На шкапу долі ждали звірі,
Чигав і час, мов конокрад.

*

Під сопками тумани в полі —
Б'є густо пара з казана:
Запахло духом бараболі,
Селом, якого внук не зна.

Співає в стрісі там солома,
Як очерет у льодохід,
До пісні рідної, до слова —
Тягнувся білоруський рід,

Віки... Приморські широти...
Забувся чорний хліб, але ж
На світі кращої смачноти,
Ніж бараболя, не знайдеш.

І восени, коли на тоні
В туманах досвіток ішов,
Картопля шкарубкі долоні
Жінкам відніжувала знов.

Хатки лісистого повіту,
Що їх позносив часу плин,
На щедрій видолинці світу
Були дрібніші картоплин...

*

Ні, ми не хвалимо часи ті,
Коли картоплю — всім на страх —
Палили дикуни неситі,
Мов єретичку, на кострах.

Згорала лісова істота,
Аж предок, що без їдла чах,
Її, як самородок злота,
Знайшов у тліючих куцах.

І стала — попелюшка з роду —
Володаркою всіх їстів.
І огірок їй навдогоду
Себе в розсіл загараздив.

Для неї в'яне риба в солі,
І в лютій парі мліє кріп.
Вона — спомáгачка в недолі —
Буває старшою за хліб.

Моя бараболино мила,
Ти добрий гість — у кожен дім.
Це ж матінка земля створила
Тебе за образом своїм.

*

Кричу на все Примор'я: «Бульбо!
Прийми поклін від земляка.
Мені тебе зустріти любо,
Ти, наче теплий сніг, сипка.

Надійний хлібе Білорусі,
Тебе не пестить дощ ні град.
Ти в злигоднях, як пісня в тузі,
Стаєш дорожчою стократ».

І доки далеч опалева
Не згасне в дощовій сльозі,
Вони удвох, Адам і Єва,
Копають бульбу у тайзі...

1966

*

Коли б усі вітри Білорусії
Навіяли гори,
То були б вони пилюгою
Біля захмарних вершин

Слави твоєї,
Коли б усі гаї Білорусії
Хотіли стежки встелить,
Де ноги твої ступали, —
Не вистачило б їм листя;
Коли б усі грозовиці ридали, —
Їхні сльози
Були б росинкою на вії
Скорботи за тобою,
Іване Домініковичу,
Дядьку Янко
Купала...

1966

* * *

Жадана мить спокою
І — поворот ключа.
Світає у покої
Від смуглого плеча.

Тривожного дихання
Тривожний суховій.
Тривожний у тумані
Добріша погляд твій.

Проснулося світання —
Залишили покій
Почесними сватами
І тиша, й супокій.

Ледь-ледь притихли кроки.
І — поворот ключа.
Пірнає в сон глибокий
Молодичок плеча...
1968

* * *

Сум — націоналіст.
Душа — космополітка.
Вітчизна — незачинена хата.
Шпачиний сердечний свист

І туману намітка —
Спогаду хвилина затята.
З усіх доріг одна —
Найжаданіша — путь додому;
Багача й бідолаху вона
Чекає... пора повертатись...
Не дай же, Боже, нікому
Без тієї дороги зостатись!

* * *

Зменшується батьківщина поволі,
Переміщається в душу твою,
Як мати з села на зиму до сина
В місто, де вже турбуватись не треба
Про дрова й про воду.

І рік за роком
Смеркаються й вечоріють межі
Спогадів наших,
Допоки одного разу
Батьківщина не обернеться в грудку землі,
Що заростає травою...

* * *

Звільнившись од буди і від ланцюга,
Бреше собака в ніч глухувато,
Ніби питає, а чия черга
Завити й забути,
Що життя небагато.

Завити й забути
Про брехню і гризню,
Про зрадливі висоти,
Про вірну яму.

А може, я в хаті
Затихлій насню
Веселого батька,
Усміхнену маму?..

* * *

Бога і матір в душі ношу.
Ступаю обережно, щоб біди не вийшло,
Щоб не впасти на стежку чи на сошу,
Щоб не потривожити матір і Всевишнього.

Бог подає мені правди живі,
А мати душу доброти навчає.
А десь там на захмарній мураві
Маминими очима журба поглядає.

Подих весни я вам дам, плюгаші,
Ясочку ясного досвітку — скрусі,
Бога і матір ношу я в душі,
І, щоб ніхто їх не скривдив, молюся...

ЧЕКАЄ...

За мною стежили брехня і гріх.
Друзів і доріг було мені замало.
Себе я доганяв.
Запізнювався. Біг.
А мати мене чекала.

Мій сум стає солодшим,
Гіркішим — сміх.
Друзів дорога глуха забирає.

Себе не дігнав я.
Мій поспіх знеміг.
А мати мене чекає.

ГЕНАДЗЬ БУРАВКІН

(Нар. 1936 р.)

* * *

Чи допоможе нам Росія
По світу в жебри не піти,
Коли сама вона безсила,
Чужої прагне доброти?

Невже це ми такі бездомки,
Що загубили власну путь,
І наші предки, і потомки
Нас, непутящих, проклянуть?

Невже це ми, як та безрога,
Перемішаємо в багні
Усе, що маємо від Бога,
І все, що здобули самі?

Невже так хочуть білоруси,
Щоб наступив для них загин,
Щоб пролетіли в далеч гуси
І не торкнулись горобин,

Щоб раптом оніміла пісня
Побіля древнього села,
Щоб мовчки висохло Полісся,
Щоб Нароч терням заросла?

Для кого виплекана зрада
Брудна і темна, ніби хлів?
Невже Росія буде рада
Набути дурнів-холуїв?

Невже почвара двоголова
Запустить кігті в нашу плоть,
І наша кров, і наша мова
Задушать нас, немов оброть?

Невже, не боячись покари,
На цвинтарі, де сосняки,

Бенкети будуть яничари
Справляти й жерти шашлики?

Кричу,
Хоч ми мовчати мусим,
Немов розп'ятий на хресті:
«Ну, дайте, дайте білорусам
Хоч раз побути в самоті!»

* * *

Витерпів край наш
Повені,
Пожежі,
Навали,
Видерся тяжко з болота погорди і зла,
І мову свою білоруси не поховали,
І скарбницею духу наша мова була.

І, здавалося, ми
Попрощалися з днями проклятими,
Сонце в наше віконце глянуло віддаля,
І по державному, гідно
Рідне слово звучатиме,
Бо до життя розбудилася наша земля.

Діти,
Наче молитву,
Його повторяли.
Піднімали його піснями
Під небесну блакить.
Але вже готувалися
В імперських штабах генерали,
А фельдфебелі наші лізли,
Щоб його задушить!

Ті, що втікали від голоду
Під наші крівлі,
Почувалися тут, ніби в домі своїм,
А найбільше оті,
Що вирости на колгоспній годівлі
З рабською кров'ю,
З лудженням горлом, як грім.

Як вони в душі
Нам виливають отрути,
Як запопадливо гасять
Рідного слова світач!..

Дорогий Іване Домініковичу¹,
Ви нам даруйте!
Максима² самотній,
Якщо можеш,
Пробач!

* * *

Вітчизно, безпам'ятні в тебе сини!
Хто виріс побіля черешні і рути,
Як тільки проб'ється хоч трохи в чини,
Вважає, що має про тебе забути.

До батька приїде — надута пиха!
На все він чужими словечками хвицька,
А мамина мова для нього «лиха»,
І «вбога», і «хамська», і просто «мужицька»!

Оце твої діти, що вийшли з низів;
Хто ж їхню зневагу до тебе потроїв?
Ім нічого не треба,
Ні наших князів,
Ні наших пророків,
Ні наших героїв.

Снуються перевертнів наших рої,
І всюди їх повно,
І всі вони горді..
Ну, що тут поробиш,
Буває в сім'ї
Невдача з дитиною, —
Лихо та й годі!

Ну, що ж,
Коли дехто готов і чалму
На голову взяти,

¹ Іван Домінікович — Янко Купала.

² Максим — Максим Богданович.

Щоб службу дістати...
Та серце стискає одне лиш: чому,
Чому так багато негідників маєш,
Скажи мені, мати!

* * *

Ідуть в кабінетах високих дебати,
Мудрує манкуртів розгуляна рать:
Чи мову міняти,
Чи державу міняти,
Чи, може, обидві сусіду віддати...

Не дай же нам, Боже, з такою обною
Діждати години тієї, коли
Онук прокляне нас чужинною мовою
За те, що своєї не зберегли!

ЗРАДНИКАМ БІЛОРУСІ

Ну що ж,
приходить час
побіля домовини
давати вам чини,
співати похвали
за те, що ви давно
схилили низько спини,
свою колишню честь
так гидко продали.

Гадаєте, що ми
не чуєм і не бачим,
як ви мордуєте за чесне і святе,
як з піною в устах,
із лаянням собачим
дух Білорусі гризете й рвете!

Забули легкома
своїх батьків могили,
і праведну їх кров,
і мамин заповіт,
апостолів своїх
і навіть — Боже милий! —

ту мову, що колись
прийшли ви з нею в світ.

Вітчизну, як стару
Свою сорочку радо
віддаєте на продаж у лабаз,
і сподіваєтесь,
що ми пробачимо вам зраду...
Панове,
все ж таки не знаєте ви нас!

* * *

Вічне все: і клопіт, і тривога,
І питання, задані собі,
Вічна аж до обрію дорога,
Вічна гарячковість на сівбі.

Вічні сумнів, страх і спокуса,
Вічний дух врожаю на полях,
Вічне покаяння білоруса,
Вічний в синяві Чумацький Шлях.

Вічний пошук. Вічна в даль гонитва.
Вічний сон покірного раба.
Вічна жалісна й сумна молитва,
І за владу вічна боротьба.

Вічне лісу трепетне дихання,
Вічний колос в сяєві зерна,
Вічний біль і вічний жаль кохання,
Вічна перед Господом вина...

...І одного разу семирічне
Татка запитається дитя:
— Та невже насправді все те вічне
До кінця невічного життя?

* * *

Я відаю: нема,
Нема ніде на світі
Землі,
Де я хотів би вічно жить,
Крім тої, де хрести,

У рушники сповіті,
І сяє в досвітку
Синіюча блакить.

Давно моя земля
Сусідів насміх терпить,
Приймає мовчком
Гіркої долі час,
Та тільки тут, в саду,
Для правнуків у серпні
На всі літа плодів
Я з яблуні натряс.

І хоч на ній
Недолюдок пихатий
Зібрався царювати три віки,
Я їй служитиму,
Буду її кохати,
Я цілуватиму
Її стежки.

* * *

Беларусь, твой народ дачакаецца
Залатістага, яснага дня.

Максим Богданович

Про свою не турбуюся славу
І для себе не жду нагород,
Тільки сором за рідну державу
І за свій працьовитий народ.

Він на подив сусіднього люду
Сам себе зневажає і б'є —
То пригріє дурного Приблуду,
То безумному Владу дає.

Любить він ненастанно зітхати,
Нарікати, що в нього нема
Ні достатку, ні доброї хати,
Є лиш туга й неволя німа.

І ніяк він не може країну
Підмести і прибрати, як слід,
Каже, Бог його, певно, покинув,
І відрікся від нього сусід.

То чи будем сидіти в арешті,
Чи повстанем, як людська рідня,
Щоб народ наш діждався нарешті
Золотистого, ясного дня?!

25.II.2009

* * *

У дні нещасть, болінь, гризот
Як душу відчай гне й дратує,
Як ти не віриш вже в народ,
Одне ще втішить і врятує!
Що промінь пам'яті не згас,
Не заросли кущами ниви,
Що людяний настане час,
Все праведне і справедливе
Здолає хижу ненасить,
Зламає всі закови й кліті...
Тож варто жити,
Треба жить!
Ми й будем жить на цьому світі!

ЯНКО СІПАКОВ

(Нар. 1936 р.)

* * *

Варто повірити
 в крила свої,
Необхідно в крила свої
 повірити,
Щоб злетіти
 понад села, міста і гаї,
Своїм льотом
 Білорусь переміряти.
Крила наші —
 для радості й мрій,
Крила наші —
 то праця й свято.
Крила —
 зайвий тягар на землі старій,
Якщо в них
 ти не віриш затято.
Крила
 до спин прилягають нам,
В нас нема смілості
 їх піднімати!
А звідки цей наляк,
 цей встид і цей страх?
Нас мати чекає —
 Білорусія-мати! —
Щоб під нами землі килими
Попливли,
 щоб вітри нас носили,
Щоб ми Білорусь
 обіймали крильми
Й од вітрів
 набиралися сили!

МОВА

Буває, що взимку треба
Променя, влітку не пійманого,
Буває, що бракне запахів
У морі травинок і барв,
Буває, кольорів замало
У весняному морі квітів,
Буває, що в морі лісу
Я чую звуків замало,
Буває, що в морі пісень
Радості серце не чує, —
Тоді я іду до тебе,
Великий мій океане,
В який всі моря впадають,
Мово моя єдина!

РУЧАЙ

Прозорі струмені в стремлінні
Посеред сутнього срібла —
Сонливі сурми підосінні
Сурмлять із синього стебла.
Дзвенить дзвінком дзвінкоголоса,
Ще в зелен-замислах земля,
Забувши золоту колосся,
Заслухана в свій звук здаля.
Бубнять, як на гарбі бідони,
Безкрайні балачки бабусь,
Світ будять белебні і дзвони,
Аби побомкати комусь...
За тим струмком я біг щомога —
Куди ж мене пустун привів?!
Привів — і зник. Нема нічого.
Й таких не стало ручаїв!

СЕРГІЙ ПАНІЗНІК

(Нар. 1942 р.)

СУСІДИ

Що для Москви
і для Кремля
мій Дім?
Імперії околиця,
без накоренка,
без гілля
душа,
що з болю гине
й колеться.
Та все упало,
вір, не вір,
свободою це називається;
та що робить,
як свій вампір
ще гірше, як чужий,
кусається?!
Європи центр —
У нас! Крізь нас
Варяг і грек ходили човнами.
Несу на зуб
і свій припас
в Москву,
і в Кремль —
на перемовини.
Рідні — поклін,
а всім — хода
у гості, — так гадаю досі я.
Ми не раби, ви — не орда,
яка ж була б то любота:
сусіди — Білорусь і Рбсія!

Я — ТУТ

За што, о Божа праведны, магучы,
Караеш так няшчасны свой народ?

Янко Купала

Живу я в муках Білорусі.
Який не правив би Статут,
на строгий клич озвусь у скрусі:
— О Боже праведний, я — тут!

Тремчу з невідання й відчаю,
та знаю: дух мій — не банкрут.
Суворий поклик я приймаю:
— Небесний Отче мій, я — тут!

Не віддаю данину моді —
побожністю сховати блуд...
Молюся із душею в згоді:
— Спасе-Володарю, я — тут!

Я тут караюся і млію,
готовий до тяжких покут,
щоб тільки врятувати мрію,
а не жбурнути в темний кут;

щоб лиш державні атрибути
сприйняв невпізнаний мій люд;
народом він повинен бути,
вершити над собою суд.

Мій Боже сущий і справдешній,
дай вийти нам із рабських скрут!
Я — тут, але я — нетутешній,
Тут — Білорусь! Тому я — тут!

1.III.2009

ПІДКРИЛКИ ДНЯ

Над ранком юні янголи вскриляються
І моляться за день в яснім строю.
Нечисті сили в темряві ховаються,
Я буджусь, долю згадую свою.

Світанком починає день світанитись,
Питати світу, в чому світла суть?
Я вранці хочу батьківщині кланятись,
Її червоно-білим стягом будь.

Щоб не забути: мною прочиняється
Й тримається життя тремкий огонь...
О, рання!.. Все в тумані.

Глянь, з'являється
Попереду високий, довгий день!

ВІКНО В ЄВРОПУ

Були в Європу вікна, як бійниці,
були і двері, де ржавів поріг.
Під гусениці слалися столиці,
свободи вітер обертався в сніг.
Дивлюся у вікно — не притулитись:
вагон-тюрма — увесь запліснявів
(хтось все життя за тим вікном сидів,
хтось бивсь метеликом об шибку й схолодів).

Вікно в Європу...

Може, помолитись?

Бо я вже не боюся помилитись:
з Європи ще ніхто в моє вікно
не заглянув, хоч жду цього давно.

24.II.2009

НА ПІДХОДІ

А чаго ж, чаго захацелась ім..?

Янко Купала

Кому любить, медочок п'ить,
а нам — робить, робить, робить;
впадати в людозгубну лють,
щоб рівними в жебрацтві быть.

Кому — цвісти, як той нарцис,
нам — головою падать вниз,
нам — обертати віття в сміття,
самим горіти, наче хмиз.

Кому — стокроть дає Господь,
а нам — оброть, оброть, оброть;
щоб ми товкли скрижалі далі,
щоб розпинали волі плоть.

Кому — злітати під блакить,
а нам — про крила тільки снить.
Як вкаже дехто згубний вектор, —
йому служить, служить, служить.

Затьміння, згинь! Купало, кинь
свій погляд, підніми свій кий,
та вирви з крові рабську гич;
сьогодні зватися нам мало
людьми. Будителів поклич!

СЕРГІЙ ЗАКОННІКОВ

(Нар. 1946 р.)

МИ

З Заходу — вітер,
Вітер — зі Сходу...
А білоруси виглядають погоду.
Рабською кров'ю заповнені вени,
Де ж подівся той дух, що боровся й горів?

Живемо,
Не народ, тільки аборигени,
Нащадки воїв та плугатарів.

Ми маємо все.
Здається — не гноми.
Але боїмося до крил підійти.
Ну, злетимо, —
А хто нам соломи
Підстелить,
Як будемо падати
із висоти? —

Щоб думати про вічність, потрібно зросту...
А що ми для неї, дрібні мотилі?
Адже все закінчується дуже просто —
Чотири дошки і сажень землі.

Ми з прогнилої зони досі не вийшли,
В'ївся у душі сморід тюрми.
А яке надав нам призначення
Всевишній,
Мабуть,
Ніколи не дізнаємось ми.

З Заходу — вітер,
Вітер — зі Сходу...
А білоруси виглядають погоду.
І ні роду, ні плоду, —
Як той камінь у воду!

БЕРЕЖИ СЕБЕ, УКРАЇНО!

Край святий постає на руїнах,
Щоб свободою дихали груди...
Бережи свою волю, Україно,
Волі іншої в тебе не буде!

Не хились ні до кого поклінно,
Визволяйся від страху та горя,
Бережи себе, Україно, —
Від Полісся до Чорного моря!

Бережи від врага-чужаниці
Свого стягу простори відкриті —
Океан золотої пшениці
І небесні глибини блакиті!

Бережи свого щастя начало —
Хай проміняться радістю очі
Твого сонця свободи, що встало
Після довгої темної ночі!

В тебе є від пільми охорона —
Славних предків зоря світанкова,
Твоя пісня безсмертна й стодзвонна
І державна Тарасова мова.

Щоб не плакати знов на руїнах,
Щоб ніколи не гнутись рабою,
Бережи себе, Україно,
Бережи себе, Україно!..

Навчимося від тебе,
Як бути собою!

15.03.1996

НЕ ПОКИНУ

По дорогах Білорусі
Тільки сум
Веде мене.
Мою душу тільки бусел,
Пролітаючи, торкне.

Вік кривавий.
Люд зневіривсь.
Час брехні над ним повис,
І повзе всевладна щирість
Знизу вгору,
Зверху вниз.

До свободи неохочий
Люд, що знав так много бід.
Помстою темніють очі
Тих,
Хто молиться на Схід.

А сусіди — на свободі,
Та вони нам — не указ,
Хай панують, а нам годі, —
Зупинився час для нас!

Треба жить.
А тут — гулянка.
Знову рветься з вікон хат
Дзвін —
Горілки впала склянка,
Та триповерховий мат.

Потім,
Як засвітять зорі
Над стогами темних лип,
Чути, як зітхають хворі,
Чути стогін, плач і схлип.

Хочу вिति,
Та не кину
Їх,
Щоб сито жить здаля.
Люд сліпий...
Золиста глина...
Мій народ.
Моя земля.

25.05.1996

МОНОЛОГ

Готується небо в завію
Снігами зійти на ріллю...
Життя,
Я тебе розумію
І так,
Як ніколи,
Люблю.
Іду непротореним шляхом
Туди,
Де погасли світла.
«Було», — промовляю без страху
Край мертвого поля й села.

Іду я все мимо і мимо
Порожніх осель і стоділ.

Було...
За моїми плечима
Стоять тільки спомини сіл.

Було...
І сьогодні буває,
І жаль мою душу шкребе,
Що час-маніяк
Убиває
І долю мою,
І себе.

Заручник правдивої волі
Впаду, одійшовши за пруг,
Але не стриножить ніколи
Ніхто білоруський мій дух.

Знайду я і тишу, і спокій
Далеко від рідних димів.
Іду на спочинок глибокий,
Так, начебто йду я домів.

В північного неба завію
Я входжу — сніжок мерехтить.
Життя,
Я тебе розумію
Й милосердя не буду просить.

1.12.2002

ХМАРИНКА З МИЛОГО КРАЮ

Стане тяжко —
Й тоді із мого дитинства,
З незабутнього, рідного раю
Припливає до мене,
Як єдиний і перший рятунок,
Хмаринка з мого милого краю.

Для моїх покаянь
Є немало причин, ні на кого не скаржусь,
Тільки сам собі докоряю.
О, як хочеться бачити
Над вітчизною вільною
Хмарку з мого милого краю.

Я іду по землі,
Поглядаючи в небо, як завжди.
Я ще поживу, потриваю...
Та в останній мій день
Припливи, не спізнись,
Хмарко з мого милого краю.

16.09.2001

ДЕСЬ ТАМ ГРИМИТЬ

Гримить! Тайна дрож пронимає народи, —
Мабуть, благодатная хвиля надходить.

Іван Франко

Десь там гримить...
А в знайомих околицях тиша.
Тільки ворушаться тіні —
Вияв одваги.
Тут многостражденна,
Вагітна свободою породілля,
Століттями корчиться у пологах,
Безплідних пологах
Батьківщина моя.

Десь там гримить...
Там окроплена чорною кров'ю
Явина свободи

Безнастанно народжує плоть.
Доля кличе рабів
Ставати в ряди вояків:
«Скидай же ярмо
І на битву жертовну виходь!»

Десь там гримить...
А тутешні давяться болями.
Дні, розстріляні страхом, —
Ім нема вороття...
Боже, коли ми до себе пригорнем
Жадану свободу,
Як пригортає мати
Своє дороге дитя?!

Десь там гримить...
Там живе кожна мить.

20.02.2008

МАМИНА ХУСТКА

Пахне вона розвітальним розливом
Талих снігів і листів новизною,
Пуп'янком теплим і співом щасливим
Пташки, що в полі радіє весною.

Пахне вона сіножаттю й полинним
Вітром і спекою літнього поту,
Вим'ям Ласуні і летом бджолиним,
Вічним перегуком бульби й осоту.

Пахне вона золотим павутинням,
Хрумкістю росних антонівок білих,
Спеченим хлібом, зчорнілим натинням,
Голосом вирію на небосхилах.

Пахне обрусом вона білосніжним
І дереуном, що на блясі печеться.
Пахне вона чимось рідним і ніжним,
Чую той запах кровинами серця.

Все про ті пахощі не розповім —
Пахне та хустка дитинством моїм.

АЛЕСЬ РЯЗАНОВ

(Нар. 1947 р.)

ГЛИНА

(Уривок з поеми)

1

Ницьма лежиш
І в глибокому сні
Ховаєш свою душу.

Заговорю з тобою —
Одівешся,
Але не почувеш.

Рукою до тебе торкнуся —
Запам'ятаєш,
Але не побачиш.

Ти на самому початку часу,
Де Бог
Розрізняє-розособлює
Свої рівноіснуючі іпостасі —
Життя і Смерть.

2

Нема ні прибутку,
Ні втрати.

Насіння чекає
Своєї пори —
Замкнене в сховищах сенсу.

І не поспішає краса
Зібратися
В келеху квітки.

Спромога шукає себе,
Даючи
Глині
Свої наймення.

3

Чекає,
Що з нею щось має статися,
Але не знає —
Що.

Хоче, щоб те,
Чого чекає вона,
Відбулося,
Але не може додуматись,
Звідкіля воно може взятися,
Якщо нема його в ній
Тепер.

Все, що трапляється з нею,
Відпускається неохоче.

Розчинена в ній
Магічна сила,
В ній
Вгадується жінка.

4

Всі залишають в ній
Свої сліди —
Начебто втрачають місце,
Куди повернутися,
Але не повертаються.

Глина:
Єдина супровідниця,
Для якої
Ніхто не буває минушим.

5

Не хоче,
Щоб її бачили
І розуміли,
Але сама хоче бачити
І розуміти.

Ще все можливе —
Ще сила не ворогує із силою
І тужить за смертю.

Ще
Слово само себе чує,

А образ —

Бачить.

Розмова про щось,

Що переходить зі століття в століття,

Але не може ні закінчитись,

Ні розпочатись.

6

З родовища сну

Пробуджується,

Щоб, нарешті,

Прокинутися ніщотою

Або собою.

Вода забирає,

Вогонь збирає,

І думка знаходить в ній

Свою подобу.

Тепер стережись,

Щоб не вмерти

Раптом.

7

Ти ховаєшся в тіні

Всіх речей

І всіх істот,

І в собі

Заховуєш сенс,

Їм ще не відомий.

Щоб насправді

Бути присутньою кожен раз тут,

Дається,

Наче сліпому доказ,

Сама собі

В речах і в постаттях

Матеріальність.

А глина

Завжди переконає всіх,

Що можна

Бачити не так,

Що можна

Все бачити інакше.

ВАЛЬЖИНА МОРТ (Нар. 1981 р.)

ЛІКАРНЯ

Коли довго грюкати
головою
об бетонну стіну,
бетон зробиться теплим...
і до нього
можна буде притулити
свою щоку
подібну до морської зірки-медузи
відчути
як заземлюється
крізь тіло пам'ять
і дочекатися миті
коли твої очі
обернуться в непаданчиків
а строкатий світанок
стане глибокою дірою
в мидниці

МАБУТЬ ТОБІ ТАКОЖ ІНКОЛИ ЗДАЄТЬСЯ

мабуть тобі також інколи здається
що Бог подібний до директора школи
який ніколи не ставить п'ятірок
одного разу викликає твоїх батьків до себе
і хто знає що Він там батькам каже
мабуть усе те не має жодного значення
бо ти ніколи не закінчиш життя
з червоним дипломом
мабуть щось інше
мабуть щось зовсім інше
але батьки після того виклику
вже ніколи не повернуться до тебе
мабуть від сорому
що їхній хлопчик каже що вони померли
каже подивись бітли помирають

МУЖЧИНИ

мужчини приходять як числа в календарі
і потім знов повторюються раз на місяць
мужчини що бачили дно
найглибших пляшок
боги земні королі небесні
і наче пацьорки розірваних коралів
розлітаються дрижаки від дотику їхніх рук
на стук їхніх сердець — одчиняються двері
на поклики їхні — плывуть кораблі
і вітер лиже їм твар як дурний собака
і мчить паротягові навздогін
вони роздягнуть мене як самих себе
і триматимуть в руках як саксофон
і ця музика музика їхні блюзи
ллються як молоко з жіночих грудей
таких високих нот не здолають люди
таких високих нот бояться боги
мужчини які вчать дітей по-дитячому сміятись
мужчини які вчать години не стояти на місці
мужчини які люблять мужчин в туалетах клубів
мужчини які цілували руки самій смерті
мужчини які ніколи мені не повірять

МУЗИКА САРАНЧІ

Чого б я хотіла?
Бути маленькою веснянкою на носі вітру
Їхати в машині з відчиненим верхом
Побіля мужчини в зрілому віці
Та хай і з підлітком
І начебто все що було досі —
Тільки митниця за якою цього літа
Закинув Бог у мене серце наче в ріку монету
І загадав бажання
І зник у повітрі
І залишилось все окрім віри
Викинь мій багаж за двері
Викинь мій квиток із вікна
Викинь мій сумнів і біль

Вони не потрібні більш
Бо ми сьогодні будемо разом до ранку
І гори присіли як бігуни на старті
І вітер підіймає їхні зелені майки
А потім гори велетенські черепахи
А потім він пропонує мені попрощатись
І колір шкіри його —
Наче колір сонця у присмерку
І дорога вискакує з коліс
Як зграя саранчі і летить у далеч
І мовби повіки з Божих очей
Падають зорі — яскравіше, і ще, і ще!
І Бог не встигає з пожаданням
А Богові треба — скоріше, скоріш!
І неможливо заснути з тим людиною
З ним тіло стає вночі
Музикою саранчі

**ПАМ'ЯТЬ ПРО ТЕБЕ —
ЯК ГОЛКА В СІНІ...**

Пам'ять про тебе — як голка в сіні
Яку віднайти неможливо,
Але, скулившись із іншим людиною
На високому стозі,
Щоразу боюся її уколу.

ЗМІСТ

Універсальна муза перекладача. Роман Лубківський 5

З АВАРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

<i>Расул Гамзатов</i>	75
Рідна мова	75
Люблю тебе, маленький мій народе	77
Земля моя (<i>На цій землі</i>)	78
Біля рідного вогнища	79
Я з двох аулів	79
Я вам бажаю радісних новин	82
Діти	83
Мій кінь	83
П'ять пісень Хаджі-Мурата	84
«На святі виноградаря в Дербенті...»	85
Про що пісня, про що казка	86
«Як за Вітчизну гинули солдати...»	87
Пісня («Гусне вечорова тьма...»)	87
Молодому поетові	88
Вогнище Твардовського	89
Відповідь Іраклію Андроникову на його запрошення з групою поетів поїхати в Михайлівське	91
Чингізу Айтматову	91
«Сини, ви за батьків полеглих стали старші»	92
Клятва синів	93
«Як я вернувся з заграниць додому...»	95
«Три пісні маємо на всі літа...»	95
Вірші про батька	95
I. «Я не тоді пригадую, мій отче...»	95
II. «Весна прийшла. Але тебе нема...»	96
III. «Народ незвичайний і дивний — то діти!»	96
IV. «Дотики твої я відчуваю...»	97
V. «Я не писав про те, що ти помер...»	97
VI. «Чи там біда яка, досада, біль, вагання...»	98
VII. «Чи зумію я так, як ти, любити високі зірниці...»	98
VIII. «На смертному ложі батько...»	99
IX. «Батько мій вставав, коли ще гори...»	100
«Малим крізь ніч доводилось мені...»	101
«Пророк рече: нема, крім Бога, бога!»	101
Матері («Бувало, за моїх юнацьких літ...»)	102
Матері («З малого був я неслухняним, нене...»)	103

Пісня, що її співає мати хворому синові	104
«Сини, чії живі ще матері...»	104
Боягуз	104
Вірш про хвороби	105

З АВСТРИЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

<i>Гуго фон Гофмансталь</i>	106
Питання	106
Обоє	106
Пророк	107
<i>Райнер Марія Рільке</i>	108
Архаїчний торс Аполлона	108
«Коли бушує надокрут собору...»	108
Останній вечір	109
<i>Георг Тракл</i>	110
Присмерк	110
Розпад	110
Сон зла	111

З АЗЕРБАЙДЖАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

<i>Набі Хазрі</i>	112
Цвіт граната	112
Дуб на скелі	112
<i>Аббас Абдулла</i>	114
АЗЕРБАЙДЖАНСЬКІ СОНЕТИ	114
Лист батькові	114
Материнська мова	114
Я поспішаю	115

З АМЕРИКАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

<i>Генрі Лонгфелло</i>	116
Данте	116
Осінь	116
<i>Едгар По</i>	117
До науки	117
Палац духів	117
Місто в морі	118
<i>Емілі Дікінсон</i>	120
19. «Хистка пелюстка розповита...»	120
49. «Я двічі гинула страждала...»	120
126. «Герой хто бореться прилюдно...»	120

214. «Неприготований смакую лікер...»	121
249. «О дикі ночі...»	121
301. «Я думаю Життя...»	121
303. «Душа сама назавжди вибирає...»	122
377. «Втрата віри — це гірше...»	122
449. «Я за Красу помер але...»	122
456. «Добре, я жити можу без любові...»	123
578. «Плоть росте незалежно...»	123
632. «За Небо ширший Мозок наш...»	123
640. «Не можу я з тобою жити...»	124
686. «Час лікар? Це неправда...»	125
793. «Горе — то миша...»	126
919. «Не марно житиму — я знаю...»	126
1052. «Не бачила я Моря...»	127
1082. «Революція — Стручок...»	127
1173. «Блискавиця — злотна вилка...»	127
1510. «Який щасливий Камінець...»	127
1659. «Слава недобра страва...»	128
1695. «Існує смерті самотина...»	128
1704. «В розбите серце увійти...»	128
1760. «Рай недалеко — поруч тут...»	128
1763. «Слава як бджола...»	129
1775. «Земля багато має тонів...»	129
Роберт Фрост	130
Солдат	130
Майстер швидкості	130
Згідливість	131
Садячи	131
Розбита посуха	132
Томас Стернз Еліот	133
Драй Салвейджес	133
Стенлі Кюніц	140
Наука ночі	140
Між богами	141
Благословення	141
Sotto voce	142
Вона ридала	143
Сигнал із дому	143
Жорстокий вирок	144
Останнє питання	144
Батько і син	145
Смеркання	146
Останні слова	146
Веретено	146
Між діями	147
Таємна інструкція	147

Перегляд	147
Перекинута медитація	148

З АНГЛІЙСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

<i>Едмунд Спенсер</i>	150
З КНИЖКИ «AMORETTI»	150
26. «Принадлива троянда, та колюща...»	150
75. «Я написав над морем на піску...»	150
<i>Вільям Шекспір</i>	151
СОНЕТИ	151
1. «Ми прагнемо, щоб не помер ніколи...»	151
2. «Як сорок зим торкне твого чола...»	151
3. «Глянь в дзеркало й скажи: негайно треба...»	152
4. «Красо недбала, чом же ти сама...»	152
5. «Години йдуть, од них нема сохрани...»	153
6. «Хай же й тебе не заторкне зима...»	153
7. «Глянь, як встає на сході з-за туману...»	154
8. «Твій голос — музика, то чом же ти...»	154
9. «Чи не тому живеш ти самотою...»	155
10. «Не любиш ти нікого? Не страма?»	155
11. «З однаковою, друже, бистротою...»	156
12. «Коли вслухаюся в печальний хід...»	156
13. «Любово, будь собою! Що за пробу...»	157
14. «Відчитую не в зорях вирок свій...»	157
15. «Все, що росте, сягає ідеалу...»	158
16. «Чому ж ти проти Часу в боротьбі...»	158
17. «Якби й відбив твое обличчя миле...»	159
18. «Мов літня днина, молодість твоя...»	159
19. «Затуплюй, Часе, пазури левині...»	160
20. «Таємний майстре пристрастей моїх...»	160
21. «Чи я не той митець пустої проби...»	161
22. «Не здатне люстро довести, що я...»	161
23. «Як безпорадний лицедій на сцені...»	162
24. «Мій зір — художник, що працює вміло...»	162
25. «Хай зорі почестей і гордих звань...»	163
26. «Володарю могого почування...»	163
27. «Трудом знесилений, лежу в постелі...»	164
28. «Але чи можу я щасливим быть...»	164
29. «Коли своє становище кляню...»	165
30. «Коли збираю тихі спогадання...»	165
31. «В твоєму серці б'ються й ті серця...»	166
32. «Як проживеш мою погожу днину...»	166
33. «При сході сонця сяє в росах луг...»	167
34. «Я без плаща надвір подався з дому...»	167
35. «Сподіяне не вернеться навспак...»	168
36. «Я визнаю: нас двоє — ти і я...»	168
37. «Як батька тішать молоді синове...»	169

38. «Якої ще уяви досягти...»	169
39. «О, якщо ми поєднані з тобою...»	170
40. «Любово, забирай від мене все...»	170
41. «Усі ті милі прикраси — свободи...»	171
42. «Вона — твоя, та це не весь мій біль...»	171
43. «Прижмур очей допомагає зору...»	172
44. «Якби вдалося в думки обернути...»	172
45. «Два інші складники світобудови...»	173
46. «Мій зір і моє серце в боротьбі...»	173
47. «Угоду про взаємодопомогу...»	174
48. «Як бачно я своє майно дрібне...»	174
49. «Той час (якщо такий колись настане)...»	175
50. «О, нелегка мені від тебе путь!»	175
51. «Неквапний хід мого коня сумного...»	176
52. «Я, мов багач, що заглядати б міг...»	176
53. «З якого ж ти постав матеріалу...»	177
54. «Краса в одязі правди устократ...»	177
55. «Державців монументи мармурові...»	178
56. «Оновлюйся, любово, до основ...»	178
57. «Твій раб, я маю прагнення єдине...»	179
58. «Нехай не дасть Господь, щоб я, твій раб...»	179
59. «Якщо вже все було, що нині є...»	180
60. «Біжать одна за одною хвилини...»	180
61. «Чи не з твоєї волі цілу ніч...»	181
62. «Гріх себелюбності — в моєму оці...»	181
63. «Тебе зруйнує так же, як мене...»	182
64. «Коли я бачу, як руйнує трони...»	182
65. «Все нищиться під натиском часу...»	183
66. «Я кличу смерть — дивиться набридли...»	183
67. «Ах, я не знаю, нащо жити йому...»	184
68. «Його лице — не показна позлітка...»	184
69. «Все те в естві твоїм, що бачить зір...»	185
70. «Твоїх чеснот прикмети знамениті...»	185
71. «Як я помру, ти з туги не заводь...»	186
72. «Забудь про мене, бо захочуть знати...»	186
73. «Ти можеш осінь бачити в мені...»	187
74. «Та не журись! Коли вже смерті в руки...»	187
75. «Ти для моїх думок — як благодать...»	188
76. «Чому ж мій вірш не сяє новизною...»	188
77. «Покаже дзеркало, як врода в'яне...»	189
78. «Так часто я писав про тебе вірші...»	189
79. «Допоки сам я в тебе ласк просив...»	190
80. «Коли пишу про тебе, терпну й в'яну...»	190
81. «Чи відспіваю я тебе, чи ти...»	191
82. «Раз ти не в шлюбі з Музою моєю...»	191
83. «Не фарбував ти лиць і брів собі...»	192
84. «Чи більше й глибше хтось сказати може...»	192
85. «Працюють рівно пера золоті...»	193
86. «Чи так його поезії вітрила...»	193

87. «Прощай, мій скарбе, й сам себе храни...»	194
88. «Як ти захочеш кепкувати з мене...»	194
89. «Як хоч, звали на мене всю вину...»	195
90. «Що ж, зненавидь мене, та вже сьогодні...»	195
91. «Той має рід шляхетський, той — знання...»	196
92. «Не ждуть мене ні горе безіменне...»	196
93. «Ти справді мій, — чи, може, я ману...»	197
94. «Хто зла не чинить, хоч велика сила...»	197
95. «Як гарно повиваєш ти свій гріх...»	198
96. «Тебе ганьблять за молодості знади...»	198
97. «Розлуки час прийшов, як та зима...»	199
98. «Я був без тебе, як весна безжурна...»	199
99. «Фіалці ранній так я докоряв...»	200
100. «Безтямна Музо, де твоє сумління...»	200
101. «О Музо, повернись до правди знов...»	201
102. «Моя любов себе не афішує...»	201
103. «О, скільки Муза творить барахла!»	202
104. «Твоя краса не зблякла ні на йоту...»	202
105. «Моя любов — не ідола поклон...»	203
106. «Коли я в хроніці доби старої...»	203
107. «Не відає мій страх ні світ-пророк...»	204
108. «Чи є ще в мозку щось наготові...»	204
109. «О, не кажи, що я тебе душив...»	205
110. «Це правда — я свої чуття найкращі...»	205
111. «За всі мої несправедні діла...»	206
112. «Ти співчуттям стираєш з мого лоба...»	206
113. «Як я тебе покинув, розум мій...»	207
114. «Чи то мій ум, якому ти — корона...»	207
115. «Колись писав я, що любов моя...»	208
116. «Не визнаю я перепон для шлюбу...»	208
117. «Карай мене за те, що я, скупар...»	209
118. «Ми піднебіння присмаками дразним...»	209
119. «Яких лишень не наковтався я сліз...»	210
120. «Я, пам'ятаючи твою провину...»	210
121. «Вже краще бути підлим наяву...»	211
122. «Твій дар — нотатник, пам'яттю тривкою...»	211
123. «Ні, Часе, я не змінююсь! Дарма...»	212
124. «Моя любов — то не байстря-сирітка...»	212
125. «Хай я носив — і каються не буду...»	213
126. «Мій хлопче милий, ти свою красу...»	213
127. «Вважали чорне злом старі часи...»	214
128. «Коли ти граєш, о моя музико...»	214
129. «Дух марнотратства в хтивості живе...»	215
130. «Моя кохана — не сяйна, як сонце...»	215
131. «Ти — деспотка без серця і жалю...»	216
132. «Кохані очі одягайся в чорне...»	216
133. «Я серце те клянупу, що водночас...»	217
134. «Тепер він твій, і справа ця пропадає...»	217
135. «Хай у твоїм волінні буде Віль...»	218

136. «Я — Віль, кохання потаємна сила...»	218
137. «Сліпа любове, що вчинила ти...»	219
138. «Клянеться мила в правді без упину...»	219
139. «Не клич мене виправдувати шал...»	220
140. «Будь мудрою в своїй жорсткій могуті...»	220
141. «Мій зір тебе не любить, бо, повір...»	221
142. «Ти гніваєшся на моє кохання...»	221
143. «Буває, господиня скаже: цить!»	222
144. «Є дві любові, мов два духи, в мене...»	222
145. «“Ненавиджу!», — рекла мені...»	223
146. «Душе, столице грішної землі...»	223
147. «Моя любов — гарячка; день при дні...»	224
148. «Мені дав Бог кохання дивні очі...»	224
149. «Як можеш ти, жорстока, мов тиран...»	225
150. «О, звідки в тебе та снага й могуть...»	225
151. «Любов не знає, що таке сумління...»	226
152. «Ламав я клятву, але двічі й ти...»	226
153. «Дрімав Амур в гаю біля поляни...»	227
154. «Амур, заснувши в лісі над струмком...»	227
3 ВІРШІВ У ЗБІРНИКАХ	228
1. «Що робить? Вмерти? Жити?»	228
2. «Я свою печію...»	228
3. «Не вини без вини...»	228
4. «Але ж ось в сні здалось...»	229
5. «А вітрець-пустунець...»	229
6. «Та коса, мов яса...»	229
7. «Уст кармін! Палить він...»	230
8. «А хмільна голизна...»	230
9. «В тому сні навесні...»	230
Коріолан [Трагедія]	231
Джон Донн	387
Не величайся, смерте	387
Блоха	387
3 РОЗДІЛУ «СВЯЩЕННІ СОНЕТИ»	388
«Ти сотворив мене, та Свому твору...»	388
«Мій Боже, Ти мені до сеї днини...»	389
«Чорна душе моя, тебе вже звуть...»	389
Джон Мілтон	390
«Як ніжно час, юнацьких літ крадій...»	390
З приводу недавньої різни в П'ємонті	390
Про свою сліпоту	391
Вільям Вордсворт	392
Мінливість	392
«Надто багато нас було і буде...»	392
Лондон, 1802	393

<i>Семюел Тейлор Колрідж</i>	394
До осіннього місяця	394
<i>Джордж Гордон Байрон</i>	395
Сонет до Шільйону	395
<i>Джон Кітс</i>	396
Про коника і цвіркуна	396
До сну	396
<i>Редьярд Кіплінг</i>	397
Якщо	397
Пісня Макдони	398

З АРГЕНТИНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

<i>Хорхе Луїс Борхес</i>	399
Межі	399
Історія ночі	399
Мої книжки	400
Передчуття любові	400
Троянда і Мілтон	401
Співучасник	401

З АФГАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

<i>Абдулла Назібі</i>	402
Від чадри — до сонця	402
1. «О дочко батьківщини, ти за мною...»	402
2. «Як сонцю й місяцю покину я тебе...»	402

З БАШКИРСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

<i>Міфтахетдін Акмулла</i>	404
Невідомо	404
Наш світ	404
Книгу буття кривавого читаю	405
Земля	405
Вогонь	405
Вода	406
Як сумно!	406
<i>Сайфі Кудаш</i>	407
Все прийшло до мене рано...	407
Старий беркут	407
Пролісок	408
Лист до Києва	408

<i>Мустай Карім</i>	410
Мої птахи	410
Місячна дорога	410
Квіти на камені	411
«Серце, ти покинуло мене»	412
Біле й чорне	412
«Як ти відходила, була весна»	412
«Тридцять днів я без тебе і тридцять ночей...»	412
«Душа болить, уздрівши чорноту...»	413
«Пошану й успіх мав я, вмів боротися...»	413
«Життя моє гралося мною. Я жив...»	414
Про березовий листок	415
Україна	415
«Буває в природі дивовижна пора...»	416
<i>Катіба Кіньябулатова</i>	417
Будь щаслива, Батьківщино!	417
Падає сніг	417
Балада про Салавата	418

З БІЛОРУСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

<i>Янко Купала</i>	421
А хто там іде?	421
Моя доля	421
Мужик	422
Чого я хотів би	423
З пісень про битви	424
Поетам	425
Не клянїте мене	426
За шматок хліба	428
Щастя	429
Над своєю вітчизною	429
Спросоння	430
Не тужи!	432
«Покиньмо скажитись самі собі...»	432
За що?	433
До Н.	434
Там...	435
Хай же вам так не здається...	436
З пісень недоли («Скільки хижого...»)	437
Поезія	438
Хліб	439
На службі	439
З пісень бідака	440
Ви кажете...	441
Думки перед весною	442
Спроба октави	443
Білорус	444

Не для вас...	445
У присмерку	445
«Не мрійте про минулість величаві...»	446
Гей, у світ!..	446
«Зачинені у мріях з болем правди...»	447
Земле...	447
Доля вдови	448
Косареві	448
Ворогам білорущини	450
Я не для вас...	451
Перед бурею	452
Літо	453
Над нивою в непогоду	453
Були в батька три сини...	455
З пісень про неволю	455
Рідне поленько	456
Куди ти рвешся?!..	457
Відповідь	458
Як піду я, піду...	459
З пісень недолі («Сяє сніг іскристий...»)	460
З пісень про рідний край	461
Це той крик, що живе Білорусь!	462
«Могутні душі бачив я...»	464
Пісня вільної людини	465
Я мужик-білорус...	466
Від рана до рана...	467
З пісень безземельного	468
Працой!	469
Не рвись до багатих!	470
Які	471
Сівачеві	471
Великдень	472
Жниво	473
Запустілий палац	473
По межах рідних, де розора...	474
Я люблю	474
Для землі прадідів моїх	475
На великім світі	475
З «ПІСЕНЬ ВІЙНИ»	476
Моє терпіння	476
Товариш мій	476
На суд	477
Чому?	477
Серед могил	478
Батьківщина	478
Для Батьківщини	479
Бджоли	479
Наше господарство	480
Час!	480

Перед майбутністю	481
Оков поламаних жандарм	482
Сонцю	484
<i>Максим Богданович</i>	485
Сонет («В пісках Єгипту, кута зі скали...»)	485
Сонет («Замерзнула вночі шпарка криниця...»)	485
Сонет («До мене очі знадно-чарівні...»)	486
<i>Пятрусь Бровка</i>	487
Заповітне	487
<i>Максим Танк</i>	488
Підкова	488
Не рубай сосни...	489
Якби став ще раз...	489
Яносік	490
Ключ журавлиний	491
«У цирку, на гучній арені...»	492
Вночі	492
«Тільки ті, що думають...»	492
«Бодай тая доріженька...»	493
Пісок	493
«Як жаль мені, що в затіні лісів...»	493
«Кажуть люди, що тяжко в постелі вмирать...»	494
В Домі творчості та відпочинку	494
Роздум короля	495
Про себе	496
<i>Аркадзь Куляшов</i>	499
«Вже з іншим заручилася дівчина...»	499
Перед мандрівкою	499
«Ліс відпалав, зчорнів, як після страти...»	500
«Час дивиться з не знаних нам доріг...»	501
«Не треба полину млинам, ні звітам»	501
«Я матері своє життя завдячую...»	502
«Солдатів мужніх, що по грізних цілях...»	502
«Щороку знову починаю жить...»	503
«Не стародавній бард, що славив фею...»	503
«Хотів я музу матір'ю назвати...»	504
«Від бездіяльності страшної гину...»	504
«Я по хворобі довгій і тяжкій...»	505
«З днів юнацьких я лічуся в'язнем...»	505
«Глибокий листопад у Біловежі...»	506
«Давно закінчилися чвари...»	507
«Я підліток в зеленій тишині»	508
«Перецвітає черлень в сніжний пух...»	508

Євдокія Лось	509
Лесі Українці	509
Династія	509
«Баравляни, Баравляни...»	510
Білорусь, моя ти доля...	510
Ніл Гілевич	512
«Гей, шуміте, шуміте...»	512
«Темної ночі...»	512
Крик вигнання на Батьківщині	513
Імпресія з далекої подорожі	514
Навіщо рідний край поету?	515
І питає суд високий	515
Безсмертний дух слова	516
Як листя жовте...	516
«Пробирається сонце крізь хачі скрадливо...»	517
«В людині — все те, що людське, безсмертне, безкрає...»	517
«Як сумно й тужливо зозуля озвалась в гаю...»	517
«Тут мовчати хочеться, немов...»	517
«Поет і фізик — повне протиріччя...»	518
Замість молитви	518
Ви думаєте...	518
«Поету на допиті вирвали око»	519
Житá, сосни і валуни	519
За чужими узорами	520
Ризор Бородулін	523
Треба дома бувати частіш	523
Палата мінерів	523
Скрипалі	524
Помита підлога	525
Лелека	526
Рік	527
I. «Грім, як ведмідь, прокинувся з дримоти...»	527
II. «Стрічайте літо швидше якомога...»	527
III. «В тумані грають буйно хвилі Шари»	528
IV. «Віконницями мружиться світлиця»	528
Листок ушацької осені	529
Маралові зрізають панти	529
Варшава	530
Адам і Єва. (<i>Цикл</i>)	532
«Допоки осінь кришталева...»	532
«Сюди, в цю далечінь безкраю...»	532
«Під сопками тумани в полі...»	533
«Ні, ми не хвалимо часи ті...»	533
«Кричу на все Примор'я: "Бульбо!"»	534
«Коли б усі вітри Білорусії...»	534
«Жадана мить спокою...»	535
«Сум — націоналіст»	535

«Зменшується батьківщина поволі...»	536
«Звільнившись од буди і від ланцюга...»	536
«Бога і матір в душі ношу»	537
Чекає...	537
Генадзь Буравкін	538
«Чи допоможе нам Росія...»	538
«Витерпів край наш...»	539
«Вітчизно, безпам'ятні в тебе сини!..»	540
«Ідуть в кабінетах високих дебати...»	541
Зрадникам Білорусі	541
«Вічне все: і клопіт, і тривога...»	542
«Я відаю: нема...»	542
«Про свою не турбуюся славу...»	543
«У дні нещастя, болінь, гризот...»	544
Янко Сіпаков	545
«Варто повірити в крила свої...»	545
Мова	546
Ручай	546
Сергій Панізнік	547
Сусіди	547
Я — тут!	548
Підкрилки дня	548
Вікно в Європу	549
На підході	549
Сергій Законніков	551
Ми	551
Бережи себе, Україно!	552
Не покину	552
Монолог	554
Хмаринка з милого краю	555
Десь там гримить	555
Мамина хустка	556
Алесь Рязанов	557
Глина (Уривок з поеми)	557
Вальжина Морт	560
Лікарня	560
Мабуть тобі також інколи здається	560
Мужчини	561
Музика саранчі	561
Пам'ять про тебе — як голка в сіні...	562

Літературно-художнє видання

Дмитро Васильович ПАВЛИЧКО

ТВОРИ

ТОМ 5

ПЕРЕКЛАДИ

Укладач *Дмитро Пилипчук*

Відповідальна за випуск *Валентина Кирилова*

Редактор *Дмитро Пилипчук*

Підписано до друку 01.02.2011.

Формат 84 × 108 ¹/₃₂. Папір офсетний № 1.

Гарнітура Таймс. Друк офсетний. Зам. № 194К.

Видавництво Соломії Павличко «Основи».

01133, Київ-30, бульв. Марії Приймаченко (Лихачова), 5.

Тел./факс (044) 285-25-82,

Тел. (044) 285-30-64, 285-86-36

E-mail: osnovy@voliacable.com

ЗАТ «Віпол» ДК 752.

03151, Київ, вул. Волинська, 60.

Павличко Д. В.

П12

Твори / Дмитро Павличко; Уклад. Д. Пилипчук. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2010 —

ISBN 978-966-500-314-4

Т 5.: Переклади. — 2011. — 576 с.: портр. —

ISBN 978-966-500-326-7

У 5—10-му томах «Творів» Дмитра Павличка перед вами постане унікальне і на сьогодні найповніше зібрання перекладів багаторічного головного редактора журналу «Всесвіт», видатного поета і перекладача, який дав українському читачеві у своїй інтерпретації кілька тисяч перекладів творів більш як 400 поетів з 57 національних літератур усіх континентів. Прикметно, що Д. Павличко як перекладач часто прагне якнайширше (а іноді — антологічно) охопити цілу панораму творчості того чи того поета, національної літератури або жанру. Відтак маємо в його добробку п'ять антологій слов'янської поезії і три — світового сонета. Перекладач з неодмінною любов'ю відкриває нам і всесвітньо знаних геніїв слова з великих країн, і поетів — речників нечисленних (а інколи — і бездержавних) народів.

В цьому томі подано переклади аварської, австрійської, азербайджанської, американської, англійської, аргентинської, афганської, башкирської та білоруської поезії.

ББК 84.4УКР6

АММТРО ОДЖИИ ПАВМЧКО * ТВОРИМ

19